د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام اول (لومړی ټوک)

لیکوال: زبیر افغان

د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سریزه 6

اسلامي سياست 8

اسلامي نظام 23

اسلامي هېواد 49

جگړه یو لنډمهالی انتخاب 59

جنگي فرهنگ (جهادي فرهنگ) 66

د مسلمانانو جگړهییز تاریخ 77

د اسلامي تاريخ اصطلاح...................................... 82

سوله؛ نبوي سنت او بشري اړتيا 87

زموږ په ټولنه کې د خشونت برسېرن لاملونه 97

مذهبي زغم... 104

نړۍ واله سوله 108

نظافت.. 114

لومړيتوبونه پېژندل 121

له ديني ليدلوري د هدف او وسيلې اړيکه 126

(c) ketabton.com: The Digital Library

له گرو شوي شي ګټه اخيستل 132

عادتي عبادت 136

شرعي تعبير 145

په ټولنه کې د خپل شخصيت ځای ټاکنه 150

زندان؛ د اصلاح ځای که د عقدې؟ 155

زموږ نومونه زموږ په ژبه 159

زموږ سنه 169

زموږ د ټولنې نامنظم خيراتونه 173

د مسجدونو ډېروالی؛ ګټې او زيانونه يې 178

د زغم اړتيا او ارزښت.. 185

تنګ نظري 187

د اسلام او سياست اړيکه 192

په شرعي تعبير کې د حقانيت معيار............................. 200

په شرعي تعبيرونو کې د شريعت عمومي روح ته د نه پام تشه..... 205

د مدرسو نصاب؛ نيمګړتياوې او اړتياوې 209

موسيقي په رواياتو کې... 231

د نوروز په اړه يو وضاحت 251

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي مقدساتو ته د سپکاوي کوونکي سزا 258

بیعت که انتخابات؟ 263

پر شرعي نصوصو د زمان، مکان او کلتور اغېز 269

په اسلام کې د مرتد سزا... 280

په شرعي نصوصو کې د جبر او اختیار مسله 292

د انبیاؤ د معصومیت مسله 300

مراجع 305

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

دغه کتاب مې د هغو مقالو ټولګه ده چې له تېرو څو کلونو مې د اسلامي موضوعاتو په اړه کښلې دي. مقالې متنوعې دي، له سیاسته تر معاملاتو پر ګڼو موضوعاتو بحث شوی او له خپل وس سره سم مې د موضوع په تړاو خپل اند په واضحو ټکو وړاندې کړی دی.

دا مقالې به وخت ناوخته بیا هم لیکم او د کتابونو په بڼه به یې خپروم، د همدې لړۍ لپاره مې د پیغام نوم غوره کړی دی، چې په دې لړ کې «پیغام اول» نشروم، په داسې حال کې چې د «پیغام دوم» مواد هم پوره دي او تر سمونې او ډیزاین وروسته به یې خپور کړم.

د دې مقالو لیکلو مهال مې زیاتره وخت د مراجعو په برخه کې تکیه د مکتبې شاملې پر کتابونو کړې ده چې یو لورته پکې د هر شي پیدا کول اسانه وي او بل خوا یې حواله هم اسانه شوې ده، نو ځکه مې په زیاتو حوالو کې د شاملې پر کتابونو تکیه کړې ده.

د کتاب ځینې مقالې په ویبسایټونو کې هم خپرې شوې دي او نورې بیا تر اوسه نه دې خپرې شوې، له دې امله مې وغوښتل چې یو نوی نظر پر وکړم او د کتاب په شکل دا ټولې مقالې سره اوډم چې له نشره پاته مقالې هم پکې ځای شي او که یې څوک د لوستلو مینه وال وي هغوی ته به یې پر یوه ځای لوستل اسانه شي.

د قران کریم د ایاتونو حوالې کله په مقاله کې دننه ور کول شوې دي او کله بیا د مقالې په اخیر کې، له قرانه ماسیوا نورې ټولې حوالې د مقالو اخیر کې ور کول شوې دي، د ځینو مشهورو احادیثو حوالې مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله ایله کړې دي، څکه هغه حدیث له حوالې سره په همدې کتاب کې څو ځایه تکرار شوی وي.

د کتاب په اړه نور څه نه لرم، بس تر لوست وروسته د نظروالو نظر، مشورې، وړاندیز او نقد ته به مو غوږونه څک وي، چې که یو چا زموږ په اړه د ګټې خبره وکړه او زموږ فهم په ورسید، نو به یې ومنو او له ناسمې به تېر شو، تر خبرو به تېر شم او د کتاب لوستلو مخه به مو خالي کړم!

۱/۷/۲۰۲۰

کابل – افغانستان د شپې یوولس نیمې بجې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي سیاست

غالبا ۲۰۱۴ کال و ؛ یوه نژدې ملګري د فیسبوک پر پاڼه لیکلي و چې اسلام کې د هرې مسلې حل شته، ځکه اسلام له بیت الخلا بیا تر مسجده د مسلمان لارښود دی نو حتمې خبره ده چې هره مسله باید پکې وي. زموږ یوه بل ملګري ویل چې ما ورته وویل، ته لا په ډېرو مسلو نه یې پوه؛ ځکه نو دا ډول ادعاوې در څخه کېږي.

زموږ په ټولنه کې دا یادې ادعاوې خورا ګرم بازار لري او که د دې مخالفت وکړې، نو بیا د ملحد، بې دینه او که وړه ټاپه در کړي نو د سیکولر په نوم به دې یاد کړي. په داسې حال کې چې هیڅ اړتیا یوه او بل نوم کارولو ته نه شته بلکې هر کس دې د خپلې ادعا په اړه دلیل وړاندې کړي او که تر دې وروسته هم سره قانع نه شول نو هیڅ بده خبره نه ده د هر یوه خپل لیدلوری او خپل یې دلیل. مهم شی په ټولنه کې د اختلافي موضوګانو په اړه بحثونه دي چې یو بل ته قناعت ور کول پکې حتمې نه دي؛ خو لوستونکو او خپله د بحث مخته وړونکو ته هم ګټه رسوي. یوه لویه ګټه د زغم پیاوړتیا ده چې بحثونه ورته لار پرانیزي او بل مهم ټکی د معلوماتو تبادله چې بحثونه یې ډېره ښه ذریعه ده. د دې ترڅنګ نور لوستونکي هم ځنې ګټه اخلي او د اینده لپاره تیار مواد دي چې هر کس په اسانه استفاده ترې کولای شي.

د اسلامي سیاست په موضوع کې مې دا پورته خبرې ځکه وکړې چې زموږ د ټولنې زیاتره کسان پر دې موضوعاتو د بحث مهال بې زغمه کېږي او خپل مخاطب په ناسمو نومونو یادوي. په انساني ټولنه کې هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع د بحث وړ ده او وي به. له دې امله باید هر چا ته د خپل نظر وړاندې کولو وخت ور کړل شي او دا یې بشري حق هم دی.

د اسلامي سیاست په اړه یوازې اوس د نظر اختلاف نه دی را پیدا شوی، بلکې د مسلمانانو د دوو لویو فکري مکتبونو سني او شیعه ترمنځ له ډېره پخوا څخه د نظر ژور اختلاف موجود دی او تر ننه هم شته. د وخت په تېرېدو ډېری واړه اختلافونه هم د نوي اختلاف نوې زاوې پیدا کوي او خورا نور بعدونه د مکان او زمان له غوښتنو سره سم پکې رامنځته کېږي. د اسلامي سیاست موضوع هم اوس تر پخوا ډېره جنجالي شوې او د نظري اختلاف خلیج یې تر پخوا اوس ډېر پراخ شوی دی.

زه خپله له دې اصطلاح سره هم جوړ نه یم. ځکه اسلام کې د سیاست لپاره نه اصول شته او نه قواعد، نه یې پر اساساتو بحث کړی دی او نه یې پر جزیاتو، نو بیا اسلامي سیاست څه معنا؟!

زه دلته اړینه بولم چې د اسلام مقدس متونه دوو برخو ته ووېشم: یوه برخه یې دین ده او بله یې شریعت.

دین پر خالق د باور، د هغه د احترام او میتافزیک موضوعاتو بحث کوي، د دین موضوع کلي وي، تغییر ته اړتیا نه لري، د وخت له غوښتنو سره ټکر نه راوړي او د ټولو رسولانو او زیاتره نبیانو ترمنځ مشترک ټکي دي.

دین په هیڅ وخت کې له سیاست سره تماس نه نیسي، ځکه سیاست مکان او زمان ته په کتو تغییر کوي او دین له دې شیانو سره کار نه لري. دین کې باید هر څوک هر وخت په هر ځای کې چې وي، خالق ته درناوی ولري او هم پرې باور. په دې توګه دین د هیڅ وخت، هیڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور او هیڅ مکان له غوښتنو سره په ټکر کې نه راځي، نو ښکاره خبره ده چې له سیاست سره په مقدس متن کې شریعت اړیکه لري. د شریعت په لمن کې هم ځینې بیخي کم داسې احکام شته چې ثابت دي، لکه د زنا حرمت، لکه د یتیم مال نه خوړل، خو لویه برخه مسایل د شرایعو متغیرات وي چې د وخت، ځای او غوښتنو له تغییر سره؛ تغییر کوي.

دا چې اړیکه یې څنګه ده؟ ډېره ژوره، هراړخیزه او پر کلیاتو و جزیاتو یې بحث شوی دی، که هسې ـ تصادفي ځینې ځایونو کې د سیاست یادونه شوې ده او ځینې نبیانو د اړتیا له مخې یو شمېر سیاسي چارې مخته وړې دي؟

زما د معلوماتو له مخې د هیڅ شریعت اساسي موخه سیاست نه و او نه هیڅ رسول یا نبي د سیاسي مشر په نوم نومول شوی دی؛ البته د نبي، رسول، بشیر او نذیر په القابو یاد شوي دي.

په شرعي نصوصو کې ځینې داسې احکام چې مخامخ له سیاست سره اړیکه لري او ځینې هغه ایاتونه چې په لوی لاس له سیاست سره اړیکه ور کول شوې ده، د دې سبب شوي چې واک غوښتونکي او د اسلامي سیاست په نوم د شخصي ګټو تضمینونکي دې ته لمن ووهلې چې په اسلامي شریعت کې د اسلامي سیاست په نوم ځانګړې اصطلاح رامنځته او پر امت په دې له ځانه جوړه شوې اصطلاح ډېری هغه څه وتپي چې شریعت کې یې اساس نه شته او په دې توګه یوه خاصه ډله، ځانګړی قوم تر لامحدوده وخته و نامحدودې جغرافیې پورې خلک لومړی استعمار، بیا استثمار کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدې فکر د عاملو لپاره داسې علماء هم را پیدا شول چې د واک غوښتونکو لپاره یې په ارادي او شعوري توګه دا ډول کتابونه ولیکل چې همدې فکر ته یې عمومیت ورکاوه او ځینو بیا په ناخبري د دې فکر لپاره ښه په پیخر کار وکړ. د دې پر ځای چې د مسلمانانو په تاریخ کې هغو حکومتونو ته نظر وکړو چې تر همدې نومونو لاندې یې واک چلولی؛ ښه به دا وي چې لومړی په قران او سنت کې هغه موارد را وسپړو چې د اسلامې سیاست اصطلاح ترې را پیدا شوې.

په قران کریم کې له څو مواردو ناسم تفسیر د دې سبب شوی چې د اسلامي سیاست اصطلاح وزیږوي:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلاَئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً .(۱)

ژباړه: او کله چې ستا رب فرشتو ته وویل، زه په ځمکه کې یو خلیفه پیدا کوم.

له دې ایت څخه استدلال شوی چې دلته یاد شوی خلیفه هماغه خلیفه دی چې د اسلامي نظام په رأس کې قرار لري او هم خلافت ځني مراد دی. خو که ښه فکر وکړو، نو دلته له یاد شوي خلیفه څخه کومه ځانګړې اصطلاح هدف نه ده، بلکې خلیفه دلته د هر انسان لپاره کارېدلی لفظ دی او هدف ترې پر ځمکه انسان ته واک ورکول دي. څکه دلته د انسان د پیدایښت بیان کوي او له هغه خلافت سره هیڅ اړه نه لري چې ځیني کسان یې له همدې ځایه د اخیستلو هڅه کوي.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ .(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له تاسو چې چا ایمان راوړی او نیک اعمال یې وکړو، الله ور سره ژمنه کړې چې ارو مرو به دوی په ځمکه کې واکمنوي لکه چې تر دوی مخکنیو ته یې واک ور کړی و.

له دې ایت څخه هم ګڼشمېر کسانو د خلافت، اسلامي نظام او اسلامي سیاست تعبیرونه را کښلي، په داسې حال کې چې دلته د نص د مراد ښکارولو له څلورګونو طریقو (عبارت النص، اشارة النص، دلالة النص او اقتضاء النص) څخه یوه یې هم دا شی نه ثابتوي، . قران همدغه د (لیستخلفنهم) هم توری د واک لپاره کارولی دی. شاهد یې په قران کې بل هم شته:

قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ.(۳)

ژباړه: بني اسرایلو (موسی ع) ته وویل، تر دې مخکې چې ته موږ ته راشې هم موږ ته اذیت رسول شوی او ستا تر راتلو وروسته هم. موسی ع وویل: نژدې ده چې ستاسو رب ستاسو دښمن هلاک کړي او تاسو ته په ځمکه کې واکمني در کړي چې بیا وګوري تاسو څنګه عمل کوئ.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ .(۴)

ژباړه: بیا موږ تاسو تر دوی وروسته په ځمکه کې واکمن کړئ چې وګورو تاسو څنګه عمل کوئ.

په دې دواړو ایاتونو کې د (یستخلفکم او خلائف) توري د واکمنی لپاره کارېدلي. دا ډول صیغې چې هر ځای کارېږي یوازې هماغه د ادم ع د پیدایښت مهال چې د کوم هدف لپاره د خلیفه توری استعمال شوی دلته په ټول قران کې هر ځای له دې مادې جوړ الفاظ د همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موخې لپاره کارېږي نه دا چې يـوه ځـانګړې اصـطلاح ده او د هغـې د ثابتولو لپاره دې يو ځانګړی نظام جوړ شي او په ځانګړي چوکاټ کـې دې سياست مخته يوشي.

يو بل ځای هم قران کريم وايي:

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ.(٥)

ژباړه: الله هغه دی چې تاسو يې په ځمکه کې واکمن کړي ياست، نو که چا انکار وکړ د خپل انکار سزا به ګالي.

دلته وينو چې همدا د خلائف توری د هغه چا لپاره هم کاريدلی چې کافر کيږي. له دې جوتيږي چې له دې مادې جوړ ټول الفاظ د واکمن او واکمنۍ لپاره کارېږي او هـيڅ کومـه اسـلامي ايډيالوژيکـه اصـطلاح ترې هدف نه ده. د داؤد ع په اړه هم وايي:

يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ .(٦)

ژباړه: ای داووده! بېشکه موږ ته په ځمکه کې واکمن کړی يې.

قران کريم هيڅ ځای هم داؤد ع ته د اسـلامي خليفـه، اسـلامي اميـر، شرعي نظام، شرعي و اسلامي سياست اصطلاحات نه دي کـارولي، لـه دې ښکاري چې داؤد ته د لته د خليفه نوم ور کول داسې دی لکه د هر انسان په اړه چې قران کريم ويلي موږ هغه په ځمکـه کـې خليفـه کـړی دی.

د اسلامي سياست پـه اړه يـو خـورا مشـهور روايـت هـم شـته چـې د احاديثو په زياترو کتابونو کې نقل شوی دی:

«كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّـهُ لاَ نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ» قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَـالَ: «فُـوا بِبَيْعَـةِ الأَوَّلِ فَالأَوَّلِ، أَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ» .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: رسول الله ص ویل، د بني اسرائیلو سیاست انبیاؤ کاوه، هر کله چې به یو نبي وفات شو، بل به یې ځای ونیوی او بېشکه تر ما وروسته بل نبي نه شته او ژر به خورا ډېر خلیفه ګان شي، اصحابو ویل، نو ته څه امر کوې؟ ده ویل، د لومړي بیعت ور پوره کړئ، د هغوی حق ور کړئ، بېشکه الله له دوی څخه د خپل رعیت د حال پوښتونکی دی. (۷)

له دې روایت څخه ثابتېږي چې سیاست د انبیاؤ کار دی او هر نبي په خپل وخت کې سیاست کړی، کله چې یوه نبي خپل ژوند پای ته رسولی نو دا کار یې بل نبي پر غاړه اخیستی. له دې نو په ښکاره د اسلامي سیاست اصطلاح راوتلې. دلته د دې روایت په اړه څو مهمو نکتو ته تم کیږم:

په قران کریم الله تعالی څو ځایه د بني اسرایلو د نبیانو په اړه ویلي چې وژل شوي، نو که یې سیاسي واک په لاس کې وای، څنګه ممکنه وه چې خلك یې د اسلامي دعوت په خاطر ووژني؟ ځینې یې داسې هم دي چې په خپل وخت کې هیڅا ایمان نه دی پرې راوړی، له څا سره یوه، له بل سره دوو او له ځینو سره بیخي کمو کسانو ایمان راوړی، نو سیاست له یوه او دوو کسانو سره څنګه وکړي؟ دلته څو بېلګې ستاسو په وړاندې ږدم:

وكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ .(۸)

ژباړه: او له ډېرې نبیانو سره یو ځای یې نژدې ملګري هم وژل شوي.

دلته ویل شوي چې له نبیانو سره یو ځای یې ډېرې ملګري هم وژل شوي، نو که سیاسي واک ورسره وای، څنګه یې مخالفان په وژلو توانیدل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلاَّ أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ .(۹)

ژباړه: او موږ په هیڅ کلي کې نبي نه دی لیږلی، مګر د هغه کلي اهل مو تنګ کړي او زیانمن کړي مو دي چې ښایي عجزي وکړي.

دلته له نبیانو سره د خلکو د نه منلو او هغوی د عذاب خبره راغلې، نو چې څوك دې خبر نه مني سیاست پر چا وکړي؟ همداشان د بقرې په (٦١) او د ال عمران په (۲۱) ایت کې هم د یهودو له لوري د خپلو نبیانو د قتل کیسې راغلې چې هغوی خپل نبیان وژل. که څوك نبي په شهادت رسوي، بیا سیاست څنګه وکړي؟ قران لا دا هم وایي چې تر موسی ع وروسته یوه نبي د سیاست لپاره خپل امت ته بل عادي کس مشر ور ټاکلی چې دې روایت د هغه پرخلاف خبره کړې ده.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا .(۱۰)

ژباړه: او دوی ته یې نبي وویل، بېشکه الله تاسو ته طالوت پاچا ټاکلی دی.

له دې ښکاري چې نه ټولو نبیانو سیاست کړی او نه یې قران له داؤد، سلیمان او یوسف علیهم السلام پرته د نورو یادونه کړې ده.

یو بل ټکی دا هم دی چې ولې دا دومره مهم روایت په اصحابو کې یوازي یوه صحابي (ابوهریره) نقل کړی دی؟ په داسې حال کې چې د روایت په متن کې د جمعې صیغه (قالوا) ذکر شوې او له هغې ښکاري چې هلته ګڼشمېر اصحاب موجود دي، نو ولې یوه صحابي دا روایت نقل کړ چې نور یې په اړه پټه خوله دي؟

په روایت کې دا هم دي چې تر ما وروسته نبي نه شته البته زیات خلفاء به وي. دا الفاظ یې د بخاري له هغو روایاتو سره سر نه خوري چې وایي؛ خلفاء یا امراء به (۱۲) وي. اوس دلته کوم روایت د منلو وړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی؛ د بخاري دا روایت چې د خلفاؤ شمېر زیات بولي، که هغه روایت چې یوازي (۱۲) یې بولي؟ که هغه روایت ددې روایت داسې تفسیر وګڼو چې دوولس هم ډېر دي او ترمنځ یې هیڅ ډول ټکر نه شته، بیا د هغو کسانو ادعا له ګواښ سره مخېږي چې د اسلامي سیاست اصطلاح نن هم د کار وړ بولي. که خلفاء او اسلامي امیران یوازي دوولس وي، نو بیا نن د څه لپاره نارې وهي چې اسلامي نظام راولي او اسلامي سیاست کوي؟!

له دې نکتو څخه معلومه شوه چې د روایت په متن کې څومره لویې ستونزې دي؟ نه له قران سره اړخ لګوي، نه روایاتو سره او نه عقل دا مني چې د دومره مشهورې قضیې په اړه دي د دومره زیاتو موجودو اصحابو له جملې یوازي یو صحابي روایت نقل کړي؟ دا هم په داسې حال کې چې د اسلامي سیاست د پلویانو له قوله چې له سیاست پرته د دین او شریعت اقامه مشکله ده او دا یې اساس دی، له دومره اهمیت سره بیا د شارع له لوري ولې داسې د ضمني مسلو چلند ورسره شوی دی؟ دا هغه بنیاد دی چې د اسلامي سیاست معبرینو د خپل سیاست ستره ماڼۍ پرې درولې وه. د خلافت او امارت په اړه نور روایات هم شته چې ما په خپل بل کتاب(جهاد او خلافت) کې پرې تحقیق کړی او دلته یې بیا راوړلو ته اړتیا نه وینم.

یو شی چې زما هم اوس ور پام شوو هغه دا دی چې دا اصطلاح او دې ته ورته نوري اصطلاګانې که د اسلامي شریعت جز وبولو، نو زما په ګومان دا یو ستر بدعت دی. ځکه رسول الله ص په خپل وخت کې نظام در لود، رسول الله ص یې خپله مشر و، نه یې نظام اسلامي ګڼلی، نه یې د اسلامي سیاست اصطلاح رامنځته کړې، نه یې ځان اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر یا اسلامي خلیفه بللی، ښه که رسول الله ص د خپل ځان او خپل نظام په اړه داسې څه نه وایي او نه یې د شریعت برخه بولي، له ده پرته بیا څوك حق لري چې د خپل ځان تعبیر د شریعت برخه وبولي؟

یوه بله خبره چې دوی له پامه اچولې ده هغه د رسول الله ص د ځانګړو واکونو نه ځانګړي کول دي چې د دوی له تعبیر سره سم هغه عمومي دي او زموږ لپاره د هغه هر شی الګو دي، اما دا تعبیر بیا په ګڼشمېرو ځایونو کې له واقعیت سره ټکر کوي او ډېری ځایونه دوی هم مجبور شوي دي چې د ځان په ګټه نصوصو کې لاس ووهي. هغه د دې ترڅنګ چې یو رسول و، په ټولنه کې سیاسي او نظامي مشر هم وو. له دې امله یې په هره برخه کې ځینې ځانګړي واکونه ځان ته لرل. رسول الله ص د اختر او جمعې په بیانونو کې هم ځینې سیاسي بیانونه کړي دي. لامل یې همدا وو چې هغه د اسلامي لاربښود تر څنګ سیاسي رهبر وو، خلکو ته یې باید د حالاتو په اړه خبرې کړې وای او همدا لویه اجتماع یې تر ټولو ښه ځای و. هغه نظامي قوماندان و، له دې امله به یې د جمعې او اختر لمانځه ته له لرې ځایونو خلك راټلل چې تر لمانځه وروسته یې ډېری اصحابو ته د نظامي چارو په اړه هدایات ور کول. ځینې وختونه یې مختلفو لوریو ته سریې استولې. یعنې د جمعې او اختر بیان او بیا وروسته لمونځ د هغه هم دیني مسوولیت و او ترڅنګ یې سیاسي بیانونه او نظامي چارې د خپل سیاسي او نظامي رهبرۍ له امله ور له غاړې وې. تر ده وروسته چې څوك په یوه وخت کې دا ټولې چارې د هغه په شان مخته وړي او بیا یې د شریعت برخه هم بولي، زما په اند دا تعبیر نه یوازې مشکلات ایجادوي، بلکې د رسول او هغه ته د الهي وحې په وسیله ور کول کېدونکي هدایات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګواکي مور داسې اخلو چې مور هم د هغه په شان یو او هغه امتیازات چې ده لرل مور یې هم د لرلو صلاحیت لرو، دا نه یوازې په ژوند کې د تعمیل ور نه دي بلکې دین او شریعت ته داسې افکارو لار پیدا کړه چې اصلاً له دې چینې سرچینه نه اخلي خو دین و شریعت ور سره بدنام شول.

په اصحابو کې لومړی د خلیفه اصطلاح د ابوبکر صدیق رض لپاره له دې امله کارېده چې هغه د رسول الله ص ځای ناستی و، اصحابو هغه ته ویل چې یا خلیفة رسول الله، عمر فاروق رض ته بیا ویل کېدل چې یا خلیفة خلیفة رسول الله او د همده په زمانه کې بیا د امیر المومنین لقب هغه ته ور کول شو او د خلیفه نوم په عمومې توګه نه کارېدی. تر دې وروسته د امویانو په زمانه کې د خلافت د شرعي جنبې لپاره ډېر کار وشو او ګڼشمېر روایات هم ورته جوړ شول چې تر خپل منځ یې ژور توپیر هم سره در لود.

امویانو نه یوازې دا چې د خپل واک لپاره روایات جوړ کړل او ځانونه یې په شرعي پوښښ کې پټ کړو، بلکې ښکاره یې ځینې داسې چارې هم مخته وړې چې د شریعت له عمومي لارښونو سره یې مخالفت در لود او په ټولنه کې د بدیو او فساد سبب شوې. واک له پلاره زوی ته په میراثي توګه پرېښودل او بیا همداسې دا لړی پسې غزول د همدې امویانو ابتکار و او دا کار د سترو فسادونو سبب هم شو. له همدې واک ځخه په ګټې اخیستنې یې ظلمونه وکړو او د خلکو شخصي- ملکیتونه یې ترې غصب کړو، د واک لپاره یې یو بل سره ووژل او د هیواد پراخونې شوق تر روسیې، چین او فرانسې ورسول. د همدې واک پر سر د علویانو، عباسیانو او امویانو ترمنځ کشماکش روان و او پر امویانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسیانو د عجمو په وسیله بریالي شول، هغوی یې داسې وکوتل چې نیول شوي کسان یې ورته مړل کړل او د هغوی پر جسدونو برسیره یې خوراك وکړ. علویانو هم د واك لپاره هلې ځلې کولې او په مصر کې یې بېل خپل واك تر لاسه هم کړ چې د سلطان صلاح الدین ایوبي په مټ عباسیانو له واکه گوښه کړو.

له نظام سره تړلي زیاتره اصطلاحات د امویان په وخت کې را پیدا او بیا د عباسیانو په زمانه کې ښه پسې ترویج شول. د اسلامي نظام، اسلامي امیر، خلیفه ظل الله، حل و عقد شورا، اسلامي سیاست، یو ستر داسې اسلامي هیواد چې تر منځ یې سرحدونه نه وي، دار الحرب و دار الاسلام او... ټول هغه څه دي چې د رسول الله ص په زمانه کې چا پېژندل هم نه، اما وروسته خلکو رواج کړو او تر دې اندازې غلو پکې وشوه چې بیخي د شریعت لاینفك جز وګڼل شول. زه په خپل ذات کې له دې اصطلاحاتو سره د هغه وخت په شرایطو کې مخالف نه یم، خو له دې سره یې مخالف یم چې یا د شریعت اجزاء وبلل شي او یا یې ځینې نن هم د ترویج او پلي کېدا لپاره متې راونغاړي. نن بېل وخت، بېل ځای او بېلې غوښتنې دي، لازمې نه ده چې د هغه وخت د خلکو او پوهانو له شریعت څخه شوي تعبیرونه دې نن موږ حتمن وپالو او د نوي تعبیر په وړاندې دراوزې بندې کړو.

څومره چې په ژوند کې رنګیني او تنوع ده همدومره د شریعت نوي تعبیر ته هم اړتیا ده. هر وخت که له شریعته پر تعبیر بندیز ولګېد، نو د ژوند رنګیني، تنوع، جاریوالی او پر مختګ به هم ور سره ودرېږي او انساني ژوند به له سترو خنډونو سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په لومړي سر کې له دې سره جوړ نه یم چې سیاست د شریعت برخه وبولم، بیا که فرض کړو چې سیاست هم د شریعت یوه برخه ده او په اړه یې هدایات لري، نو بیا د هغې زمانې د خلکو لپاره ممکنه ده چې برخه یې وبولي؛ خو نن ورځ دا سې هیڅ امکان نه لري. نن ژوند په چټکۍ بدلیږي او که سیاست د شریعت برخه وبولو، نو یو خو یې مسلو ته ځواب نه شي ویلای، بل د اسلامي هیوادونو سیاستونه نن داسې جوړ شوي چې یو له بل سره لاس و ګریوان دي، که هر یو خپل سیاست اسلامي وبولي نو لکه پخوانو خلفاؤ چې د دې نوم تر پوښ لاندې په خپلو کړنو شریعت ته ستره صدمه ورسوله موږ به هم په لوی لاس شریعت هم د نامسلمانو ترمنځ بندنام کړی وي او هم به د مسلمانانو زړه ترې تور شي. د وخت غوښتنه دا ده چې شریعت فردي کړای شي او له سیاسي میدانه یې را وباسو. په دې سره به مو د شریعت د بدنامۍ مخه هم نیولې وي، اسلام ته د منسوبو اورپکو ډلو توره به مو هم ترې اخیستې وي او د مسلمانانو ترمنځ د تکفیر، ارتداد او شریعت ته منسوبو وژنو مخه به مو هم ډب کړې وي.

د پام وړ ټکی دا هم دی چې که شریعت کوم خاص چوکاټ د سیاست او حکومتولۍ لپاره ایښی وای، نو لومړی به د څلورو خلفاؤ د ټاکنې طریقې سره مخالفې نه وې او بیا به نن موږ له ستر چیلنج سره مخ وای. ځکه موږ ته معلومیږي چې سیاست هر وخت خپل روخ بدلوي، نوي چوکاټونه یې رامنځته کیږي، شکل یې بدلون مومې، جوړښت یې تغییر کوي، واکونه یې مختلفو ادارو ته وېشل کیږي او هر وخت نوي ضوابطو ته اړتیا لري چې هم یې نن مثالونه زموږ په وړاندې دي او هم په تاریخ کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په متن کې مکان زمان او د کلتور مسایل دومره په پام کې نیول شوي چې په ښکاره نصوصو یې نن عمل نه کېږي. لکه: حج و عمرې ته د میقاتونو ټاکنه، نن هیڅوک هم هغه خاص ځای ته په رسېدو احرام نه تړي، ځکه هغه نه شي تعین کېدای، په الوتکه کې تګ دا ټول روایات د عمل له ساحې وایستل، بلکې احرام په میدان هوایي کې تړل کېږي. بل مثال یې د اس فضایل دي چې د جهاد لپاره یې پر ساتنه څومره ټینګار شوی او فضایل یې ذکر شوي. موږ نن وینو هیڅوک هم پر اس جهاد نه کوي او نه په دې نیت اسونه اوس پالل کېږي. د تورې، نېزې، غشي، لیندۍ او ډال په اړه هم روایات شته چې نن یې څوک په کار نه لري. د اس یادونه په قران کریم کې هم شوې ده، خو له دې سره نن څوک په دې یوه شي هم جهاد ته نه وړاندې کېږي.د غلام ازادولو یادونه هم په قران کریم کې شته او هم روایاتو کې، مګر نن د غلام په نه شتون کې هغه نصوص هم د عمل له میدانه وزي. تر درو ورځو اضافه د غوښو له ساتنې منعه هم په روایاتو کې راغلې، خو وروسته یې جواز ور کړی او د زمانې و مکان غوښتنې پکې له ورایه معلومېږي. هدیرې ته له تلو منعه او بیا یې جواز هم له دې برخې دی. د کعبې جوړښت له ابراهیمې جوړښت پرته د مکېانو پر ناقص جوړښت ایله کول هم، د زمان و مکان د غوښتنو اهمیت را ښیي.

له سیاست سره تړلي شرعي مسایلو ته نوې کتنه زموږ نن یوه اړتیا ده چې د زمانې جبر ورته مجبور کړي یو. که څوک دا اړتیا نه شي درک کولای، نو نه یوازې دا چې له خنډونو سره به مخ وي، بلکې د زمانې بې رحمه توره به یې داسې وکوټې چې تر ډېره وخته به د پاڅېدا توان هم ونه مومي. زموږ په وړاندې هیڅ شرعي مانع نه شته؛ بلکې مجوِز یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا لرو، که فرض کړو چې منعه هم تـرې شـوې، نـو ضرورتونـه مـو دا غوښتنه کوي چې دا بنـدیز مـات کـړو او انسـاني اړتیـاو تـه لاس رسـی وکړو. ځکه شریعت کې د ضرورت په خاطر ځینې ممنوعه شیانو ته هم اجازه ور کول شوې. له دې امله نن اړتیا ده چې د سیاست له کټګـورۍ شریعت بېل کړو او ټولنې ته د مخاطِب پر ځـای یـې فـرد تـه مخاطِـب وګڼو.

۲۰۱۸/ ۴/ ۵

سرچینې:

(۱)(البقره: ۳۰)

(۲)(النور: ۵۵)

(۳)(الاعراف: ۱۲۹)

(۴)(یونس: ۱۴)

(۵)(فاطر: ۳۹)

(۶)(ص: ۲۶)

(۷)(بخاري: ۳۴۵۵)

(۸)(ال عمران: ۱۴۶)

(۹)(الاعراف: ۹۴)

(۱۰)(البقره: ۲۴۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي نظام

په ګڼ شمېر مسلمانو هېوادونو کې نن خورا زياتي ستونزې دي. کله چې ددې ستونزو پر عواملو او حللارو خبرې کېږي، نو ډېری کسان لا په دې نظر دي چې د اسلامي نظام نه شتون د دې ټولو بدمرغيو سبب دی او که اسلامي نظام راشي نو دا هر ډول ستونزې اتومات حلېږي. هغه کسان چې د اسلامي نظام لپاره په مبارزه اخته دي، د هغوی لوی هدف همدا دی او دا د هر ډول ستونزو حل هم ګڼي.

راځو دې ته چې اسلامي نظام چيش دی؟ د اديانو(شريعتونو) لوی هدف هم اسلامي نظام وي، که هسي د واک غوښتونکو له لوري دين ته منسوب يو تعبير دی؟ د دې نظام په اړه شرعي نصوصو کې څه راغلي؟ د دې نظام په اړه د خدای د رسول او د هغه د اصحابو تګلاره څه وه؟ او ...

که د اسلامي نظام له غوښتونکو پوښتنه وشي چې اسلامي نظام يعنې څه؟ دوی وايي، اسلامي نظام دا معنا چې حدود نافذ وي، اسلامي امير موجود وي، د اساسي قانون پر ځای د خدای قانون د عمل وړ وي، له کفارو سره اړيکې غوځې وي، د کفارو خلاف جهاد روان وي، خلک په دولتي کچه له بدو منعه او ښو ته را بلل کېږي.

که لومړۍ خبره باندې فکر وکړو، نو دوی د يوه ناوړه کار د اسبابو د درک پر ځای د هغه کار سزا ته خوشاله وي. د دوی په اند لاس غوځول د شريعت هدف دی، خو دې ته فکر نه کوي چې لاس پرېکول د جرم د مخنيوي په خاطر و، نه د يوې شرعي موخې په توګه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی باید د جرم عوامل له منځه یووړل شي، اسباب یې درک شي او که د دې ټولو سربیره چا جرم وکړ نو د سزا وړ دی.

دا نه یوازې د عقل غوښتنه ده، بلکې نقل یې په صراحت تایید هم کوي. له دې امله رسول الله ص خلکو ته داسې توصیه کوي:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَافُّوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ، فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ».(۱)

ژباړه:عبد الله بن عمرو بن العاص روایت کړی چې رسو الله ص وویل: تر خپل منځ مو حدود سره معافوئ، که په یوه حد زه خبر شم، نو حد واجبیږي.

له دې حدیث څخه ښکاري چې پر خلکو د حدودو له جاري کولو باید تر خپله وسه ډډه وشي. که خلکو تر خپل منځ ستونزې سره حل کولې، د حدودو اړتیا نه شته. حد له خپلو ټولو شرایطو سره که امیر(د اوس وخت قضا) ته خبره ورسېده، نو د نفاذ وړ دی. دا هم ترې ښکاري چې اساسي هدف سزا نه ده، د سزا لپاره خوشالي بې ځایه ده، اصلي موخه د جرایمو مخنیوی دی، له دې امله نو عمر فاروق رض ویلي:

قَالَ عُمَرُ: «لاَ يُقْطَعُ فِي عِذْقٍ وَلاَ عَامِ السَّنَةِ».(۲)

ژباړه: عمر رض ویلي: د خورما پر ښاخ د پاته خورما له امله او وچکالي کې دې لاس نه پرې کیږي.

عمر فاروق د خپل خلافت مهال په وچکالي کې د غلا حد ځنډولی وو. پاس جمله هم د دې ادعا پوره تایید کوي. ما د دې مقالې لیکلو پر وخت د هغو عالمانو لیکنې هم ولوستې چې د عمر فاروق د دې کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفاع يې کړې وه. د همدې څنډېدنې له امله پر عمر فاروق خورا ډېرې نيوکې هم شوې چې ګڼو ديني عالمانو يې ځوابونه ويلي دي.

په همدې اړه ابن قيم د امام احمد قول نقلوي:

قَالَ السَّعْدِيُّ: سَأَلْت أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ عَنْ هَـذَا الْحَـدِيثِ فَقَـالَ: الْعِـذْقُ النَّخْلَةُ، وَعَامُ سَنَةٍ: الْمَجَاعَةُ، فَقُلْت لِأَحْمَدَ: تَقُول بِهِ؟ فَقَالَ: إي لَعَمْـرِي، قُلْت: إنْ سَرَقَ فِي مَجَاعَةٍ لاَ تَقْطَعُهُ؟ فَقَـالَ: لاَ، إذَا حَمَلَتْـهُ الْحَاجَـةُ عَـلَى ذَلِكَ وَالنَّاسُ فِي مَجَاعَةٍ وَشِدَّةٍ.(۳)

ژباړه: سعدي ويل، له احمد بن حنبله مې د دې حديث په اړه پوښـتنه وکړه، ده ويل: عذق مانا خورما او عام سنة د لوږې مانا لري. دی وايي، احمد ته مې وويل، ته يې هم منې؟ ده ويـل: هـو، پـه خپـل عمـر مـې قسم. ما وويل: که چا په لوږه کې غلا وکړه ته يې لاس نه پرېکـوې؟ ده ويل: نه، که خلك په لوږه او سختي کې وي او يو کس د اړتيا له مخې غلا وکړي، نو دا کار نه کوم.

په اعلام الموقعين کې ابن قيم رح پسې وايي:

وَعَامُ الْمَجَاعَةِ يَكْثُرُ فِيهِ الْمَحَاوِيجُ وَالْمُضْـطَرُّونَ، وَلَا يَتَمَيَّـزُ الْمُسْـتَغْنِي مِنْهُمْ وَالسَّارِقُ لِغَيْرِ حَاجَةٍ مِنْ غَيْرِهِ، فَاشْتَبَهَ مَنْ يَجِبُ عَلَيْهِ الْحَـدُّ بِمَـنْ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ، فَدُرِئَ.

يعنې په وچکالي کـې اړتيـا وي او مجبـور کسـان زيـات وي، نـو پـه خلکو کې د شتمن او هغه چې له اړتيا پرته يې غلا کړې وي له بله توپير نه کېږي. له دې امله د هغه چا چې حد پر واجبېږي له هغه سره فرق نـه کېږي چې حد پرې نه شته، ځکه نو حد ترې ايسته شوی.

له دې قولونو معلومه شوه چې حد د جرايمو د مخنيوي لپاره دی. تـر دې مخکې چې د جرم علتونه درك او بيا يې د له منځه وړلو کـار پيـل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، د اسلامي نظام اوسني غوښتونکي دې ته خوشاله وي چې د يو چا لاس غوڅ کړي، بل په ډبرو ويشتلو مړ کړي، يو بل خوار بيا قصاص ته ودروي او نور بيا په دروو ووهي. په داسې حال کې چې ټول فقهاء په يوه خوله وايي، د حدودو جاري کول د امير يا نايب کار دی. هغه څوک چې نه د جرم علتونه پېژندلای شي، نه يې د له منځه وړلو وس لري او نه پوهه، نه يوه لوښت ځمکه تر واک لاندې لري، نه يې محکمه او څارنوالي مالومه وي، شل واره يې اعتراف کړی چې بېگنا کسان يې په محکمه کې تورن شوي او بيا سزا ور کول شوې. دغسې ډلې ټپلې په هيڅ مذهب او اسلامي فقه کې د حدودو د جاري کولو واک نه لري.

د بدايع ليکوال د حدودو په بحث کې کاږي: وَأَمَّا شَرَائِطُ جَوَازِ إقَامَتِهَا فَمِنْهَا مَا يَعُمُّ الْحُدُودَ كُلَّهَا، وَمِنْهَا مَا يَخُصُّ الْبَعْضَ دُونَ الْبَعْضِ،أَمَّا الَّذِي يَعُمُّ الْحُدُودَ كُلَّهَا فَهُوَ الْإِمَامَةُ: وَهُوَ أَنْ يَكُونَ الْمُقِيمُ لِلْحَدِّ هُوَ الْإِمَامُ أَوْ مَنْ وَلَّاهُ الْإِمَامُ.(۴)

ژباړه: د حدودو د جاري کولو شرايط ځينې يې ټولو حدودو ته عام دي او ځينې په نورو پسې خاص دي، هغه شرايط چې ټولو حدودو ته عامېږي، يو يې امامت دی: امامت دادی چې د حد جاري کوونکی به امام او يا هغه څوک وي چې امام استازی ټاکلی وي.

وَقَالَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ: أَرْبَعٌ إِلَى السُّلْطَانِ الْحُدُودُ، وَالْجُمُعَةُ، وَالزَّكَاةُ، وَنَسِيَ رَاوِيُّ الْحَدِيثِ الرَّابِعَ.(۵)

ژباړه: حسن بصري ويل: څلور شيان د سلطان دي، حدود، د جمعې لمونځ، زکاة او څلورم شی راوي هير کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې لمونځ هم د امير له لوري ور کول کېده، يا به هم امير خلک ورته ټاکل، اما وروسته له امامت پرته هم جواز ور کړل شوی دی. لکن زکاة د رسول الله ص په دور کې يوازې د رسول الله ص استازو جمعه کاوه، همدا شان حدود هم د هغه صلی الله عليه وسلم کار وو. له دې امله نو زکات اخيستل هم د يوه برحاله نظام کار دی او هم حدود له نظام سره ربط لري.

دغه کسان په هغو وروسته پاته ټولنو کې د اسلامي نظام چيغې وهي چې خلک يې له لوږې مړه کېږي. د بېکارۍ له امله په مياشت کې زرگونه ځوانان نورو هېوادونو ته تېښته کوي. د مېرمنو مهرونه له اسمان سره خبرې کوي، وچکالي يې کښتونه، باغونه، رمې او نور د کار و کسب شته داسې ورختم کړل چې که نن له چا سره يو څه شته هم، نو پر هيڅ حساب دي. د زدکړو په برخه کې دومره پاته دي چې ان ابتدايي تعليم هم د گوتو په شمار کسان لري. د لسگونو کالو جنگونو يې د هېواد بنسټونه وران کړي، عامه تاسيسات خراب شوي، د امن ساتلو اورگان له بيخه ويستل شوی، د خلکو د هېواد پالنې، ملت پالنې او خپلو ارزښتونو پالنې روحيه سخته کوټل شوې او په خلکو کې اوس د خدمت جذبه نه ده پاته. په دغسې ټولنو کې عقل او شريعت دواړه دا وايي چې لومړی د هر جرم لامل په گوته شي، حللار يې وښودله شي، خلک له ستونزو را وکښل شي او بيا د اسلامي نظام شعار پورته شي، خو زموږ افراطيان د دې ټولو ستونزو حل په اسلامي نظام کېويني. حقيقت دا دی چې ستونزې خپل عوامل او حللاري لري. که هر څوک يې له هماغو لارو د حل هڅه ونه کړي، نو د هيڅ نظام مفاهيم يې هم نه شي حل کولای. دا نظامونه تجربه شوي دي. له نن څخه سوونه کاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې چې خلافت موجود و هم اسلامی نړۍ یو عالم ستونزو په مخه کړې وه او نن بیا دوه چنده مشکلات ورته رامات دي. که موږ ځمکني حقایق ونه منو او هسې په خیالي نړۍ کې د خوشالۍ هڅه وکړو، نو تل به مو همدا حال وي لکه اوس چې ور سره مخ یو.

د اسلامي نظام او اسلامي امیر اصطلاحات هم د دین او شریعت په نصوصو کې نه شته. قران کریم هیڅ پیغمبر ته د شرعي سلطان، شرعي امیر، شرعي خلیفه او شرعي نظام د ورکړې یادونه نه ده کړې. خو هر ځای یې دا ورته ویلي چې نبي یې، رسول مواستولی یې، د خلکو په دیني چارو کې لار ښود یې. رسول الله ص چې په خپل ژوند کې د دیني رهبر تر څنګ سیاسي او نظامي مشر هم و، د خپل ځان په اړه هیڅ ځای نه دي ویلي چې زما نظام شرعي نظام دی او زه یې شرعي امیر یم. خپل حکومت یې د خلافت په نوم نه دی نومولی او د ټولو چارو په اړه یې د اصحابو له مشورو سره سم کار کاوه. قران کریم امر کړی دی چې د مسلمانانو خپل منځي چارې د هغوی په مشوره تر سره کیږي او کار باید اهل کار ته وسپارل شي. همدې دوو اصولو ته په پام رسول الله ص د جنګ لپاره خالد غوره کاوه او د دیني پوهاوی په پار به یې معاذ یا مصعب استول. د جنګونو، سولې، له مخالفو کسانو سره د تړون کولو، بندیانو، امیر ټاکلو او دې ته ورته نوري سترې دندې به یې د اصحابو په مشوره مخته وړې او هر ځای یې د اکثریت په مشوره عمل کړی دی. له دې خپله ښکاري چې حکومت یوه دنیوي چاره ده او د کارونو په اړه یې انبیاء علیهم الصلاة و السلام ته هم وحې نه کیده. حتا د نبیانو او رسولانو لویه برخه هغه څوک دي چې هیڅ ډول نظام یې نه در لود او قران کریم د هغو یادونه هم کړې ده چې د بل تر مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې يې خپل کـار تـه ادامـه ور کولـه.(البقره: ۲۴۷) ځينـې نبيـان پـه زندانونو کې په همدې اعزاز نازول شوي او بنديانو ته يې خپل دعـوت رساوه. (يوسف: ۴۰)که له دين او شريعت څخه هدف نظام وي، نو ايا په بنديخانه کې نظام جوړېدای شي؟ ولې د نبيـانو غـوښ اکثريـت هـيڅ نظام نه لري؟ د ټولو نبيانو په لړ کـې يـوازې درې يـا څلـور کسـان يـې داسې دي چې د نظام په راس کې قرار لري؟ ولې رسول الله ص د عربو پر ځای چې هيڅ نظام يې نه در لود د فارس يا روم لور ته نه لېږل کېده چې برحاله نظامونه يې لرل او د عربو په پرتله يې د ژوند سطحه لوړه وه او په ښه توگه د اسلامي نظام نفاذ يې کولای شوای؟

اصلن د نظام لپاره يو موډل جوړېدای نه شي. هغه څه چـې هـره ورځ يې د تغييرېدا او بدلېدا احتمال وي، هغه ته يـو فـارمول رامنځتـه کـول، انسانان له کړاو سره مخ کول دي. خدای پاک د همدې لپاره حکومـت له ديني وشرعي چارو بېل ساتلی او د نظام په اړه يې يـوازې دوه ځايـه لارښوونې کړې دي. د شورا اصل او اهل کار ته کار سپارل د قران هغـه لارښوونې دي چې د نظام په اړه يې کړې، نور قران له نظام سره کار نـه لري. د يو چا کور ته د ورتلو پر مسله ږغېدلی خو د نظام مشر ـ د ټـاکلو مسله يې خلکو ته ايله کړې. رسول الله ص کور ته د ورتلو اجـازه بيـان کړې، خو د مرگ مهال يې د مشر ټاکلو، نظام فارمول بيانولو، وزيرانـو، اميرانو، رييسانو، واليانو، جنگي قومندانانو، سفيرانو او نورو چارواکو په اړه يوه لارښوونه هم نه ده کړې. د مرگ مهال يې د لمانځه يادونه کوله، له مرييانو سره د سلوک خبره ورته مهم وه، بهرني سفيرانو ورته ارزښـت درلود، خو د خپل نظام د مشر ټاکلو مسله يې همداسې خلکـو تـه ايلـه کړه؟! د قران کريم او رسول الله صلی الله عليه وسلم په همدې تگـلاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يو لوی سبق او درس پروت و. د انسانيت خالق نـه غوښـتل چـې د يوه چوکاټ په ټاکلو راتلونکي خلـك لـه سـتونزو سره مـخ کـړي. کـه داسې شوي وای، نو نن به د اسلامي حکومت جوړونکي هم له مشکل سره مخ وای، دوی چې نن په نظام کې کوم پوزيشنونه رامنځتـه کـوي، هغه د خلافت راشده او تر هغه وروسته زمانه کې نه وو موجود. بيا ولـې دوی د نن له غوښتنو سره سم نظـام جـوړوي ولـې د خلافـت د وخـت جوړښت نه خپلوي؟له دې امله شريعت د نظام په برخه کې لـه مسـايلو څخـه صرف نظر کـړی. دا کـار شـارع ارادي کـړی او د دې حکمـت رسول الله ص په يوه حديث کې داسې بيان کړی:

مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ حَلالٌ وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ فَاقْبَلُوا مِنَ اللَّهِ عَافِيَتَهُ فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ لِيَنْسَى شَيْئًا، ثُمَّ تَلا هَذِهِ الآيَةَ: {وَمَا كان ربك نسيا}.(٦)

ژباړه: الله چې څه په کتاب کې حلال کړي هغه حلال دي او څه چې يې حرام کړي هغه حرام دي. له څه چې يې سکوت کړی هغـه معـاف دي، نو د الله معاف شوي ومنئ. ځکه الله هيڅ شی هم نـه هيـروي بيـا يې پاس ايت ولوست.

د دې حديث د اصل له مخې د حکومت چارې په درېيم اپشـن کـې راځي. قران کريم او نبوي سنتو يې په اړه سکوت کړی، نو دا د خـدای معاف شوې چارې دي چې مسلمانان يې بايد ومني او پر ځـان سـختي ونه کړي، که نه بخاري کې د رسـول اللـه ص زيـری دی چـې کـه چـا سختي وکړه دين به اخير ورته سخت شي.

ايا مسلمانان اساسي قانون ته اړتيا لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت د مسلمانانو او په تېره بیا زموږ د افغانانو حالت داسې و چې د هر بل قانون نوم یادول د قران ضد بلل کېده. له دې امله نو چا دا جرات نه درلود چې یو بل قانون د دنیوي مسلو د حل په موخه جوړ کړي. دا فکر لا اوس هم شته چې مسلمانان د قران په مقابل کې بل قانون ته اړتیا نه لري. ایا دا خبره سمه ده که ناسمه؟

مخکې مې هم وویل چې قران کریم د دین او شریعت د یوه متفقه متن په توګه او د رسول الله ص سنت یې د شرحې په ډول کله هم د نظام لپاره یو چوکاټ، فارمول او موډل نه دي ټاکلي. قران ته د اساسي قانون نوم ورکول د قران کریم له حیثیت څخه ناخبري ده. دا یو واضح حقیقت دی چې د قران کریم او نبوي سنتو لار ښوونې د اساسي قوانینو له هدایاتو سره توپیر لري. قران کریم او نبوي سنت د دین او شریعت تر چوکاټه را محدود دي. له دې امله رسول الله اصحابو ته په دنیوي چارو کې پراخه اجازه ور کړې وه.

د قران کریم او اساسي قانون دې جلا حیثت ته په کتو ویلای شو چې هر هېواد نن یوه داسې قانون ته اړتیا لري چې دنیوي چارې په حل وفصل کړي. رسول الله ص له مکیانو سره د تړون مهال د وحې انتظار ونه کړ، د خندق په غزا کې یې د متحدو لښکرو له ځینو مشرانو سره د مفاهمې خبره د اصحابو مشورې ته وړاندي کړه، خو د وحې انتظار یې ونه کړ. د مدینې له یهودو سره یې د میثاق مدینه په نوم تړون وکړ، یهودو ته یې د دین پوره ازادي هم ور کړه، په اړه یې د هیڅ ډول وحې انتظار نه دی کړی. د حبشې پاچا له دې سره چې مسلمان وو، په لسګونو مهاجرو مسلمانو ور سره پنا هم اخیستې وه، رسول الله ص هیڅکله ترې ونه غوښتل چې یا په خپله ملک کې اسلامي نظام پلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه يا ته او ټول مهاجر اصحاب مديني ته هجرت را وکړئ. د همدې نجاشي تر مرگ وروسته رسول الله ص د هغه ځای ناستي نجاشي ته هم د اسلام بلنه ور کړه، خو د اسلامي نظام د نفاذ هيڅ يادونه نه شته. (۷)

د قران کريم مقام ته که موږ د دې ايت په رڼا کې وگورو، نو بيا داسې غلطي نه کوو:

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا.

(الحج: ۷۸)

ژباړه: او د الله لپاره پوره کوښښ وکړئ، همده تاسې غوره کړي ياست او په دين کې يې پر تاسې هيڅ تکليف نه دی راوستی. ستاسې د پلار ابراهيم ملت دی، ده مخکې هم مسلمان نومولي وئ او په دې (کتاب) کې هم.

دلته وينو چې قران کريم يو ديني کتاب دی. د ابراهيم عليه السلام ملت دی. ابرهيم عليه السلام او د ده اولادونو هيڅ ډول نظام نه در لود. قران کريم رسول الله ص ته امر کوي چې د ابراهيم عليه السلام تابعداري وکړي، د هغه نور اولادونه هم د هغه په تابعداري مکلف وو، مگر په تگلاره کې يې هيڅ اسلامي نظام نه‌شته او نه دې ته ورته مفاهيم پکې تر سترگو کيږي. له دې امله نو بايد د اساسي قانون او قران کريم ترمنځ پرتله ونه شي. قران د دين او شريعت قانون دی او اساسي قانون د دنيوي چارو په اړه هدايات لري. د دې دوو ترمنځ پرتله هيڅ ممکنه نه ده. پرتله د هغو قوانينو ترمنځ کيږي چې د يوې کټگورۍ وي، اما دلته د هر قانون مقام او زاويه بيله ده. له د ې امله نو بايد په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناخبري د قران کریم مقام را ټیټ نه کړو او د هر قانون لارښوونې پر خپل ځای عملي کړو.

له نامسلمانو سره اړیکو ته اسلام په کوم نظر ګوري؟ ایا د اسلامي نظام یوه ځانګړنه دا ده چې له نامسلمانو سره په دولتي کچه اړیکې پرېکړي؟ زموږ افراطیان خو نن په همدې پلمه د اسلامي نړۍ ټول حکومتونه د کفر په ټاپه وهي او پر ضد یې قیام لازمي د شریعت امر بولي. زموږ هېواد کې دا ځلویښت کلونه په همدې بانه خلك وژل کېږي، عامه تاسیسات نړل ول کېږي، د علم مرکزونه تخریبېږي، معابد انفجارېږي، پل و پلچك الوزول کېږي، لویې لارې کنډوکپر کېږي، د برېښنا مزي غوڅېږي، ستنې یې نړېږي، د اوبو بند ماتېږي او د برېښنا د تولید توربین پر نورو پلورل کېږي.

تر نورو هر څه راتیرېږو او مستقیما دې پوښتنې ته ځواب وایو. که په لنډو ووایو؛ نو اسلام نه مسلمان او نه له نامسلمان سره پر اړیکو بندیز لګولی. د بندیز ځایونه مشخص موارد دي چې باید مشخص کړای شي نه داسې لکه د اسلامي نظام اوسني غوښتونکي چې وایي.

لومړی دلته د قران کریم هغه درې ایاتونه راوړم چې دا موضوع یې مشخصه کړې او له دې موضوع سره تړلي ایاتونه ټول باید په همدې ایاتونو تفسیر شي. ځکه د اصولو قاعده همدا ده چې مطلق په مقید تفسیرېږي. مثال یې د مطلق (دم) دی چې بل ځای قران کریم د (مسفوح) قید ور سره اضافه کړی. نو ځکه مطلق وینه حرامه نه ده بلکې، دم مسفوح حرامه ده.(۸)

قران کریم د اړیکو په اړه مشخصه تګلاره ټاکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ () لاَ يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ () إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

(الممتحنه: ۷، ۸، ۹)

ژباړه: نژدېده چې الله به ستاسې او هغو ترمنځ دوستي راولي چې له دوی څخه یې له تاسې سره دښمني کړې وه. الله یې وس لري. الله بخښونکی او مهربانه دی. الله تاسې له هغو سره له نیکي او انصافه نه منعه کوي چې ستاسو سره یې پر دین جنګ نه وي کړی او نه یې تاسو له سیمو ایستلي یاست. بېشکه الله انصاف کونکي خوښوي. یقینن د هغه چا له دوستي مو منعه کوي چې پر دین یې له تاسو سره جنګونه کړي او تاسو یې له دیارونو ایستلي یئ یا یې ستاسو پر ایستلو مرسته کړې وي. له دوی سره که چا دوستي وکړه نو همدوی ظالمان دي.

دا یاتونه دومره واضح، روښانه او له هر ډول ابهام څخه دومره خوندي دي چې که په دې موضوع کې یو څوک واقعن د ځان پوهونې هڅه کوي، نو د دې ایاتونو په لوستلو به یې هیڅ شک هم پاته نه شي او په ذهن کې ور سره ټول سوالونه به یې حل شي.

لومړي ایت کې خدای پاک مسلمانانو ته د احسان په توګه وایي چې له ځینو هغو سره به مو دوستي پیدا کړي چې مخکې یې دښمني در سره کړې. د (مودة) لفظ د مسلمانۍ په مانا نه دی، بلکې هغوی به له دې سره چې نامسلمان وي، له مسلمانانو سره به دوستي ته زړه ښه کړي. قران دا ټکی د خدای یو احسان بللی دی او په واضحو الفاظو

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مسلمانانو ته يادونه کړې ده. دا وروسته ايت يې علت هم بيانوي. دا کار الله ځکه کوي چې خدای له هغه چا سره ستاسې دوستي، نيکي انصاف او عدالت بندونکی نه دی چې له تاسې سره د دين له امله شخړې نه کوي، نو ګواکې له هغه چا سره چې مسلمان نه وي، خو د دين له امله د مسلمان وژنه او تخريب هم نه غواړي د مسلمان دوستي، اړيکې، نيکي، انصاف او عدالت شرعن ناروا نه بلکې ښه کار دی او الله له دې کسانو سره مينه کوي. هغه څوک له کفارو سره د اړيکو منعه شوي چې هغوی د دين له امله شخړې کوي او مسلمان د اسلام له امله بد ګڼي. وژني يې او له خپلو سيمو يې شړلو ته اړی کوي. قران کريم وايي له دوی سره اړيکې مه پالئ او که چا د دې لارښوونو سربېره اړيکې او دوستي ور سره وپالل، نو ظالمان دي.

همدې ته په کتو رسول الله ص خپل اصحاب د روم، يمن، بحرين او يهودو له بازارونو منعه نه کړل چې له هغوی سره يې اقتصادي و سوداګريزي اړيکې در لودلې. ثمامه بن اثال رض ته يې امر وکړ چې د مکيانو د قافلو لار خوشي کړي.(۹)

عمر فاروق رض يې له دې منعه نه کړ چې خپل مشرك ورور ته يوه ورښمينه چپنه ور ولېږي او دا مهال هغه په مکه کې اوسېده.(۱۰)

د خيبر ځمکې يې هغو يهودو ته بيرته ور کړې چې له ده سره يې جنګ کړی و. اکيدر بن مالك يې تر نيولو وروسته بيرته خپلې سيمې ته ولېږه او پر نامسلمانو يې همداسې حاکم پرېښود. د حديبيې په سوله کې يې بنوخزاعه د مسلمانانو لوري ته کړل په داسې حال کې چې هغه قبيله مسلمانه نه وه. تړون کې ويل شوي و چې پر بنو خزاعه بريد پر مسلمانانو بريد دی.(۱۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کريم خو لا دا خبره هم په ښکاره الفاظو کړې ده:

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلاَّ عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (الانفال: ۷۲)

ژباړه: او د دين په اړه که درڅخه مرسته وغوښتل شوه نو مرسته ورسره کړئ مگر هغه قوم چې ستاسو و د هغوی ترمنځ تړون وي. الله ستاسو د اعمالو ليدونکی دی.

دلته ويل شوي چې که نامسلمان له ځينو مسلمانو سره د دين پر سر شخړه کوي. همدا مسلمانان له نورو مسلمانانو څخه مرسته وغواړي نو قران وايي، مرسته يې وکړئ، که نور مسلمانان له همدې محاربو کافرانو سره تړون ولري، نو په جنگ کې مداخله نه شي کولای. له دې مالومېږي چې مسلمانان کولای شي دوه يا څو بېل حکومتونه ولري. ځکه که تر يوه دولتي چتر لاندې وای نو بيا څنگه امکان لري چې هم دې له نامسلمانو سره تړون ولري او هم دې جنگ ور سره وکړي؟ دې ايت چې کوم حالت ته اشاره کړې، دا يوازې په هغه صورت کې ممکن دی چې د مسلمانانو څو حکومتونه موجود وي. يو حکومت د خپلو گټو په خاطر له نامسلمانو سره اړيکې جوړوي او مختلف تړونونه ور سره کوي او د مسلمانانو بل حکومت بيا خپلو حالاتو ته په کتو جنگ ور سره کوي. دا ايت د خلافت د هغو مدعيانو پر ادعا هم چليپا را کاږي چې وايي، د مسلمانو هېوادونو ترمنځ سرحدونه نه‌شته او دا د اسلام غوښتنه ده.

نن چې په اړيکو کې اقتصاد مهم رول لري، نو هيڅ هېواد له بل مسلمان يا نامسلمان سره د دين او مذهب په خاطر اړيکې نه پالي. که د مذهب خبره مطرح وای، نو زموږ افغانان، د عراق مهاجر او له سوريې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تښتېدونکي کسان به د اروپا پر ځای سعودي، قطر، اماراتو، پاکستان او د مسلمانانو نورو هېوادونو ته تلای؛ هیڅ مسلمان هېواد نن خپلو مسلمانو ورونو ته ځای نه ور کوي. اسلام د اړیکو لپاره هیڅ اصولو نه دي ټاکلي. یوازې له هغه چا سره دوستي منعه شوې چې پر دین مسلمان زوروي او هغه هم یوازې د هغه مسلمان لپاره چې له همدې نامسلمانو څخه ازارویني، دا اصل هم د ټولو مسلمانو لپاره نه دی. که یو هېواد له هغه محارب کافر سره اړیکه وساتي چې یو بل ځای له مسلمان هېواد سره په جنګ اخته وي، نو اسلام د اړیکې غوڅولو امر نه دی ور ته کړی. لوړ ایت د دې ښکاره ثبوت دی. نو د اړیکو په برخه کې اسلام یوازې همدا اصل بیان کړی، نور کوم فارمول نه لري.

د خلافت یا اسلامي نظام غوښتونکي هر وخت د جهاد یادونه هم کوي چې پخوا مسلمانو پاچانو جهاد کاوه او نن اسلامي نظام نه‌شته له دې امله جهاد هم موقوف شوی دی. همدا لامل دی چې ګڼشمېر اسلام ته منسوبو ډلو په یوه او بل نوم د جهاد بیرغ پورته کړی او ادعا کوي چې خالص جهاد کوي او یوازې د دې شرعي فریضې احیاء یې هدف ده.

راځئ دلته د جهاد پر مشروعیت، طریقه، د پخوانو حکومتونو پر تیرو جګړو او د نن ډلو پر روانو جنګونو بحث کوو او دا چې اولنو و وروستنو له دې نوم څخه په استفادې څه وکړل؟

د جهاد لغوي مفهوم ډېر کوښښ دی او اصطلاحي معنا یې یوازې قتال نه ده. بلکې د دین او شریعت لپاره ټولې هڅې جهاد بللای شو. قران کریم په مکي سورتونو کې هم د جهاد یادونه کړېده. یو ځای وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ.

(العنكبوت: ٦٩)

ژباړه: او هغه چې زموږ لپاره هڅې کوي، ارو مرو به زموږ لارې ور وښيو او بېشکه الله خامخا له نيکانو سره دی.

يوه حديث د مور و پلار خدمت جهاد بلل شوی:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ: «أَحَيٌّ وَالِدَاكَ؟» قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: «فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ».(١٢)

ژباړه: عبد الله بن عمرو رض ويل چې رسول الله ص ته يو کس راغی او جهاد ته د تلو اجازه يې غوښته. ده ورته وويل: مور و پلار دې ژوندي دي؟ هغه ويل: هو. رسول الله ص ورته وويل: د هغوی په خدمت کې کوښښ وکړه.

له دې نصوصو ښکاره شوه چې جهاد يوازې جنګ نه دی. د دين او شريعت لپاره ټولې هڅې تر دې مفهوم لاندې راځي. د کوم شي لپاره چې نن خلک د جهاد توری کاروي هغه ته قران کريم د قتال نوم و رکړی. احاديثو کې هم د دين لپاره جنګ ته د قتال نوم کارول شوی. البته مقاتله هم د جهاد يو جز کېدای شي. ځکه که د دين لپاره څوک جنګ کوي نو دا هم يو ديني خدمت دی چې د جهاد په پراخ مفهوم کې ځايږي.

مقاتله څه وخت مشروع ده؟ قران کريم يې په اړه وايي:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ () الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً (الحج: ۳۹، ۴۰)

ژباړه: مقاتلینو ته له دې امله اجازه ور کول شوې چې ظلم پر شوی او یقنین الله یې پر مرسته قادر دی. هغه چې له څه حق پرته له خپلو سیمو وشړل شول مگر دا چې ویل یې الله زموږ رب دی او که الله ځینې انسانان په نورو نه دفعه کولای، نو د راهبانو خونې، د یهودو عبادتځایونه، د عیسویانو معابد او هغه مساجد به خراب شوي وای چې د خدای نوم ډېر کې ذکر کېږي.

یو بل ځای وایي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (البقره: ۱۹۰)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنګېږئ چې له تاسې سره جنګ کوي او تېری مه کوئ، یقینن الله تېریګر نه خوښوي.

په یو بل ځای کې دې موضوع ته داسې اشاره کوي:

وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لاَ أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ () أَلاَ تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (التوبه: ۱۲، ۱۳)

ژباړه: او که دوی تر خپلو ژمنو وروسته وعدې ماتې کړې او ستاسو په دین کې یې بد ویل پیل کړل نو د کفارو مشرانو ووژنئ، یقینن دوی هیڅ ژمنې ته پابند نه دي، په دې سره ښایي را وګرځي. ولې له هغه قوم سره جنګ نه کوئ چې خپلې ژمنې یې ماتې کړې، د رسول د ایستلو تکل یې کړی او همدوی لومړی ځل (جنګ) پیل کړی. ایا له دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډارېږئ؟ الله د دې وړ دی چې ترې خشیت وکړئ که رښتیا مومنان یاست.

په دې درو ایاتونو کې که فکر وکړو نو پوهېږو چې مقاتله په شریعت کې څه حکم لري. د اسلام تر ټولو معتبر کتاب قران کریم په واضحو الفاظو وایي چې مقاتله یوازې د ځان د دفاع وسیله ده، نه د نورو د غلام کولو، ځمکو نیولو، واک غصبولو، دولت و ثروت گټلو او نوم لوړولو خدایي اجازه لیک چې هر وخت به مسلمانان د نور خدایي مخلوق ژوند د خدای او رسول په نوم ور تنگوي او د ژوند کړۍ به ور باندې را سختوي.

لومړي ایت کې راغلي چې د مقاتلې اجازه له دې امله ور کول شوې چې د دین له امله ظلم ور سره کېږي. مقاتله د دې لپاره ده چې د هر عابد د عبادتځای خوندي شي. نه داسې لکه نن چې پر معابدو حملې د اسلامي نظام په نوم تر سره کېږي. دویم ایت کې ویل شوي چې یوازې له هغه چا سره جنگ وکړئ چې له تاسې سره جنگېږي او پر نورو به تېری نه کوئ. دریم ایت کې راغلي چې له مقاتلې مخ مه اړوئ، ځکه جنگ تاسې نه دی پیل کړی، لومړی ستاسې دښمن جنگ ته مخه کړې، هغوی رسول له سیمې پسې اخیستی، خپلې وعدې یې ماتې کړې او دا هر څه له دې امله کوي چې ستاسې دین له هغوی بېل دی، د دې ټولو تر څنگ په دین کې بدرد هم وایي. نو د دوئ په اړه ویل شوي چې مشران یې ور قتل کړئ.

د دې موضوع په اړه راغلي ټول ایاتونه او احادیث به په همدې ایاتونو تفسیرېږي، د مقاتلې په اړه د دې ایاتونو حکم واضح، پرېکنده، قاطع او له هر ډول شک و شبهې وتلی دی. د مقاتلې په اړه ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصوص که پر دې تله وتلو نو د نن ورځې ډلې ټپلې او د پـرون ورځـې ځان و واک غوښتونکي اميرانو، پاچاهـانو او خلفـاؤ يـوازې د ځمکـې نیولو، قدرت ساتلو، ثروت زیاتولو او پـر خلکـو د راج چلولـو لپـاره د مقاتلې تر نوم لاندې عام مسلمانان جنګول چې ګټه يې يوازې دوی ته رسېده.

د دې ادعا ستر ثبوته د مسلمانانو په تاريخ کې خوندي دي. د همدې مجاهد خليفه، امیر او پاچا يا هم د نن ورځې جهـادي ډلـو د شخصي واک، ځواک او ګټو په وړاندې که مسلمان خنډ پیدا کړی او کـه کـافر دوی ورسره جنګېدلي او نن هـم جنګېـږي. مـوږ وينـو چـې د امـارت جنګيالي د داعش له کسانو سره په جنګ دي او د داعش دا له القاعده سره جنګېږي. په افغانستان کـې د روس خـلاف جنګېـدلي د مقاومـت ډلي لومړی يو له بل سره په جګړه سولي او وروسته يې لـه طالبـانو سره جنګونه وکړل. په تېر تاريخ کې د فاطميانو خلافت د عباسيانو خلافـت مقاومت کاوه او عباسيانو بيا د امويانو تـخته چپه کړه. پر عثمانيانو محمد بن عبد الوهاب د جهـاد اعـلان وکـړ او د هغـوی خـلاف بيـا شـيعه تـه منسوبې ډلې ودرېدې چې تر ننه يـو بـل سره وژني. کـه د شريعـت لـه لوري د نظام په برخه کې باوري او واحد فورمول موجود وای، نـو ولـې به د داعش نظام له امارتيانو له نظام سره توپير در لود؟ ولـې بـه د سـني نظام د شيعه د نظام چپه کولو کوښښ کـاوه؟ ولـې امويـان عباسـيانو را نسکور کړل؟ ولې وهابيانو د حنفي عثمانيانو پر خلافت د جهـاد اعـلان وکړ او د هغوی د خلافت پر ځای يې خپل شـاهي نظـام رامنځتـه کـړ؟ او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وژني، غصبوني، لوټني، پسي اخيستني او تر ټنې ټولې د جهاد او مقاتلې تر عنوان لاندې کېدلې او نن هم کېږي. نه پخوا چا د دين له امله له نورو سره جګړې کولې او نه نن جنګونه د دين پر سر کېږي. د مسلمانانو تر هېوادونو په نامسلمانو هېوادونو کې مساجد، مسلمانان، مدرسې او د تبليغانو جوفې زياتې دي. ټول جهادي تحريکونه نن هم تر کافر مخکې مسلمان وژني او پرون يې هم وژل. د درېيمه خليفه عثمان غني رض له شهادته را په دې خوا چې مسلمانانو په خپلو تورو شهيد کړ، بيا تر ننه د يوه مسلمان د حرب و ضرب اله د بل پر خلاف پورته کېږي او د مسلمان وينه د مسلمان په لاس توييږي. دې فتنو او فسادونو ته د جهاد نوم ورکول له ديني مفاهيمو سره ستره جفا ده. د مسلمانانو همدې کارونو د هغوی د سولې دين د جنګي دين په توګه معرفي کړ. مسلمان د سولې نماينده يې د ترهګر په څېره کې را ښکاره کړ او هغه جوفې- جوفې خلک چې د خدای دين ته په اخلاص او صداقت راتلل د دوی د وحشي او دين ضد کړنو له امله زړه بدي او بيرته شاته وترهېدل. دا له دين او شريعت، خدای او رسول، قران او سنت سره د مسلمانانو خپله لويه جفا وه چې د حق و عدالت دين يې د نورو په وړاندې له ارزښتمن مقامه را کوز کړ. د مسلمان هغه توره چې د خپل مسلمان ورور سر يې د جهاد په بانه پرېکړ، اسلام د نورو په سترګو کې بې اهميته کړ. د خلافت هغه خيالي خوبونو چې نه يې قران امر کړی او نه رسول عملي کړی وو، نامسلمان د مسلمانانو په وړاندې درولو ته اړ کړل.

تېروتنه زموږ ده. قران دا دين ټول انسانيت ته رحمت بللی دی. عالمين يوازې مسلمانان نه دي بلکې نور ملتونه هم کې شامل دي. کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين چې يوځل د رحمت جامه واغوندې هغه بيا وحشت نه شي کېداى، خداى چې کوم دين ته د رحمت نوم ور کړى هغه بيا د نورو د ژوند واک نه ترې اخلي. دا موږ يو چې رحمت مو په وحشت خلکو ته معرفي کړ، نه يوازې نامسلمان را څخه کړېږي بلکې پر مسلمانانو مو بده ورځ راوستلې ده.

بدبختي دا ده چې د نن ورځې په نوم مجاهد تر اوسه په دې پوه نه شو چې د ده د جنګ ګټه د مسلمان پر ځاى نامسلمان ته رسي. جنګ د اقتصادي ګټو لپاره پيل شوى دى او جهاديانو په دې اور کې د خاشاکو په توګه کاريږي. زموږ بدمرغي دا ده چې هم مو دين بدنامېږي او هم مو هېواد ورانېږي. هم مو ملت ارامه ورځ نه ده ليدلې او هم مو د هېواد ټول عامه تاسيسات له منځه يوړل. بشري قوه مو يا په جنګ کې وژل کېږي، يا لوږې را څخه واخيستل او يا بدې ورځې مهاجرت ته اړ کړل چې په دې لار کې څوک د سمندري ماهيانو خوراک شول، څوک د زندان په تورو شپو کې همداسې د تل لپاره غايب شول او څوک په وچ زور له افغانيته منکر شول او نن د بل هېواد نشنليټي په ډېر افتخار په خپل جيب کې ګرزوي. دا هر څه د هغه جنګ نتيجه ده چې د جهاد په نوم د اسلامي نظام د احياء لپاره پر موږ تپل شوى دى.

د امر بالمعروف او نهي عن المنکر مسله خورا مهمه ده. مګر له خپل اهميت سره- سره د دې په مفهوم کې ډېرى کسان تېروتلي هم دي. قران کريم د معروف او منکر نوره تشريح نه ده کړې چې معروف کوم شيان دي او منکر کوم؟

معروف يوازې د منکر په مقابل کې نه دى ذکر شوى، بلکې نور ځايونه هم قران کريم د ځينو مسلو په ضمن کې معروف ياد کړى. قران

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم کې تقریبا (۱۹) ځایه معروف ذکر شوی. قران همداراز (۱۰) واره د منکر یادونه کړېده. له دې (۱۹) ځایونو یې (۸) ځله معروف د منکـر په مقابل کې راغلی. خو له دې پرته معروف د مینځې د مهـر ادا کولـو په مورد کې هم راغلی چې مهر دې پـه معروفـه توګـه ادا شي.(النسـاء: ۲۵) د همدې سورت په (۱۹) ایـت کـې راغـلي چـې لـه ښـځو سره پـه معروفه طریقه ژوند کوئ. د نساء په (٦) ایـت کـې بیـا راغـلي چـې کـه څوك فقیر وي نو د یتیم مال دې په معروفه توګـه خـوري. د بقـرې پـه (۲۴۱) ایت کې ویل شوي چې د طلاقو شوو مېرمنـو متـاع پـه معـروف ډول ور کړئ. د بقرې په (۲۳۴) ایت کې د کونډې په اړه وایي چې تـر عدې وروسته د ځان په اړه د هر ډول فعـل واك لـري البتـه پـه معروفـه توګه. په بقره کې (۲۳۳) ایت بیـا دوه ځایـه د معـروف ذکـر کـړی دی. یوځل د هغې مور د روزي او جامې په اړه چې له مېړه جـلا شي خـو د هغه اولاد ته تی ور کوي، نو له معروف سره سم بـه مېـړه جامـه او رزق ور کوي او بل ځل د اولاد د دایې په اړه ویـل شـوي چـې ورتـه تاکـل شوې مزدوري به په معروف ډول ور کوئ. د بقرې په (۲۳۲) کې بیا هم د جلا شوي مېړه او مایني د رضایت لپاره معروف توری کار شوی چې که د معروف له مخې مېړه او ښځه بیا د ګډ ژوند لپاره سره راضي شـول نو بدي پکې نه شته. د مـور و پـلار او قریبـانو د وصیت پـه اړه هـم د معروف الفاظ کارېدلي. (البقره: ۱۸۰) له قاتل څخه د قصاص پر ځـای د دیت اخیستلو لپاره هم د معـروف کلمـه اسـتعمال شـوې ده. (البقـره: ۱۷۸)

د دې په مقابل کې منکر لس ځایه راغلی چې د الحج پـه دوه اویـایم ایت کې د هغه احساس لپاره کار شوی چې د یو شي پـه اړه یـې انسـان

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او د مخ په بد نیولو یې اظهار وکړي. قران کریم وایي چې د قـراني ایاتونو په تلاوت کافران په خپلو مخونو کې د همدې منکر اظهار کوي. نور ځایونه منکر د معروف په مقابل کې راغلی.

د معروف کلمې د استعمال له مواردو را معلومه شوه چې معـروف پـه قران کریم کې توضیح شوی نه دی. بلکې معروف د انسانانو ټولنـو تـه ایله کړل شوی. د ښځو د طلاق په مسله کې د ټولنـو لـه رواج سره سـم متاع ور کول کیږي او قران د معروف د لفظ په کارلو دا جواز ور کـړی. دا رنګه دا نور ځایونه هم. حتا د عنکبوت په (۲۹) ایت کې لوط علیـه السلام قوم ته وایي چې تاسې په خپلو مجالسو کې منکـرات کـوئ. لـه دې معلومیږي چې په هره ټولنه کې ځینې داسې کارونه شته چې د دین او شریعت له لارښوونو پرته یې انساني عقل هم منکر بولي. له دې امله نو لوط خپل قوم ته د هغه منکر یادونه کوي چې هغوی هم د منکر پـه توګه ورته قایل دي.

له دې تفصیل څخه معلومه شوه چې معروف او منکـر هغـه نیکـۍ او بدۍ دي چې هره ټولنه د خپلې ټولنې په محدوده او ذهنیت کـې ورتـه تعریف ټاکي. زیاتره منکرات او جرمونه داسې وي چې انساني عقل یې هم بد ګڼي. د ګنا په اړه یوه حدیث کې دي:

یَا رَسُولَ اللهِ، فَمَا الإِثْمُ؟ قَالَ: " إِذَا حَاكَ فِي نَفْسِكَ شَيْءٌ فَدَعْهُ ".(۱۳)

ژباړه: ای د الله رسوله! نو ګنا څه ده؟ ده وویل: کله چې دې لـه ځـان سره د یوه شي په اړه تشویش پیدا کړ نو ایله یې کړه.

دا عامه اجازه موږ ته په ګوته کوي چې د یوه شي په اړه تشویش پیـدا کول هم د ټولنې تر اثر لاندې کیږي. زموږ په ټولنه کې ترافیکي اشارې ته نه درېدل خلک یا جرم نه بولي یا که یې جرم ګڼي خو پـروا یـې نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري، اما دا په نورو ټولنو کې جرم دی او لازمن جریمه پر راځي. زموږ د پښتنو په ټولنه کې که څوک د چا له ښځې یا لور یـا هـم خـور ځخه مچه واخلي نو خلك وژنو ته سره پر رسېږي، اما همـدا قضـیه د رسـول الله ص په زمانه کې دا رنګه حل شوېده:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ رَجُلًا أَصَابَ مِـنِ امْـرَأَةٍ قُبْلَـةً، فَـأَتَى النَّبِـيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَـهُ، قَـالَ فَنَزَلَـتْ: {أَقِـمِ الصَّـلَاةَ طَـرَفَيِ النَّهَـارِ وَزُلَفًـا مِـنَ اللَّيْـلِ، إِنَّ الْحَسَـنَاتِ يُـذْهِبْنَ السَّـيِّئَاتِ ذَلِـكَ ذِكْـرَى لِلذَّاكِرِينَ} [هود: 114] قَالَ: فَقَالَ الرَّجُلُ: أَلِيَ هَذِهِ؟ يَا رَسُـولَ اللـهِ قَـالَ: «لِمَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ أُمَّتِي».(۱۴)

ژباړه: عبد الله بن مسعود رض روایـت کـړی چـې یـو کـس لـه یـوې ښځې مچه واخیسته، بیا رسول الله ص ته راغی او دا پېښه یې ورته بیان کړه، نو دا پاس ایت (د ورځې په دوو طرفونو او د شپې په یوه برخه کې لمونځ کوه، بېشکه نیکي سیئاتي ختموي. دا د پند اخیستونکو لپاره پند دی.) نازل شو. ده ویل هغه سړي وویـل: ای د اللـه رسـوله! دا حکـم یوازې زما لپاره دی؟ رسول الله ص وویل: زما له امتـه د هغـه چـا لپـاره دی چې عمل په وکړي.

جرایم، ګناهونه او منکرات تر ټولنو پوري توپیر کوي. له دې امله نـو قران یوازې د منکر یادونه کړې. نیکي او معـروف همداسـې واخلـه. دا چې منکر او معروف ټولنو او زمانو تـه پـه کتـو تبـدیلېږي، ځکـه نـو د واحد فورمول لاندې نه شي راتلای او شریعت یې هم مشخص چوکاټ نه دی ټاکلی. ځینې بدی او منکرات یې پـه نـوم یـاد کـړي او ګنشـمېر نیکی یې هم یادې کړې دي. خو د ټولو نوملړ هم سخت دی او هم د زمانې او ټولنې په بدلېدا سره بدلېږي له دې امله یې یـوازې معـروف او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منکر یاد کړي او پر همدې يې سکوت کړی؛ اما داسې هم نه ده چې ټول منکرات يو مخيز بدلېږي يا هم ټول معروف، بلکې له دې جملې بعضې يې دايمي معروف و منکر دي. يو مهم ټکی دا هم دی چې د ثوابتو منکرانو او معروفو شيانو په مخنيوي او ترويج کې يوازې مسلمانان نه دي مسوول او نه دا نورې ټولنې د دې لپاره کار نه کوي ،بلکې دواړه کار کوي، او د نامسلمانو ټولنو د کار ثبوت په شرعي متونو کې هم شته.

که فکر وکړو نو د انسانانو هره ټولنه کوښښ کوي چې د منکراتو مخنيوی وکړي او ښه کارونه عام کړي. قتل بد کار دی او ټول انسانان يې د مخنيوي کوښښ کوي. غلا ناسم عمل دی او هره ټولنه او حکومت يې د ورکولو لپاره لاس په کار دي. درواغ منکر دي، ځکه نو هره معاشره بد ځنې وړي. له دې امله نو د امر بالمعروف او نهي عن المنکر کار يوازې د اسلامي نظام کار نه دی. د انسانانو هره ټولنه تر خپله وسه کوښښ کوي چې دوی ته معروف ترويج کړي او څه چې دوی منکر بولي د هغه مخنيوی وکړي. دا نه يوازې د مسلمانانو د حکومتونو دنده ده بلکې د هر حکومت دنده ده چې د منکر مخه ډب کړي او معروف نور هم عام کړي.

۲۰۱۷/ نومبر/۹

سرچينې:

(۱)(سنن ابي داؤد, كتاب الحدود، باب العفو عن الحدود ما لم تبلغ السلطان ح: ۴۳۷۶)

(۲)(مصنف ابن ابي شيبه، كتاب الحدود، باب في الرجل يسرق التمر والطعام ح: ۲۸۵۹۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳)(اعلام الموقعين, تغيير الفتوى و اختلافها، فصل سقوط الحد عام المجاعة, مخ: ۱۷،ج: ۳)

(۴)(البدائع الصنائع كتاب الحدود فصل في شرائط جواز اقامة الحدود: 7/ ۵۷)

(۵)(الاوسط في السنن والاجماع والاختلاف، كتاب صفة الصلاة، ذكر اهل القرية يا يحضرهم او غاب الامير... مخ: ۴/ ۱۱۳)

(۶)(مسند البزار، حديث ابي الدرداء عن النبي صلى الله عليه وسلم: ج: ۱۰، مخ: ۴۰۸۷)

(۷)(مسلم، كتاب الجهاد والسير، باب كتب النبي ص الي ملوك الكفار يدعوهم الى الله عزوجل ح: ۱۷۷۴)

(۸)(د امام زركشي-(متوفى: ۷۹۴) البرهان في علوم القران، تنبيه في حمل المطلق على المقيد، ج: ۲، مخ: ۱۵)

(۹)(فتح الباري، الجزء: ۸، باب وفد بني حنيفه وحديث ثمامه بن اثال، ج: ۸، مخ: ۸۸)

(۱۰)(مسلم، كتاب اللباس والزينة، باب تحريم استعمال اناء الذهب والفضة...ح: ۲۰۶۸)

(۱۱)(الرحيق المختوم، الدور المدني، المرحلة الاولى، وقعة الحديبية في ذي القعدة سنة ۶، ابرام الصلح و بنوده: ج: مخ: ۳۱۲)

(۱۲)(مسلم، كتاب البر والصلة والادب، باب بر الوالدين وايهما احق به ح: ۲۵۴۹)

(۱۳)(مسند احمد، حديث ابي امامه الباهلي ح: ۲۲۱۶۶، د موسس الرساله چاپ، ۲۰۰۱م)

(۱۴)(مسلم، كتاب التوبة، باب قوله تعالى: ان الحسان يذهبن السيئات ح: ۲۷۶۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي هېواد

له ډېرى هغو ډلو، گوندونو او اشخاصو چې د اسلامي نظام د احياء لپاره مبارزه كوي اورم چې د اسلامي نظام په شتون كې به د اسلامي هېواد سرحدونه يوازې له كافرانو سره وي، د مسلمانانو ترمنځ سرحد د اسلام له مخې نه شته. دوى وايي، سرحد جلاوالى راولي او مسلمه امت بېل نه بلكې يو امت دى او د دوى په اند هر څه يا ډېر څه يې سره مشترك دي، نو بېلوالي ته اړتيا نه‌شته او د اسلامي لارښوونو خلاف هم دى.

دا څو ورځې مخكې مې پر طلوع ټلويزون د حزب اسلامي افغانستان د مشر گلبدين حكمتيار مركه اورېده. جناب حكمتيار صاحب هم په خپله مركه كې دا لوړه خبره تكرار كړه. د ده په ټكو «چې زه اصولن او اعتقادا د ټولو اسلامي ممالكو ترمنځ مرزونو قايل نه يم.»

حكمتيار صاحب دوه ټكي ياد كړي: لومړى اصول او دويم اعتقاد. اصولو باندې نه پوهېږم چې د جناب حكمتيار صاحب به څه ترې هدف وي. د اسلام اساسات يې موخه وه؟ د خلافت يا اسلامي نظام لپاره جوړ شوي اصول يې هدف وو، كه به جناب حكمتيار صاحب خپل اصول لري لكه د حديثو په اړه چې يې نوي اصول او تگلاره ټاكلې ده!

خو د اعتقاد له ټكي موږ پوهېږو چې خبره ديني او شريعي لور ته بيايي. معنا هم اصول دا نه ايجابوي او هم يې شريعت اجازه نه راكوي چې د مسلمانو هېوادونو ترمنځ دي سرحدونه ومنم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د اعتقاد او ایمان له مخې ګورو چې ایا رښتیا هم شریعت یوازې داسې اسلامي هېواد غواړي چې سرحدونه یې صرف له نامسلمانو سره وي او نور ټول مسلمان اقوام پکې را ټول وي؟!

راځئ لږ را سره تم شئ او دا لیکنه تر پایه ولولئ چې ایا اعتقادن شریعت کې داسې څه شته؟ ایا دا رسول الله ص کړي؟ قران کریم یې امر کړی؟ او بالاخره په واقعي ژوند کې داسې ممکنه هم ده؟ دلته به له شریعته بیا تر تاریخه ځغلنده نظر وکړو چې د دې یادو خبرو په اړه ځانونه پوه کړو.

لومړی د اسلامي شریعت تر ټولو له باوري متن قران کریم څخه پیل کوو. قران کریم په دې اړه وایي:

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (الانفال: ۷۲)

ژباړه: او که له تاسې د دین په اړه مرسته وغوښتل شوه، نو مرسته یې وکړئ مګر هغه قوم چې ستاسې او د هغوی ترمنځ تړون وي او الله ستاسې د اعمالو لیدونکی دی.

د (کم) درې واړه ضمایر مسلمانانو ته راجع دي. له (الدین) څخه اسلامي دین مراد ځکه نو الله د هغه په خاطر مسلمانانو باندې د خپلو دیني ورونړو مرسته فرض کړې هم ده. په (استنصروکم) کې سین او تاء د طلب لپاره دي. مانا که له تاسې دیني ورونړو د مرستې غوښتنه د همدې دین په اړه وکړه، نو پر تاسې یې کومک لازمي دی اما یو هغه قوم استثنا دی چې تاسې تړون ور سره لرئ.

له یوه قوم سره د ځینو مسلمانانو تړون او د نورو دښمني په هغه صورت کې امکان لري چې د دې دوو یا زیاتو ډلو رهبري د مختلفو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو په لاس کې وي د واک ساحې يې هم سره بېلې وي. ځکه يوه رهبري داسې نه شي کولای چې هم دې ترون ور سره لري او هم دي په عيني دې حال کې جنګ ور سره مخته وړي. په يوه جغرافيه کې مختلفې رهبرۍ اسلام غندلې دي. رسول الله ص ويلي دي چې که مسلمانان پر يوه امير راغونډ وي او بل کس د امارت دعوه وکړي د مسلمانانو اجماع څېرل غواړي نو سر يې قلم کړئ.(۱)

له دې معلومېږي چې دوه مختلف سياستونه د يوه قوم په اړه نه د يوې رهبرۍ کېدای شي او نه له يوې جغرفايې دا کار امکان لري. له دې ثابته شوه چې مسلمانان له دې سره چې يو دين لري، يو امت دي او ديني وروڼه قران بللي دي، اما له دې سره کولای شي چې يوه ډله مسلمانان دې له يوه نامسلمان قوم سره ترون ولري او په عيني حال کې دې بله ډله مسلمانان له همدې نامسلمان قوم سره د دين له امله په جنګ اخته وي. يعنې موږ له دې سره چې مختلفو ملتونو باندې وويشل شو، کولای شو يو امت شو؛ دا تر خپل منځ سره ټکر نه دي.

دلته له قران کريم څخه ثابته شوه چې د يوه دين درلودونکی امت هم د سياست، جغرافيې، اړيکو، ګټو، اقتصاد او... له مخې له يو بل څخه بېلېدای شي.

نبوي سنتو کې هم عينن دا تګلاره واضحه شوې ده. د قران کريم همدې هدايت ته په کتو رسول الله ص کله هم څوک مجبور نه کړل چې د ده د واک په ساحه کې ژوند وکړي يا د خپل واک ساحه د ده د واک له سيمې جلا نه کړي. يو مثال يې د هغه وخت د حبشې نجاشي (اصمحه) دی. پر مسلمانانو چې په مکه کې د ژوند کړی تنګه شوه نو د رسول الله ص په اجازه يې له مکې د وتلو پرېکړه وکړه. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو دا لومړني مهاجرينو د اصمحه تر واک لاندې حبشې ته ولاړل.

اصمحه همالته په حبشه کې مسلمان شو او د رسول الله ص د يوې مېرمنې ولور يې هم ادا کړی دی. له ده سره مسلمان مهاجرين تر هغو پاته شول چې په مدينه کې رسول الله ص د خيبر غزا ته راوتلی و. د خيبر د غزا مهال له حبشې مهاجرين راغلو چې د رسول الله ص تره جعفر رض هم پکې و. رسول الله ص ويل، زه نه پوهېږم د خيبر په فتحه خوشاله يم که د جعفر رض په راتلو؟(۲)

زموږ په تېر تاريخ کې له يو څو کلو پرته چې مسلمانان ډېر کم وو، د مسلمانانو د واک ساحه زياتره پر عربي ټاپووزمه وه، موږ داسې هېواد در لود چې پولې يې يوازې له نامسلمانو سره معلومې وې. خو د څلورم خليفه له وخته چې مسلمانان سره ووېشل شول بيا تر ننه همداسې وېشلي پاته دي او ورځ تر بلې يې تر خپل منځ د سرحدونو ډېروالی مخ پر زياتېدو دی.د دې يو لامل دا هم دی چې پخوا انسانانو ديني هويت خوښاوه. مختلف قومونه، د جلا فرهنگونو لرونکي اقوام، په بېلو بېلو سيمو کې پرتې قبيلې په د همدې يوه دين له امله سره متفق ول، مسلمان، يهودي، عيسوي، هندو، مجوسي او... به يې هويت او دا په په ټوله شاوخوا سيمه کې عمومي کلتور و چې تر ملي او قومي هويتونو خلکو ته همدا ديني هويت ښه برېښېده. له همدې امله هغه مهال دا د يوه هېواد، يوه نظام او يوه امير خبره سمه معلومېده. نو شرعي متن هغوی له خپلو حالاتو سره سم تعبيری کړی و، نن بيا اړتيا ده چې انساني اړتياوو ته په پام بايد ننني فرهنگ په نظر کې ونيول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم خلیفه په حجاز کې خلافت در لود او امیر معاویه په شام کې، تر علي رض وروسته حسن همدا واک په لاس کې واخیست او وورسته یې له امیر معاویه سره سوله وکړه. بیا د معاویه رض تر مرګ وروسته بیا خلافت دوه ځایه شو، یو لور ته یزید او بل ته حسین بن علي رض.

د یزید تر مرګ وروسته یې زوی معاویه له امارته انکار وکړ او بیا عبد الله بن زبیرپه حجاز کې خلافت اعلان کړ او مختار په عراق کې د خلافت لپاره هڅې شروع کړې. خو ور سره جوخت مروان هم شام ته ولاړ او د هغوی مخالفت ته یې ملا وتړله. اخیر د شام امارت د ابن زبیر رض او مختار پر خلافتونو غالب شو او د څو کلونو لپاره بیا مسلمانان تر یوه امارت لاندې ژوند کاوه، ډېر ژر بیا د بېلوالي نښې را ښکاره شوې. سلیمان بن عبد الملک د خپل ورور ولید د وخت زیاتره مشران مړه کړل او ډېر نور یې بندیان یا له واکه ګوښه کړل په دې توګه یوځل بیا د اموي امارت خلاف د مخالفت څپه تېزه شوه او د خراسان سیمې یې ترې لاندې کړې چې د مروان الحمار په وخت کې یې د اموي خلافت وروستۍ نښه هم له منځه یووړه او عباسیان واک ته ورسېدل.

د عباسیانو په دوره کې عبد الرحمان نومی اموي ځوان له شامه اندلس ته ولاړ او هلته یې د یوه داسې خلافت بنسټ کېښښود چې تر ده وروسته زیاتو کسانو هلته واک وچلاوه. د عباسیانو په دوره کې وورسته بیا فاطیمان هم را پیدا شول او د بېل خلافت بنیاد یې کېښښود. دا مهال چې د مسلمانانو د واک ساحه زیاته پراخه وه نو د لرو سیمو امیرانو زیاتره چارې په خپله خوښه مخته وړې او خلیفه یا امیر هسې ـ سمبولیک حیثیت در لود. یوه ښه بېلګه یې د غزني پر سیمه د محمود غزنوي خپل سری حکومت وو چې د خلافت امر ته یې غاړه نه ښوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتا کله چې به یې اړیکې ورسره خرابې شوې نـو د پیلانـو پـه وسـیله د خلافت نړولو ګواښونه یې هم کول.

کله چې پـر مسـلمانانو د صـلیبیانو او بیـا چنګیزیـانو لـه لـوري لـوی یرغلونه کېـدل نـو خلافـت یـوازې پـه نـوم پاتـه و او هـر ځـای د واک محدودې جغرافیې معلومې وې. د هسپانیې پر ګدۍ ځو نااهـل ناسـت وو او په ډېرو کمو وسایلو او کسانو یې پر نوره نړۍ د خلافت خوبونـه لیدل. په بغداد کې ناسـت بې وسـه خلیفـه چـې خپلـه مسـلمانانو یـې خلافت نه مانه، ده هم پر ټوله نـړۍ د اسلام خپرولـو او اسـلامي نظـام نافذولو تشې خبرې کولې او د چنګیز لور ته خپلسرى پاچا خوارزم هم په خپله شنه بې‌عقلي نه یوازې ځان د اسـلامي دنیـا د خلافـت مسـتحق باله، بلکې د نامسلمانو د ځمکو د لاندې کولو شوق یې هم کاوه.

کله چې هسپانیه صلیبیانو تر ستوني تېرولـه نـو زمـوږ اسـلامي خلیفـه همداسې رډبډ ورته کتل. خلافت او د ټول مسلمان شموله هېواد تشو له حقیقته لرې ادعاو د هغـوی هـیڅ دوا نـه کـړل او د هغـه وخـت خـوني ښامار همداسې ژوندي تر ستوني تېـر کـړل. تـر هسـپانیې وروسـته دې اژدها شام او فلسطین ته سرا را ښـکاره کـړ. دلتـه یـې ځـایي امیـران پـه وړاندې جنګېدل او د اسلام خادم په بغداد کې خپلـې عیاشـۍ کـولې. هېره دې نه وي چې هر خلیفه تـه قریشـیت لازمـي وي او (الائمـة مـن القریش حدیث به په هر مجلس کې ویل کېده، ځکه دوی پـه همـدې شریعت، چارې او واک غصب کړی و) همدې دینکارو موږ تـر اوسـه غولولې یو چې یو امت او یو لوی هېـواد مسـلمانانو سـتونزې حلـولای شي. نه ځمکني حقایق په نظر کې نیسي او نه تېر تاریخ ته ګوري. ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

بده لادا چې د خپلو شخصي ګټو په خاطر دين او شريعت، خداى او رسول، قران او سنت لا هم بدناموي.

له خوارزم سره د چنګيز اخته کېدا او بيا د هغه د پاچاهي تر نيولو وورسته بغداد ته د هلاکو خان راتګ، د بغداد ورانوني او د مسلمانانو قتل عام بيا هم مسلمانان را ويښ نه کړل او همداسې يې تشې خيالي ادعاوي کولې. هر مسلمان چې په په غم کې راګير شو نو بل ته به يې د هغه د مرستې توصيه کوله چې له ده سره کومک وکړي مسلمانان ټول سره يو جسد دي او ټوله ځمکه د هر مسلمان ده. مګر دا خبره به د يوه چارواکي او امير د خپلو عياشيو په وخت کې په ياد نه وه. مصر-د مسلمانانو په واک کې و، خو همدا مهال د بغداد مسلمانانو د هلاکو خان له لاسه په وينو کې رغړېدل.

هلاکو نه يوازې بغداد ختم کړ، بلکې د مصر لور ته هم ور وړاندي شو چې د سلطان قطز له لوري يې سخته ماته وخوړه او وروسته سلطان بېبرس نور هم خپل سرحدونه مضبوط کړل او صليبيان او چنګيزيان يې دواړه وزغلول.

عينن لوړ ټول کارونه عثمانيانو د خپل عروج پر مهال وکړل او د زوال مهال ټولو مسلمانو هېوادونو هم هغه څه ور سره وکړل چې له تېرو خلافتونو او عياشو اميرانو سره يې کړي ول. همداسې يې يوازې د نړۍ مقابلې ته ايله کړ. خلافت په ډيموکراټه ترکيه بدل شو او دادى ترننه يې موږ وينو چې خلکك يې ارام ژوند لري او په اسلامي هېوادونو کې يو قوي هېواد بلل کېږي. نن چې په ترکيه کې بيا د خلافت خيالونه زيات شوي دي، موږ يې وينو چې له ګاونډو مسلمانو هېوادونو او قومونو سره په لانجه اخته دي او يوه امنه ترکيه په بې امنه خلافت اړول غواړي. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې ځغلنده کتنه وه. کنه د زیاتو حقایقو لپاره د ابن خلدون تاریخ ته سر ور ښکاره کړئ چې د مسلمانانو په تاریخ کې د لکونو مسلمانانو وینې څنګه خپله مسلمانانو توی کړې دي؟ د بغاوتونو په لاملونو کې یو ستر لامل همدا و چې د هر ځای خلکو پر خپله سیمه خپل واک غوښتی، د اسلامي نظام او خلافت په نوم یې د نورو واک په داسې حال کې نه شوای زغملای چې واک به ټول د شرعي متونو په مرسته یوې خاصې کړۍ انحصار کړی و.

نن باید مسلمانان ځمکني حقایق له پامه ونه غورځوي. تېر تاریخ ته به یوازې د یوه لارښود په سترګه ګورو. څوک چې حقیقتونه نه درک کوي، د خلکو د اړتیاو په پام کې نیولو پر ځای خیالي خلافتونه جوړوي، نو د مسلمانانو تېر تاریخ به ور سره تکرارېږي. د هر قوم او یوه خاصه جغرافیه کې د اوسېدونکو له نورو بېل لومړیتوبونه او ضرورتونه وي. هره زمانه خپلې غوښتنې لري. د عروج او زوال هم خپلې تقاضاوې وي. امکانات، وسایل او هدف ته رسېدا هم انسان باید حتمن په پام کې وساتي.

نننې شرایط د خلافتوالو له غوښتنو سره جوړ نه دي. دوی خو مخکې لا د خلافت لپاره ځینې شرایط تراشلي دي. نن د امیر یا خلیفه لپاره قریشیت لازمي نه دی. عربوالی هم اړین نه دی. د عربو پر ځمکه هم ضرور نه دی. نن د مسلمانانو څه د پاسه څو پنځوس هېوادونه دي. د هر یوه رهبري، سیاست، لومړیتونه، غوښتنې او ... سره جلا دي. حتا ځینې اسلامي هېوادونو له خپلو مسلمانو هېوادونو سره لاس و ګریوان دي. په داسې شرایطو کې څنګه ممکنه ده چې د مسلمانانو ترمنځ دا شته سرحدونه دې ټول له منځه یووړل شي او ټول امت دې تر یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رهبري لاندې را غونډ کړل شي؟ په مسلمانانو کې دومره تفرقې او ډلې پیدا شوې دي چې تر یوه چتر لاندې یې را ټولول هیڅ امکان نه لري. یوه ډله بله کافره بولي. پر ضد یې جهاد واجب ګڼي. دا یوازې د سنیانو ترمنځ نه دي، نه یوازې د شعیه ترمنځ دي، بلکې یوازې د سلفیانو ترمنځ دومره اختلاف دی چې حتا د یوه وژل او مرګ ورته روا ښکاري.

په دغسي یوه صورت کې چې نه ګټې، نه سیاست، نه د زمانې غوښتنې، نه جغرافیي موقعیتونه، نه اقتصاد، نه بې انډوله نظامي ځواک او نه هغه اسلامي تعبیر چې خلافتوال یې له امله د ټولې اسلامي نړۍ یووالی غواړي؛ دا تقاضا کوي چې دا نن شته پولې دې ختمې شي او ټوله اسلامي دنیا دې یو لوی اسلامي هېواد وګرزي. له اسلامه نن نه لس تعبیره دي او نه سل، هره یوه مسلمانه ډله د بلې له لوري کافره ده. نو په یوه رهبري او یوه خاصه جغرافیه کې یې را یوځای کول امکان نه لري. خلافتیان دي هسي زموږ د هېواد پولې د نورو د ګټو لپاره نه ورانوي او نه دې د بل پولې په موږ خرابوي. موږ خپل لوی افغانستان غواړو، نور مو نه د بل له ملک سره کار شته او نه دې بل د اسلام او دین په نوم پر موږ تېری کوي.

نه د پنچاب د ګټو لپاره د خپلې خاورې د استعمال اجازه چا ته ور کوو او نه د عربو د خیالي خلافتونو لپاره زموږ ځمکه او وکړي دومره ارزانه دي چې لا به هم وژل کېږو. عرب دې خپل عربي خلافت په خپله خاوره کې حاکم کړي او پنچاب دې نور د پاکستان د ژغورنې لپاره موږ د اسلامي نظام، اسلامي امیر او شرعي تعبیر په نوم نه خطاباسي. که یې همدا هدف وي لومړی دې په خپل هېواد کې دا هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه تر سره کړي، هیرامنډۍ رنډۍ خانې دې بندې کړي او له هغو څخه په اخیستونکې ټیکس دې د مسجد جوړول، د قراني زدکړو لپاره مدرسې وادنول او په افغانستان و کشمیر کې جگړه مارو ته پرېمانه د پیسو بنډلونه ور کول؛ بس کړي.

زموږ په خپل هېواد کې د اسلامي نظام ټولو غوښتونکو نور خپل امتحان ور کړی. ملا، طالب، جهادي، توپکي، دیني روشنفکره، سني، شیعه، سلفي، پنجپیري او بل هر خلافتوال و امارتوال. نور دا تشې خیالي ادعاوې باید بس کړي. که څوک د خپل هېواد د جوړولو اراده لري نو تر نورو نومونو لاندې هم دا کار کولای شي. نه دې دین کاروي او نه دې سیاست دین ته ور گډوي. افغان ملت په خپل تاریخ کې دومره بدې خاطرې له هیچا نه لري لکه دې خلافتوالو چې یې لري. دلته نه یوازې دا چې وطن وارن شو، ملت سختې ستونزې ولیدې، افغانان ټولې نړۍ ته بدنام شول، د سیمې او نړۍ استخباراتي لاسونه مو خپل هېواد ته را اوږده کړل، له دې ټولو بدیو سره مو دین او شریعت هم بدنام کړل. دا هر څه مو د دین د خدمت په خاطر شروع کړي وو خو اخیر دین ته تر ټولو ډېر زیان هم دې خلافتوالو ورساوه. د نورو هېوادو خلافتوال دومره احمق هم نه دي چې د خپل هېواد سرحدونه د بل د گټو لپاره وران کړي. نه پوهېږم زموږ په خلافتوالو څه ټکه را لوېدلې چې هر وخت یې ملي گټې د بل تر گټې قربان کړې او بیا یې دې هر څه ته د شریعت د غوښتنې نوم ور کړی؟!

۲۰۱۸/ ۲/ ۵

سرچینې:

(۱)(مسلم، کتاب الاماره، باب اذا بویع لخلیفتین: ۱۸۵۳)

(۲)(بخاري، کتاب المغازي، باب غزوه خیبر: ۴۲۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگړه یو لنډمهالی انتخاب

څو ورځې مخکې مې له بي بي سي راډیو سره د افراطیت په اړه بحث در لـود. ځینـو اوریـدونکو پـه دې اړه موافـق نظـر در لـود او نـورو بیـا مخالف.

مخالفوالو کې ځینو ویل چې اسلام تر تـوره لانـدې راغلـی دی. یـوه اوریدونکي دا روایت(ان الجنة تحت ظلال السیوف) هم ووایه. یوه بل ویل چې دومره خلك په زور دې کار ته نه تیاریږي، دا نن چې طالـب یا داعش کوم څه کوې، همدا د اسلام غوښتنه. دلته جهـاد دی او دا بـه روان وي.

دا چې د بحث مهال وخت ډېر کم وي، نو د ټولو خبرو کولـو وخـت چا ته نه ور کول کیږي. همدلته غـواړم چـې دا ځینـې خـبرې پـه پـوره تفصیل روښانه کړم. تر مخامخ خبرو دلته سپیناوی ځکه ښه دی چـې د هر څومره تفصیل وخت لرو، دلایل په ښه ډول راوړلای شـو، د وخـت د تنګي خاطر له چا سره نه وي، مخامخ ممکنه ده چې ځینو ته خـبرې خوند ور نه کړي او له دې امله نازیبا خبرې وکړي. له دې ویرې هم په بحث کې هر اړخ له ډېر تفصیل څخه ډډه کوي.

دا چې روان حالت د اسلام غوښتنه ده که نه؟ زما په کتـاب (جهـاد او خلافت)کې دا موضوع روښانه شوې ده. دلته یوازې د اسلام لـه مخـې دا روښانه کول غواړم چې مقاتله یا تـوره و توپـك د دعـوت د سـاتنې وسیلې دي، د اسلام عمومي روح له دعوت او نرمي سره جوړ دی. خو که څوك پر دعوت او بلنه د یو چا حق لاندې کوي، نو اجازه لري چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خپله حقه دفاع وکړي؛ خو شريعت دا دفاع په ګڼو شرايطو مشروطه کړې ده چې له هغو پرته دغه دفاعي جنګ هم خپله شرعي جنبه له لاسه ور کوي. د قراني اياتونو په مټ به دلته دا سپيناوی وړاندي کړو او پر لوړ ذکر شوي روايت به هم رڼا واچوو.قران کريم کې د دعوت په اړه راغلي:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١)

ژباړه: ارو مرو دې له تاسې يوه ټولی وي چې خير ته بلنه کوي، پر ښو امر کوي او له بدو منعه او همدوی بريالي دي.

د قران په دې لوړ ايت کې دا لوړ بيان شوی اصل؛ د هر حالت لپاره يو عمومي اصل دی.يو بل ځای هم وايي:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ.(٢)

ژباړه: تاسې غوره امت يئ، خلکو ته پر ښو د امر او له بدو د منعې لپاره راغلي يئ او تاسې به پر الله ايمان راوړئ.

د تېرو امتونو په اړه يوځای وايي:

لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ () يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ. (٣)

ژباړه: اهل کتاب ټول سره برابر نه دي، د دوی يوه ډله پر حق ولاړه د شپې په يوه برخه کې د الله اياتونه وايي او سجده کوي. پر الله او د اخرت پر ورځ باور کوي، په نيکو امر او له بدو منعه کوي، نيکو ته تلوار کوي او همدوی د نيکانو له ډلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ.(۴)

ژباړه: او که یوه مشرك له تا امن وغوښت، نو امن ور کړه چې د الله کلام واوري بیا یې امن ځای ته ورسوه له دې امله چې دوی ناپوه وګړي دي.

دلته د اهل کتابو هغه ډله صالحه بلل شوې چې دعوت یې خپل مسوولیت بللی او په خپله هم د الله له کتاب سره عباداتو ته پوره پاملرنه کوي. د اهل کتابو په قران کریم کې زیات بدوالی هم له دې امله راغلی چې دا یاد کارونه یې ایله کول. نه له دې امله چې د فرعون تر ډوبېدا وروسته هغوی مصر ته د جهاد لپاره نه دي تللي او یا یې هلته اسلامي نظام نه دی جوړ کړی. یوه مشرك ته هم له دې امله امن ور کول کېږي چې دعوت ورته وشي او بیا امن ځای ته ددې لپاره رسول کېږي چې پر دې خبرو فکر وکړي. که توره یا وژل اصل وای، نو یوه نامسلمان ته به یې د دعوت په خاطر دومره وخت نه ور کولای.قران تر قتال او اسلامي نظام د فرد پر جوړولو زیاتر ټینګار کوي. قران کریم دعوت د یوه عمومي او مهم اصل په توګه منلی او قتال یې یوازې دفاعي وسیله بللې ده. لکه چې وایي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (۵)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنګېږئ چې در سره جنګ کوي، تېری مه کوئ بېشکه الله تېریګر نه خوښوي.

د قاتل په اړه دا د قران اصل دی. دلته هغه څوك تېریګر بلل شوی چې له دعوته په مخ اړولو قتال ته مخه کړي او الله دا خبر هم ور کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له دې کسانو سره مینه نه لري. قران قتال ته د یوې وسیلې په توګه ګوري. که څوک د الهي دین د دعوت مخه نیسي، په څمکه کې فساد ته لمن وهي، د خدای مخلوق غلامان کوي، د الهي معابدو امن خرابوي، لارې او بازارونه ناامنه کوي، نو قران دا مهال امر کوي چې له یو لړ شرطونو سره د دې مفسدو پر خلاف قتال وکړئ او خپل حقوق څنې تر لاسه کړئ. قران کریم وایي:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ () الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ () الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ (٦)

ژباړه: هغوی ته چې جګړه ور سره کېږي، اجازه ور کول شوې، له دې امله چې ظلم پر شوی او بېشکه الله د دوی پر مرسته برلاسی دی. هغه چې له خپلو سیمو په ناحقه شړل سوي مګر دا چې وایي الله مو پالونکی دی؛ که الله د ځینو انسانانو دفاع په نورو نه کولای، نو د راهبانو، نصاراو، یهودو او مسلمانانو عبادتخانې به وراني شوې وې چې د الله نوم پکې زیات یادېږي او الله د هغه چا ارو مرو مرسته کوي چې هغه د ده مرسته وکړي؛ بېشکه الله قوي غالب دی. هغه که موږ په ځمکه کې ځای ور کړو، لمونځ به کوي، زکات ور کوي، په ښو امر او له بدو منعه کوي او د ټولو چارو پایلې الله ته ور ګرځي.

دلته ویل شوي چې له چا سره ظلم شوی، له خپلو سیمو د ایمان له امله شړل سوي، نور یې جنګ ته اړ کوي هغو ته له دې امله اجازه ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کول شوې چې که دا الهي سنت نه وای، نو په ځمکه کې له هر ډول فساد سره به د امن او مینې ځایونه(معابد) هم تباه شوي وای. د ټولو معابدو د ساتنې له جملې مالومېږي چې د خدای په شریعت کې ټولو شرایعو ته اجازه ور کول شوې او د خدای د عبادت ترڅنګ؛ خدای هغو ته هم په دې دنیا کې اجازه ور کړې چې له الله سره یوځای، د بل چا عبادت کوي. د دوی په وړاندې موږ یوازې د دعوت تګلاره خپلولای شو او د تېرې اجازه هیڅکله هم الله چا ته نه ده ور کړې او نه یې په هیڅ اسماني شریعت کې څوک ثبوت وړاندې کولای شي. ځکه دین د مینې وسیله ده، له خپل خالق سره د اړیکې واسطه، پر مخلوق یې د مهربانۍ پیغام دی، په دنیا کې د ښه ژوند تېرولو اسماني نسخه او په اخرت کې د بریا ضمانت دی.

د قران په لوړو ایاتونو کې دي چې که د خدای دا بندګان پر ځمکه ځای پیدا کړي نو خپله لمونځ کوي او زکات ور کوي. له دې ښکاري چې بل ته تر امر کولو مخکې باید خپله لومړی ځان پر هغه هدایاتو برابر کړي چې د الهي شریعت په نسخه کې ځای ور کول شوی. بیا وایي چې د ځان تر اصلاح وروسته د ښو ښودنه او د بدو په ګوتکونه ستاسې شرعي او وجداني مسوولیت دی چې تر سره کوئ به یې او د هر شي په اړه اخیرنۍ پرېکړه د الله په لاس کې ده چې هیڅوک یې هم واک نه لري. له دې معلومېږي چې د مسلمان کار دعوت دی، چا ته د جهنم او جنت فیصلې کول د هغه واک نه دی. د چا کافر ثابتول او سپینه کوتره ترې جوړول د مسلمان له دندې سره ټکر عمل دی چې د دې کار واک الله له ځان سره ساتلی دی. هر څوک که په دنیا کې له رسول او نبي پرته دا چاره تر سره کوي، نو د خدای واک په لاس کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیسي چې د الله له لوري لومړی د هغوی خلاف د جنګ اعلان دی.
الله په خپل کتاب کې له هغه چا سره د مرستې ژمنه کړې چې هغه د خدای په هدایاتو عمل کوي؛ نه هغه څوک چې خپل ژوند یې له سره تر پایه د الهي هدایاتو له مخالفته ډک وي او بل ته امر کوي چې د خدای راغلي شریعت ولې نه عملي کوي؟

راځم دې ته چې د مقالې په سر کې راغلی روایت څومره ارزښت لري؟

إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: " لاَ تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُوا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلاَلِ السُّيُوفِ " (٧)

ژباړه: بېشکه رسو الله ص ویل: له دښمن سره د ملاقات تمه مه کوئ، له الله څخه (په چارو کې) موفقیت غواړئ، کله چې له دښمن سره مخ شئ نو صبر کوئ او په دې پوه شئ چې جنت د تورو تر سیوري لاندې دی.

دا روایت خپله د هغو کسانو ځواب کوي چې په شریعت کې تر دعوت قتال اساسي بولي. د وړې دورې مهال چې مې مشکات وایه، له خپله استاده مې پوښتنه وکړه چې د اسلام په پنځو بناؤ کې جهاد ولې نه دی راغلی؟ د هغه ځواب ګنګوړه و. زه اوس په دې خبره ښه پوهېږم چې هغه پنځه شیان په شریعت کې بذاته عبادات دي او مقاتله له همدې عباداتو او خپلو حقونو د دفاع په خاطر د عبادت مقام ته لوړه شوې؛ که نه د خپل ذات له مخې وژنې او تخریب ده چې هیڅ ژوندی ژوی یې نه خوښوي. یو بل روایت کې هم دي:

" لاَ تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، فَإِنَّكُمْ لاَ تَدْرُونَ مَا يَكُونُ فِي ذَلِكَ " (٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له دښمن سره د مخامخېدا تمه مه کوئ، ځکه تاسې نه پوهېږئ چې په دې کې به څه کېږي؟

دا روایت موږ ته د هغه بل روایت په اړه هم مهم ټکي راښيي. نه جنګ اصل دی او نه په جنګي حالاتو کې له دښمن سره د ملاقات غوښتنه د الهي شریعت غوښتنه ده. بلکې شریعت خپل پیروان له دې منعه کړي چې د دښمن مخامختیا وغواړي. کوم شریعت چې جنګي حالاتو کې هم د دښمن مخامختیا نه غواړي، هغه به څنګه د یوه اصل په توګه د دې امر ور کړي چې جنت د تورو تر سیوري لاندې دی او خپل پیروان د امن پر ځای له نورو انسانانو سره شخړو ته وهڅوي؟! د قران عمومي روح، د نبیانو تګلارو او د لوړ روایت متن ته په کتو ویلای شو چې دا خبره یوازې په جنګي حالاتو کې د مجاهدینو د زړورتیا په خاطر شوې؛ نه د شریعت عمومي غوښتنه ده، نه پر هر وخت او هر ډول حالاتو کې د تطبیق وړ ده او نه رسول الله ص د قران کریم د عمومي اصولو او اسلوبو خلاف خبره کوي.

۲۰۱۸/ ۲/ ۱۹

سرچینې:

(۱)(ال عمران: ۱۰۴)

(۲)(ال عمران: ۱۱۰)

(۳)(ال عمران: ۱۱۳، ۱۱۴)

(۴)(التوبه: ٦)

(۵)(البقره: ۱۹۰)

(٦)(الحج: ۳۹، ۴۰، ۴۱)

(۷)(مسند احمد: ۱۹۱۱۴)

(۸)(مسند احمد: ۹۱۹٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګي فرهنګ (جهادي فرهنګ)

نوټ: دلته له جهاد څخه مو هدف اوسني جنګونه دي چې د جهاد تر نوم لاندې د مشروعيت صبغه ور کول کېږي، نه د انبياء عليهم السلام هغه وظيفه چې د خدای لخوا پرې ګومارل شوي وو.

جنګ هيڅ شريعت، ايډيالوژۍ او قانون د خپل ذات له مخې ښه نه دی ګڼلی. جنګ که مقدس وي يا نامقدس، له ځان سره تخريب او انساني مرګ ژوبله لري. دا چې په دنيا کې هر ارزښت د انسان لپاره دی او هيڅ ارزښت هم بې انسانه نه مفهوم لري او نه يې بل مخلوق د ارزښت مرتبې ته رسوي. له دې امله، نو وايم چې تر انسان مقدس او ارزښتمن شی نه شته. جنګ چې لومړی وار يې د انسان پر روغتيا او ژوند وي، ځکه نو د خپل ذات له مخې هر جنګ کرغېړن دی؛ خو د انساني قانون په شمول شرعي قانون هم ځينې وخت جنګ ته جواز ور کړی دی. دلته يو بل لامل شته چې د ذات له مخې نامشروع شي (جنګ) ته جواز ور کوي.

د اسلامي شريعت له مخې دوه شيان داسې دي چې له امله يې شريعت جنګ روا ګڼلی دی. يو تر اتمام حجت وروسته د يوه رسول په مقابل کې د خپلو مخاطبينو ناحقه دريځ او دويم له خپله حقه د دفاع په خاطر که انسان جنګ ته اړ شو، دا جنګ يې روا دی او شريعت يې د مقدستوب انګېزه هم ور کړې ده.

اسلامي شريعت چې د ډېر واړه کار ګټې او زيان ته په پام يا هغه روا کړی او يا يې ناروا، نو جهاد چې له نورو ټولو زيانونو او تخريبونو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان مرگ او ژوبله هم پکي رامنځته کيږي، په دې اړه يې پر يکړه ډېره له احتياطه ډکه او يو لړ شرايط يې هم ورته وضع کړي دي. قران کريم او نبوي سنتو دا شرايط په واضحو الفاظو بيان کړي چې د هغو شرايطو په نه شتون کې د جنگ رواوالی هم ختميږي. دلته په دې اړه خبره نه کوم، البته هغه اياتونه را اخلم چې د مقاتل په مقابل کې د جنگ اجازه ور کوي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ .(۱)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنگېږئ چې له تاسې سره جنگيږي او تېری مه کوئ، بېشکه الله تېريگر نه خوښوي.

يو بل ځای هم وايي:

وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (۲)

ژباړه: او مشرکان ټول داسې وژنئ لکه دوی چې تاسې له يوې مخې وژني او په دې پوه شئ چې بېشکه الله د متقيانو مل دی.

قران د ضرورت له مخې جنگ ته جواز ور کړی. کافر وي که مسلمان چې د يو چا وژلو ته يې متې بډوهلې وي، د خدای قانون هم انسان ته د خپلې دفاع جواز ور کړی. د قران او سنت له مخې دلته پر نورو شرايطو نه رغيږو، يوازې په دې يادو اياتونو کې شته مفاهيم را سپړو.

د اسلام له مخې جنگ او قتال هغه اېشن دی چې د اړتيا له مخې جواز ور کړل شوی. د لوړو اياتونو مطلب دا دی چې جنگ بايد مسلمانان د خپل دين،شريعت او کلتور برخه ونه گڼي. دا يوازې د ظلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف یو ډال دی، د حق تلفي مخنیوی دی، لـه خپلـه ځانـه، مالـه او ارزښتونو دفاع ده. د قران او پیغمبر په سنتو کې هیڅ ځـای هـم د نـورو انسانانو د عقیدې، کلتور، قانون او ارزښتونو خلاف د جنګ اعـلان نـه شته. نه کفر او ارتداد د جنـګ اسباب دي، نـه شرک او منافقـت هغـه لاملونه دي چې له امله یې شریعت د جنګ جواز ور کړی. د قـران لـه مخې نننی جنګ د شرایطو په پوره کېدا کې یوازې یو مجوز لري چـې هغه صرف دفاعي قتال دی.

موږ دلته د مقدسو جنګونو په اړه خـبره کـوو. کـه نـه د مسـلمانانو پـه تاریخ کې د اصحابو له زمانې بیا تر ننـه بیخـي ډېـر جنګونـه شـوي دي چې اسباب یې کله اقتصادي ګټې وې، کله د واک غوښـتونکو د خپـل واک دایره پراخول وو، کله دفاع وه او کله هم نور لاملونه. لاکن زموږ د تاریخ یوه نیمګړتیا دا ده چې له مسلمانانو سره شویو زیاتره جنګونو تـه یې د تقدس جامه ور اغوستې. مسلمانانو نه یوازې دا چې له نامسـلمانو سره د شریعت پر سر جنګونه نه دي کړي او ګڼ دنیوي لاملونـه یـې در لودل، بلکې په خپله د مسلمانانو تـرمنځ هـم شـوي دي چـې هیڅکلـه یوازې شریعي اختلاف د جنګي عامل رول نه دی ادا کړی.

د تاریخ همدې اخـتلاط پـه مسـلمانانو کـې د جنګـي کلتـور پدېـده رامنځته کړه. د مسلمانانو حکومتونو له پیله د نـورو هېوادونـو د لانـدې کولو تګلاره خپله کړه چې په لنډ وخت کې یې شرعي جنبه هـم خپلـه کړه او د مسلمانانو د کلتور جز هم شو. د امویانو او عباسیانو پـه وخـت کې د دې لپاره نور هـم کـار وشـو او د روایـاتو پـه سلسـله کـې داسـې روایاتو ځای وموند چې د جنګ له لارې راغلی مال یې تر ټولو مالونو زیات حلال وګاڼه، مینځې او غلامان یې د بشري ګټې په توګه ورته روا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل، پر مسلمانانو يې د تل لپاره جنګ د کفايه او فرض عين په توګه لازمي کړ او مسلمان واکمن يې په دې مکلف کړ چې د ارام ژوند سا اخيستل پر هغه حرام دي، تل به يا د کافرانو پر هېوادونو يرغل کوي يا به د هغوی د حملو دفاع ته ولاړ وي. په دې ضمن کې خلکو د قراني اياتونو تعبير داسې وکړ چې د کفر تر ورکولو پر مسلمانانو جهاد فرض دی او تر څو چې کفر پر ځمکه موجود وي جهاد به ادامه لري. دا مفهوم هم ښه په پيخر د کتابونو متونو ته ځان ور ساوه چې جهاد(قتال) به تر قيامته وي، دا هر څه په داسې حال کې چې د الله په کتاب کې راغلی د قتال مفهوم لا هم تر هغه وخته مسلمانانو په سم ډول تعبير کړی نه و. د همدې ځان، واک او اقتصاد غوښتنې په اوج کې مسلمانو مفسرينو، محدثينو او فقهاؤ داسې څه په خپلو کتابونو کې وليکل چې يوازې د هغه وخت له افکارو سره يې سمون در لود. دا ليکل شوي کتابونه او قوانين نه د ابد لپاره وو، نه له هر کلتور، مکان او زمان سره برابرېدای شي او نه د مسلمانانو لپاره ګټور واقع کېږي. يو مهم ټکی د دنن او پرون دا هم دی چې نن د علومو ساحه ډېره پراخه شوې ده، هغه فقه چې ډېری وخت يې يو بشپړ کتاب او فتاوا يوازې يوه کس ليکلې؛ نو څنګه به هغه کتاب د نن لپاره بسنه وکړي چې پرون يوازې يوه ديني عالم ليکلی دی او له دينه تر سياسته، اقتصاده، نړۍ والو اړيکو، سولې او جنګونو، معاملاتو او ... ټول موضوعات يې را نغاړلي؟ نن که يو کس عالم وي او په دې ټولو موضوعاتو کې کتابونه ليکي، نو خلک يې نه کتاب ته ارزښت ور کوي او نه ده ته. ځکه نن تخصص مهم دی نه پر عمومي معلوماتو برلاسي؛ زموږ پخوانی فقه نه يوازې دا چې د نن له نويو مسلو سره برابره نه ده، بلکې تر ډېره حده له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بل کتاب څخه نقل شوی دی او داسې مسایل هم کم نه دي چې د مذهبي عالمانو ترمنځ پکې دومره اختلاف دی چې د حرام او حلال تر کچې رسېږي. د هغه وخت د فقهې یوه مسله همدا د جهاد، خلافت، تر ژونده د یوه مسلمان امیر په واک کې پاتېدل،مینځو، غنایمو، بې پولې یوه اسلامي هېواد در لودل، تر ملت امت ته ترجیح ور کول، د سود بې تعریفه او تل پاتې اختلافي مسله په مختلفو بڼو داسې بیانول چې نن یې له امله د مسلمانانو زیاتره بانکي کارونه ملایانو حرام کړي او ځیني د مجبوریت له مخې اوس بیرته لګیا دي سخت مسایل یې سکني چې خلکو ته د کاروبار لار خلاصه کړي. داسې ډېرې نورې مسلې هم.

هغه لیکل شوي کتابونه د خدای له قانون څخه د هغوی یو تعبیر و چې د خپلو غوښتنو موافق یې کړی و. موږ هم حق لرو چې خپلو حالاتو، مکان او زمان ته په کتو له شریعت څخه خپل ځانګړی تعبیر ولرو. داسې نه شي کېدای چې د نړی هر څه دې بدل شي، خو له شریعت څخه د نوي تعبیر اړتیا دې پیدا نه شي. نن موږ تر هر څه ډېره اړتیا همدې ته لرو چې د شریعت داسې تعبیر رامخته کړو چې همدا نن د مسلمان امت اړتیاوې رفعه کولای شي.

زموږ د پخواني تعبیر له مخې شریعت یوازې د مکلفیتونو قانون و. په دې قانون کې یوازې مسوولیتونه وو. هغه دور چې په ټولو انساني ټولنو کې همدا فرهنګ عام و، ځکه نو له اسلامي شریعت څخه هم داسې تعبیر حتمي و. نن چې تر مسوولیتونو مخکې هر انسان د خپلو انساني حقونو غوښتونکی دی، له دې امله حتمي ده چې له دې نوي کلتور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهنيت سره سم داسې شرعي تعبير وکړو چې تر مکلفيتونو مخکې د حق غوښتنې لوری پکې جوت وي.

دا ځکه وايم چې د شرعي متونو يو خاصيت خپله شارع هم دا بيان کړی چې مجدد يې خپلو حالاتو، غوښتنو او اړتياو ته په پام نوی کولای شي. همدا اړتيا د فقهې اصولينو هم درک کړې وه:

لا يُنكر تغيرُّ الأحكام بتغير الأزمان (۳)

له دې انکار نه شي کېدای چې د زمانې بدلون احکامو ته بدلون ور کوي. تر همدې لوړ عنوان لاندې د مشهور حنفي عالم ابن عابدين شامي دا قول نقل شوی:

قال ابن عابدين: كثير من الأحكام تختلف باختلاف الزمان لتغير عرف أهله لحدوث ضرورة أو لفساد أهل الزمان، بحيث لو بقي الحكم على ما كان أولاً، للزم المشقة والضرر بالناس، ولخالف قواعد الشريعة المبنية على التخفيف والتيسير ودفع الضرر والفساد، ولهذا نرى مشايخ المذهب (الحنفي) خالفوا ما نص عليه المجتهد في مواضع كثيرة بناها على ما كان في زمنه، لعلمهم بأنه لو كان في زمانهم لقال بما قالوا به، أخذاً من قواعد مذهبه. (تېره حواله)

ژباړه: ابن عابدين وېلي: د خلکو د رواج بدلېدا، د اړتياو پيښېدا او په فساد د خلکو د ککړېدا له امله ډېری احکام بدلېږي. ځکه که پر هغه لومړي حالت پاته شي، نو سختي به جوړه، خلکو ته به ضرر پيښ او د هغو شرعي اصولو مخالفت به وشي چې د تخفيف، اساني، ضرر او فساد د مخنيوي لپاره جوړ شوي. له دې امله زموږ د مذهب مشايخ وينو چې له ډېری هغه څه يې مخالفت کړی چې مجتهدينو په خپله زمانه کې اجتهاد او صراحت کړی. ځکه دوی پوهېدل چې که هغوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په زمانه کې وای، نو هغه څه به یې ویل چې دوی ویلي او دا خبره یې هم د مذهب له قواعدو اخیستې.

همدې قواعدو ته په کتو نن زموږ اړتیا ده چې ځینې پخواني تعبیرونه نوي کړو.یوه بله قاعده هم ډېره مشهوره ده:

درء المفاسد مقدم علی جلب المصالح.

د مصالحو تر جلب د فسادونو مخنیوی مخکې دی.

نن د حالاتو تقاضا ده چې ځینې مفاهیم باید یا بدل شي او یا یې تعبیر نوی شي. د ملي هویت او دیني هویت موضوع هم له دې جملې څخه ده. د ملي هویت موضوع پخوا ډېره مطرح نه وه. اما نن تر بل قومي، دیني او بل هر هویت همدا د ملي هویت موضوع گرمه ده. دا موضوع د ډېرو نورو وړو خبرو مور گڼله کېږي. د دې دیني هویت له امله نن افراطیان د اسلامي خلافت نارې وهي، د یوه بې سرحده امت رغ کوي، هر ځای له نامسلمانو سره سیاسي او اقتصادي جنگونو تر همدې نوم لاندې توجیه کېږي. که موږ نن له شریعت څخه د پخوانو پر دې تعبیر ډېر ټینگار ونه کړو او د فساد د مخنیوي په خاطر نوي تعبیرونه او جدید احکام رامنځته کړو، تر ډېره به هم د هغه تور مخنیوی کړی وي چې دین د جنگونو لامل بلل کېږي او نن جنگ بیخي د اسلام لاینفک جز بلل شوی او د مسلمانانو د کلتور او تاریخ یوه نه بېلدونکې برخه جوړه شوې ده.

زموږ په هېواد کې دا ۴۰ کاله تر همدې نوم لاندې انسانان وژل کېږي. له دې پرته چې جگړه مار وگوري په دې کار سره موږ د مفاسدو مخنیوی کوو او که مصالح جلبوو؟ دا هم له پامه غورزول شوی چې هره زمانه کې د شریعت احکام پر یوه حال نه پاتېږي. د جهاد قراني

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف او شرایط هم له پامه اچول شوي. مـوږ تـه دې ناسـمو جهـادي رهبریو دا تاوان وکړ چې د نورې اسلامي نړۍ په نسبت اوس د جهادي فرهنګ تر ډېره حده یوازې موږ ته را پاته دی. نه یوازې دا چې په خپل هېواد کې د هر نظام پر خلاف یوې ډلې د جهاد او شرعي نظام تر نـوم لاندې وسلې ته لاس کړی بلکې د هېواد زیات شـمېر وګـړي پـه نـورو هېوادونو کې هم ایـډیالوژیکو جنګونـو تـه لېـږل کېـږي. د خـدای پـه حضور کې د دې شاهدي ور کوم چې د طالبـانو پـه لیکـو کـې داسـې سړي خواره ما په خپلو سترګو لیدلي چې د ښار په هره چاودنـه بـه یـې الحمد لله ویله او د کابل چاوندې ورته د اصـحابو جهـاد معلومېـده. دا نن (۲۰۱۸/ ۱/ ۲۷) چې په کابل کـې کومـه چاونـده شـوې، زه پـه سـل فیصده باور وایم چې ډېری طالبـانو پـه دې جهـاد خـدای تـه شـکرونه کښلي وي او هغه ځانمرګي ته به یې د فردوس جنت او حورو غوښـتنه کړې وي چې دا جنایت یې وکړ. دا حالت ښیي چې موږ نور د اسـلام، مذهب او انسانیت له لارې وزو او بلکې وتلي یو. که په یوه انسان کـې د اسلام یوازې یوه حکم ته درناوی پاته وي داسې جنایت د خدای پـه ذات قسم که تر سره کړي. که مذهب ته احترام ولري، نو داسې جرم ته به زړه ښه نه کړي او که انسانیت پکې یـوه ذره هـم پاتـه وي، نـو د بـل انسان وژل او زخمي کول خو پر لویـه لار ایلـه کـړه، د هغـه د خپګـان سبب هم خپل ځان یا ځان ته منسوب عمل والله که جوړ کړي. نو دې وروستیو جنایتونو په ډاګه کړه چې دلتـه لـه یـادو دریـو واړو زمـوږ پـه افراطیانو کې نور هیڅ هم نه دي پاته.

جنګ له نورو تاوانونو سره دا ستر زیان هم لري چې انسان له انسـانیته باسي او وحشي کوي یـې. دا تجربـې ثابتـه کـړې او مـوږ یـې ژونـدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثالونه په خپلو سترګو وینو.دا نن زموږ په هېواد کې جګړه مارو هیڅ ډول انساني اخلاق نه لري. ټول شرعي، کلتوري او ملي ارزښتونه جګړه مارو تر پښو لاندې کړل. نور دلته داسې کوم ارزښت نه دی پاته چې جګړه مار ورته درناوی ولري او د هغه د نوم په ور کولو هغوی له جنګ، فساد او بغاوت څخه را وګرزول شي.

جګړه که د اقتصادي، سیاسي او یا نورو موخو لپاره کلتوري بڼه واخلي دومره خطرناکه نه ده، مګر که دا کار د مقدسې ایډیالوژۍ تر نوم لاندې وشي بیا ډېر زیان لري. ځکه د لومړۍ خلاف بړغ کول د خدای او رسول د مخالفت په نوم نه دپ کېږي، اما دویمه تر همدې نوم لاندې اول د مخالفت وړ بیخي نه ده او که یې بیا تر شرعي پوښښ لاندې د ریفورم غوښتنه وشي، هم یې ایډیالوژیک جګړه ماران د خدای او رسول مخالفت بولي او د هر هغه انسان وژل د ځان مسوولیت بولي چې د ریفورم غوښتونکی وي.

زموږ په هېواد کې همدا نن دا هر څه موږ په خپلو سترګو وینو او تر مخ مو دا ټول حالات تېرېږي. دلته شرعي ارزښتونه سپک کړل شول. مسجد، قران، مدرسه، مکتب دیني علماء او دیني غونډې په لسګونو واره د افراطیانو له لوري په نښه شوې او نه یوازې دا چې بمونه پکې چودلي، بلکې ځانمرګي بریدګر یې ور لېږلي او پړه یې هم په هسکه غاړه منلې ده.

کلتوري ارزښتونه هم وشرمېدل. د مېرمنو افغاني حجاب او جامې د ناوړه کارونو لپاره وکارېدل. د نارینه لنګوټه د بم لپاره استعمال شوه. پر کلتوري میلو د حرمت ټاپې ولګېدې او تر دې وروسته انفجارات پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشـول. ورغـلي خلـك د مـرگ مسـتحق وگڼـل شـول او لسـگونه پـلا افراطيانو ښه په لوی زړه دا کارونه تر سره کړل.

ملي ارزښتونه افراطيانو ته بيخي د ريشخند وړ ښکاري. ملي بيـرغ تـه له دې امله مختلف الفکره افراطيان درناوی نه لري چې د هغوی په انـد د اسلام سپين، يا تور يا برگ يا هم شين بيرغ له دې وجې ښه دی چې هم شرعي جنبه لري، د خدای او رسول يې خـوښ دی او هـم کـولای شو چې د دې ترڅنگ يې ملي هـم کـړو. مـلي سرود يـې د بـدعت او غربي پديدې په نوم وختي لا د حرمت په ټاپه نازولی. د هېواد اساسي قانون يې اتومات د خدای او رسول د قانون په مقابل کـې بللـی او هـره فيصله يې د خدای او رسول له پريکړې سره ټکر گڼلې؛ ځکه يې نو تر هغو پر ځانو جنگ واجب بللی چې تر کله همدا قانون نافذ وي.

نه يوازې دا؛ بلکې د نن زمانې ډېر ارزښتونه يې د شريعت تر پخـواني او زاړه تعبير قربان کړي دي. د هماغه تعبير په رڼـا کـې دا نـن د بشر ـ د حقوقو پر مدافع سازمانو حملې ورته روا ښکاري. د ماشومانو د سـاتنې موسسـاتي پـه نښـه کـوي. د هېـواد عامـه تاسيسـات ورتـه د نړولـو وړ معلومېږي. په بازار کې ورته جنگ او چاودنه د ثواب کار دی. شخصي ودانيو ته د جنگ او کمين لپاره ختل او بياد مورچل په توگه کـار تـرې اخيستل خو د زاړه تعبير په هر ژړ ورقي کتاب کې ورته روا شوي دي.

له دې امله نو وايم چې د جنـگ او جهـاد پـه اړه زمـوږ زاړه تعبيرونـه لازمن بايد نوي کړل شي. که نه تر دې به هم سختې ورځې راته انتظـار وي. څومره چې دا زوړ تعبير په دې نوې نړۍ کې د خپـل عمـر شـيبې اوږدوي، ور سره جوخت به زموږ له ژونده موسکاوې اخلي، سختۍ به راته ايجادوي او د ژوند په ډېرو بروخو کې به مـو سـتونزې يـو پـه لسـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. موږ دا جرم کړی دی چې په نوې نړۍ کې لا زوړ تعبیر بس بولو، ځکه نو اړ یو چې د خپل جرم د جبیرې په توګه هره ورځ د ټولو ارزښتونو تر څنګ بشري قرباني هم ورکړو. موږ جرم کړی دی. مجرم ته هر څوک او هر قانون یوه سزا ټاکلې وي. زموږ د جرم په دې نوې نړۍ کې همدا جزا ده چې د ټولو ارزښتونو له سپکاوي سره جوخت به مو وژني هم. موږ چې په خپل چاپیریال کې هر څه تقریبن نوي وینو، له هغو وسایلو چې فرد یې شخصي کاروي بیا تر هغو چې دولت یې کاروي؛ ټول نوي دي. خو په دې زمانه کې هم زموږ په فکر همدا زوړ سلګونه کاله مخې شرعي تعبیر بسنه کوي. تر هره وخته چې موږ په همدې بسنه کوو نو سزا مو همدا ده چې د مقدسې ایډیالوژۍ تر نوم لاندې به وژل کېږو، مرګ به مو روا وي، بلکې روا څه کړې؛ واجب به وي.

د هغې ورځې په تمه چې زموږ پوهانو په دې هیله له شریعته د نوي تعبیر اړتیا احساس کړې وي، چې په دې سره هم د دین د بدنامۍ مخه ونیسي، هم هېوادوالو ته سوکالي راولي او هم یې ټول ارزښتونو پکې خوندي کړي وي.

۲۰۱۸/ ۱/ ۲۷

سرچینې:

(۱)(البقره: ۱۹۰)

(۲)(التوبه: ۳۶)

(۳)(القواعد الفقهیه وتطبیقاتها فی المذاهب الاربعه، ۵۲ قاعده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلمانانو جگړه‌ییز تاریخ

مسلمانو مورخینو د مسلمانانو په تاریخ لیکلو کې یوه بله تېروتنه دا هم کړې چې زیاتره مورخینو د جنګ جګړو لورتــه ډېـره توجـو کـړې. د جنګ په اړه ښه په شد او مد رغېدلي، مګر د مسلمانانو په تاریخ کې له دې پرته ډېر نور څه هم شوي دي چې ځینو بیخي کـم یـاد کـړي، یـو شمېر کسانو د خاصو پیرونو یادونه کړې او نور پرمختیایي کارونه یې نه دي ذکر کړي، خو په مجموع کې هغه ډول پاملرنه چې باید ورته شوې وای، زما په ګومان نه ده شوې.

داسې تاریخونه خورا ډېر لوستونکي لري چې پلانی واک ته ورسـېد، پر ضد یې بغاوتونه وشول، ده پـه مېړانـه مقابلـه وکـړه او د بغـاوتونو تـر چوپولو وروسته یې پر هغه او دغه شیمه د اسلام خپرولو لپـاره بریدونـه وکړل او دومره سیمې یې فتح کړې. دلته نو موږ خوشـاله یـو او اوس لا دعاوې ورته کوو چې پلاني خلیفه، هغه پاچا او دغـه امیـر د اسـلام پـه خپرولو کې ډېرې قرباني ور کـړې او دومـره وخـت لـه کـافرانو سره پـه جنګ اخته و.

زموږ د مورخینو دغه ډول اشتباهاتو د مخکینو مسلمانانو په اړه له موږ سره دا تصور پیدا کړی او اوسنیو حالاتو نور هم تقویه کړی چې جنګ د مسلمانانو د کلتور یوه برخه وه او نوی ذهنیت بیا دا دی چې جنګ د اسلام د ساتنې، خپرونې او کافرانو د ماتونې او تذلیل یوه ښه وسـیله ده چې اسلام اجازه ور کړې او تل به دا لار خلاصه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ خپلې ټولنې او زموږ همسایه معاشرې تر نظر تېرې کړو، نو راته جوتېږي چې زموږ د مورخينو دې تېروتنو نن موږ کوم حالت ته رسولي يو. له روم او فارس سره د اصحابو د جنګ په اړه ما ډېره پلټنه وکړه چې که پخواني مورخين يې د عواملو په اړه رڼغېدلي وي، مګر تر ننه هم بريالی نه شوم چې د اصلي عواملو په اړه يې د کتاب حواله پيدا کړم. دا ځکه چې هلته يوازې د جنګ حالات ليکل، تفصيل يې بيانول، فاتح او مفتوح يې ښکاره کول هدف و چې دا کار د مسلمانانو په تاريخ کې په ښه توګه، ان تر خپل حد هم زيات شوی.

تر هر څه مخکې مورخ بايد دا وګوري چې داخلي يا خارجي جنګ ولې پيښ شو؟ د لاملونو تر په ګوته کېدو وروسته دا هم بايد وسپړل شي چې دې جنګ ته اړتيا وه که د سرزوری پر بنسټ شوی؟ مورخين بايد موږ ته پړ و ناپړ را معلوم کړي. ځکه دا بيا له موږ سره د ډېرو ستونزو په اوارولو کې مرسته کوي. د ډېرو پوښتنو ځواب ويلای شي او د کړو لارو د لارويانو دلايل له منځه وړي.

فرضن د اصحابو په اړه په ښه روښانتيا دا خبره شوې وای چې له روم او ايران سره د هغوئ جنګ د ځان د فاع لپاره و او هغه ټول دلايل چې په نورو کيسو کې ضمني ذکر شوي دي، ښه واضح د دې جنګونو د لاملونو په توګه معرفي شوي وای نو نن به افراطيانو د جنګ او اورپکی لپاره د اصحابو مثال نه وړاندي کولای. دارنګه نور هم.

د جنګونو تاريخ او ستاينو موږ ته جنګ د ښه شي په توګه را معرفي کړ. د فاتحينو د زياتو ستاينو، نوم ور کونکو، په اړه يې ځانګړي کتابونو ليکلو او تر نورو د ډېر ارزښت ور کولو نتيجه دا شوه چې زموږ د هر ځوان په دماغ کې فاتحين، جګړه ماران، د هغوئ ستاينې، وژنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځان وژنې ناستې دي. موږ تر امام ابن حبان چې يو ستر محدث او ليکوال و، نن او پرون دواړه ورځې حجاج بن يوسف، قتيبه بن مسلم، محمد بن قاسم او دې ته ورته نورو جنګي قومندانانو ته ترجيح ور کوو، ښېګڼې يې بيانوو او په اړه يې زموږ د مکتب د پنځم صنف زده کوونکی هم خبر وي. مګر ابن حبان له خاصو کسانو پرته څوک نه پېژني.

د مورخينو دې سترې تېروتنې نن هم موږ له چېلنجونو سره مخ کړي يو او لا مو هم علمي مرکزونه، اکيډميک ځايونه او د علم و پوهې مراکز د جنګي کسانو په نومونو يادېږي چې د زدکوونکو ذهنيتونه په اتومات ډول ور سره د جنګ د ښه والي، جګړه مارو د ستاينې او د همدې غير انساني پديدې د ژوندۍ ساتلو لپاره جوړېږي.

زه دا نه وايم چې مورخ دې د جنګ په اړه څه نه ليکي. بلکې هدف مې دا دی چې يوازې پر دې اړخ دې زيات فوکس نه کوي. د مسلمانانو په تاريخ کې له جنګ پرته نور هم ډېر څه شته. د هغه وخت د زدکړو بهيرته کتنه، اقتصاد په اړه يې بحث کول، له نوري دنيا سره اړيکو ته يې نظر کول، د چارواکو او ولس ترمنځ پر اړيکو رڼا اچول، زراعت او کښت تر بحث لاندې نيول او داسې د ژوند نور مهم او اړين اړخونه.

مګر زموږ په تاريخ کې ډېر غير واړه شيان ثبت شوي دي لکه په پلاني ښار کې د پلاني امير، يا خليفه يا پاچا په نوم خطبه وويل شول او د پلاني انځور يې په اصطلاح پر سکه وکښل شو. خو تر دې د ډېرو ضروري شيانو په اړه مو تاريخ ګونګ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ بيخي کم مورخين د نقد د لارې لارويان دي. د دوئ لـه املـه موږ ته هم پخواني خلك د تقدس نمونې ښکاري. که د يزيـد د ناسـم دريځ، د معاويه رض د غلطي پرېکړې، د علـي او عائشـې رض د بـې ځايه جنګ، د علي رض او معاويه رض د ناسم جنګ او داسـې نـورو بېلګو په اړه نن يو څوك مازې خوله چوله کړي، نو خلك دا پر ديـن، ديني ارزښتونو او مقدساتو رد بولي.

دا له دې امله چې دوئ د نقد تلګلاره کمه کاروله، پر واکمنـو نيـوکې کمې شويدي. د هغوئ هر ډول جرمنو ته د سمونې پوښ ګنډل شـوی. د هغوئ له دنياوالو سره د خپلو ګټو لپاره جنګونو ته د اسلام د خپرولـو نوم ور کول شوی. د واک غوښتنه او د مينځو راوسـتل يـې تـر همـدې مقدس نوم لاندې تر سره کـول چـې زمـوږ مورخينـو پـه خپلـو ليکنـو، دلايلو او تاريخي لاسوندونو د دوئ دې اعمالو او کړنو ته پلمې لټـولې او د نوي نسل په سترګو کـې يـې خـاوري وپاشـلې چـې تـر نـن زمـوږ سترګې په دې رنځ اخته دي.

موږ د هر ډول حقيقت تر ليدلو وروسته هم د ړانده په شـان قضـاوت کوو. د پخوانو له دين او انسانيت سره کړي جنايتونـه مـوږ تـه نـن سـم ښکاري. د سفاح هغه جنايت نن له خلکـو هېـر دی چـې د خلکـو پـر جسدونو ناست و او خوراك يې پر کاوه. دا په داسې حـال کـې چـې د يوه يهودوي جنازې ته رسول الله ص د انسـاني احـترام لـه مخـې ولاړ شوی دی، مګر سفاح د سلګونو مسلمانو له جسدونو سره داسې سلوك وکړ.

د حجاج نوم د اسلام د خپرونکو او ښو مسلمانو په کتـار کـې راځـي، مګر د همدغه حجاج په بنديخانه کې تر يو لـك زيـات مسـلمان وژل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي او د وخت وتلي ، علماء ، پوهان ، مورخين ، محدثين او فقهاء د ده له لاسه کړېدلي دي. سليمان بن عبد الملك د مسلمانانو خليفه ګڼل کېږي ، مګر په خپل وخت کې يې د سلګونو مسلمانانو تر وژلو وروسته ناصالح کسان واک ته ورسول او يوازې په دې وجه ښه سړی ګڼل شوی چې پر قسطنطنيه يې په خپله قوامنده بريد وکړ.

د مسلمانانو تېر تاريخ کې ډېرې نيمګړتياوې شته چې بايد راتلونکي ليکوالان ورته پام وکړي. د هر تېر کس بې ځايه ستاينه زموږ د ليکوالانو خاصيت جوړ شوی و. لکه نن چې ښه او بد دواړه شته ، پرون هم داسې وو. نن چې نقد کېږي پرون هم تر نقد لوړ و کسانو ژوند نه کاوه.

له دې امله نو وايم چې د جنګونو لور ته بايد نه پرون ډېره توجو شوې وای او نه نن ورته په کار ده. په هر دور کې له جنګ او جګړو سره د ژوند په نورو برخو کې هم پرمختګونه او شاتګونه وي. نو که د ژوند نورو برخو ته هم پام شوی وای او په اړه يې تفصيلات را نقل شوي وای ، نن به دا حال نه وای. زموږ د هر ځوان پر دماغ به جنګ او خشونت سپور نه وای. که نن هم موږ دې ټکي ته پام وکړو ، نو لرې نه ده چې دا نيمګړتيا ايسته کړو او له امله يې د را پېښو ننګونو څخه خلاصون ومومو.

٢٠١٧/ ٢/٢٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي تاريخ اصطلاح

د مسلمانانو په تاريخ چې زه څومره معلومات لرم، نو تقريبن ټولو مسلمانو مورخينو د پيغمبر عليه السلام له دورې رانيولې بيا تر ننه د مسلمانانو ټول تاريخ ته د اسلامي تاريخ اصطلاح کاروي، چې زما په اند دا اصطلاح ناسمه، بې ځايه او د يو لړ جدي پوښتنو زېږوونکې ده.

له هغې زاويې چې زه دلته بحث پر کوم، د مسلمانانو په تاريخ کې د دوو تاريخو دورو توپير ته بايد جدي پاملرنه وشي. يوه هغه زمانه ده چې د اسلام پيغمبر ژوندی و او بله هغه دوره ده چې د ده له وفات څخه وروسته پيلېږي. د لومړۍ دورې په اړه که د اسلامي تاريخ اصطلاح کار شي او هغه هم هغو پېښو او واقعاتو ته چې يا رسول الله ص پکې ښکېل وي يا هم معلومات په لري، نو باك نه کوي، مگر تر دې د وروسته دور لپاره د اسلامي تاريخ اصطلاح کارول له ناسموالي سره يو لړ ستونزې هم پيښوي.

اوله خبر دا ده چې تر رسول الله ص وروسته نه وحې کېږي او نه د دين هغه ډول متون را تلای شي چې رسول الله ص د خپل ژوند پرمهال موږ ته په ميراث ايله کړي. نو هغه زمانه د اسلام د تاريخ بللای شو چې اسلام پکې راغلی، متون يې نازل شوي، احکام يې پيغمبر په خپل عمل او وينا واضح کړي. خو تر دې وروسته چې دين بشپړ شو، د احکامو نازېلېدل يې بند شول، متون ثابت شول، د بل نبي، کتاب او بلې وحې اړتيا ختمه شوه، نو دې پير ته په هيڅ صورت د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ پیر نه شو ویلای، البته د مسلمانانو تاریخ یې بللای شو او دا اصطلاح ور سره لګېږي هم.

د مسلمانانو ټول تاریخ ته د اسلامي اصطلاح کارول، دا غلط فهمي را منځته کوي چې د مسلمانانو څو رنګه والی ګواکې د اسلام غوښتنه ده، د مسلمانانو ناسم اعمال لکه چې د اسلام نتیجه ده، د مسلمانانو په تاریخ کې چې هر څومره تودې او ترخې شوې، ټولې به خلک په اسلام پسې تړي او دلیل به یې همدا وي چې مسلمانانو خپله د اسلام په تاریخ کې لیکلې دي.

یو بل مهم ټکی دا هم دی چې د هغو واک غوښتونکو، مال لوټونکو او د مینځو په طلب د لیونو خبرې به هم بربنډې شي چې د اسلام تر نوم لاندې یې د یادو اهدافو لپاره هڅې کړې. مورخینو همدا اشتباه کړې چې د پاچاهانو، امیرانو او د وخت د خلیفه ګانو تاریخ یې هم د اسلام په نوم لیکلی چې همدې مقدس ټکي هغوئ بد عمله کسانو ته هم له نیوکو، اعتراضونو او تورونو څخه نجات ور کړی.

د اسلامي تاریخ دې اصطلاح همدا اوس هم موږ له ننګونو سره مخ کړي یو. که د تېر تاریخ پر کوم پاچا، امیر یا خلیفه نیوکه وشي، خلک یې د همدې اسلام له امله دفاع ته را دانګي. ځکه د همدې اصطلاح کارونې په خلکو کې دا فکر پیدا کړی چې پر همدې کسانو نیوکه پر اسلام نیوکه ده. په داسې حال کې چې اسلام د دین په برخه کې یو قانون دی، د خلکو د اعمالو نمایندګي قانون نه کوي، بلکې د قانون نمایندګي د هغه متن، لارښوونې او راوړونکی کس کوي. له دې امله نو چې د تېر تاریخ له پاچاهانو، امیرانو او خلیفه ګانو څخه د خوندیتوب دا ډال ایسته شي، تر نامسلمانو وړاندې به مسلمانان د دوئ پر اعمالو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکونو، جنگونو او کړنو نیوکې وکړي او له دې سره به مسلمانانو تـه لـه اسلامه دفاع هم اسانه شي. ځکه هر مسلمان پر دوئ د کېدونکو پوښتنو په اړه ویلای شي چې د هغوئ اعمال د اسلام استازیتوب نه کوي، هـر سړی پوه شو او د خپل عمل په اړه یې را پیدا کېدونکې پوښتنې.

نو د مسلمانانو په تاریخ کې د نورو مهمو نکتو تر څنګ یـوه نکتـه دا هم ده چې د رسول الله ص له زمانې را وروسته ټولې دورې د مسلمانانو په تاریخ ونومول شي. یو به د اسلام اساسي متون خلکو ته معلـوم شي، د کېدونکو نیوکو مخه به ډب شي، د اسلام په نوم شوي هغه جرمونه او عاملین به یې مسلمانانو او نړۍ ته ښکاره شي چې د خپلو اعمالـو لپـاره یې یوازې د اسلام توری د ډال په توګه کارولی.

دا اصطلاح زما په اند له فني اړخـه هـم سـمه نـه ده. ځکـه د یـو شي تاریخ هغه دی چې هغه پکې را پیـدا شي، ورو- ورو ترقـي وکـړي او د کمال پړاو ته ورسېږي. د اسلام پیل او کمال ته رسېدا په (۲۳) کلونو کې شوې چې دې ته د اسلام تاریخ ویلای شو، د رسول الله ص سېرت هم ورته ویل شوي دي. دا زمانه په رښتیا هم د اسلام پیر دی او په دې نـوم یې یادول کومه ستونزه نه لري، مګر څه وخت چې اسلام مکمـل شـو، نازلېدل ختم شول، استازی یې له نړۍ وکوچېد او دا متون یـوازې د یـو دیني قانون په توګه پاته شول، نو دا زمانه یې ولې د اسـلام تـاریخ شي؟ ځکه د اسلام پیل، ترقي او خپل کمال ته رسېدا خـو لـه دې مخکـې لا شوي، نو دا دورونه یا زمانې بیا د اسلام تاریخ ولې وبولو؟

د اسلام په تر ټولـو اسـاسي مـتن کـې ویـل شـوي چـې (لا اکـراه في الدین) دا یوازې یو ځای نه، بلکې په مکي او مدني سورتونو کـې څـو واري دا مفهوم په مختلفو الفاظو ادا شوی، مګر لـه دې سره تـر رسـول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله را وروسته امیرانو، خلفاؤ او پاچاهانو د اسلام په نوم د نورو ملکونه لاندې کړل. فتوحات يې وکړل. د هغو مالونه، ښځې او هېوادونه يې ځنې ونیول، بانه يې همدا کړې وه چې اسلام خپروي. اسلام ته د خدمت په بانه يې لکونه انسانان ووژل، هیوادونه يې وران کړل، ښځې يې له حقوقو بې برخې کړې او تر ټولو بده لا دا چې دوئ هم په خپل وخت کې او هم وروسته ځانونه خوندي کړل، چا چې نيوکې کولې هغوئ پر اسلام او د اسلام پر پیغمبر مخ را واړاوه. هغوئ هیڅ ملامت نه وو، ځکه موږ د همدې کسانو اعمالو ته د اسلامي تاریخ جامه ور اغوستې وه، له دې امله نو هغوئ هم امیران، خلفا او پاچاهان دومره نه غندل لکه اسلام چې يې وغانده، ځکه دوئ فکر کاوه چې اسلام همدا امر کوي، نو تر فرعي شیانو د اساسي شي غندل گټور ورته ښکارېدل.

د مورخینو همدې تېروتنې په مسلمانانو کې دا فکر پیدا کړ چې لکه تېر خلفا، امیران او پاچاهان، د اسلام امیر باید تر خپل ټول ژونده امیر وي. د ستونزې اصلي ریښه دا هم ده چې امیرانو خپل ځانونه له رسول الله ص سره سیال گڼلي دي، دوئ فکر کاوه چې هغه په خپل ژوند کې امیر و، نو موږ هم باید شو. دې توپیر ته فکر نه دی شوی چې رسول الله ص نبي و، د نبوت ترڅنگ رسول الله ص ځان ته د يو امیر په توگه هغه اختیارات نه دي ور کړي، لکه دوئ چې ور کړل.

د واک میراثي کول یو بل ناسم گام و چې د مسلمانانو امیرانوواخیست. بنسټ يې امیر معاویه کېښود او دا لړۍ وروسته د اسلام د ساتنې، استازیتوب، جهاد او نورو مقدسو نومونو لاندې وغزول شوه. که مورخینو له پیله د دوئ اعمال له اسلامه بېل کړي وای، د اسلام د تاریخ او مسلمانانو د تاریخ توپیر ته متوجي شوي وای، نو نه به دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا په ښه خوندیتوب هغه جنایتونه کول او نه بـه نامسـلمانو پـر اسـلام د دوی د اعمالو له امله نیوکې کولې.

که موږ له اسلامه د دفاع جذبه لـه ځـان سره لـرو، نـو بایـد د اسـلامي تاریخ پر ځای د مسلمانانو تاریخ وکاروو. د رسول الله ص لـه دورې را په دې خـوا د هـر چـا اعمالـو تـه د ښـه او بـد پـه نظـر کتـل د انسـانانو مسوولیت دی. هـر مـورخ د ټولـو هغـو جنګونـو، واقعـاتو او پیښـو پـه تاریخي عواملو پسې دې وګرځي چې د مسلمانانو په تېر تاریخ یـې لـه نورو قومونو سره د دوی لاس او ګرېوان کېدو سبب شوي دي.

دا ډول تاریخ به موږ تـه ډېـر څـه را زدکـړي. د اسـلام پـه اړه بـه ډېـر شکونه له منځه یو سي. خلك به داسلام او مسلمانانو دتاریخ مهم فرق ته متوجې شي. د مسلمانانو په تـاریخ کـې د پټـو خـاینینو څېـرې بـه را بربنډې شي. هغه نیوکه به خپله ځواب شي چې وایي اسلام د تورې پـه زور خپور شوی، نه د دعـوت، منطـق او اسـتدلال پـه زور. کـه مـوږ د مسلمانانو اعمال خپله دوی ته منسوب کړو او د ښه و بد پړه یـې هـم د دوی پر غاړه ور واچوو، نو له تاریخي ابتکار سره به مو د ډېرو سـتونزو حل کولو ته اسانه لار موندلې وي.

۱۰/۲/۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله؛ نبوي سنت او بشري اړتيا

عربي کې سولې ته (صلح) وايي. صلحه له مصالحې اخيستل شوى دى او د طرفينو ترمنځ روغې جوړې ته وايي. ځکه مصالحه د (مفاعلې) له بابه اسم مصدر دى. د مجمع الانهر ليکوال شيخي زاده ليکي:

هُوَ - لُغَةً - اسْمٌ بِمَعْنَى الْمُصَالَحَةِ وَهِيَ الْمُسَالَمَةُ، خِلَافُ الْمُخَاصَمَةِ، وَأَصْلُهُ مِنْ الصَّلَاحِ ضِدِّ الْفَسَادِ.وَفِي الشَّرْعِ (هُوَ) أَيْ الصُّلْحُ (عَقْدٌ يَرْفَعُ النِّزَاعَ مِنْ الطَّرَفَيْنِ) (۱)

ژباړه: صلح اسم دى او لغتن د مصالحې يعنې روغې جوړې معنا ورکوي چې د مخاصمې(يو له بل سره د دښمنۍ) خلاف دى. اصلن له صلاح څخه اخيست شوى چې د فساد ضد دى. شريعت کې صلح(سوله) د دوو لوريو ترمنځ د شخړې ختمولو تړون دى.

د سولې تر تعريف وروسته په فقهي کتابونو کې د سولې لپاره يو لړ شرطونه ذکر شوي دي چې زما په اند د هر زمان او مکان لپاره اړين نه دي. ځکه په شرعي متونو کې يې ذکر نه دى شوى او له متن څخه د وخت علماؤ خپل اجتهاد کړى چې هر وخت ګټور نه تماميږي. په مدينه کې له اهل کتابو سره د رسول الله ص تړون د حديبيې له تړون سره توپير لري. له دې ښکاري چې د سولې لپاره يو رنګه شرايط په شرعي متن کې نه دي ياد شوي.

جنګ او جګړې غير نارمل او ناطبيعي حالت دى. انسان په فطري لحاظ د جنګ او خشونت غوښتونکى نه دى؛ بلکې د هغه په چاپيريال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ځینې داسې پیښې کیږي چې انسان له خپل فطرت او طبیعت څخه د مخالف شي خوښولو ته اړ کړي.

هر ماشوم چې کله له موره پیدا شي، نو مور یې وینو چې لـه کینـې، غوسې، عقدې او جنګه خلاص وي. جنګ خو اصلن د کرکې، نفرت، غوسې او عقدې زیږنده وي. زموږ په ټولنه کې ډیری ماشومان د ورځې له خوا مور، پلار یا د کور بل غړی وهي،(که څه هم د ماشوم وهـل بـد کار دی، اما زموږ په ټولنه کې له بده مرغه دا کار کیږي) اما لږ وروسـته د ماشوم په ذهن کې هغه وهل، له ده سره شـوی زورزیـاتی، کنځـل او جنګ هېر وي او په ذهن او دماغ کې یې نه کرکـه وي او نـه کـوم ډول غوسه، بلکې په پاک زړه او ذهن له هغه کس سره ناسته پاسته کـوي او په خوشالي ور سره مخېږي.

د کرکې، شخړې، جنګ، خپګان او... ناروغۍ د انسان ذهـن تـه لـه ټولنې او چاپیریال څخه د یوه بسته پروګرام په بڼـه انسـټالیږي. یـوه بلـه تجرِبه مې هم څو پلا کړې ده. د یوې داسې کورنۍ ماشوم چې مـور و پلار یې تر ډېره حده له کینې، نفرت، غوسـې او جنګونـو څخـه بېـزاره وي، هغه تر پلار او مور هم په لوی والي کې ډېر نارمل حالت ته نـژدې وي او له دې یادو شیانو یې بد کیږي. اما بل لور ته هغه کسان چـې لـه کینکښ او جګړه مار پلار و مور څخه پیدا شوي وي، هغـوی تـر پـلار هم ډېر کاره، کینه کوونکي او پر مازي خبره جنګ تـه امـاده ولاړ وي. زه نه پوهېږم چې په دې کې یوازې د کورني چاپیریـال او روزنـې اغیـز وي او که یاد شیان میراثي ریښه هم لـري چـې لـه پـلار، مـور او لـوړو خپلوانو څخه کشرانو ته انتقالیږي؟ که څه هم کریمونولوژي وراثت یـو له هغو اسبابو یاد کړی دی چې فرد جرم ته هڅوي، اما په ټولـه کـې بـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم داسې نه وي چې هر بد خلقه انسان دې په میراثي ډول دا هر څه تر لاسه کړي وي، ممکن نیمایي یې میراثي وي یا هم تر دې هم کمه برخه یې له وراثت سره اړه ولري، خو د ټولنې اغېز هم دومره جوت دی چې هیڅوک هم سترګې نه شي ترې پټولای.

له دې ښکاري چې انسان په فطري ډول له دې ناروغیو تر یوه حده خلاص وي او دا ویرسونه یې د ټولنې ډالۍ ده چې خپل نوي راتلونکي غړي په نازوي. د مینه ناک، سوله پاله او له زور زیاتي د بېزاره انسان پیدا کونکي لپاره اړینه ده چې د خپلو ماشومانو تربیه او روزنه په سم ډول وکړو چې له دې بیماریو یې ټول ژوند خلاص کړو.

د انسانانو په ټولنیز ژوند کې داسې وختونه هم پېښېږي چې طبیعي حالت ختمېږي او په ټولنه کې د بېلابېلو لاملونو له امله جنګ جګړې رامنځته کېږي. جنګ یوه ټولنیزه پدیده ده چې ټولنیزې بدۍ او خرابۍ هم پیښوي. له مالي زیانه رانیولې بیا د انسان تر ژوبلي او مرګه هر څه هر وخت پکې شونې دي. له جنګه فقر پیدا کېږي، له جنګه بې عدالتي رامنځته کېږي، جنګ کاروبار ته زیان رسوي، عامه لارې، کلي او ښارونه ناامنه کوي، تاوان یې نه یوازې هغو دوو طرفونو ته رسېږي چې مخامخ یو د بل په وړاندې جنګېږي، بلکې هغه څوک یې هم زیانویني چې مستقیما پکې دخیل نه وي خو د جنګ په جغرافیه کې اوسي؛ حتا جنګي سیمې ته نژدې پراته ولسونه او ملتونه یې هم له زیانه خوندي نه پاتېږي. بلکې حیوان، نبات او ونې هم په ډېر بد ډول ترې اغېزمنېږي.

له دې امله عقل او انساني تاریخ و تجربه ټول وایي چې جنګ غیر نارمل حالت دی او هوښیاره ټولنه او ملت هغه دی چې ژر تر ژره له

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګي حالت څخه خپل طبیعي او فطري حالت ته ستانه شي. د جنګي اسبابو په له منځه وړلو ټولو جنګي ډلو ته د جنګ بانه ور ختمه کړي او له جنګي حالته د سولې، له کرکې د مینې، له ناامنه د امن لورته سوله ییز یون پیل کړي.

همدا عامل دی چې قران کریم په جنګي حالاتو کې هغه مهال د سولې غوښتنې ته د مثبت ځواب ور کولو امر کړی چې یو لور یې هیله وکړي:

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا .(٢)

ژباړه: او که دوی سولې ته میلان وکړ؛ نو ته هم ورته میل وښیه.

د قران کریم د دې ایت امر لومړی د الله هغه پیغمبر ته راجع و چې پر ضد یې مکیانو، یهودو، کوچي عربو او نصرانیانو وسله اخیستې وه او یوازې د دین له امله یې ور سره شخړه در لوده. دلته هم الله تعالی امر کړی دی چې که ستا دښمن سولې ته میلان وکړ، نو ته به هم حتمن سولې ته چمتوالی ښیې او په هیڅ صورت یې د جنګ د تمدید جواز نه دی ور کړی. قران کریم سوله غوره بولي:

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزاً أَوْ إِعْرَاضًا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيرٌ.(٣)

ژباړه: او که یوه مېرمن له خپل مېړه پر سرکښي او مخ اړولو ډارېده؛ نو پر دوی هیڅ ګنا نه‌شته چې تر خپل منځ سوله سره وکړي او سوله ډېره غوره ده.

د سورت النساء دغه ایت د مېړه او مېرمنې ترمنځ پر ستونزو رڼغېږي او هدایت یې کړی چې که یوه مېرمن له مېړه ډارېده چې دې ته پاملرنه نه کوي، نو بهتره ده چې پر ځینو ټکو توافق سره وکړي او تر بیلتون یې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله ورته غوره ده. له یوه لوري به یې شخړه پای ومومي او له بله لوري به یوه کورني له ړنګېدا ژغورل شوې وي.

نو چې د یوې کورنۍ په اړه د الله هدایت دا دی چې سوله ورته غوره ده ایا د یوه درست ملت او هېواد په اړه به قران کریم خنګه د سولې امر نه کوي او ولې به یې غوره نه ګڼي؟! له دې امله موږ په قران کې له نامسلمانو سره هم د سولې په اړه ایاتونه وینو.

الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لاَ يَتَّقُونَ .(۴)

ژباړه: هغه چې ته ور سره تړون کوې، بیا دوی هر وارخپله ژمنه(تړون) ماتوي او دوی ځان ساتنه نه کوي.

وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا .(۵)

ژباړه: او که (په تېروتنه قتل شوی مومن) له هغه قومه وي چې ستاسې او د دوی ترمنځ تړون وي؛ دیت به یې اهل ته سپارل کېږي او یو مومن(غلام یا مینځه) به ازادېږي، که یې دا پیدا نه کړ، پرلپسې دوې میاشتې به روژه نیسي، د الله له لوري رجوع ده او الله یوه د حکمت خاوند دی.

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلاَّ عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ.(٦)

ژباړه: او که له تاسې د دین په اړه مرسته وغوښتل شوه، نو کومک درباندې لازم دی، مګر هغه قوم چې ستاسې او د هغوی ترمنځ تړون وي، الله تعالی ستاسې د اعمالو لیدونکی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ټولو ایاتونو کې له نامسلمان قوم سره د مسلمانانو د سولې او تړون یادونه شوې ده چې نه یوازې جواز یې ترې ثابتېږي، بلکې د لومړي ایت د امر له مخې که یې د مسلمانانو څخه غوښتنه وشي فرض ده، همدا مطلب په دې ایت کې هم په صریحو الفاظو یاد شوی:

إِلاَّ الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلاً .(۷)

ژباړه: مگر هغه کسان (مه وژنئ) چې داسې قوم ته پنا یوسي چې ستاسو او د هغوی ترمنځ تړون وي، یا تاسو ته په داسې حال کې راشي چې سینې یې ستاسې سره له جنگه تنگې شوې وي او یا چې له خپل قوم سره په ملتیا جنگ وکړي؛ خو که د الله خوښه وای، پر تاسو به یې مسلط کړي وای بیا به یې جنگ در سره کړی وای، نو که یې له تاسو ځانونه گوښه کړل، جنگ یې در سره ونه کړ او د سولې وړاندیز یې در ته وکړ؛ نو الله تاسې ته پر هغوی (د جنگ) هیڅ لار نه ده در کړې.

دلته ویل شوي چې که جگړه مار هغه قوم ته پنا یوړه چې تاسو ور سره تړون لرئ، نو غرض به نه ور لرئ او پنا یې پیدا کړه. د هغه چا له جنگه بندېدا او سولې ته تمایل خدای د یوه نعمت په توگه مسلمانانو ته یاد کړی چې مخکې یې جنگ ته مخه کړې وه. الله امر کړی چې که د سولې وړاندیز درته وکړي؛ نو نور د جنگ لپاره هیڅ شرعي بانه نه لرئ او یوازې سوله د خدای خوښ کار او په همدې حالت کې امر دی.

له دې امله رسول الله ص په خپل ژوند کې تر خپله وسه له جنگه مخ اړاوه، لکه چې یوه حدیث کې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاَ تمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُوا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ الْعَافِيَةَ .(۸)

ژباړه: له دښمن سره د مخامخېدا هیله مه کوئ، الله تعالی (په چارو کې) بریالتوب غواړئ.

په یوه حدیث کې دي چې الله تعالی په نرمي خپل بنده ته هغه څه ور کوي چې په سختي یې نه شي تر لاسه کولای:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَا عَائِشَةُ» إِنَّ اللهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لاَ يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ، وَمَا لاَ يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ " .(۹)

ژباړه: رسول الله ویل: ای عائشې! بېشکه الله نرمي کونکی دی او نرمي یې خوښه ده، په نرمي هغه څه ور کوي چې په سختي یې نه ور کوي او هم هغه څه چې له نرمي پرته یې په بل هیڅ شي نه ور کوي.

همدا لامل دی چې رسول الله ص په مدینه کې له یهودو سره دمیثاق المدینه په نوم د سولې او اتحاد تړون وکړ. د هجرت په شپږم کال یې له مکیانو سره د حدیبیې پر سیمه یو داسې تړون وکړ چې اصحاب یې منلو ته چمتو نه وو، خو رسول الله ص هغه مادې ور سره ومنلې او لاسلیک یې ور کړ. خدای په قران کریم کې همدې کار ته ښکاره بریا وویله او د رسول الله ص په مشري (۲۷) غزاګانو ته یې فتح مبین نه دي ویلي. راځئ دلته لږ د حدیبیې پر سوله نور هم تم شو. هغه شرایط را واخلو چې رسول الله ص له مکیانو سره سوله ور باندې وکړه:

ابن کثیر رح (مړینه: ۷۷۴) په خپل کتاب الفصول في السیرة کې هغه شرطونه یاد کړي چې رسول الله ص له مکیانو سره سوله پر وکړه. هغه دا دي: ۱ــ عمره به دا کال نه کوي، راتلونکی کال به عمرې ته راځي، توري به یې په پوښو کې وي او په مکه کې به یوازې درې ورځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېروي. ۲ــ د دوی ترمنځ به دا تړون لس کاله وي. ۳ــ قبایل اجازه لري چې خوښه يې وي هغه لوری دی ونیسي، د هر فریق لوري ته که یوه قبیله ودرېده نو پر هغې برید عینن پر هغه فریق برید دی. ۴ــ او څلورم شرط دا و چې که د مکیانو له لورې څوك مسلمان شو، مسلمانانو ته يې پنا یووړه بېرته به دوی ته ور کول کېږي، خو له مسلمانانو څوك اسلام پرېږدي، مکیانو ته پنا یوسي، هغوی يې مسلمانانو ته نه ور سپاري. (۱۰)

(یوه یادونه چې غواړم دلته يې زموږ د مسلمانو مورخینو په اړه وکړم هغه داده چې دوی په خپلو کتابونو کې دومره ډېر جنگي فرهنگ ته متمایل دي چې د سولې کاروان يې هم د غزا په نوم یاد کړی. دلته يې باید د ټولو غزاگانو برخلاف د سولې سرلیك ایښی وای، مگر له بده مرغه چې زیاتره مورخینو او محدثینو دا کار نه دی کړی بلکې د غزا سرلیك يې ور کړی چې له سولې سره سمون نه لري.)

رسول الله ص په همدې شرایطو سوله ور سره وکړه، مگر د عمر فاروق رض په شمول زیاتره اصحاب حیران وو او تر خپلو منځو يې احتجاج هم وکړ. عمر فاروق ابوبکر صدیق رض ته احتجاج وکړ، هغه ورته وویل، هغه د الله رسول دی، د هغه له لوري مامور دی هغه يې مرسته کوي او ضایع کوي يې نه. بیا رسول الله ص ته ورغی او هغه خبرې يې ورته وکړې چې ابوبکر رض ته يې کړې وې، رسول الله ص هماغه ځواب ور کړ چې ابوبکر رض ور کړی و. تر دې وروسته په قران کریم کې د سورت الفتح بسته سورت نازل شو او د رسول الله ص دا سوله يې د ټولو سوو جگړو برخلاف څرگنده بریا وگڼله او تر دې وروسته يې نتایج په یوه کال کې را ښکاره هم شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې چې ۴۰ کاله جګړه روانه ده، ولس یې تر بل هر ملت د سولې لپاره لېواله دي. سوله نه یوازې زموږ غوښتنه ده بلکې د هر انسان بشري اړتیا او فطري غوښتنه هم ده. سوله ژوند دی او ژوند هر ژوي ته د خدای ور کړې ډالۍ ده چې له هغه جل جلاله پرته یې بل څوک ترې د اخیستلو حق نه لري. سوله مینه ده، مینه د انسان لپاره د خدای ځانګړې تحفه ده چې که یې هر څوک ترې د اخیستلو هڅه کوي نو د خدای ور کړې تحفه له انسانه وړي. په سوله کې کاري فرصتونه ډېرېږي، خلک له فقره خلاصېږي، رغونه زیاتېږي، د هېواد عامه تاسیسات جوړېږي، عدالت او انصاف ته خلک لاس رسی مومي او په ټوله کې هر انسان له خپلو انساني، قانوني او اسلامي حقوقو څخه برخمنېږي. سوله نن نه یوازې زموږ اړتیا ده، بلکې د شریعت او عقل تقاضا هم ده. د شریعت ښکاره نصوص مې وړاندې ذکر کړو او د هغو هدایاتو د عملي نمونو لپاره مې د رسول الله ص د سولې یادونه هم وکړه. سوله ټولو نړۍ والو قوانینو، اخلاقي اصولو او شرعي ضوابطو ته په کتو زموږ مسلم حق دی او ترې غاړه غړونکي له ټولو بشري، الهي او اخلاقي قوانینو څخه مخالفت کوي.

په هېواد کې د یوې رښتنې سولې او سلامتیا په هیله!

۲۰۱۸/ ۳/ ۲۸

سرچینې:

(۱)مجمع الانهر في شرح ملتقي الابحر، کتاب الصلح:۲/ ۳۰۷)

(۲)(الانفال: ۶۱)

(۳)(النساء: ۱۲۸)

(۴)(الانفال: ۵۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵)(النساء: ۹۲)

(۶)(الانفال: ۷۲)

(۷)(النساء: ۹۰)

(۸)مسند احمد بقية حديث عبد الله بن ابي اوفى: ۱۹۱۱۴)

(۹)صحيح مسلم كتاب البر والصلة والاداب باب فضل الرفق: ۲۵۹۳)

(۱۰)(الفصول في السيرة، غزوه حديبيه: ۱۸۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ټولنه کې د خشونت برسېرن لاملونه

زموږ په ټولنه کې خشونت ځوان نه دی، پـه دې معنـا چـې اوس لنـډ وخت کې خشونت نه دی را پیدا شوی، بلکې عمر یې خورا دراز دی. په دې اړه یوه ښه خوندور تحقیق تـه اړتیـا ده چـې علتونـه، ډولونـه او حللارې یې پیدا کړي؛ مگر زما په اند دا ځینې لاملونـه یـې عمـده هـم دي او واضح هم.

- د مذهب ناسم تعبیر

هېواد ته مو اسلام د جنگیالیو له لورې راوړل شـوی دی، د افغانسـتان اوسنیو پولو ته جنګ د عمر فاروق رض په زمانه کې راغلی دی او ان د امیر معاویه رض تر زمانې یې دوام وکړ. په دې وخت کې له عربو څخه پرلپسې لښکرې راتلې او دلته یې جنگونه کول چې تـر زیـاتو جنګونـو وروسته افغانان ستړي شول او د مسلمانانو د دریو اپشنونو(اسلام، جزیه او جنګ) کې یې لومړی غور کړ. افغانان له وختـه د غیـرت لپـاره بېـل تعریف لري، دوی هیڅا ته کمه نه وایي او هر سرزوری چې ویني دوی تر هغه څو چنده سرزوري کوي. کله چې له قووته ولوېدل نو جزیه یې ځان ته اهانت باله له دې امله یې اسلام په نوم ومانه او نور یې خپل ټول پخواني عادات، رسوم، باورونه او کلتور ورسره وساتل. موږ ته اسـلام د توري په زور راوښودل شو له دې امله دلته هغه تعبیـر وده وکـړه؛ ځکـه لومړیو راوړونکو عملن همداسې کړه وړه کړي وو همدا وجه وه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خشونت، جنګ او شخړو تعبیر زموږ خلکو ته تر اوسه هم خوند ور کوي او د اسلام اصلي بڼه همدا ورته ښکاري.

- زموږ تېر تاریخ

افغانان تر اسلام مخکې هم جګړه پاله وو، له مقدوني سکندر سره هم نښتي وو او د اسلام د راتلو مهال له عربي لښکرو سره هم ښه ډېر وخت وجنګېدل. له دې وراهاخوا قبېلوي ژوند هغوی ته د تر خپل منځ د جنګو چانس هم ور کاوه او دا دود تر اوسه هم په پښتنو کې پاته دی، د اطرافو ځیني قبایل اوس هم د یوه منظم دولت تر کنټرول دا ښه بولي چې قبیلوي ژوند ولري، قبیلوي اصول وپالي او له شاوخوا قبیلو سره شخړې وکړي. دا اوس هم د ځمکې پر سر، د ځنګلونو پر سر، د څړځایونو پر سر او... قبیلې او قومونه سره په جنګ وي او تر منځ یې لسګونه کلونه دا بدۍ پاتېږي.

تر اسلام را وروسته هم موږ د جنګ په میدان کې وړې وه، موږ علم ته دومره کار نه دی کړی لکه جنګ ته چې مو کاوه. د امویانو خلاف لښکر له همدې ځایه روان شو، له دې امله د مهدي اخیر زمان په اړه روایاتو کې هم ددې سیمې یادونه شوې ده ځکه له دې روایاتو د عباسیانو داعیانو ډېر کار اخیسته. پر هند له دې سیمې بریدونه شوي دي او منځنۍ اسیا هم د تورې په زور د دې سیمې واکمنو تابع کړې وه؛ د هند مسلمانانو هم د دې سیمې له واکمنه د مرستې تمه وکړه او تر هغه وورسته له انګریزانو سره درې جنګونه، بیا خپل منځي شخړې، له شوري اتحاد سره خونړی جنګ تر هغه را وروسته بیا تر خپل منځ وژني او بیا اتلس کاله له نړۍ والې ټولنې سره جنګ چې په سر کې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا ده؛ زموږ د تاریخ لویه برخه پر جنگونو او وژنو ولاړه، له دې امله زموږ کوڅې، واټونه، سړکونه، چوکونه، مکتبونه او پوهنتونونه تر اوسه هم د جنگي کسانو په نوم دي چې له تېر تاریخ سره زموږ ژورې اړیکې راښیي او دا هم په گوته کېږي چې موږ د خپل تېر تاریخ تر څومره اثر لاندې یو؟

- کورنی تاوتریخوالی

د انسان پر ذهن د هغه چاپېریال ښه پوره اثر کوي، که په ارام ماحول کې لوی شي ارام مزاجه انسان به وي او که شخړو، جنجالونو و د جنگ په ناارامه چاپېریال کې ستر شي، بیا به عصباني، غوسه ناك، په تعامل کې کمزوری او غیر نارمل وي. یو ماشوم که په دې ډول خشن چاپیریال کې لوی شي نه یوازې هغه ماشوم ته اینده زیان لري، بلکې کورنۍ او ټولنه هم ځنې زیانمنه کېږي. حتا ما لیدلي دي چې داسې کسان که غوسه شي د مور او پلار خیال هم بیا نه ساتي. زموږ د ټولنې ډېره برخه کسانو کورنی تاوتریخوالی لیدلی دی له دې امله نو هغه په لویوالي کې کور او ټولنه دواړه کې خشونت کوي او کله فردي خشونت په ډله ییز بدلېږي لکه زموږ ټولنه چې یې همدا اوس شاهده ده.

- د مکتب، مدرسې او پوهنتون نمیگړی نصاب

د یوه ماشومه ور ځنې څو ساعتونه حتمن په مدرسه او مکتب کې تېرېږي، دا وخت د هغه د اینده ژوند لوری ور ټاکي. که نصاب سم وي، استاد یې ښه وي، چاپیریال یې ارام وي، ماشوم به هم سالم ترې راوزي او که حالت برعکس وي، د ماشوم اینده به هم پر سختو کړلیچو او پیچومو ور سمه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د مدرسې، مکتب او پوهنتون نصابونه لیدلي دي، د وطني مینې، انسان دوستۍ او سوله ییزتوب له مخې نیمګړي دي. د مدرسې او مکتب تر منځ حتا واټن ایجادوي، د سیرت په برخه کې یې تر دعوت زیات تمرکز پر غزاوو کړی دی په داسې حال کې چې غزاوې یوازې دفاعي وي او صرف لس کاله وې، مګر دعوت ۲۳ کاله و او تر اخیره وخته یې دوام درلود، غزاوې یوه استثنا وه او دعوت د نبوت عمومي تګلاره ده. د مسلمانانو په تاریخ کې هم د هرې دورې په تاریخ کې تر نورو بحثونو زیات تمرکز پر جنګونو شوی دی، د افغانستان عمومي تاریخ یا که معاصر تاریخ را واخلو نو هم د جنګ برخه زیاته ده، جنګیالي ستایل شوي دي او د مورخینو له لوري یا د وخت د حاکمانو نمیګړتیاوې نه دي را اخیستل شوې یا هم بیخي پر نشت حساب دي، ځکه نو موږ یوازې نن ستاینې کوو او جنګ و جنګیالی راته ښه ښکاري. د نصاب په برخه کې دا خلا باید ډکه شي او د وخت له غوښتنو سره سم مواد ورته تهیه شي چې ایینده زموږ، وطن او ماشوم ژوند تضمین کړي نه دا چې له خشونته یې ور ډک کړي.

- زوږ او خشن کلتور

انسانان چې هر وخت یوځای اوسي نو د اجتماعي ژوند لپاره یې حتمن ځینې اصول، رسوم او دودونه ایجاد کړي وي چې د هغو په رڼا کې د ټولنې هر وګړی ژوند مخ ته وړي. دا یاد رسوم او دودونه د کلتور برخه دي که څه هم له عاداتو، تر افکارو ا اعمالو پوري غزېدلي وي. ټولنه د اړتیا مهال اصول جوړوي او هوښیارې ټولنې که یې زیان درک کړي، پر بدیل یې فکر کوي او سوکه سوکه یې ځای بل ته ایله کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر داسې جامدې ټولنې هم شته چې پر خپلو کلتورونو ټینګې ولاړې وي او په هیڅ صورت کې یې ایله کولو ته نه چمتو کېږي. هغوی فکر کوي چې مخکې خلك تر موږ په هر شي کې هوښیار دي، له دې امله نو د هغوی متلونه او ور پاته کلتوري ارزښتونه ورته سم بریښي او په نورو بدلولو ته یې زړه نه ښه کوي. زموږ د ټولنې کلتور ځینې برخې هم زوړې دي او هم خشینې. له بده مرغه چې زموږ ټولنه هم له جامدو ټولنو څخه شمارل کېږي او خپل پخواني افکار، رواجونه او باورونه نه ایله کوي حتا که هغه یې په عیني ژوند کې ستونزې ورته پیښوي او له تجربې سره یې په ټکر کې هم وي، خو دوی ته مشاهده دومره د باور وړ نه وي لکه هغه څه چې له ماشومتوبه ورته مسلم او ثابت ور پېژندل شوي وي او اخیر هغه ځای ته ورسېږي چې تر واقعي شیانو دا خیالي شیان ډېر باوري ورته ښکاري.

خلك باید په دې پوه کړل شي چې د کلتورنو ځینې برخې نوې کېږي، له وخت محیط او انساني غوښتنو سره سمې رامنځته کېږي، کلتور که انسان ته په ګټه وي پاته دې وي او که یې د ژوند ساحه پر تنګوله د ختمولو وړ دی، تر هغو چې د کلتوري ارزښتونو په اړه خلکو ته سم پوهاوی نه وي ور کول شوی زموږ د ټولنې به دا تر وخت تېر ارزښتونه برخلیك ټاکي او پر خلکو به د ژوند چارې سختوي.

- ناپوهي

بې‌علمي د ډېری ستونزو ریښه ده، زما د مشاهدې له مخې د خشونت پاله ډلو تر منځ له اتیا (۸۰) تر نوي(۹۰) سلنه کسان یا بېخي علم نه لري یا ابتدایي علم لري، له دې امله نو د کارونو پر پایلو هم فکر نه کوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ډول تاوتریخوالی په خورا لوی زړه کوي. اودس یې نه وي زده مګر مرګ به کوي، لمونځ به نه کوي خو جهاد ته به راغلی وي، اخلاق به پېژني هم نه اما د جهاد فضیلت به بیانوي، د اسلامي نظام د دې لفظ په معنا به هم نه پوهېږي البته عملن به یې وسله اخیستې وي او د اسلامي نظام لپاره به انسانان وژني. دا ټول کارونه له جهالته کېږي؛ چا یو عالم انسان لیدلی دی چې د خپل فکر د منلو لپاره یې مخالف انسان مړ کاوه یا یې مرګ ور روا کاوه؟ یوازې جهال دا کار کوي، ځکه له هغه سره د استدال قووت نه وي، د خپلې ادعا پر بطلان ډارېږي له دې امله یې په هر چا د توپک په شپېلۍ مني.

- فقر او غربت

په هره ټولنه کې فقر د زورزیاتي یو لامل بلل کېږي او طبعن زموږ ټولنه هم ترې مستثنا نه ده. اوږده جنګ زموږ د ولس تر نیمایي زیاته برخه د فقر تر کرښې لاندې ژوند ته ټېل وهله. د غربت له امله زموږ په ټولنه کې خورا زیاتې ستونزې را ایجاد شوې دي. په کاروبار کې دوکې، ناغېړۍ او بې وعدګۍ، له غریبو سره نه مرسته، د ولورونو بې حده زیات جګېدل، فردي غلاوې او وسره ترړلي جرمونه، په دولتي ادارو کې رشوتونه او نور ګنشمېر غلاوې، په ښارونو کې کرایوي غله چې ان د دوه سوه ډالرو لپاره یې انسانان قتل کړي او تر دې لا خطرناکه حالت بیا هغه دی چې بې روزګاره ځوانان د ترهګرو ډلو ته مخه کوي او هلته بیا په ډله ییزو خرابیو لاس پوري کوي چې غلاوې، لوټنې، رشوتونه او فساد یې په سر کې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقر له امله زه د داسې پیښو شاهد یم چې په فردي او ډله ییزه توګه زموږ د ټولنې کسانو جرمونه کړي دي، د فقر له امله د یوې کورنۍ کسان په جنجال سره اخته شوي دي، د قبیلو ترمنځ شخړې راولاړې شوې دي او قومونه په بدمرغیو سره اخته شوي. زموږ ټولنه کې د زورزیاتي یو لوی عامل غربت دی، که په دې اړه څېړنې وشي نو بیخي جالبې پایلې به را برسېره شي چې تر اوسه به په دې اړه زموږ ټولنې ته داسې مفصل معلومات نه وي وړاندې شوي. د خشونت په اړه بیخي لازمه ده چې دلته یې پر عواملو څېړنه وشي، کله چې علتونه پیدا شي نو حللارې اسانه ورته تاکل کېږي، تر ټولو سخت کار د یوې ستونزې ریښه او علت معلومول دي چې د ګرانوالي له امله دلته تر اوسه کومه هر اړخیزه څېړنه پر شوې هم نه ده له دې امله یې حللارې هم نه دي په ګوته شوې، یوازې ځینې برسېرن وړاندیزونه شوې دي چې تر ډېره حده ګټور نه دي ثابت شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي زغم

زموږ هېواد ته د اسلام په اوایلو کې د جنګیالیو په مټ د اسلام راتګ، په تاریخ کې د قدرت پر سر خپل منځي جنګونه چې ځینو یې د نورو خلاف د جهاد سورنا هم ږغوله او په دې وروستیو کې د طالب او داعش په نوم د وسله والو ډلو را پیدا کېدل او له اسلامه هغه تعبیر کول چې د دوی له موخو سره مناسب و او دی، هم په مسلمانانو کې مذهبي زغم کم کړ او هم نامسلمانو دا تورنه لګول پیل کړل چې اسلام کې مذهبي زغم نه‌شته.

نامسلمان به حتمن زیاتره د اسلام متن ته تر کتو د مسلمانانو پر اعمالو پرېکړه کوي، مګر دا هم یو روښانه حقیقت دی چې د خلکو کړنې حتمن د متن استازولې نه شي کولای، په متن کې الهي لارښوونې خوندي دي او پیغمبر په خپلو سنتو تشریح وکړه، مګر له دې سره د مسلمانانو په تاریخ کې له واکمنو واخله، دین ته تر منسوبو عالمانو، اسلام ته منسوبو ډلو، فکري مکتبونو، د اجتماعي سمون په پار مذهبي بنسټونو او د اسلامي نظام د برقراره کولو لپاره د مسلمانانو وسله والو ګروپونو او سیاسي ګوندونو د اسلام له ابتدا تر اوسه داسې کړنې کړې دي چې د اسلام استازولې خو پر لویه لاره ایله کړه بلکې اړخ ته یې هم نه تېرېږي.

د یوه مسلمان هره کړنه را خیستل او د اسلام د بدنامي لپاره کار ترې اخیستل، نه انصاف دی او نه سالم عقل دا اجازه ور کولای شي، خو له بده مرغه چې دا لړۍ اوس ښه په زور روانه ده. د مذهبي زغم بنسټ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربو په جامده او سرتمبه تولنه کې اصلن اسلام ایښی دی. د قران کریم ځینو ایاتونو ته مو پام غواړم:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

(البقره: ۲۵۶)

ژباړه: په دین کې هیڅ زور زیاتی نه‌شته، یقینن هدایت له بې لارۍ بېل کړل شوی دی؛ نو که چا له طاغوته انکار وکړ او پر الله یې باور وکړ، بېشکه په داسې رسۍ یې منګولې ولګولې چې هیڅ نه شکېږي او الله اورېدونکی پوه دی.

د دې ایت په اړه لږ تفصیلي بحث ته ځکه اړتیا ده چې ځینو کسانو د منسوخ حکم پر کړی دی، د جهادي ایاتونو په راتلو یې د قران کریم تقریبا ۵۰۰ ایاتونه منسوخ بللي دي چې یو دا هم پکې شامل دی. اما د نسخې د اصولو له مخې دا خبره ناسمه ده. ځکه نسخه یوازې په انشائي جملو کې راتلای شي، نه په خبریه جملو کې. که د قران کریم په اخبار کې نسخ راشي بیا په قران کرېم د دروغ احتمال هم پیدا کیږي، قران یوځل مثلا د پیغمبر تایید کوي، انسانانو ته خبر ور کوي چې هو محمد ص د خدای رسول دی، مګر که نسخ په اخبار کې ومنو نو ممکن یو مهال دا خبره نسخه کړي، نو دا خو یو ډول دروغ شول. العیاذ بالله!

همدې ټکي ته د اضواء البیان تفسیر لیکوال شیخ محمد امین شنقیطي د نسخې او تخصص په توپیرونو کې ګوته نیولې ده، دی وایي: الخامس ان النسخ لا یدخل الاخبار و انما هو في الانشاء فقط بخلاف التخصیص فانه یکون في الانشاء و في الخبر.(۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: پنځم فرق د نسخې او تخصيص دادی چې په اخبار کې نسخه نه راځي نسخه يوازې په انشاء کې راځي، مګر تخصيص د دې خلاف دی په انشاء او خبر دواړو کې راتلای شي.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ (الكهف: ٢٩)

او ووايه چې حق ستاسې د رب له لوري دی، که د چا خوښه وي باور دې وکړي او که يې خوښه وي انکار دې وکړي.

اصلن قران کريم رسول الله ص او مسلمانان په دې مکلف کړي دي چې څوک مذهبي زغم او ازادي نه شي زغملای د هغوی پر ضد جنګ اعلان کړي څو د مذهب له امله د خلکو له زوررولو لاس واخلي، د قران کريم لاندې هدايت وګورئ:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلاَ عُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ (البقره: ١٩٣)

ژباړه: او له دوی سره تر هغو وجنګېږئ چې فتنه پاته نه شي او دين يوازې الله ته شي، که دوی منعه شول نو يوازې پر تېريګرو به تېری کېږي.

بل ځای هم وايي:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ () وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلاَكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ(الانفال: ٣٩، ٤٠)

او له دوی سره تر هغو وجنګېږئ چې فتنه پاته نه شي او دين ټول د الله لپاره وي، که دوی(له فتنې) منعه شول، بېشکه الله يې د اعمالو ليدونکی دی او که يې بيا هم خپله فتنه جاري وساتله نو تاسې پوه شئ چې الله ستاسې مددګار دی، ښه مددګار او غوره کومک کوونکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دوه اياتونه كه له شا او مخ دواړو سره يوځای وكتل شي دا موضوع ښه ترې روښانه كيږي چې دلته فتنه پر دين زورونې ته ويل كيږي، قران كريم امر كړی دی چې تر قتل هم فتنه بد كار دی، ځكه فتنه خپله د جنګ سبب كيږي، كه يوڅوك بل ته اجازه نه وركوي چې له نورو بيله عقيده وساتي، نو دا خپله د خلكو ترمنځ د جنګ سبب كيږي او له دې امله قران كريم ويلي دي چې تر جنګ فتنه بده ده له دې وجې خو جنګ را منځته شوی دی، نو د مكې مشركان خپله نور كسان مذهبي ازادي ته نه ايله كوي او پر بل تور لګوي چې حرامو مياشتو كې يې جنګ ولې وكړ؟

اسلام له يوه كس څخه پيل شوی دی او ميليونه پيروان يې پيدا كړل، د يوه كس به په لكونو عربو څه زور رسېدلی وای چې په خپل دين يې كړي وای؟ طبيعي خبره ده چې هغه يوازې مذهبي ازادي او زغم غوښتی او نه يې پر چا زور راوستی چې د ده دين ومني او نه يې بل چا ته اجازه وركوله چې د ده پيروان له اسلام څخه په زور واړوي. مګر له بده مرغه چې د مسلمانانو د بدو كړنو له امله نن مسلمانانو كې هم مذهبي زغم ختم شوی دی او نامسلمان هم دا فكر كوي چې اسلام كې اصلن له لويه سره د مذهبي زغم په اړه هدايات نه‌شته او متن يې هم هغه څه فرمايي چې پيروان يې كوي.

سرچينه:

١) مذكرة في اصول الفقه، الفرق بين النسخ والتخصيص: ٨٢، د شيخ محمد امين شنقيطي، التحبير شرح التحرير: ٦/ ٢٩٩٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ واله سوله

نه د ماشوم مخ ګوري او نه د شاليلا سينه
پورته شه درويشه دا بې دينه توره ماته کړه

يو وخت په انسانانو کې دې نظريې هم ډېر پلويانو درلودل چې انسانان بايد ځنګلي قانون عملي کړي. يو پر بل تېرى پخواني کلتور وو. يوه قبيله له بلې قبيلې (تپې) سره اخته وه. د يوه ښار پاچا به هم پر نورو ځنګلورو يرغلونه کول. يونان چې ستر تمدن يې درلود او خورا لرغوني علمي نظريې ترې را ټوکېدلې، خو پر مختلفو پاچاهيو وېشل شوى و.

ډېر وخت به يوه کورنۍ له بلې سره په شخړه وه. ځينو بيا لږ فکري پرمختګ کړى و، يوه کورنۍ له بلې سره نه اخته کېده خو يوه قبيله له بلې سره ورانه وه. که به يې د نورو په نسبت متمدن ژوند و، د ژوند سطحه به يې تر نورو لوړه وه، هغوى به بيا وړوکى هېواد درلود او ګاونډي ملکونه به يې تر بريد لاندې نيول.

عرب يې نژدې مثال دى. هلته کورني جنګونه هم وو او قبيلوي هم؛ کله چې د يوه نظام تر چتر لاندې را ټول شول نو پر نورو هېوادونو يې يرغلونه وکړل. لوى سکندر هم د يونان مختلفې قبيلې سره متحدې کړې او بيا يې پر نوره نړۍ حملې پيل کړې. چنګيز خان د کورنيو جګړو تر چوپولو وروسته قبيلوي جنګونه وکړل اوبيا يې د وطنونو لاندې کولو ته ملاوتړله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د تکامل لور ته هر ژوی مختلف پړاونه وهي. انسانانو هم په فکري لحاظ په تېرو څو پېړویو کې خورا چټک پر مختګ وکړ. په فکري لحاظ له ډېر تیاره دور څخه د رڼا پړاو ته را ووتل.

له ډېر پخوا څخه یوه وړه ډله انسانان وو چې د ټولو انسانانو ترمنځ یې عدالت غوښتی. هغوی له جنګه کرکه کوله. انساني قتل او وژنې یې نه خوښولې. د سولې او مینې پیغام یې له ځان سره وړی. که هر څو زورورو، ثروتمنو او اکثرو دوی ته وویل چې په یوه ګل نه پسرلی کېږي، خو دوی خپل عمل ونه درواوه. خپلې هڅې او کوښښونه یې جاري وساتل چې ورو-ورو د دې نظر پلویان زیاتېدل.

د دې نظر پیل ممکن لومړی د یوې کورنۍ له اتحاده را شروع شوی وي، بیا د یوې قبیلې اتفاق ته رسېدلی وي او وروسته د یوه هېواد په بڼه اوښتی وي. خو تر دې پړاونو وروسته به هغه ستر شخصیتونه را پیدا شوي وي چې د نړۍ والې سولې فکر ور سره و. هر شی له پیله ډېر بسیط وي. انساني فکر چې وخت پر وخت د پرمختګ نوي فکري پړاونه وهي، ممکنه ده چې له پیله یې د نړۍ والې سولې سوچ نه وي کړی.

دا فکر هم کرار کرا پراخ شوی او عام شوی دی. د انسانانو دا ځانګړنه چې د مخکنیو تجربې او مشاهدې بل نسل ته لېږدوي، د انسانانو په فزیکي او فکري تکامل کې ستر رول لري. انسان له پخوانو د را پاته تجربو په مرسته د پرمختګ نور ګامونه اخیستي او نن یې هم اخلي.

د همدې فکر برکت وو چې انسانانو لومړی کورني، بیا قبیلوي، بیا د هېوادونو په سطحه جنګونه ایله کړل. یو وخت خلکو قبیلوي ژوند ته ازادي ویله. تر هر قانون او نظام لاندې ژوند ورته د غلامۍ حیثیت در

(c) ketabton.com: The Digital Library

لود. کله چې څینو ملتونو د قانون او نظام تجربه وکړه، نو له ګټو یې ګاونډیان او راتلونکي نسلونه هم خبر شول. له دې امله قبیلوي او بدوي ژوند سوکه ـ سوکه ختمېده او مختلف قومونه او قبیلې تر یوه قانون او نظام لاندې سره را غونډېدل.

خو لا هم د ګټو په خاطر جنګونه ښه په پیخر سره کېدل. ان چې دوه نړۍ وال جنګونه پېښ شول. په دې جنګونو کې میلیونه انسانان د نورو انسانانو په لاسونو ووژل شول. تر دې وروسته د نړۍ والې سولې اړتیا نوره هم زیاته شوه. د همدې نړۍ وال امن لپاره څینې سازمانونه رامنځته شول. دا سازمانونه نن هم د دې لپاره کار کوي چې انسانانو د خشونت په تاوان خبر او د نړۍ وال امن ګټې ور وښیي.

په اروپا، امریکا او څینو نورو وچو کې ګڼشمېر هېوادونه دې پایلې ته ورسېدل چې ګډې ګټې له جنګ پرته هم یو بل ته رسولای شي او هم یې یوه قبیله له بلې قبیلې، یو هېواد له بل هېواده او یوه وچه له بلې وچې تر لاسه کولای شي. پخوا به دومره ګټې نه وې، لکه د جنګ زیان چې به یې ځان او نورو ته اړاوه.

هیوادونه به وران شول، تمدنونه به ورک شول، شوی پر مختګ به په شاتګ بدل شو، د انکشافاتو سلسله به ودرېده، نوښتونو به تقلید ته ځای پرېښود، حکومتونه به ړنګ شول او تر ټولو بده لا دا چې د ټولو ارزښتونو مستحق انسان به پکې ووژل شو.

د دې لپاره چې هم انسان خوندي شي او هم د هر ډول زیان مخنیوی وشي، ډېری هیوادونو د هر ډول ګټو لپاره یو له بل سره د همکارۍ، امن، وروروليی او ګټو تړونونه وکړل. نن په هغو هیوادونو کې د انسانانو ژوند ډېر ښه دی. انسانان د امن احساس کوي. ټول ارزښتونه یې په امن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. ګټې يې خوندي دي. د ژوند په خوند پوه دي. نه ځان وژني او نه نور. د پخوا په پرتله اوس د جنګ لپاره د نورو ملکونو ته نه ورځي، بلکې د مرستې، کومک، انساني همدردۍ، له بې وزلو سره د همکارۍ، د ناروغانو د تداوۍ او ... لپاره انسانان له يوې وچې بلې ته ځي. دغه افراد، ډلې او سازمانونه د نړۍ والې سولې سمبولونه دي.

زموږ وطن هم له نوري نړۍ بيخي جلا نه دی. دلته هم نړۍ وال بدلونه خپل اغېز پرېږدي. زموږ په سيمه کې د کليو او قبيلو ترمنځ جنګونه اوس نه شته. لاکن مخکې وو. زموږ پلار يې کله ناکله کيسې راته کوي. پخوا به قبيلوي ژوند ښه ګڼل کېده، مګر اوس خلک د نظام غوښتونکي دي. پخوا به د ګټو د جلب لپاره جنګونه په اساني پېښېدل، اما نن خلک وايي چې ژبه وي، نو د سر ماتېدا ته څه اړتيا ده. مخکې به فيصلې ملک و ملا کولې خو اوس د دولت ادارو ته ورځي کېږي. دا يوازې څو بېلګې دي، که نه زموږ ټولنې هم ښه پوره تغيير کړی دی او ورو ـ ورو د نړۍ والې سولې پيغام ته پر چمتو کېدو ده.

يو وخت به لازمن راځي چې زموږ په شمول به ټول انسانان دې فکر ته رسېږي چې د جنګ ټغر ور ټول کړي او ټول انسانان يو له بل سره په سوله، عدالت او مساوات کې ژوند وکړي. دوی به په دې پوه شي چې کومې ګټې په سوله کې تر لاسه کېږي هغه په جنګ نه تر لاسه کېږي. په يوه حديث کې دې ټکي ته داسې اشاره شوې ده: (إِنَّ اللهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لاَ يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ، وَمَا لاَ يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ ". مسلم کتاب البر والصلة والاداب باب فضل الرفق ح: ۲۵۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېشکه الله نرم دی نرمي خوښوي، په نرمي هغه څه ور کوي چې په سختي او له نرمي پرته په نورو يې نه ور کوي.

انسان به په دې پوه شي چې د سولې او امن خوند په جنګ او بد امنۍ کې نه شته. بشر دا اخير درک کوي چې انسان ته په تکليف رسولو کې مزه نه شته، بلکې هر انسان ته اذيت رسول خپله د بل انسان لپاره هم يو غم دی، اما که خوند، سکون او ډاډ غواړئ نو له نورو انسانانو سره په مرسته او همکارۍ کې يې موندلای شئ.

هغه وخت به انسانان د هيوادونو، قومونو، قبيلو، مذهبونو، سمتونو، ژبو، رنګونو او... پر بنسټ نه سره وېشل کېږي او نه به له دې يادو شيانو يو څوک د واک، ثروت، ستاينې، بقا او بل کوم امتياز مستحق بلل کېږي. بلکې د دې پر ځای به وړتياو او استعدادونو، اخلاقو او نورو ته د ګټو رسولو معيار په پام کې نيول کېږي. تور به تر سپين کم نه بلل کېږي او انګرېز به تر پښتون لوړ نه ګڼل کېږي. له عرب سره به عجم د قوم له امله دښمني نه کوي او عرب به له يهودي څخه يوازې د مذهب پر بنياد کرکه نه کوي. ټول به انسانان وي او هر چا که بل ته د زيان رسولو هڅه کوله په مجموعي توګه به يې انسانان مخنيوی کوي او چا ته به اجازه نه وي چې بل ته زيان ورسوي. دا به د نړۍ والي سولې وخت او انسانان به په دې قانع شوي وي چې تر هر څه د انسان وجود او ژوند مهم دی. له دې امله نو هر څه د انسان لپاره دي او د هغو ارزښتونو لپاره انسان قتل نه کړي چې هغه ټول خپله د انسان لپاره دي. دا به هغه وخت وي چې نه يوازې د انسان وژل به بد ګڼل کېږي، بلکې د حيواناتو پر وژلو به هم بنديز وي. د انساني ژوند د ښه والي لپاره به ټول هڅې کوي خو داسې ادارې به هم وي چې د انسان ترڅنګ به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حیواني ژوند د سوکالۍ او خوندورتوب لپاره هم کوښښونه کوي. دلته به بیا انسانان د نن پر قاتلانو خاندي. ننني افراطیان به د هغه وخت تر ټولو بدمخي انسانان بلل کېږي. دوی به د تاریخ پر پاڼه تور داغ وي. بشر به د خپل وحشت له تاریخه د انسانیت لور ته تښتي. تعمیر به له تخریبه ځای نیولی وي. خشونت به خپل ډګر امن ته ایله کړی وي. د کرکې کلا به وختي لا مینې فتحه کړې وي. مرګ چې نن په واز کومي انساني ککرۍ تر ستونۍ په غړچ-غړچ تیروي، هغه مهال به یې انسانان نه یادوي او یوازې د ژوند کیسې به کوي.

نور راځئ د نړۍ والې سولې لپاره کار وکړو. بشر له هر ډول تبعیض پرته وژغورو. د ځان ګټې د نورو له ګټو سره یو ځای خوندي کړو. د نورو فایده هم د ځان وبولو او د تر لاسه کولو لپاره جمعي هڅې وکړو. په دې لار کې که چا نن ګامونه واخیستل، نو سبا به د درناوي وړ وي. که څوک نن کار ورته وکړي، نو سبا به د نورو رهبر وي. که څوک یې نن په خشین چاپیریال کې ورته کوي، نو لرې نه ده چې د ده په هڅو دا خشونت ختم او ځای یې امن ونیسي او هغه مهال د ده نوم د همدې هڅو له برکته تازه و ژوندی وي.

د همداسې ورځې په تمه!

۲۰۱۷/ ۱۱/ ۲۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظافت

نبوي وينا ده:

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ.(١)

ژباړه: ابو مالک اشعري رض ويل، چې رسول الله ص وويل: نظافت د ايمان برخه ده.

د مسند احمد او ترمذي په يوه روايت کې چې ځينو محدثينو يې پر کره والي خبرې کړې دي، د (شطر) پر ځای د (نصف) لفظ استعمال شوی چې بيخي د مبالغې تر اندازې ګواکې د نظافت پر مراعات ټينګار شوی دی. يوه بل روايت کې هم دي:

إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الكَرَمَ، جَوَادٌ يُحِبُّ الجُودَ.(٢)

ژباړه: بېشکه الله پاک دی پاکي خوښوي، نظيف دی نظافت خوښوي، مهربانه دی مهرباني خوښوي او سخي دی سخا خوښوي.

د دې روايت په اړه هم محدثينو بېلابېل دريځونه څرګند کړي دي. الباني د مشکاة په څېړنه کې حسن بللی دی خو وروسته يې په الصحيحه کې د ضعف حکم پر کړی دی. که روايت کمزوری هم وي؛ خو د مخکني کره روايت يوازې تاييد کوي، کوم بېل حکم نه ثابتوي چې راوړل يې د اصولو له مخې بد وګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لوړو روایاتو په رڼا کې ښکاره شوه چې نظافت څومره اړین دی؟ شریعت د نظافت اهمیت ته په کومه سترګه کتلي؟ رسول الله ص یې په اړه څومره ټینګار کړی؟

اما د احادیثو په ټولو کتابونو کې د نظافت په اړه تر بېلابېلو روایاتو وروسته هم زموږ مسلمانانو هغه نظافت ته پام ونه کړ چې په ژوند کې اړین دی او شریعت یې له موږ څخه غوښتنه کړې ده.

موږ د ورځې دوه، درې یا تر دې هم زیات واري د لمانځه لپاره اودس، غسل یا تیمم کوو، خو پر دې غور نه کوو چې د دې بیا- بیا ځان پاکونکې پیغام زموږ په ژوند کې څه شی دی؟

اودس وکړي، خو د خولې یې بوی ځي. تر اودس وروسته په خیرنو بویناکو جامو پر لمانځه ولاړ وي. نسوار یا سګریټ وڅکوي؛ بیا د سلګونو کسانو ترمنځ په جومات کې لمونځ کوي چې له دوزو یې ټول لمونځوال په عذاب وي. دلته فکر نه کېږي چې که اودس کوم، نو پاکې او بې بویه جامې به هم واغوندم چې خلك را څخه تنګ نه شي. تر نسوارو او نشو وروسته باید خوله پاکه کړي؛ که نه د خلکو د اذیت به تر هغه لمانځه ډېر عذاب او وبال وي چې یو کس یې د اداینې په خاطر جومات ته د ټلو تکلیف پر ځان منلی دی.

له همدې اذیته د ځان ساتنې په خاطر رسول الله ص هغه کسان چې وږه یا بل بویناك شی وخوري؛ تر هغو جومات ته له ورتلو بند کړي چې د خولې بوی یې ورك کړی نه وي. حدیث کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الْبَقْلَةِ فَلاَ يَقْرَبَنَّ مَسَاجِدَنَا، حَتَّى يَذْهَبَ رِيحُهَا».(۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ابن عمر رض روايت کړی چې رسول الله ص ويل: که چا له دې واښه خوراك وکړ؛ نو تر هغو دې زموږ جوماتونو ته نه راځي چې بوی يې ورك شوی نه وي.

دې ورايت موږ ته په يو ډول د اودس يا غسل حکمت هم بيان کړی دی. زموږ په اودس کې يو پيغام هم پروت دی که لمونځ کونکی هغه ته پام وکړي، نو نور انسانان به يې له هغو اذيتونو خوندي شي چې په بيلابيلو بڼو يې د لمانځه او عبادت يا هم نور وختونه ورته رسول.

نظافت يوازې تر لمانځه هم ځانګړی نه دی. د يوه انسان ټول ژوند رانغاړي. هم عقل غوښتنه کوي او هم نقل د هغه د مرعات امر کوي. خدای پاك دی، نو پاك انسان يې خوښ دی. همدا شان د مسلم په يوه حديث کې دي چې خدای پاك دی، نو پاك مال قبلوي. يعنې په زکات، خيرات او صدقه کې حرام مال مه لګوئ. خدای چې کوم صفت ځان ته خوښ کړی دی، له دې امله يې بندګانو ته هم خوښ دی او هم يې رسول فضايل ذکر کړي دي.

له بده مرغه چې موږ په اجتماعي ژوند کې نظافت ته پام نه کوو. زما په اند د نړۍ په کچه ګنده ښارونه به د مسلمانانو وي؛ په داسې حال کې چې شريعت يې نظافت د ايمان برخه بللې او په ورځ کې يې څو پلا د نظافت په تر لاسه کولو او مرعاتولو امر هم ورته کړی دی. زموږ بدبختي دا ده چې په شکل پسې ځو؛ خو ماهيت راته هيڅ مهم نه وي. د اودس، غسل و تيمم او نظافت په مسله کې په موږ همدغه چل شوی دی. اودس يا غسل کوو؛ خو نظافت نه مرعاتو ځکه چې موږ شکل پرست يو، پيغام يا حکمت يې راته ارزښت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ښاري خلك تر اوسه نه په ښاري فرهنګ پوهېږي یا كه پرې پوهېږي مراعات یې بیا نه كوي. مېوه خوري او خځلې یې همالته ایله كوي، یا په موټر كې خوراك كوي او خځلې یې سړك ته را خورځوي، انرژي څښې او بوتل یې سړك ته ورخورځوي. له كوره د هندوانې، خټكي، مالټې، مڼو او... خځلې را وباسي د كور مخته په نالۍ كې یې توی كړي یا یې هم د سړك ژۍ ته وپاشي.

كله چې باران شي اوبه ډېرې راشي؛ نو همدا خځلې اوبه سره را ټولې كړي او د كور مخته یې ورته كوټه كړي. په بازار كې نالۍ بنده شي او ټول روډ یا بازار په خاورو و خځلو ولړل شي. له یوه چا سره هم دا فكر پیدا نه شو چې اخیر بازار یا د كلي مینځ ته دا خځلې باران له كومه راوړي؟ كه موږ ښاري فرهنګ پاللای نو لومړی مو باید نظافت ته توجو كړې وای. كه موږ د ایمان او اسلام غم اخیستي وای؛ تر هر څه لومړی به مو خپل بدن، جامې، كور كهول، د كور شاوخوا، كلی، بازار، جومات، مدرسه، مكتب، لېسه، پوهنتون، دفتر، دوكان او بالاخره ټول محیط او چاپیریال پاك وای.

موږ تر دې اندازې نه د فطرت غوښتنې په نظر كې نیسو او نه د شریعت و ښاري فرهنګ خیال ساتو چې د خدای په راكړې ښایسته او پاكه نظیفه خوله كې د پان، نسوار او... په شان بوین شیان اچوي او یا سګریټ، چرس، روین او نور بدبویه شیان په څكوي.

كه څوك پوښتنه وكړي چې دا د یوه شخص خپل كارونه دي بل د مداخلې حق پكې نه لري؟ نو زه وایم چې سمه ده بل به مداخله نه كوي، اما كله چې تاوان بل ته سرایت كوي هغه د مداخلې حق هم شرعن پیدا كوي او هم اخلاقن. د یوه كس د نسوارو زیان نن تر هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدود نه پاتېږي. حداقل ضرر يې بل ته دا دی چې له بويه يې څوک خوندي نه وي. سګريت نه يوازې دا چې بوی لري؛ بلکې دود يې هم په خونه، موټر او يوه بند ځای کې نورو ناستو کسانو تـه ضرر رسـوي چې هم د شريعت له مخې يـو جـرم دی او هـم د قـانون و اخلاقـو لـه رويه. د هوا ککړتيا او په پاته ځځلو يې د چاپيريال ګنده کېدا يو بل غم دی چې تر ننه يې موږ حللاري ته متوجې شوي نه يو.

کله چې له ښاره کلي ته ځو؛ نو نوره هم خبره ورانېږي او سل ځله نـه زره ځله انسان ته افسوز درېږي. جالبه دا ده چې په کليو کې هغه کـس په ډول – ډول نومونو يادېږي چې پاك ګرزي، هر وخت د پاکي خيال ساتي او نورو ته يې هم د خيال کولو فکر ور پيدا کوي. ډېره د حيرانتيـا وړ ده چې پر يوه ښه کار زموږ کليوال يو کس د ستايلو پر ځای مسخره کوي. هغه الفاظ چې په کلي د همدې کس لپاره کارېږي زه يې دلتـه د ليکلو جرات نه شم کولای او دا راتـه د بې نزاکتـی ترخنـګ د قلـم او ادب سپکاوی هم معلومېږي.

يو بل د افسوز ځای دا هم دی چې زموږ علماء، ملايـان، خطيبـان او طالبان نه په خپل شخصي ژوند کې تر ډېره حـده پـوره نظافـت تـه پـام کوي(غوښتنه استثنا حتمن پکې شته) او نه په هغه پيمانه چې ورته اړتيـا وه ټولنه د نظافت اهميت او ارزښـت تـه ور بولي.(کـه څـه هـم د دوی شخصي عمل او وينا پر ټولنه ډېره اغېزناکه تمامېږي) ما تر ننـه هـم يـوه خطبه د نظافت پر اهميت د جمعې يا اختر په ورځ نـه ده اورېـدلې. پـه داسې حال کې چې يوه امام بايد په يوه کال کې لږ تر لږه درې خطبـې په جلا-جلا وختونو کې د همـدې نظافـت د اهميـت، اړتيـا، ګټـو اونـه مرعات کې يې زيـانونو تـه ځـانګړې کـړې وای چـې هـم يـې شرعـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصوص پکې بیان کړي وای او هم یې د پوهانو خبرو او خپل ضروري تحلیل ته پکې ځای ور کړی وای.

زموږ د یوه استاد مفتي صاحب رحمت الله له خولې مې په یاد دي چې یوه روژه یې د تفسیر مهال ویل: ههههه(تر خبرې مخکې نرمه خندا د هغه عادت و) یوه ملا زوی مړي راته ویل: مفتي صاحب! په روژه کې پاک کالي مه اغونده؛ بیا خلک د ماړه گومان در باندې کوي او زکات نه د رکوي.

زموږ حالت د ډېر افسوز وړ دی. یو عالم د خپل ځان نظافت په دې وجه نه ساتي چې خلک یې شتمن ونه گڼي او بیا د خدای فرض زکات نه ور کوي. د ټولنې پر دې برداشت او د ملایانو پر رول دواړو باندې انسان ته ژړا ورشي.

یو بل ټکی چې هر کس ته ډېر مهم دی هغه د لاس او پښو د نوکانو کوشني ساتل دي. د بي بي سي د نوي کور او نوي ژوند په ډرامه کې مې په یاد دي چې یوه ورځ کومه نجلۍ د گېډې له درده کړېده. کورنۍ یې ډاکټر ته بوتله؛ کله چې یې ډاکټر معاینه کوي، نو ورته وایي چې په خوراک کې دې له نوکانو میکروب تېر شوي او له هماغه درد درته پیدا دی. زموږ په ټولنه کې د نوکانو ژر اخیستو ته هم لازمه پاملرنه نه کېږي چې د جدي ناروغیو سبب کېدای شي. په تېره همدا د گېډې ناروغي؛ ډرامه که څه هم حقیقي نه وي، اما څه چې وایي، هغه سم وي.

د چاپېریال د پاکو ساتلو لپاره نه یوازې دا اړینه ده چې خاورې خځلې هر ځای ونه غورځول شي؛ بلکې د ونو او بوټو زیاتوب هم اړین دی چې هوا پاکه کړي. د نظافت په راوستلو کې ونې او زرغونه بوټي مهم رول لري؛ له دې امله باید د دې ښودلو او کرلو ته هم ډېر پام

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشي. زموږ په هېواد کې نن د ګنده هوا له تنفس څخه هم په لسګونو ډوله ناروغۍ پیدا کېږي چې که د ونو او بوټو زیاتوب ته لازمه پاملرنه وشي ښایي تر یوه حده د مریضیو مخه ونیول شي.

پاک خوراک، پاک څښاک، د بیده کېدو نظیف ځای، مینځلې جامې او پاک بدن، له دوړو او خځلو خالي محیط او چاپېریال مو د بدني روغتیا د ضمانت تر څنګ، خوشاله و سوکاله ژوند، اقتصادي پرمختګ، د یوه ښه فرهنګ رامنځته کول او... در کوي. نو هلئ! فُرصت له لاسه مه ور کوئ او دومره ګټور او نژدې چانس همدا نن په لاس درغلی او وړیا ګټه ځنې واخلئ.

۲۰۱۸/ ۳/ ٦

سرچينې:

(۱)مسلم کتاب الطهارة باب فضل الوضوء ح: ۲۲۳.

(۲)ترمذي ابواب الادب باب ماجاء في النظافة ح: ۲۷۹۹.

(۳)مسلم کتاب المساجد و مواضع الصلاة باب نهي من اکل ثوما او بصلا او کُرّاثا او نحوها ح: ۵٦۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړيتوبونه پېژندل

د بشر په ژوند کې هر وخت داسې چارې وي چې ځينې يې تر نورو اولويت لري. دا قاعده عمومي ده، کارونه که شرعي وي يا هم دنيوي، ارو مرو ځينې ډېر اهميت لري او نور بيا د تاخير وړ وي. د انسان له ژوند سره يوځای که وخت، مکان او غوښتنې يې ټولې په پام کې و نيولې شي، نو ځينې موخې او کارونه د تعجيل وړ وي او په بعضو کې که تاخير راشي، هم پروا نه کوي.

د شريعت په نصوص کې موږ ته داسې بېلګې خورا زياتې په نظر راځي چې زموږ پاسنۍ خبره تاييدوي. اصلن د انسان تر ژوند هيڅ شی هم ارزښتناک نه دی. ټولې ټولنيزې پديدې د انسان د پرمختګ او سوکالۍ په پار بايد وکارېږي البته هغه زيان رسونونکې يې نه ښيم، هغه مې هدف دي چې د انسان په ګټه ترې کار اخيستل کېږي.

شريعت هم يوه ټولنيزه پديده ده، د ټولنې د سوکالۍ په موخه راغلی دی او هر زيان رسونکی تعبير له دين څخه ناسم دی ځکه د دين اساس د بشر پر سوکالۍ ښودل شوی دی، قران ويلي دي: الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ.

(ابراهيم: ۱)

ژباړه: الف لام راء، تاته مو داسې کتاب نازل کړی چې انسانان د دوی د رب په امر له تيارو سوکالۍ ته پرې وباسې.

همدې هدف ته د رسېدو لپاره انسانانو هر وخت د خپل وخت او مکان له غوښتنو سره سم له شرعي متنه تعبير کړی دی او کله چې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالاتو سره موافق نه دی راغلی نو بل څوك را مخكي شوی او بیا یې تعبیر كړی دی او دا لړۍ به د بشر تر ژونده ادامه مومي.

د قران په ۲۳ كاله نازلېدل همدا ټكی واضح كوي چې هر څه باید په تدریج وشي او لومړیتوبونو ته توجو مهمه ده. د هر حكم تر عملي كېدا او تر ایمان مخكي لا هم علم اړین دی، له دې امله قران امر وكړ چې (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ) كه علم نه وي نو د یوه خدای په وجود هم نه پوهېږي له دې امله اړینه داده چې د اولویت چارې له دا نورو بېلي كړل شي.

د بخاري په یوه حدیث كې راغلي دي چې رسول الله ص د مكې تر فتحې وروسته دا هیله ښكاره كړه چې مكه د ابراهیم علیه السلام پر بنیادونو ودانه كړي اما له دې امله یې ایله كړه چې قوم یې نوی مسلمان شوی وو او دې چارې ممكن د خلكو پر ایمانو منفي اثر كړی وای، نو دا چاره یې وځنډوله او لومړیتوب یې مرعات كړ. ځكه د كعبې ودانۍ د خلكو د عبادت او ایمان لپاره وه، خو كه د خلكو ایمان نه واي؛ نو بیا د كعبې خونه څه معنا لري؟ له دې امله ایمان مهم دی او ودانول هر وخت كېدای شي، نو لومړیتوب دادی چې كعبه همداسې پرېښودله شي او د خلكو باور ته زیان ونه رسول شي.(۱)

قران كریم د سختۍ په حالت كې مسلمان ته د كفر ښكارولو اجازه هم ور كړې ده، دلته بیا د لومړیتوب مسله مطرح شوې ده، ځكه انسان مهم دی، كله چې انسان له منځه ځي نو بیا كفر او اسلام د بشر په نه وجود كې څه معنا لري؟ همدا وجه ده چې قران د ژوندي پاتېدا یا هم له خطره د ځان خوندیتوب لپاره مسلمان ته د خپل باور خلاف د څرګندونو اجازه ور كړې ده.(النحل: ۱۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا شان قران وايي د اضطرار په حال کې مسلمان کولای شي چې له ناپاکو توکيو ګټه پورته کړي، ځکه حرام او حلال هغه وخت معلومېږي او معنا لري چې انسان وجود ولري کله چې د انسان د وجود او عدم وجود خبره مطرح وي، نو بيا د وجود د بچ کېدا لپاره هر مناسب کار لازم دی چې تر سره شي که څه هم هغه د شريعت له احکامو سره سم په نارمل حالاتو کې حرام يا ممنوع وي. (البقره: ۱۷۳)

د شرعي متن له همدې مثالونو څخه فقهاؤ هم په خپل وخت کې داسې اصول رامنځته کړي وو چې د لومړيتوب او نالومړيتوب ټکي ته پکې توجو شوې وه. اوس هم اړتيا ده چې د شريعت تعبير کوونکي دې ټکې ته لازمه پاملرنه وکړي او د حالاتو، وخت و زمانې سره مناسب تغييرات په فقهي اصولو کې رامنځته کړي چې د خلکو ورځنی ژوند ور سره تريخ نه شي او خلکو ته د کارونو د ممانعت پر ځای سهولت را پيدا کړي.زموږ د وخت غوښتنې وپېژندل شي او بيا يې په اړه دريځ ونيول شي.

بدبختي داده کوم مرکزونه چې نن نوي عالمان د فقهي د تخصص لپاره نيسي، هغوی د دې پر ځای چې د اجتهاد او له نويو مسلو سره د برخورد شرعي و فقهي تعامل ور زدکړه کړي، خو دوی يې په هغو زړو اصولو پوه کړي او ور باندې د کلکې درېدا توصيه ورته وکړي، دې کار نه يوازې زموږ د تجارتي مسايلو کې خلکو ته خنډونه حوړ کړي دي ، بلکې د دولت چارې يې هم له سختۍ سره مخ کړې دي. نن اړتيا دې ته وه چې د هېواد په کچه د شرعي تعبير يو علمي او تحقيقي مرکز موجود وای چې د زمان و مکان قيدونو ته په کتو يې له شرعي متونو څخه د استنباط او اجتهاد پيتې ته اوږه ور کړې وای او نوي عالمان يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اجتهادي روحيه تربيه کولای؛ نه دا چې د تير وخت د يوه عالم پر اجتهاد د ټينګې درېدا توصيه ورته وشي.

پخوا د يوه عالم وينا تر ډېرو انسانانو ژر نه رسېده، له دې امله د اجتهاد لپاره خلکو اړينه نه بلله چې ځانګړي اجتهادي مرکزونه جوړ کړي چې له نويو پديدو سره د تعامل لپاره پر شرعي تعبيرونو نوی ريسرچ وکړي؛ که څه هم هغه مهال يې هم اړتيا وه؛ له دې امله به يو عالم هم په يوه درسته سيمه کې بس و او هغه به تر خپله وسه د خلکو مسلو ته رسېدګي کوله چې دا مسايل يې په کتابي بڼه ايينده نسلونو ته هم پاته شول. موږ د دې پر ځای چې د هغوی تګلاره وارزوو، د خپل وخت له غوښتنو سره يې مقايسه کړو، ګټور يې عملي او ناګټور يې ايله کړو، داسې تعامل وکړ چې نه هغوی په خپل وخت کې خلکو ته د دې توصيه کړې وه او نه موږ ته اوس په ګټه تماميږي، موږ د هغوی اجتهادات د هر وخت لپاره مناسب وبلل او د تجديد نظر پر ځای مو هغه د هر زمان لپاره شرعي الهي قواعد وګڼل چې نن يې له يو لړ جدي مشکلاتو سره ټولنه مخ کړې ده او په ځينوچارو کې د پرمختګ خنډ شوي دي.

د علماؤ اجتهاد د هر وخت لپاره نه وي او نه د يوه عالم شخصي-اجتهاد ته د الهي شرعي حکم ور کول کېدای شي، شرعي متن بېل شی دی او له دې متنه کېدونکي تعبيرون جلا دي. دا دوه سره ګډول هم له شريعت سره ظلم دی او هم له انسانانو سره. نه يوازې دا چې موږ په دې سره د شريعت نوم ور بدوو؛ بلکې انسانانو ته هم په روزمره کارونو کې ستونزې ايجادوو. له دې ځايه د لومړيتوب او نالومړيتوب مسله را مطرح کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پخوانو په اجتهاد پسې مبنلیدل موږ ته لومړیتوب لري او که د زمان و مکان له غوښتنو سره سم نوی اجتهاد زموږ لومړیتوب دی؟ له شریعته هغه تعبیر چې انساني ټولنې ته د ګټې پر ځای زیان لري په دې پسې د الهي شریعت تر نوم لاندې تلل زموږ لومړیتوب دی او که د بشر په ګټه تعبیر ترې اخیستل زموږ اولویت دی؟ دې ته ورته په سلهاو سوالونه چې که یو څوک د شریعت په اساسي پیغام پوه وي؛ نو ځوابونه یې بیخي ورته اسانه او له هر ډول تردد پرته ویلای شي چې زموږ لومړیتوبونه کوم دي او کوم کارونه اولویت لري چې نن یې دبشر د خوندیوب او سوکالۍ لپاره وکړو!!!

۸/ ۱۲/ ۲۰۱۸

سرچینه:

(۱)بخاري کتاب الحج باب فضل مکه و بنیانها ح: ۱۵۸۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دیني لیدلوري د هدف او وسیلې اړیکه

لیکنه: نبي ساقي

ژباړه او لنډون: زبیر افغان

د هدف او وسیلې د اړیکې بحث پخوانی او اوږد دی، ځینې په دې اند دي چې هدف وسیله توجیه کوي، یعنې یوه ښه او سپېڅلې هدف ته د رسیدو لپاره له هرې وسیلې استفاده کېدای شي. البته په دې شرط چې نیت پاك وي او د ټولنې و انسان ښېګڼه په نظر کې نیول شوې وي.

بل لور ته له پخوا تر اوسه بیا داسې کسان هم شته چې وایي: هدف وسیله نه شي توجیه کولای؛ ځکه نو هر هدف ته د رسیدو لپاره اړینه ده چې له مشروعو وسیلو کار واخیستل شي. زه په دې دوو نظریو کې د کومې یوې پلوي وکړم؟ دا بحث د همدې پوښتنې د ځواب لپاره دی؛ له دې انکار نه شي کېدای چې انسانان په خپلو کارونو کې اهداف تعقیبوي او همدې اهدافو ته د رسیدو لپاره مختلف وسایل، روشونه او متنوعې تګلارې کاروي.

اسلام د یوه انسان دوسته دین په صفت چې په دنیا و اخرت کې د بشري ښیګڼې لپاره نازل شوی دی، د انساني بریا، ښېګڼې او د خدای د رضا په خاطر د اخلاقي، عبادتي، ټولنیز او... اهدافو یوه لړۍ لري. همدې اهدافو ته د رسیدو لپاره د زمان او مکان موافق ګڼې وسیلې او تګلارې په پام کې نیول شوې دي؛ خو تر ټولو مهم ټکی دادی چې اهداف باید غوره وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانان باید وسیله او هدف په ښه ډول سره تفکیک او وپېژني چې په اسلام کې کوم شی هدف دی او هدف ته د رسېدو وسیلې بیا کومې دي؟ که موږ د هدف او وسیلې ترمنځ توپیر ونه کړو نو شونې ده چې په ټولنیز ژوند کې به خپل ځان ته زیات مشکلات ایجاد کړو او په دې برخه کې به د ډېر سوء تفاهم ښکار شوي یو. اوس پوښتنه داده چې اهداف او وسایل کوم دي او ځانګړتیاوې یې څه دي؟ او موږ څنګه کولای شو چې یو له بله یې توپیر وکړو؟

د هدف لپاره کولای شو چې داسې یو ساده تعریف وکړو: اسلامي اهداف د ښېګڼو یا غوښتنو هغه لړۍ ده چې د انساني رفاه و معنویت، په ټولنه کې د خیر و ښېګڼې او په دواړو جهانو کې د بشري نیکمرغۍ او خلاصون سبب کېږي.

که دا تعریف تر یوه حده د منلو وي؛ نو ددې په مرسته موږ کولای شو چې د اهدافو مهمې ځانګړنې، ښېګڼې او دوامداره توب ترې استنباط کړو. په دې معنا چې که د انساني نیکمرغۍ او ښېګڼې سبب کېدل نو غوره دي او هر هدف چې د انساني ټولنې د خیر او صلاح سبب کېږي تل باید تعقیب او د تل پاتي وجود لپاره یې کار وشي.

خو دا ټکی باید له پامه ونه غورزول شي چې ممکنه ده ځینې شیان موږ د اهدافو په نوم پېژنو، خو هغه په خپله لنډمهالي او واړه اهداف وي او اساسي اهدافو ته د رسیدو لپاره د دوی وجود په مابینځ کې اړین وي او په دې ډول نو احتمال لري چې خپله په وسیله واوړي او د وسیلې حکم ومني. نو اړینه ده چې د اهدافو د ښه پېژندنې لپاره یې پر دوه ډوله تقسیم کړو: یو اهداف اساسي او دوامداره دي او بل یې لنډمهالي او موضعي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خو هدف و؛ راځئ وګورو چې وسیله څه شی ده؟ ممکنه ده چې ووایم: وسیلې یا روشونه، د تګلارو، فعالیتونو یا هم د عمل و عکس العمل هغه لړۍ ده چې په مرسته یې هدف ته رسېدای شو. وسیله هم د هدف په شان ځانګړنې لري چې مهمې یې ښایي همدا لاندې وي:

۱/ وسیله یوه بشري/طبیعي پدیده چې د ټولنې افراد یې خپلو موخو ته د رسېدو لپاره تعقیبوي.

۲/ وسیله موقته وي او د هدف په شان دایمي نه وي.

۳/ وسیله د زمان، مکان، اوضاع او احوالو تابع وي.

۴/ وسیلې متنوعې، ډېرې او متفاوتې وي او یوه هدف ته د رسېدو لپاره شونې ده چې ګڼې او مختلفې وسیلې موجودې وي.

۵/ وسیله په خپل ذات کې سپیڅلې نه وي؛ اما احتمال لري چې په همدې وسیله یوه نیک او سپیڅلي هدف ته رسیدګي وشي.

اوس مهم بحث دادی چې د اهدافو او وسایلو پېژندنه ولې مهمه ده؟ دا مسله له دې امله ارزښت لري چې د هدف پېژندل او پرې پوهېدل موږ ته په ګوته کوي چې کوم شی تعقیبوو او څه غواړو؟ که موږ په خپل هدف نه پوهېږو؛ نو خپل کارونه پر یوه لوري متمرکزولای نه شو؛ ځکه نو اړینه ده چې تر هر کار مخکې خپل هدف وپېژنو او هغه ته د رسېدو په تلاش کې واوسو، دویم دا که هدف او وسیله نه سره پېژنو؛ نو شونې ده چې خپل اهداف د وسیلو قرباني کړو او په پایله کې به یې اهدافو ته لاس رسی پیدا نه کړو، نو د کعبې پر ځای به مو د ترکستان لار په مخه ور کړې وي.

د موضوع بل ارزښت له دې زاویې دی چې شریعت په ټولنه کې د اساسي او اصلي اهدافو پلي کول غواړي او دا امکان هم نه شي ردېدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ځینې کسان اهداف او وسایل سره ونه پېژني، د اهدافو پر ځای د وسایلو په تطبیق پسې شي چې (د زمان او مکان له تاثیره نه خوندي کېږي) او په ټولنه کې ددې ټولنیز اړخ ته هیڅ متوجې نه شي، له دې امله نوې ستونزې په زړو لارو چارو حلول غواړي چې په دې سره د ټولنې مشکلات نور هم زیات کړي.

د ښه وضاحت لپاره به دلته څو مثالونه ذکر کړم:

موږ ټول پوهېږو چې نظافت په اسلام کې یو هدف دی، یعنې مسلمان باید پاك او نظیف وي؛ خو د همدې هدف لپاره د زمان او مکان شرایطو ته په کتو وسایل او روشونه ګڼ او مختلف دي. یو وخت د جامې د پاکي لپاره له وښو کار اخیستل کېده، شونې ده په نورو سیمو کې به نورې وسیلې هم وې، اما نن ورځ صابون کارېږي. د کور او بدن پاکي هم په هر وخت او ځای کې بېل- بېل وسایل او روشونه لري چې هیڅ وسیله او روش یې تل پاتې نه وي. دلته هدف پاکي ده او دې هدف ته چې هره وسیله موږ رسوي نو له هغې باید کار واخیستل شي او هره وسیله چې د نورو ترمنځ ډېره موثره وي هغې ته باید ترجیح ور کوله شي.

په اسلام کې یو بل هدف تبلیغ او دعوت دی، انسانانو ته د دې پیغام رسول په هر وخت و ځای کې مختلفې بڼې لري، ښایي پخوا د دې کار لپاره استازی، لیک، کتاب او نور شیان کارېدل، اما نن له عصري وسیلو کار اخیستل کېږي لکه انټر نیټ، راډیو، تلویزیون، سي ډي او نور... دې ته ورته نور وسایل موږ خپل هدف ته ډېر ژر او په موثر ډول رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنګه په ټولنه کې د عدالت تامین هم یو اصلي او اساسي هدف دی. هدف ته د رسېدو لپاره له زمان و مکان سره سم مختلفې تګلارې کارول شوې دي، مثلا: پخوا د جرمي اثبات لري د شهادت، اقرار او دې ته ورته نورو روشونو کار اخیستل کېده؛ خو نن ورځ د دې ترڅنګ د اثبات نورو روشونه هم شته لکه: انځور، ږغ، د ویني معاینه، د ګوتې نښه او د جرمي اثبات نورو ډولونه هم کشف شوي دي چې د عدالت تامین ته موږ په ډېر ښه ډول رسوي.

له دې امله نو موږ ته اړینه ده چې اهداف او وسایل سره بېل کړو، موخو ته د رسېدو لپاره، ګڼې، مختلفې او بېلابېلې وسیلې وکاروو، دا احتمال هم شته چې نور انسانان خپلو اسلامي اهدافو ته د رسېدو لپاره زموږ برعکس وسایل وکاروي چې دا له اسلام سره ټکر عمل نه دی، بلکې هغوی خپل نیک هدف ته د خپل زمان او مکان له شرایطو سره سم رسېدل غواړي او لازمي ده چې همداسې وسایل به استعمالوي چې د وی له شرایطو سره مناسب وي. د هدف او وسیلې په پېژندلو زموږ د جنجالي مسلو یوه یې حلېږي او ټول په دې هم پوهېږو چې وسیلې متفاوتې او متنوعې وې او د زماني و مکاني شرایطو حتمي تابع وي، نو له یوې وسیلې کار اخیستل او له بلې نه اخیستل په دې معنا نه دي چې هغه وسیله له هدف سره ټکر ده.

له دې ټول وضاحته وروسته یو شی باید ناویل شوی پرېنښودل شي چې هدف ته د رسېدو لپاره له هرې وسیلې ګټه نه شي اخیستل کېدای، یعني که یوڅوک له مشروع لارې حج ته نه شوای تللای نو په غلا تګ به ورته روا وي، یا هم د عدالت د تامین لپاره له یوچا په وهلو، کنځلو، کرنټ ور کولو، ویښ ساتلو او... وسیلو اقرار واخیستل شي. وسیله هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهال د منلو وړ او شرعي ده چې د بشري ښېګڼه او د خدای رضا په پام کې نیول شوې وي، د اسلامي ټولنې پوهانو په وسیله کې د خپلې ټولنې نیکمرغي لیدلې وي؛ همدې پاس بیان ته په کتو دا پایله اخلو چې له اسلامي لیدلوري سره سم هدف وسیله نه شي توجیه کولای، له دې امله نو د ښه هدف لپاره ښه او غوره وسیله و روش ته هم اړتیا ده.

۲۴/۱۲/۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ګرو شوي شي ګټه اخيستل

ګروي ته په عربي کې رهن وايي چې په قران، احاديثو او فقه ټولو کې يې يادونه شوېده. د ګروي د جواز په اړه غالبن ټول علما سره يوه خوله دي، البته پر ګرو شوي شي ګټه اخيستل د پوهانو تر منځ د اختلاف ټکى دى. ګروي په لغت کې بندېدلو ته وايي، قران کريم کې دي: كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ (المدثر: ٣٨) يعنې هر نفس به په خپلو کړنو بند او ګرو وي. د اصطلاحي يا شرعي تعريف په اړه يې د پوهانو ترمنځ ظاهرن څه اختلاف ليدل کېږي. د ابو داؤد شارح او د سبل السلام ليکوال يې په اړه وايي:وَفِي الشَّرْعِ جَعْلُ مَالٍ وَثِيقَةً عَلَى دَيْنٍ وَيُطْلَقُ عَلَى الْعَيْنِ الْمَرْهُونَةِ.(١)

شرعن ګروي پر پور د باور لپاره د مال ور کول دي چې پر ګرو شوي جنس يې اطلاق کېږي. له دې څخه په لږ تغير د هدايې ليکوال تعريف کړى:جعل الشيء محبوسا بحق يمكن استيفاؤه من الرهن كالديون.

زما په اند ګروي له لومړي سره دوه صورته لري، يو هغه چې قران يې يادونه کړې او بل هغه چې احاديثو کې يې ذکر راغلى. قران د بقرې سورت په ٢٨٣ ايت کې د ګروي په اړه وايي چې که تاسې سفر کې وئ او ليکوال مو ونه موند، نو د باور لپاره دي يو شى په ګروي ور کړي: وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ.

دا هغه صورت دى چې د باور رامنځ ته کولو لپاره يو شى په امانت ور کول کېږي، دلته که څوک استدلال وکړي چې له ګرو شوي شي بايد ګټه وانه خيستله شي تر يو حده سمه خبره ده ځکه دا ګروي د امانت

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنه لري او په امانت کې لاس وهل د دين له مخې سم کار نـه دی. خـو بل لور ته هغه صورت چې احاديثو کې ذکر شوی او يـا اوس زمـوږ پـه خلکو کې رواج دی. نه خو پر گرو شوي شي لـه گټې اخيسـتنې منعـه راغلي او نه دا هغه صورت دی چې قران يې يادونه کړې، بلکې دا بايد د معاملې يو صورت وبولو. زما په گومان د گروي پـه دې صـورت کـې هغه اقسام جوړول چې که حيوان وي هغه ساتل غواړي له دې امله يـې شيدې، وړی او داسې نور شيان روا دي او که سرای يا دې ته ورته نـور شيان وي بيا گټه اخيستل حرام دي او داسې نـور، د شريعـت لـه مخـې منصوصي بنسټ نه لري، بلکې د ځينو فقهـاؤ اجتهـاد دی. بخـاري پـه دې اړه روايت نقل کړی:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: «أَنَّ النَّبِـيَّ صَـلَّى اللـهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ اشْـتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ، وَرَهَنَهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ».(۲)

عائشه رضی الله عنها وايـي رسـول اللـه ص لـه يـوه يهـودي پـه پـور خوارکي توکي رانيول خپله د اوسپينې زغره يې په گرو ور کړه.

د حاکم په يوه روايت کې دي: عن أبي هريرة، عـن النبـي صَـلَّى اللـهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال: "الرهن مرکوب ومحلوب".(۳)

له ابو هريره رض روايت چې رسول الله ص وويل: د گروي پر حيوان سپرلۍ رواده او لوشل کېدای شي.

د حاکم دا روايت د هغو رواياتو تاييد دی چې وايـي رسـول اللـه ص وويل: د شيدو د خاوند حيوان شيدې روا دي، البته نفقه به يې ور کوي او د سپرلۍ پر حيوان سپرلۍ روا ده، چې وابنه يې لازمي دي.(۴)

په دې رواياتو کې موږ د منعې په اړه کوم څه نه دي ليدلي، د حيـوان په اړه راغلي لارښووني يو اتفاقي قيد بلـلای شـو، نـه دا چـې شرط يـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼو. د ګروي جواز له قران او حدیث دواړو ثابت شو د ګټې په اړه یې د تایید روایت یو نه، دوه نه، بلکې زیات دي، له دې هر څه سره بیا د حدیث له یوه اتفاقي قید څخه د دې ټولې معاملې پر حرمت استدلال کول نه د دې مسلې سم حل دی او نه په جزي او اتفاقي قیدونو عمومي احکام او فارمولونه ماتېدای شي. حرمت یوه باوري فیصله ده چې باوري دلایل ورته په کار دي او دلته په دې تول پوره دلیل وجود نه لري.

د مسلمانانو مشهور فکري مکتبونه په دې اړه بېلا بېل دریځونه لري. د ظاهریانو مذهب دا دی چې ګروي یوازې په سفر کې روا ده. د دوئ په اند قران یوازې د سفر یادونه کړېده. د حنابله وو په اند ګروي روا ده او ګټه ترې اخیستل یوازې په هغو صورتونو کې روا ده چې احادیثو کې یې یادونه شوېده او د مالك اجازه نه غواړي. که له مالکه یې اجازه واخلي بیا په هغه صورت کې روا ده چې د ګروي سبب پور نه وي. د شوافعو تګلاره دا ده چې که ګرو شي ته زیان نه رسېده ګټه اخیستل ځنې روا ده. د مالکیه وو مذهب دا دی چې له ګرو شوي شي ګټه اخیستل روا دي مګر په دې شرط چې لامل به یې بیه وي، د تړون مهال به د ګټې یادونه کېږي او وخت به یې ټاکل کېږي. د احنافو او امام اسحاق تګلاره دا ده چې ګروي روا ده، اما ګټه ترې اخیستل نه ده روا. ځکه دا پر قرض ګټه اخیستل دي چې سود ګڼل کېږي. . مګر که له مالکه یې اجازه واخیستله شي بیا یې ګټه هم روا ده.(۵)

امام شامي په رد المحتار کې د یوه سمرقندي عالم دا فتوا نقل کړې:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ السَّمَرْقَنْدِيِّ وكَانَ مِنْ كِبَارِ عُلَمَاءِ سَمَرْقَنْدَ أَنَّهُ لَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَنْتَفِعَ بِشَيْءٍ مِنْهُ بِوَجْهٍ مِنْ الْوُجُوهِ وَإِنْ أَذِنَ لَهُ

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرَّاهِنُ، لِأَنَّهُ أَذِنَ لَهُ فِي الرِّبَا لِأَنَّهُ يَسْتَوْفِي دَيْنَهُ كَامِلاً فَتَبْقَى لَهُ الْمَنْفَعَةُ فَضْلاً فَيَكُونُ رِبًا، وَهَذَا أَمْرٌ عَظِيمٌ.

ژباړه: له عبد الله بن محمده چې د سمرقند له سترو پوهانو ګڼل کېده روايت شوی چې پر ګرو شوي شي ګټه اخيستل په هيڅ وجه نه ده روا که څه هم مالك يې اجازه ور کړي. ځکه ده د سود اجازه ور کړه. اما د ده پور بشپړ پاته دی ګټه يې اضافه شوه. نودا سود دی او دا ډېره لويه خبره.

تر دې وروسته د رد المحتار ليکوال ليکي:

قُلْت: وَهَذَا مُخَالِفٌ لِعَامَّةِ الْمُعْتَبَرَاتِ مِنْ أَنَّهُ يَحِلُّ بِالْإِذْنِ. ثُمَّ رَأَيْتُ فِي جَوَاهِرِ الْفَتَاوَى: إذَا كَانَ مَشْرُوطًا صَارَ قَرْضًا فِيهِ مَنْفَعَةٌ وَهُوَ رِبًا وَإِلَّا فَلَا بَأْسَ اهـ.(٦)

ژباړه: زه وايم دا د عامو باوري ويناؤ مخالفه ده ځکه چې په اجازه يې ګټه روا ده. بيا مې په جواهر الفتاوا کې وليدل چې که مشروطه وي، نو قرض دی او پر قرض ګټه سود ده او که داسې نه وي؛ نو روا ده.

سرچينې:

(١)سبل السلام، كتاب البيوع، باب الرهن: ٧١/٢.

(٢)بخاري كتاب البيوع باب شراء النبي ص بالنسيئة ح: 2068.

(٣)مسند البزار، مسند ابي حمزه انس بن مالك ح: ٩٢٢٣.

(٤) صحيح ابن حبان كتاب الرهن ذكر البيان بان المرتهن له ركوب الظهر اذا كان مرهونا... ح: ٥٩٣٥.

(٥)الفقه على مذاهب الاربعة، مبحث الانتفاع بالمرهون: ٢/ ٢٩٨.

(٦)رد المحتار كتاب الرهن: ٦/ ٤٨٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عادتي عبادت

عبادت او عادت فرق سره لري. عبادت د خدای په امر د ثواب، هغه د رضا او غوره اخروي ژوند په تمه کیږي. عبادت هغه دی چې د خدای خوښه پکې مطلوب وي،عابد هغه دی چې د خدای د رضا په خاطر عبادت کوي. عبادت مقدسه جنبه لري، انګېزه یې سپېڅلې وي، عبادت بد اړخ نه لري، ټول عبادات غوره، مقدس او سپېڅلي دي.

اما عادتونه بیا ښه او بد اړخونه دواړه لري. کله د یو چا ځینې ښه کارونه عادت شوي وي او داسې هم کیږي چې ناسم کارونه یې په عادت بدل شوي وي. لکه: سګرېټ څکول، نسوار کول، تماکو په چلم کې څکول، تاریاک خوړل، غیبت کول، د یوه بل خبرې هلته دلته وړل، لټ ګرزېدل او داسې نور.

عادت که ښه وي هم خلکو ته زما په اند او زما د مشاهدې له مخې د بل ناسم کار د نه کولو یا یوه بل ښه کار ته د هڅولو انګېزه نه ور کوي. داسې کسان مې لیدلي چې د عادت له مخې یې شیطانت خوښ نه وي. اما د هغه دا کار د دې سبب نه کیږي(یا هم زموږ په ټولنه کې داسې ده) چې نور هم له دې ناولې کاره راوګرزوي. اما یو څوک که د خدای عبادت کوي، نیت یې هم عبادت او د خدای لویي ته د بنده عالمانه خشوع وي، د هغه لمانځه ته له تلو سره لومړی نور خلک هم لمونځ ته متوجې کیږي او هغه کس خپل د لمانځه له ادایني سره د بل حق نه خوري. ځکه عبادت یوازې لمونځ نه دی، د بل له حقه ځان ساتل هم عبادت دی او هم دا فکر عابد کوي چې که زه عبادت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرداره جامه او بدن وکړم نو عبادت مې نه د قبول وړ دی او نه خدای داسې عبادت ته اړتیا لري.

له بده مرغه زموږ په ټولنه کې عبادت په عادت بدل شوی. یو کس پنځه وخته په جومات کې د ملا امام شاته لمونځ کوي خو په همدې جومات کې د ګاوندي غیبت کوي، بوهتان پسې وایي، شیطانت کوي، خلك په جنجال سره اخته کوي، د نوور حقونو خوړلو ته توطیې جوړوي.

یو څوك روژه نیسي اما دروغ ویل ورته له خپل عبادت سره ټکر نه معلومیږي. د بل حق خوړل ورته د خدای له امره مخالفت نه ښکاري. له حلالو خوړو یې ځانونه بند کړي وي، اما د حرامو خوراکونو، حقونو او بې عدالتیو په کیسه کې بیا نه وي. حلال د خدای په امر ایله کوي، خو د همدې خدای په نوم بیا شیطانت نه ایله کوي، غیبت بد نه ورته ښکاري، بهتان د شیطان عمل نه ایله کوي، د خدای د بنده حقونه د خدای په امر هغه ته نه رسوي. دا ځکه چې عبادت یې عادت دی. په ټولنه کې د یوه رواج رنګ یې اخیستی دی. زما یو نژدې خپل دی، لمونځ نه کوي، خو روژه نیسي. ځکه روژه خوړل په پښتنو کې ډېر بد کار دی، له دې امله روژه نیسي او په ټولنه کې ځان نه بدناموي، اما د ورځې پنځه وخت لمونځ بیا چندانې کیسه نه ورته معلومیږي.

حج ته زیاتره خلك ځي او ځینې یې په داسې حال کې ځي، چې د ژوند اړوند ټولې اړتیاوې یې هم لا پوره نه وي، ځکه دلته حج کول رواج دی. خلك بیا ورته حاجي صاحب وایي او په ټولنه کې د عزت په سترګه ورته ګوري. له حجه چې راشي بیا خلکو ته کیسې کوي. خلك یې پوښتنې ته ورځي او ښې ډېرې ورځې یې مجلس ته تازه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بیخي تر کلونو په هر مجلس کې یادونه کوي چې مور په حج کې داسې او هغسې وکړو. له هر کار سره یوځل حج یادوي او هر نااشنا کس په ځان خبروي چې حج مې کړی دی. زما یوه ملګري راته د کلي کیسه کوله چې یوه کس ویل: څلور لکه کالدارې مې مصرف کړې، دوی مې اوس هم د حاجي صاحب پر ځای؛ پلانی بولي.

مګر همدا کس د خپل یوه ګاونډي په کور کې د مریض پوښتنې ته نه ورځي. د غریب کلیوال په کور کې به ماشوم وږی وي، ناروغ بـه وي، جامې به نه لري، پیسې به یې لڅې وي، د مکتب د تلو هیڅ به نه لـري، خو حاجي صاحب ته دا فکر نه ور پیدا کېږي چې کـه د څلور لکـه کالدارو وس لرم؛ نو زر روپۍ دې مسکین ته هم ور کولای شم. د یـوه ناروغ پوښتنه هم د خدای د رضایت سبب کېږي. یو ماشوم مکتـب تـه رسول د دې ملت او هېواد د بنسټونو رغول دي.

د واړه اختر سرسایه او د لوی اختر قربـاني تـه نـژدې هـر کـس هڅـه کوي چې دا عبادت ادا کړي اما پر دې فکر نه کوي چې سرسایه د څـه لپاره ده او چا ته یې ور کول د شریعت امر دی؟ قربـاني ولـې ښـه کـار ګڼل شوی او له دې څخه د رسول الله ص هدف څه و؟

سرسایه د کلي ملا ته ور کوله کېږي چې په هر کلي کې تـر هغـه ډېـر مسکینان نور هم وي او د قرباني غوښې او پوستونه هم د مـلا حـق دي چې له شرعي هدف څخه دې دواړو عادتي او رواجي عبـادتونو خـورا لویه فاصله نیولې ده.

په کلي کې که څوک مړ وي او جنازې یا تعزیت ته یې یو کلیـوال او قریب ور نه شي نو دا لوی پېغور دی. خلک دې کـار تـه هـم عبـادت وایي او هم یې رواج بولي. خو بل لور ته د ترکې په ویش کې نـه یتیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته پام کیږي، نه مېرمنې ته، نه خوندې حصه وړاى شي او حتا تر اوسه د مړه مېرمن، یتیمان او مال ټول میراث بلل کیږي. زموږ عادتي عبادت کونکي که یو لور ته په جنازه کې ګډون د خداى د رسول سنت بولي، خو بل لور ته يې د خداى په ستر امر سترګې پټې کړې چې مېرمنو، یتیمانو ته خپل حق ور کړئ او ګونډې د ځان په اړه خپل واک لري چې څوك يې په میراث نه شي وړلاى؟!

زموږ له عابد سره کله هم دا فکر پیدا نه شو چې عبادت ته روان وي، له لارې یو موذي شى لرې کړي. د ګاونډي د سراى تر حویلۍ نه، بلکې تر خونې هم سترګې ور تېرې کړي، دا فکر نه کوي چې که عبادت د خداى امر دى دا هم د خداى او رسول امر دى چې ګاونډي ته اذیت مه ور کوه، د خلکو سرایو ته مه ور ګوره.

یو څوك که ښه پاك ګرزي ټول خلك خبرې کې کوي او په مختلفو نومونو يې يادوي. څوك يې کوني بولې، څوك وايي، نجونو ته يې ځان تيار کړى، څوك وايي، مرداره دنیا لري په څه چم يې خلاصه کړي. البته ځان ته نه ګوري چې یو لورته د بل په شخصي ـ کار کې ګوتې وهي او بل لورته خیرن ګرزېدل هم د انساني عقل خلاف کار دى او هم د شریعت. رسول الله ص نظافت نیم ایمان یا د ایمان یوه برخه بللى او طبیوهان د روغتیا یو شرط نظافت یادوي، مګر زموږ رواجي عابدان يې له کولو ځانونه ګوښه کوي.

د عادتي عبادت له له شعوري عبادت سره همدا توپیر وي چې شعوري عابد که روژه نیسي، د خداى په امر له حلال خوراك څخه ځان ساتي، نو فکر کوي چې د بل حق هم خداى راباندې حرام کړى؛ ځکه نو ځان ساتنه ترې هم د خداى امر او هم عبادت دى. له حج سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زکات هم غریب او مسکین ته ور کوي. له جنازې سره د یتیم پر سر لاس هم ورتېروي. د رواج پر ځای خدای په نظر کې نیسي او د خلکو د خندا یا خوشالي لپاره کار نه کوي. کوم کار چې له دین سره اړه لري هغه د خدای په غوښتنه کوي. رواجي عابد د خدای په امر عبادت کوي، له دې یې هم د خدای امر پر ځای کول هدف وي او هم په ټولنه کې له بدنامۍ ځان ساتنه. ملا هم د خدای لپاره تراویح ور کوي او هم د اختر د ورځې سرسایه په دې نوم وړي. نکاح یو لور ته د خدای د رسول سنت بولي او بل لور ته په کولو یې ځان ته له خلکو پیسې غواړي.

دا عبادتونه د الهي خشیت اړخ نه لري. دا یوازې په ټولنه کې د رواج برخه شوي دي له دې امله یې خلك تر سره کوي. زموږ زیاتره خلك چې زه یې وینم، که اعتقادن بې دینه نه دي نو عملا بې دینه دي. مسجد د تربور د مقابلې لپاره جوړوي. جومات کې لمونځ د خلکو له وېرې کوي چې بیا د بې لمانځه یا بې جماعته ټاپه ونخوري. روژه د کورنیانو او کلیوالو له ډاره نیسي. حج د نوم لپاره کوي. جنازې ته له دې امله ورځي چې خلك پېغور ور کوي او که سبا دده څوك مړه و بیا به نور هم نه ورته راځي. مگر بل لور ته د خدای په امر د مېرمنو حقوق نه ور کوي، د یتیم مال خوري، د کونډې د مېړه اختیار ترې اخلي، نجونې په روپو ښه په پیخر خرڅوي، ملا د زکات په مقابل کې د لمانځه لپاره راولي، غیبت ورته عامې خبرې دي، بهتان هیڅ گنا نه ده، شیطانت بیداري ورته ښکاري، په معامله کې چل، دوکه بې وعدگي د کاروبار جز بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې زموږ عبادت که وي هم، نو يوازې رواجي اړخ لري. له دې رواجي عبادت سره ترڅنګ موږ هره ورځ په خپله ټولنه کې شل و سل ناروا، غير شرعي، له خدای او رسوله د مخالفت کړنې هم کوو او وينو؛ خو هغه راته د خدای د امر ماتول او بې انصافي نه ښکاري. ولې؟ ځکه چې يا رواج دي اوس چا ته تر پام بدې نه ورځي يا زموږ ګټې پکې نغښتې دي چې د خپلو ګټو په لغته وهونکی راته احمق ښکاري که څه هم د خدای او رسول امر تر پښو لاندې کيږي.

زموږ ټولنه د عبادت په نوم د ډيرې بدې بې دينۍ ښکار ده. عبادت راته د تظاهر يوه غوره وسيله جوړه شوې. په غشي-دوه نښانه ولو، عبادت هم د خدای د رضا لپاره کوو او هم په ټولنه کې ځان ته ښه مقام په ګورو، د بدنامۍ مخه په نيسو او د بل پر شخصي کړنو د نيوکې حق ځان ته په پيدا کوو. د عبادت په نوم د عبادت فلسفه وژنو، د خدای په نوم خلك بې دينه کوو، د نبوي سنتو په نامه خپل ناسم رواجونه ساتو. مېرمن د کور بولو، دا مو رواج دی، مګر دې نوم ته مو د شريعت د پردې نوم غوره کړی، په دې نوم هم له عبادته بې برخې کړې ده او هم مو نن د زدکړو، کار او دفتر حق ځنې اخيستی. لنګوټه مو رواج ده، خو موږ اوس د نبوي سنتو مقام ور کړی او په دې توګه مو د لنګوټې لمانځه ته لوړ مقام ور کړی او بې لنګوټې لمونځ راته بيخي لمونځ نه ښکاري. لټان يو، کار راته خوند نه را کوي، د دې لپاره چې يوازيتوب کې ديغت وي، نو جومات ته ځو، ګرمه ځمکه اشغال کړو او تر ماخستنه ښې ګپې، غيبتونه، درواغ او بهتانونه ووايو او ماښام کور کې وايو چې جومات کې وم؛ لمونځ مې کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور باید عبادت او رواجونه سره بېل شي. دې رواجو زموږ د ټولنې لوی قِشر په محرومیت کې ساتلی. که نیوکه پر وشي خلک ټول اعتراض کوي چې د خدای دین نه مني. په داسې حال کې چې زموږ زیاتره کارونه رواجي او تاریخي ریښه لري چې د عبادت جنبه یوازې موږ پسې تړلې. که دا حالت اصلاح نه شي، دا مهال نورې بدۍ هم زیږوي. له دې حالت سره مو د خشونت، زدکړو، کار، اقتصاد، اخلاقو، مدینت، سمو اړیکو، کلتور او حتا د شریعت غښتلې اړیکې شته. اصلاح یې زموږ په ټولنه کې د ژور بدلون زیری دی او نه اصلاح یې موږ هره ورځ تر بدو هم بدې ورځې ته ورټېل وهي.

د تدین له دومره چیغو سره مو په بازار کې د ښځو د لمانځه لپاره ځایونه نه‌شته، که روغتون ته ولاړ شې نو ډاکټر هم د لمانځه مهال مریض ایله کړي جمعې ته ولاړ شي، اما هلته ناستې لسګونه ښځې لمونځ نه کوي، د مسافرت مهال یو یا څو کسان اواز وکړي موټروانه لمونځ چېرې کوو؟ کله چې موټر ودرېږي، نارینه کښته شي یوې او بلې خوا منډې وهي اودس وکړي، څوک بولو ته په تاخته وي څوک لمونځ کوي چې رکوع او سجده یې سم سهي کېږي هم نه؛ خو له دې ټول ټېل ماټېل سره تر ننه له چاسره دا فکر پیدا نه شو چې موږ ولې د پردې په نوم له ښځو د زدکړو، کار، تجارت، بازار ته تللو، بهر وتلو، مسجد ته تللو او حتا لمونځ کولو حق اخیستی دی؟! دا زموږ د هغه رواج پایله ده چې د دیني چارو په اړه یې لرو. که د فرض خبره وي نو پر نارینه او ښځینه دواړو فرض دی، که نارینه ته جومات جوړېږي نو یوه برخه دې د ښځو لپاره هم ځانګړې شي، که د اودس ځای جوړوي نو مېرمنو برخه دې هم پکې بېله شي، که تشناب جوړوي نو د ښځو حصه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم پکې معلومه شي. په دې ډول به موږ یو لور ته ښځو ته خپل حقونه ور کړي او بل خوا به مو هغوی ته د عبادت موکه برابره کړې وي. د حیا او شرم له دومره قوي رواج سره موږ په بازار کې عمومي تشنابونه نه لرو؛ خلك چې موږ په بازار کې په تکلیف شي، نو پر چرې مخ ور واړوي او بیا د اودس وچولو لپاره یې واګه په لاس کې نیولې وي او خلك دورې دورې پر تېرېږي، دا حالت ځینو ته ښه نه ده ښکاره شوی، نو یې عکسونه اخیستي دي چې وګورئ دغه کس ښاري فرهنګ نه مرعاتوي، په داسې حال کې چې ښاریان د ښاري فرهنګ نه مرعاتولو ته په خپله زمینه جوړوي، یو لور ته په دغسې مواردو کې د سختې حیا رواج لرو، او بل خوا بیا تشناب په بازار کې وجود نه لري.

یو بل ناسم رواج د ماشومانو پر عباداتو امر کول دي؛ زما په اند تر هغو چې ماشوم په شعوري ډول د عبادت په مفهوم پوه نه شي تر هغو دې عبادت ته نه امر کېږي. ځکه له دې ځایه عبادت په عادت بدل شي، بیا عبادت کوو، اما په هدف یې نه پوهېږو. قران کریم هم وایي چې یو نفس تر خپل وس پورې مکلف دی، د ماشوم وس دا نه دی چې د مکلفیت د دورې عبادت او کارونه په وشي؛ که څوك فکر کوي چې له دې ځای یې ورته چمتو کوو، نو بیا باید هغه خرابۍ هم په نظر کې ونیسي چې له دې امله را پېښې دي. رسول الله ص هغه چا ته چې د خولې یې بوی ځي، یعنې وږه یا پیاز و بل شی یې خوړلي وي، امر کړی دی چې تر هغه به لمانځه ته نه راځي چې د خولې بوی یې ورك شوی نه وي ځکه خلکو ته تکلیف ور کوي، اما زموږ خلك داسې پر لمانځه درېږي چې د خولو او د کار د خیرنو جامو بوی یې پر شلم سړي لا مبتلي، دا له دې امله چې عبادت مو عادت جوړ کړی، موږ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودس فلسفه نه ده درک کړې، موږ د روژې ماهیت نه دی پېژندلی، موږ د حج په پیغام نه یو پوه شوي، موږ د قران کریم تلاوت کوو، اما په معنا یې نه پوهیږو؛ په شپېته کاله عمر کې یوه انسان ته دا فکر نه ور پیدا کیږي چې زه ولې د دې مقدس کتاب په معنا ځان پوه نه کړم؟ ان داسې ښځې شته چې قران یې په الفاظو هم نه وي زده؛ دا نو څه عبادت شو؟ څوک چې یو فکر خپلوي، خو د معلوماتو له مخې یې مني، که معلومات نه وي، بیا څنګه د یوه شي په اړه یو لید لوری غوره کړي؟د هرې ایډیالوژۍ هغه اصلي پیروان دي چې د هغې ایډیالوژۍ په مقصد او هدف یې ځان پوه کړی وي او هغه یې تر پوهاوي وروسته منلې وي.

د رواجي ذهنیت، عادتي عبادت، ریاکارانه تدین او له رواجه د شریعت د ازادونې او اصلاح په تمه!

۲۰۱۸/ ۲/ ۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي تعبير

د شريعت ټول اسماني متون لومړی خاصې ټولنې ته په ځانګړو شرايطو کې نازل شوي دي. له دې امله نو د هغې ټولنې د غوښتنو، هغه وخت د حالاتو، ژبني اصطلاحاتو او له ګرامر سره تړلي ټول مسايل د هغې يوې ټولنې په نظر کې نيول کېږي. شرعي متن د انساني ټولنې د رفاه لپاره نازلېږي، له دې امله نو د بشرـ حالات، غوښتنې، د ژبې قواعد، د معاشرې تقاضاوي او د هغه وخت حالاتو ته په پام احکام نازلېږي.

د بشر ليکنيزه او ګړنيزه ژبه پر يوه وخت د څو تعبيرونو احتمال هر وخت لري. احتمالات اصلن د وخت له تېرېدا، معاشرې له بدلېدا او د نورو انسانانو له راتلو سره نوي کېږي او هم يې لمن پراخيږي. يو انسان له بل سره يو رنګه فکر نه لري. وختونه هم خپلې بېلې –بېلي غوښتنې لري او هره ټولنه هم له بلې څخه مختلفې تقاضاوې لري. د يوه لغت ډېري معناوې، په مختلفو لهجو کې يې جلا – جلا شکل، د جملو په ترکيب کې يې مختلف ځايونه استعمال؛ د دې سبب کېږي چې له يوې جملې، يوه توري، يوې اصطلاح، يوې تشبيې او... څخه مختلف تعبيرونه واخيستل شي.

اسماني شرايع چې د انسان لپاره راغلي دي، لازمن له دې ټولو عوارضو څخه منزه نه شي کېدای. هر څه چې د بشر ژبې ته ور پېښېږي هغه ټول له شرعي متن سره هم لازمي دي. همدغه لامل دی چې په هره زمانه کې د شريعت له متن څخه تعبيرونه بيخي زيات وي او هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې خپلو حالاتو ته په کتو ځنې هغه تعبير اخيستې چې د دوی په ګومان د متن سم تفسير، د دوی شته مسايلو ته ښه ځواب او له حالاتو سره د شرعي متن سمه عيارېدنه ده.

دا هغه چاره ده چې انسان په هيڅ وخت کې ترې تېښته نه شي کولای. د اسلامي شريعت له راغلي متن سره همداسې معامله شوېده. دا نن موږ ته را پاته لسګونه فقهې، مختلف مذهبونه، بېلا بېل شرعي تعبيرونه، د علماؤ جلا – جلا اجتهادونه او د خپل علم و چاپېريال سره سم د اسلام تفسير وړاندې کول، د دې ښکاره ثبوتونه دي. دا کار نن هم جاري دی او پرون هم کېده. هيڅکله داسې زمانه نه راځي چې له شرعي متن څخه د نوي تعبير مخنيوی وکړي.

انساني ژوند تل نوي پړاونه وهي. هر نوی پړاو يې له ځان سره په هره برخه کې ډېر نوي مسايل لري چې دا بيا په خپل وار د شريعت د تجديد غوښتنه کوي او همدا نوې کېدنه شرعي تعبير هم بللای شو. همدې ټکي ته په يوه حديث کې داسې اشاره شوې:

«إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا».(١)

ژباړه: بېشکه الله د دې امت لپاره د هرو سلو کلونو په اوږدو کې يو مجدد را لېږي چې شرعي تعبير يې ورته نوی کړي.

په دې روايت کې راغلی د تجديد لفظ په خپل وار نوي کېدا ته اشاره کوي. زموږ له همدې بحث سره ښه پوره سمون لري. اما ځينو له دې حديث څخه دا فهم اخيستی چې مجدد به شريعت بيرته شا ته وړي او د پخوا په شان به يې راښکاره کوي چې نه د روايت الفاظ دا ايجابوي او نه د وخت د تقاضا. ځکه تجديد نوي کېدا ته وايي او نوي کېدا دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ده چې شاته یوووړل شي او د وخت غوښتنې هم نوې کېږي او تر پخوا ډېر پېچلی شکل اخلي چې دا هم د تجدید غوښتنه کوي. نو په داسې یوه حالت کې به د شریعت شا ته وړل ګټور وي که یې له نویو حالاتو سره سمون مناسب او پر عقل ولاړه چاره ده؟!

له قران کریم او نبوي احادیثو سره د مسلمانانو په تاریخ کې همداسې شوي او اوس هم ور سره کېږي. سعودیان د شریعت له متونو څخه سلفي وزمه تعبیر لري چې د دوی له ملي ګټو سره ټکر نه کوي او د دوی په اند هغه څه چې دوی یې فهموي د شرعي متن موخه هما غه ده. ځکه انساني علم هر وخت د حالاتو او چاپېریال له قیده نه شي وتلای. سعودیان چې خپل چاپېریال ته ګوري او حالات ور سره ارزوي، نو له شریعته همدا تعبیر ورته مناسب او د شریعت و ځان په ګټه ښکاري.

ایران له شرعي متونو څخه جلا تعبیر لري چې پخوا علماؤ د هغوی فکري مکتب پیروان روافض بلل او نن یې زیاتره د شیعه ګانو په نوم یادوي. دوی له شرعي متن څخه د استنباط خپل اصول لري. شرعي تعبیر یې له هغه تعبیر څخه ډېر جلا دی چې سعودیان یې ترې کوي. دا شرعي تعبیر نه د ایران او نورو شیعه میشتو سیمو له هیوادنیو ګټو سره ټکر دی او نه یې هغوی انسان وژنې ته اړ کړل. هغوی له همدې تعبیر څخه په استفادې د هیواد ساتنه کوي، ملي ګټې خوندي کوي، له نظامه دفاع کوي او...

پاکستان او هند کې میشت علماء هم د شرعي مسلو په اړه یوه خاصه تګلاره لري. نه سلفي نه شیعي، بلکې ځانونه احناف بولي، خو د احنافو اصلي مذهب یې دومره سکښتې دی چې اوس نو څوک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي حنفي مذهب نوم نه شي ورته کارولای. بلکې ځانته تعبیر دی چې د دیوبندیت نوم دوی هم ورته منلی. برصغیر کې یوازې همدا یو تعبیر نه دی. بلکې د بریلویت او پنجپیریت په نوم دوه نور تعبیرونه هم شته. هغوی که د خپل برداشت لپاره هره تګلاره کاروي، خو د پاکستان او هند له ملي ګټو سره ټکر نه کوي. نظام نه را پرزوي. نظامي اورګان د شریعت تر نوم لاندې له پښو نه غورزوي.

ترکان هم د حنفي مذهب تعبیر له شریعت څخه لري. خو هغه حنفي مذهب د ترکیې له سیکولر نظام سره ټکر نه کوي. هغه تعبیر ډېر سوله ییز، بشرپاله، د هېواد ملي ګټو ته ژمن، له نظامه مدافع او د ترکانو په ګټه دی.

مصریان هم احناف دي. له شریعت څخه خپل ځانګړی برداشت لري. الازهر یې د شرعي تعبیر لویه سرچینه ده. خو له هغه ځایه د وطن او ملت ضد تعبیر نه راوزي. د مصر نظام له پښو نه په اچوي. د خلکو د ستونزو زیاتېدو سبب نه دی شوی. د مصر پر پوځ د قیام لپاره دا تعبیر ونه کارېده.

زموږ په هېواد کې د شریعت له متن څخه د یوه داسې سوله ییز، بشرپاله، ملت پاله او په مجموع کې د ملت او هېواد ټولو منافعو ته ژمن تعبیر اړتیا ده چې له بده مرغه تر ننه زموږ علماؤ او مذهبي روحانینو دې لور ته پام ونه کړ.

زموږ مذهبي زدکونکي که ایران ته ولاړل د شیعه مذهب تر اغېز لاندې وي، که پاکستان ته ولاړل، پاکستاني تعبیر یې منلی وي، که سعودي ته ولاړل شي، سلفي را ستون شي، که مصر ـ ته ولاړ شي اخواني راشي او که بل ځای ته ولاړ شي هغه تعبیر یې منلی وي او زموږ په ټولنه کې یې د پلي کولو هڅه کوي چې په یوه ټولنه کې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت دا ټول تعبیرونه نه ممکن دي او نه یې ټولنه ور سره مني ،له دې امله نو ټکر رامنځته کېږي او شرعي تعبیرونه په خشونت پسې اوړي او ټولنه د رفاه پر ځای د جنګ لور ته وړي.

که موږ د دې تشې د ډکولو هڅه پر وخت کړې وای، نو نن به د مذهبي مافیا له ګوزارونو سره نه وای مخ. نن به هر هېواد خپل تعبیر دلته نه را لېږلای او زموږ په ټولنه کې به یې د خشونت خاشاک نه په چمتو کولای.

زموږ د هغو ستونزو چې د نورو له شرعي تعبیرونو را پیښې دي، یوازینی حل دا دی چې دلته نوي شرعي، سوله ییز، ملي ادبیات رامنځته شي. داسې ادبیات چې د هېواد او ملت خدمت پکې کفر نه وي. خپلې ملي ګټې ساتنه له شریعت سره ټکر ونه ګڼي. د جنګ پر ځای سولې ته پکې پام شوی وي. د کرکې پر ځای مینه پکې ځای پر ځای شوې وي. د انساني وژنې پر ځای یې ژوند ساتنې ته لارې جوړې شوې وي. له خدایه یوازې د ډار پر ځای د هغه د مینې څپرکی هم پرانیزي.

زموږ دولت، علماء، د نظر خاوندان، قلموال او د مدرسو و پوهنتونو استادان دا دنده لري چې لومړی دې خلا ته د ډکولو مناسب توکي پیدا کړي. له ستونزو د وتلو یوازنۍ لار همدا ده. هیله ده چې د دې تشې ډکولو ته پام وشي. د خپل دین او شریعت د بدنامۍ مخه ونیسي او دنیا کې له خشونته ځانونه خلاص کړي او په اخرت کې د خدای د رضا ځانونه مستحق ثابت کړي.

۲۰۱۷/ ۱۲/ ۱

سرچینه:

(۱)(سنن ابي داؤد کتاب الملاحم باب مایذکر في قرن المائه: ۴۲۹۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولنه کې د خپل شخصیت ځای ټاکنه

زموږ یو بل لوی مشکل نن دغه هم دی چې د چارو متخصصان مو نه دي معلوم. دا چاره نه یوازې دا چې زموږ په ولس کې له بې علمۍ را پیښه ده، بلکې د مسلمانانو په تاریخ کې منشأ هم لري. تاریخي منشأ ورته لاړ جوړه کړه او موږ د ناپوهي له امله دا چاره نه یوازې ومنله بلکې سپېڅلې مو هم وبلله. که دا نن یوه دیني عالم ته ووایې چې څه وروره د خپل تخصص په ساحه کې دې کار کوه. هغه ځواب له همدې تاریخه در کوي. د هدایې ملا صاحب چېرې سیاست وایه چې د حکومتولۍ او سیاست په اړه ږغېدلی؟ کله یې حقوق ویل چې د حقوقو په اړه یې لیکنې کړې؟ امام شامي کله هغه او دغه علوم لوستل چې له عبادته بیا تر سیاسته د ژوند د ټول شیانو په اړه خپل کتاب کې ږغېدلی.

دا خبره که یو څوک نن له ناپوهي کوي، نو یوازې لامل یې همدا ناپوهي نه ده؛ بلکې په تېر کې داسې څه شته چې دې ناپوهي ته یې نن تقدس ور کړی. زموږ خلکو تر اوسه دا نه ده په ټولیز ډول درک کړې چې له تېر څخه یوازې زدکړه مهمه ده؛ نه دا چې نن ته د تېر په عینکو کې وګورو.

نن عمومي معلومات پدرد نخوري. یو کس باید په ځانګړې ځانګه کې سپیشلیسټ وي. دا که دیني علوم وي یا سیاسي، تاریخ وي که ټولنپوهنه، حقوق وي که نړی والې اړیکې او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یو څوک داسې وي چې په ټولو موضوګانو کې د تخصص تر برېده لاسوهنه کوي، نو د خلکو د خندا به شي. دا سمه ده چې په ځینو موضوګانو کې یو دینپوه، سیاستوال، په ټولنیزو چارو کې نظروال او ... خپل ځانګړی نظر د خپلو معلوماتو تر برېده لري؛ اما هغه څوک چې د موضوع متخصص وي له ډېرو هغو زاویو ورته کتلای شي چې د نامتخصص بیخي ورته پام هم نه وي.

یوبل ټکی دا هم دی چې زیاتره وخت د یوه نامتخصص کس نظر او رایه له متخصص څخه ژر اغېزمنېږي. یا دا چې دی د یوې موضوع په اړه نظر خپلوي هغه یې هم ښایي د همدې سپېشلیستانو له لیکنو، خبرو او کتابونو اقتباس کړی وي. که څوک نیوکه کوي چې متخصص هم امکان لري له بله متاثر شي او یا د هغه په نظر کې هم د نورو لیکنې او ویناوې ممکن اغېز وکړي، نو بیا توپیر په څه کې دی؟

دا سمه خبره ده چې انسان ارو مرو په هر حال کې له یو چاماتاثره کېږي؛ خو اغېزمنتیا هم حدود لري. متخصص له هغه چا متاثره کېږي چې تر ده یې معلومات نوي، خبرې یې رغنده، لاسوندونه یې کره او نوي څه یې وړاندې کړي وي. اما نامتخصص انسان تر ډېره برېده د موضوع په کره و ناکره نه پوهېږي. د ژور لید او ناژور توپیر نه شي کولای. زیاتره وخت د نوي او زاړه، غوره او ناغوره نظریات نه شي سره تفکیک کولای.

د سبط حسن دا خبره مې خوښه سوه چې نن ته د پرون په نظر مه ګورئ او د پرون په اړه د نن له شرایطو سره سم فیصله مه کوئ. له دې امله باید د نن په اړه د پروني عالمانو له کړنو، عملونو او معلوماتو سره سمه فیصله ونه کړو. له دې خبرې هم انکار نه شي کېدای چې د یو چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تعبير، تفسير او تحليل کې ټولنه، زمان او مکان، شته چاپېريال، کلتور او... ښه جوت اغېز لري.

نن بايد يو دينپوه دا اړتيا درک کړي چې که غواړم ټولنې ته خدمت وکړم، خپلې خبرې، کړنې او ليکنې مې ګټورې شي، نه ځان پر ټولنه تحميل کړم او نه ټولنه دې ته اړه کړم چې له وجوده مې په زحمت شي او بالاخره خپل علم مې هم په دنيا او هم اخرت کې راته مفيد ثابت شي؛ نو لازمه ده چې په همدې دينپوهنه کې د تخصص تر اندازې ځان مخکې کړي. له ديني علومو سره تړلي ټول علوم يا له استاده زدکړي يا هم يې خپله مطالعه وکړي. په دې ډول به يې د شرعي تعبير او تفسير په برخه کې تحليل وسيع، منطقي، د زمان و مکان له شرايطو سره همږغی، له کلتور سره همرنګه او له قانع کونکو دلايلو سره مل وي.

يوه ژورناليست ته هم دا پکار ده، تاريخ پوه ته هم او د نورو څانګو متخصصينو ته هم دا لازمي ده. نن په نوره نړۍ کې معلومات خورا ژر-ژر اپډيټ کېږي او د علومو ساحې هم ډېرې پراخې شوې دي. له دې امله د يوه کس لپاره نن ممکنه نه ده چې پر مختلفو علومو برلاسي تر لاسه کړي.

زما په اند نن دا ګټوره ده چې تر مخلتفو علومو يوه ځانګه د تخصص لپاره وټاکل شي. لکه مخکې چې مې وويل، علوم خورا پراخ دي او هره ورځ د اپډيټ په حال کې هم دي. حتا ديني او شرعي تعبيرونه هم نن ژر- ژر بدلېږي، له دې امله نو نن يو کس په مختلفو څانګو کې دومره خدمت نه شي کولای لکه په يوه ځانګړې څانګه کې. خدمت په دې معنا چې که په يوه ساحه کې کار وکړي؛ نو ممکن دومره نوي افکار دوليد کړي چې په مختلفو موضوعاتو کې يې امکان نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله نو اړينه ده چې په ټولنه کې نن يو کس هم د خپل ځان د ګټې لپاره او هم د معاشرې د استفادې په خاطر د تخصص لپاره يوه ځانګه معلومه کړي. شخص ته يې ګټه دا ده چې د هغې ځانګې د يوه متخصص په مرجع بدليږي، د خلکو توجو ورته اوړي، خبره يې په خپله ساحه کې اغېز لري او خدمت يې هم په وس پوره وي او هم ټولنه د قدر په سترګه ورته ګوري.

جامعې ته ځکه مفيد او کار يې د استفادې وړ وي او دی چې نوي افکار توليدوي، نوی ګټور ليدلوری خپلوي، د ستونزو حل ته له داسې زاوې ګوري چې عوام او نامتخصص له هغې زاوې نه شي ور کتلای.

زموږ په ټولنه کې يوه بدمرغي دا ده چې هر کاره يو. د هر کاره، نو کار دا دی چې په هره مسله کې خبرې وکړي او له دې امله چې ځان ورته هر کاره معلوميږي؛ نو خپل نظر هم ورته غوره بريښي. له دې وجې کوښښ کوي چې تحميل يې کړي.

موږ که د تخصص اړتيا درک کړه، ټولنه مو په دې پوه کړه، د هرې موضوع پوښتنه مو د هغې موضوع له متخصصه وکړه؛ نو د ډېرو ستونزو مخنيوی کيږي. دلته لوی مشکل دا دی چې د سياست پوښتنه له ملا کوو؟ په اقتصادي موضوع کې مو ملا ګډوي؟ د نظام په چارو تر ملا بل ښه متخصص او پوه نه راته معلوميږي؟ له دې وجې هم خراب يو، هم ګډوډ يو او هم مو هر ځوک په خپلو پولو کې پښه نه ږدي. ځکه يو سياستوال چې ملا ويني له خپلې کمبلې پښه غزوي، سياستوال هم په دين کې بيا ګوتې وهي. دا نور هم دې ته ورته معامله کوي.

که پولې معلومې کړو، د هرې موضوع سپيشليسټ د هغې موضوع په متخصص وپيژنو، يوازې د هغې موضوع په اړه ترې پوښتنه وکړو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

متخصص مو هم خپل د کار، وینا او لیکنې ځای وپیژني، خلك به هم په دې پوه شي چې د هغه د کار ساحه کومه ده او یوازې دلته یې خبرې وزن پیدا کولای شي؛ ځکه د بلې هرې موضوع په تړاو به هغه ته اړتیا نه وي. د هرې موضوع خپل متخصص به معلوم وي او د هغه خپلې ساحې پر اړتیاو به کار و لیکنې کوي او تحقیق به کوي. دلته نو د ستونزو مخه نیول اسانېږي، د هر چا کار معلومېږي، نه څوك د چا په کار کې مداخله ورکوي او نه د علومو ترمنځ پولې ګډوډېږي.

په هیواد کې د بېکارۍ کچه ځکه هر وخت لوړه وي، چې زموږ خلك هرکاره وي، هغوی بیا څوك د کار لپاره نه غواړي، کله چې یو یوکار سم زده نه شي، هسې ابتدایي زدکړه یې د کار موندې په برخه کې پدرد نه خوري، زموږ خلکو ته بویه چې خپله پېشه و حرفه ځان ته معلومه کړي، په دې سره د فقر او بېکارۍ ګراف کمېږي.

هیله لرم چې نور موږ په دې اړتیا ځانونه پوه کړو او د عمل لپاره لاس په کار شو.

۱۲ /۲ /۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

زندان؛ د اصلاح ځای که د عقدې؟

د زمانې له تېرېدا سره ډېر شیان بدلېږي. د اسلام په پیل کې مسلمانانو زندان نه در لود. قران کریم د جنګي اسیرانو په اړه وایي:
فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا.(محمد: ۴)
ژباړه: کله چې له منکرینو سره مخ شئ غاړې یې وهئ چې ښه یې وکوټئ بیا یې ټینګ وتړلئ تر دې وروسته یا د احسان له مخې ایله کول دي یا هم د فدیې، څو چې جنګ سرېږي.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې د اسلام له مخې جنګي اسیر کلونه په زندان کې ساتل ناسم کار دی. ځکه پایلې یې ډېرې خطرناکې راوزي. البته د ایت په اخیر کې یو قید راغلی چې تر هغو دا کار کوئ څو جنګ سرېدا ته نژدې کېږي. یعنې په جنګي حالاتو کې ممکنه ده چې زنداني تر یوه وخته په زندان کې وساتل شي. دا هم د هغه د اصلاح په خاطر نه زنداني ته د سزا ور کولو له امله. ځکه رسول الله ص د بنوحنیفه قبیلې مشر ونیوی او درې ورځې یې په مسجد کې بندي کړ. هره ورځ یې پوښتنه پر کوله، اخیر چې یې په هغه کې د اصلاح څرک ولید، له هر ډول قید او شرط پرته یې خوشي کړ او هغه همماله اسلام ومانه.(۲)

خو د زندانیانو مسله ټولنیز اړخ لري چې حالاتو ته په پام تغییر کوي. د یوه انسان نیول او بیا یې په بند کې اچول تر هر څه له مخه ددې لپاره وي چې هغه ته نور په ځمکه کې د فساد او تخریب زمینه برابره نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په زندان کې هغه داسې اصلاح شي چې نور د بدو لور ته کوږ نه شي.

له زنداني سره ښه سلوک کول او انساني اړتیاوې یې پوره کول د هغه بشري، اخلاقي او قانوني حق دی چې هر دولت او هره حکومت یې باید پوره کړي. د دښمن له نیول شویو کسانو سره ښه چلند کول د هغوی پر روان مثبت تاثیر کوي او د خپل دښمن په اړه د خپل نظر بدلولو ته اړ کیږي.

مګر بد سلوک یې تر پخوا هم ډیرو بدو ته هڅوي او انسان له خپل مخالف لوري سره عقده نیسي او د هغه په لاشعور کې کرکه او بدبیني ځای پیدا کوي چې د اصلاح پر ځای یې بد لور ته رهبري کوي. همدارنګه یوه کس ته د لس، شل او عمري قید سزا ورکول هم له کرکې او عقدې پرته بل څه نه زیږوي. دا نه یوازې چې زنداني خپله د مخالف لوري په وړاندې عقده اخلي، بلکې د هغه کورنۍ، خپلوان او ملګري و شناخته ټول په دې بد او ناوړه برخلیک اخته کیږي.

د زندان غټه سزا یو لور ته د زندان له هدف سره ټکر ده او بل لور ته یو مجرم نور جرم کولو ته هڅوي. زندان باید د مجرمینو لپاره د اصلاح مرکز وي. دلته باید راغلي کسان له بدو اخلاقو تخلیه کړل شي، ناسمې ارادې یې په سمو بدلې شي، بد تصامیم یې په غوره تصمیمونو تبدیل شي. په اینده کې ټولنې ته د زیان پر ځای خدمت وکړي.

له بده مرغه چې زموږ په اوسنۍ نړۍ کې یو لور ته د مجرم لپاره بند سزا ټاکل شوې او بل دومره اوږده قیدونه ور کوي چې په انسانانو کې د اصلاح پر ځای عقدې زیږوي. د دریم نړۍ په هېوادونو کې خو د قیدیانو حالت هم ډیر بد وي او د یوه بندي انسان په توګه یې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقونه نه ور کول کېږي. دا په خپل وار ځو جنایتونه زېږوي. د انسان حقونه خوړل هم د انساني قانون له مخې جرم دی او هم د اسماني. زنداني سره بد سلوك هغه لا نور جنایت ته هڅوي چې دا هم د قانون له مخې جرم دی. د زنداني بد وضعیت ته په کتو یې ټول قریبان او ملګري دښمنۍ ته هڅول کېږي او د هغوی په جرم کولو کې د زندان خاوندان ګواکي غیر مستقیم لاس ور سره لري. دا هم د جرم یو ډول دی.

زموږ د هېواد په زندانونو کې زرګونه کسان بندیان وي. دلته داسې پېښې هم کېږي چې له سیاسي بندیانو سره نور بندیان یو ځای اچوي. سیاسي بندیان خپلو منځو کې ګپې سره کوي او دا نور هم خپل لوري ته را بولي چې اخیر هغوی ور سره یوځای کېږي. له زندانه تر خلاصون وروسته دا کسان د وسله والو سیاسي مخالفانو لیکو ته ورځي او د حکومت خلاف وسله واله مبارزه پیلوي. داسې هم کېږي چې له نشیانو سره نور کسان بندیان کړي او هغو هم د خپل بند په اوږدو کې په نشو اخته شي، د بندي کېدا مهال نشه نه کوي، خو د خلاصون مهال نشیي وي.

له دې ښکاري چې حکومت یوازې زندان جوړ کړی؛ نور اصلاحي پروګرامونه نه لري.. لږ ورځې مخکي بي بي سي د هېواد د زندانونو په اړه را پور در لود. هلته ادعا وشوه چې د زندانیانو حالت ډېر خراب دی. که حکومت غوښتلای چې سیاسي مخالفین اصلاح کړي، مجرم بیا خپل جرم ته ونه ګرزي او د سیاسي مخالفانو په لیکو کې درز پیدا کړي او د بشري قوې له کمښت سره یې مخ کړي، نو نه یوازې چې د زندانیانو هر ډول حقونه یې ور کړي وای، بلکې دا هم د حکومت وظیفه وه چې هغوی ته یې په زندان کې اصلاحي پروګرامونه جوړ کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وای او هغوی تر خلاصون وروسته په ځانو کې یو لوی تغییر احساس کړی وای، نه دا چې تر خلاصون وروسته هغوی نور هم په ډېر جوش او شوق د جنګ میدان ته را ودانګي.

د زدکړې زمینه برابرول، د مطالعې وخت ور کول، په اوونۍ کې لږ تر لږ د یوساعت لپاره بهر ایستل، اخلاقي لارښوونې ورته کول، ماشومانو ته د مکتب زمینه مساعده ول، نشیانو ته د نشو بدوالی بیانول، مجرمین په دې پوه کول چې جرم بد کار دی او نه یوازې دا چې ټولنې ته یې زیان رسېږي؛ بلکې خپله یې دوی ته هم رسېږي ځکه په دنیا کې د نوم له بدوالي سره زندان ته لوېږي، مالي زیان ورته رسېږي او په اخرت کې خدای سزا ور کوي.

زنداني ته د ټولو حقونو له ور کولو سره که هره ورځ هغه ته د ښو تلقین وشي، نو اخیر یې په روان او تحت العشور کې ځای نیسي- او د بدو پر ځای د ښو خوا ته ځي. لږ تر لږه که ټول متاثر نه شي او له بدو ځان ساتنه غوره نه کړي نیمايي یا هم درېیمه برخه خو به یې متاثر شي او اینده به د خپل عمل اصلاح ته متوجې شي.

هر انسان د اصلاح وړ دی، البته د هر انسان د اصلاح ډول او اصلاحي میتود یو تر بله توپیر لري. که په زندانو کې روانپوهان خلک پر کټګوریو سره ووېشي او بیا ورته مناسب استادان او غوره اصلاحي طریقه وړاندیز کړي، نو په لنډ وخت کې به یې مثبته نتیجه ولیدل شي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینه:

(۲)صحیح البخاري، کتاب المغازي، باب وفد بني حنیفه و حدیث ثمامة بن اثال: ۴۳۷۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ نوموړې زموږ په ژبه

د اسلام له راتلو سره هممهاله، پر هغو قومونو فرهنګي یرغل هم وشو چې هېوادونه یې د مسلمانانو تر واک لاندې راغلل. مصر یو افریقایي هېواد دی، خو د مسلمانانو له ورتلو سره یې نه یوازې د هغوی دین او مذهب بدل کړل؛ بلکې د کلتور زیاتې برخې او ژبه یې هم ور بدل کړل. مصریان نن عربي ژبه وایي. همدا شان سوډان هم د مصر په ورته برخلیک اخته شوی دی.

ځینې هېوادونو که خپله ژبه ساتلې ده، لکه ایران، افغانستان، پاکستان، د منځنۍ اسیا هېوادونه او یا نور، خو بیا یې هم پر کلتور او ژبه ښکاره اغېز ور کړی دی. که نیمایي لغات یې عربي نه دي، نو په دري برخې کې یوه برخه خو یې ارو مرو عربي الفاظ تشکیلوي.

هغه مهال د عربي فرهنګ د خپرولو لپاره عربو شعوري کار کاوه او په لوی لاس یې د نورو قومونو فرهنګ، عنعنات، ژبه، له پخوا ور پاته تاریخي اثار او مذهبونه له منځه وړل. په دې ډول هغوی وکولای شول چې په لنډ وخت کې خپل دین د نړۍ په ډېرو شمېر قومونو ومني. دوی د پوځ په وسیله دا ټول کارونه سرته رسول. ځکه د هغه وخت له عربي مسلمانانو سره د نورو نامسلمانو لپاره یوازې درې اپشنه وو چې لومړی اسلام منل، دویم جزیه ور کول او دریم جنګ و.(۱)

طبیعي خبره ده چې هر قوم او د هر هېواد د وخت حکومتونو په پیل کې نه اسلام منلو ته تیار وو او نه هم جزیې ته، له دې امله نو سختې جګړې وشوې او کله چې به د یوه هېواد نظامي قوه له منځه ولاړه، بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

به عوامو بله لار نه در لوه چې یا اسلام ومني یا هم جزیه. ایران تر ټولو لومړی د مسلمانانو تر برید لاندې راغی. تر شدید مقاومت وروسته هغوی اسلام ومانه. افغانستان ته هم د دویم خلیفه عمر فاروق رض په وخت کې مسلمانان داخل شول او د امویانو تر وخته وجنګېدل چې اخیر یې تر ښه ځېل کېدا وروسته د جزیې پر ځای اسلام ومانه.(۲)

له دې خبرو مې هدف دا دی چې دلته هر څه په زور وتپل شول. څنګه چې د دین او مذهب په معامله کې له زور څخه کار واخیستل شو، همدارنګه د فرهنګ په ورکولو، ژبې بدلولو، تاریخي اثارو ور کولو چې دوی ورته د جاهلیت د وخت اثار ویل، د اخلاقو تغییر کولو او نورو کې هم زور ته ځای ور کول شو. ځینې کارونه د جاهلیت د وخت اعمال وبلل شول او د ورکېدا ټاپه یې وخوړه او نور بیا د بدعت په نوم د ورکې کندې ته ور ټېل وهل شول. دا نن هم له دې دواړو نومونو څخه د ځینې پښتني رواجونو خلاف کار اخیستل کېږي او موږ یې په خپلو سیمو کې ژوندی بېلګې لرو.

زور یې په دې معنا وو چې تر عجمي یې په حکومتي چارو کې عربي ته زیاته ترجیح ور کوله. عرب قوم غوره و، په عربي ږغېدا، په عربي لیک لوست کول او د عربي زدکړه د ثواب کار ګڼل کېدل. په حکومتي کچه د دفتر او دولت ژبه عربي وه، د مذهب او علم ژبه عربي وه. عرب د یوه فاتح قوم په توګه د نورو قومونو لپاه ایډیال و. له دې امله ګڼشمېر قومونو د عربو په هڅونه او یا غیر شعوري توګه یا خپل فرهنګ، عنعنات، ژبه او تاریخي اثار ایله کړل چې ځای یې عربي فرهنګ، ژبې او د مسلمانانو تاریخي اثارو ډک کړ یا خو یې خپل هر څه یو مخیز ایله نه کړل، بلکې په خپل هر څه کې یې د عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور، ژبې او تاریخ ډېر څه ته ځای ور کړ. سوډان و مصر- د لومړي کتار مثالونه دي او ایران و افغانستان یې د دویم.

د ژبې او کلتور له اغېز سره زموږ په نومونو کې هم ژور بدلون راغی. خلکو هڅه کوله چې پر خپلو اولادونو عربي نومونه کښېږدي. له دې سره زموږ د پښتني قبیلو شجرې هم بدلې شوې. اسحاق زی او دې ته ورته نور یې ښه مثالونه دي.

دې کار څو لاملونه در لودل. یو خو عرب فاتح قوم و، نو د وخت خلکو ته همدوی ایډیال وو، له دې امله یې په ډېری شیانو کې د هغوی پیښې کولې. حکومت د عربو په لاس کې و، هلته عربي مکتوب، عربي نوم، عربي ژبې اغېز در لود، دا بل لامل و چې خلکو عربي فرهنگ خپلاوه او نومونه یې هم هغوی ته ورته کول. د عربي نومونو په اړه عربو ځیني احادیث هم در لودل چې خلك یې د هغوی د نوم په ایښودلو د ثواب حقدار بلل. مثلن په یوه روایت کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَحَبُّ الأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَبْدُ اللَّهِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ» (۳)

ژباړه: ابن عمر رض له رسول الله ص روایت کړی چې ویل یې: الله تعالی ته عبد الله او عبد الرحمن خوښ نومونه دي.

له دې څخه ښکاره شوه چې په خپله ژبه تر نوم ښودنې د عربي نوم ایښودلو ته شعوري کار هم شوی دی او د ثواب وعدې ور کول شوې. تر اوسه هم زموږ خلك فکر کوي چې دا حدیث یوازې په عربي د همدې عبد الله او عبد الرحمن نومونه د خدای خوښ نومونه بولي په داسې حال کې چې داسې بیخي نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ژبه د خدای ژبه نه ده او نه هم یوه ژبه خدای پیدا کړې او دا نوري خلکو. کله چې نه د خدای ژبه شوه او نه هم یوازې هغه خدای پیدا کړې، نو بیا ولې په عربي د عبد الله نوم د خدای خوښ دی او که عیني همدا مفهوم د بلې ژبې په کلماتو ادا کړو هغه به د خدای خوښ نه وي؟!

بله نکته دا ده چې تر رسول الله ص مخکې انبیاء تېر شوي او د هغوی نوم په خپله ژبه همداسې ښودل شوی چې د عبد الله معنا یې ور کوله، لکه د اسرائیل. دا د یعقوب علیه السلام نوم دی او عیني د عبد الله معنا لري.(۴)

د حدیث په متن کې ماته لږ ستونزه معلومېږي. ځکه رسول الله ص د خپلو لمسیانو نومونه عبد الله او عبد الرحمن نه دي ایښي، په داسې حال کې چې روایت وایي، تر ټولو خوښ نومونه الله ته همدا دوه دي، نو بیا رسول الله ص ولې د خپل کور پر ماشومانو هغه نومونه نه دي ایښي چې الله تعالی ته تر حسن و حسین خوښ وو؟!

د حدیث متن هم په یوه ډول نه دی روایت شوی. د مسند احمد په یوه ورایت کې چې له همدې ابن عمر رض څخه دی،د (کان احب الاسماء الي رسول الله) توري راغلي؛ د مسند احمد په یوه بل حدیث کې بیا د (ان من احسن اسمائکم) الفاظ دي او د مسند احمد په درېیم روایت کې چې له خیثمه بن عبد الرحمن څخه شوی داسې راغلي(ان من خیر اسمائکم عبد الله و عبد الرحمن و الحارث).

د مسند احمد په (۱۷۶۰۷) نمبر حدیث کې له همدې خیثمه نقل شوي دي چې د ده د پلار نوم عبد العزی و، د ده نیکه رسول الله ص ته د هغه یادونه وکړه چې رسول الله ص ورته وویل، ستاسې ربښتني

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونه عبد الله و عبد الرحمن دي او د هغه ماشوم نوم يې عبد الرحمن کېښود. له دې ثابتېږي چې يو لور ته د روايت متن يو رنګه نه دی، نومونه هم کله زيات او کله کم ښودل کېږي او په درېيم قدم کې دا نومونه يوازې د يوه کس د ناسم نوم په اورېدو وړانديز شوي دي چې د خدای خوښ يې نه دي بللي، بلکې وايي دا د معنا له پلوه تر دا بل رښتني دی له دې امله د هغه هلك نوم عبد الرحمن ښودل شوی.

که ډېری خلك همدا نومونه پر اولادونو کښېږدي يا هم د دې مفهوم؛ يوه ستونزه د خلکو د نه پېژندلو هم ترې پيدا کېږي چې د نومونو ترمنځ التباس به خلکو ته په لوی سرخوږي بدل شي.

يوه مهمه تېروتنه چې دلته کېږي هغه دا ده چې فکر کېږي عبد الله او عبد الرحمن نومونه يوازې په عربي ژبه د خدای خوښ دي، که په بله ژبه دا مفهوم ادا شي؛ نو د خدای هغه رنګه نه دی خوښ لکه د عربي عبد الله. مګر دا فکر زما په اند ناسم دی. که دا روايت له دې ټولو مشکلاتو سره ومنو، بيا هم يوازې د همدې مفهوم خبره کوي نه د الفاظو. په هره ژبه کې چې يوه نوم د عبد الله(د خدای بنده) مانا ور کوله، هغه د خدای خوښ دی نه دا چې لازما بايد په عربي وي.

د نومونو مسله اوس خورا جدي ده. په اسنادو کې د نوم ډېره وړه تېروتنه يو کس له بلا ستونزو سره مخوي. زما يو خورېيی دی، په تذکره کې يې نوم د (سفر محمد) پر ځای (صفر محمد) ورته ليکلی دی. په داسې حال کې چې ياد نوم په سين ليکل کېږي. زموږ په ژبه کې زياتره ځايونه د (پېښ) پر ځای (و) کاروو، مګر عرب حرکت(پيښ) استعمالوي. له دې امله هغه کسان د نوم په ليکنه کې زياتره وخت خطا وزي چې له عربي ژبې سره سم شناخته نه وي. زما يو ملګری وو، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټليفون کې يې د (عبد الله) نوم په (اودولا) ليکلی و. د يوه بـل مګـري تخلص مې (عظمي) و، ملګرو به (عزمي) ليکلی و.

بل لور ته يې د ويلو مشکل دی. پښتانه چې پـه خپلـو ژبـه کـې دغـو مخارجو ته (ص، ذ، ق، ح، ع، ض، ظ، ط او) ځای نـه لـري، لـه دې امله د هغه نوم په ويلو کې مشـکل لـري چې دا تـوري پکـې اسـتعمال شوي وي. مثلا: موږ عصمت اسمت وايو، عبـد الـرحمن، اودورالرمـان تلفظ کوو، عبد الحميد، اودولهميد وايو. که زموږ نومونه پـه پښـتو ژبـه شي، نو د ويلو او ناسمې املا له ټېروتنو به تر ډېره حده خوندي شو.

پښتانه په مجموع کې غير عرب ټول د عربي نومونو په معنا يا بيخي نه پوهېږي، يا سم نه پرې پوهېږي. له دې امله يې هغه نومونه هم ځانو تـه خوښ کړي وي چې معنا يې ناسمه وي. لکه: عباس، د عباس معنـا ده تريو تندی. په قران کريم کې هم راغلي: عبس وتولّی. يعنې تندی يـې تريو کړ او مخ يې وګرزاوه. موږ چې د عربي نوم په معنا نه پوهېږو، نـو ځکه زياتره وخت انتخاب هم ناسم کوو. زموږ په کلي کې درې کسه د عبد المحمداو عبد النبي په نومونو وو. د ايرانيانو په نومونـو کـې هـم د عبد الحسين او عبد العلي نومونه ډېر تر سترګو کېږي. عبد العلي کې که علي د خدای صفت ونيسو، بيا پروا نه لري اما که د علي رض نـوم يـې وګڼې بيا دا نوم هم د معنا له مخې ناسم دی.

دلته به د ځينو عربي نومونو معنـاوې ولـيکم: عائشـه: ژونـد، سـفيان: ګړندی، فاطمه: له تي پرېکوونکې، معاويه: کونګری يا کـوچنی سـپی، عثمان: هوښيار/مکار، محمد: ستايل شوی، احمد: سـتايونکی، خالـد: تل پاته، وليـد: هلـک، خـادم، مرييـی، زبيـر: هوښـيار، د پخـې رايـې خاوند، پياوړی، منصور: بريالی، جنيد: عسکر/همکار، حميـد: سـتايل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، ښه اخلاق لرونکی، مصور: انځورگر، نقیب: مشر، عباس: تریـو مخـی، بریـدگر زمـری، حمـزه: تریـو، سـخت، پرېکنـده، مطلـب: غوښتونکی، عبید: غلام یا مرییی، زیـد: وده، زیـادت، سـلطان: غلبـه، قووت، عوض: بدل، مقابل، صادق: رښتنی، صـالح: نیـک، مسـتقیم، صدیق: ملگری، نجیب: اصیل، غوره، هوښیار، وکیل: ساتونکی، د بل چـا دوسـیې تـه ټاکـل شـوی کـس، اسـماعیل: د اللـه د امـر یـا کـلام اورېـدونکی، ابـراهیم: مهربانـه پـلار، د خلکـو پـلار، د ډېـرې ورور، ادریس: ښوونکی، داؤد: محبوب، رفیق: نرم، ملگـری، عزیـز: غالـب، عزتمن، لوړ مقـام لرونکـی، بشـیر: ښایسـته مخـی، زېـری راوړونکـی، شفیق: مهربان، ناصح، نرمي کوونکی، صفیه: غوره، له عیبه پاکه، ډېـره شیدې کوونکې اوښه، ډېره میوه کوونکې ونه، له غنیمته مشر ـ تـه غـوره شوې برخه، رابیه: غونډۍ، زینـب: ښـکلې او ښـه بـوی لرونکـې ونـه، زینت: ښایسـت، بکـر: د هـر شي اول، عمـر: ژونـد، عمـران: ودانـۍ، اسرار: پټ، انیس: نرم، مینه ناک، انس: هغه شی چې الفـت و مینـه پـه کېږي، یعقـوب: تعقیبـوونکی، اسـحاق: خندېـدونکی، مـریم: عابـده، عبادت کوونکې، یوسف: زیادت، چندونه، موسی: چاړه، ژغورونکی، مو: اوبه، شي: ونه، موسی علیه السلام ته ځکـه دا نـوم ور کـول شـوی چې همداسې ځای موندل شوی، عیسی: ژغورونکی.

نوټ: ځینې نومونه د اصل له مخې عـبراني دي، خـو پـه عـربي کـې استعمال لري.

یوه بله تېروتنه دا کوو چې عرب مرکب نومونه خوښـوي، مـوږ بیـا پـه تلفظ کې ساده و لنډ نوم خوښوو؛ زموږ خلکو ته هم دا فرهنگ را عـام شوی دی چې زیاتره ترکیبي نومونه ږدو، خو ډېری بې معنا وي. لکـه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سفر محمد نوم؛ معنا د محمد سفر. د نوم په معنا کې باید جذابیت وي، سم د پوهېدلو وړ مفهوم ور کړي، نه دا چې زموږ د ترکیبي نومونو په شان یا بې معنا، یا د ناسمې معنا ور کونکي یا هم داسې ترکیب وي چې نیم عربي وي او نیم پښتو. لکه، اختر محمد؛ عرب په خپله ژبه کې اختر نه لري، محمد بیا عربي دی، نو اختر محمد، باز محمد، محمد رسول، دا ناسم ترکیبي نومونه دي. محمد غفور بیا د معنا له مخې ناسم دی.که موږ په خپله ژبه کې د نوم ښودنې فرهنګ عام کړو تر ډېره حده له دې ستونزو خلاصېږو.

بل مهم ټکی زموږ د خپلو نومونو او خپل فرهنګ وده ده. که موږ همداسې عربي نومونه استعمالوو او خپل پښتو نه کاروو، نو پښتني فرهنګ به ورو- ورو له ورکېدا سره مخ شي. د نومونو په مسله کې د پخوانیو اشارو په اړه پلټونکي علماء د ځینو کسانو په اړه بیخي د قومونونو او هویتونو پرېکړې کوي چې دغه نوم له پلاني قوم سره تړلی دی او هغه له پلاني سره، که څه هم دغه تګلاره علمي او منطقي تر ډېره نه بریښي خو بیا هم د دې ځینې پیروان شته چې که زموږ په اړه وورسته خبره کېږي نو ښایي نیم خلک مو له پښتنیته وایستل شي او عرب یې خلک وګڼي. لنډ مثال یې د سید جمال الدین دی، چې زموږ او ایرانیانو دواړو پرې دعوه ده، که د هغه نوم پښتو وای، بیا یې چا د خپلولو دعوه نه شوای کولای.

ویعلق بعض العلماء أهمیة کبیرة علی أسماء الأشخاص في إثبات أصولهم.(۵)

ژباړه: ځینې علماء د اشخاصو د اصولو په اثبات کې نومونو ته زیات اهمیت ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو نومونه زیاتره مرکب نومونه دي. دوی زیاتره د ابو پلان یا ابن پلان کنیه نومونه هم کاروي او زموږ په پښتنو کې دا شی نه شته. پښتانه د خپلې لهجې له مخې د عربو درانه او ثقیل توري و نومونه نه شي ویلای، له دې امله اړینه ده چې د عربي نومونو پر ځای پښتو نومونه انتخاب کړو چې هم یې لفظ ښکلی وي، هم په ویلو کې اسانه وي او هم یې معنا خوندوره وي. نن په نوم کې خلک دا درې واړه شیان په نظر کې نیسي او بیا یې غوره کوي. ما له نن څخه درې کاله مخکې د خور زوی ته (ایمل) نوم خوښ کړ. زما اخښي یوه ملا ته ددې نوم یادونه کړې وه. ملا ورته ویلي وو، سم کتابي نوم پر کښېږده دا نو اوس چیشي دی؟ ده ویل، ما پوښتنه وکړه چې کتابي څنګه؟ هغه د جمعه خان نوم ورته یاد کړی وو چې په جمعه پیدا شوی دی نو جمعه خان یې کتابي نوم دی!!!

زموږ د ملایانو یو مشکل دا هم دی چې خپله ژبه ورته پردۍ ده. دوی د خپلې ژبې په اړه یا بیخي مطالعه نه لري یا که یې لري، نو ابتدایي به وي. له دې امله تر خپلو نومونو او کلیماتو د بلې ژبې نوم او کلیمې خوند ور کوي. موږ ملایانو په ویناوو کې وینو چې زیاتره عربي کلیمې، اصطلاحات، جملې او متلونه کاروي. له دې امله د عوامو سم سر نه ور سره خلاصېږي او له دې امله یې ویناوي هم ښه اغېز نه لري.

د نوم، تخلص او لقب موضوع باید نن جدي ونیوله شي. د هر نوم په انتخاب کې باید موږ لومړی د هغه تلفظ، بیا یې لفظي و معنوي ښکلا ته پام وکړو. تر ډېره حده زما په اند باید پښتو نوم غوره شي. یو لور ته خو اسانه دي، بل لور ته یې خلک په معنا هم پوهېږي. د لفظ ښکلا هم مهمه ده او ډېر خلک یې د لفظي او معنوي ښکلا په اړه خپله هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېکړه کولای شي. له دې ټولو سره باید په انګلیسي ژبه لیکلو او ویلـو ته یې هم پام وشي، ځکه ځینې پښتو نومونـه و تخلصـونه پـه انګلیسي- سم نه لیکل کېږي او چې درست ونه لیکل شي، ویل یې هـم سـتونزې پېښوي. پښتانه مفرد نوم خوښوي، مثلن: ایمل، که له دې سره اړتیا شوه چې اول نوم، دویم و اخیـري ورسره پیـدا کـړي، نـو کـولای شي چـې تخلص اضافه کړي، که ایمل نوم محمد ایمل هم شي، خلك یې ایمل وایي، که ایمل خان هم شي خلك یې یـا خـان وایـي یـا ایمـل، زمـوږ ګړنۍ ژبه ترکیبي نومونو ته نه ده جوړه او هر مرکب نوم موږ پرېکوو. که په اسنادو کې د مرکب نومونه موضوع مهمه وي، نو ښه مرکب نوم ورته انتخابولای شي، خو په ویلو کې دې یوازې یو نوم ورته اخـلي، مـثلن: احمد ایمل خان، دې یوازې په ایمل یادېږي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینې:

(۱)فتوح الشام، وصية ابي بكر:۱/ ۱۰،دمحمد بن عمر الواقدي لیکنه.
(۲)فتوح البلدان، فتوح خراسان: ۱/ ۳۹۲، د احمد بن یحیی البلاذري لیکنه.
(۳)ابوداؤد، كتاب الادب، باب في تغيير اسماء: ۴۹۴۹)
(۴)تفسير الطبري، تفسيري سورة البقره، ۴۰ باب: ۱/ ۵۵۳، د محمد بـن جرير الطبري لیکنه.
(۵)المفصـــــل فى تـــاريخ العـــرب قبـــل الإســـلام (4/ 276)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ سنه

که دا نن هم زموږ حکومت اعلان وکړي چې له ننه وروسته به د هجري شمسي پر ځای؛ میلادي سنه کاریږي، نو شونې ده چې ځینې دین، شریعت او علم ته منسوب کسان به سمدستي د حکومت او نظام د تکفیر فتوا ور کوي.

دلیل به دا وړاندې کوي چې حکومت د اسلامي شعایرو د محوه کولو تکل کړی. جالبه دا ده چې نه به شعایر تعریفوي او نه به په خپل شخصي ژوند کې ورته اهمیت لري؛ خو که د نظام په برخه کې د ده په نظر یوه نیمګړتیا په نظر ور شي، نو هغه دم بیا دی د اسلام او اسلامي شعایر مدافع وي.

زموږ په سیمه کې شته فقر، رواني بې انصافي، د خلکو عقدیي کول، له اسلامه ناسم تعبیر، د استخباراتو لاسوهنه، بېکاري او ... ټول عوامل د دې سبب کېږي چې د اصلاح پر ځای خلکو ته سوتې اخیستل اسانه وي. د پوهاوي پر ځای په ناپوهاوي د ځینو شعارونو د نارې په پورته کولو د نظام خلاف جنګ ورته حلال ښکاري. پر ځینو مفاهیمو د بحث پر ځای دا ورته ښه بریښي چې د ده نظر په ټوله معنا ومنل شي او د هغو مبهمو مفاهیمو لپاره دې ټول ژوند وقف کړي.

د سنې له موضوع خلکو همداسې یوه حساسه مسله جوړه کړې. په داسې حال کې چې له سنې څخه هدف حساب، د کارونو مهالویشت ټاکنه او تنظیم دی. د هدف په تر لاسه کولو کې که هره سنه استعمال شي، نو د شریعت له اړخه کومه ستونزه نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بل اړخ دا هم دی چې سنې تر اسلام مخکې هم موجودې وې او تر اسلام وروسته هم شته. عربو تر رسول الله ص مخکې هم د ځان لپاره سنه در لوده او د هغې له مخې يې حج، عمره او حرامې مياشتې پېژندلې. له دې امله چې کله مدينې ته تر هجرت وروسته په حرامه مياشت کې مسلمانانو په غلطي له مکيانو سره جنګ وکړ، نو هغوی تبليغات پيل کړل چې مسلمانانو د حرامو مياشتو احترام نه کوي.

يوه بله نکته دا هم ده چې دا اوس سنې هم د اسلام پيغمبر ص نه دې ټاکلې. مورخان وايي چې عمر فاروق د خپل خلافت مهال دا نوښت وکړ چې د مسلمانانو لپاره يوه ځانګړې سنه وټاکي. تر مشورې وروسته د رسول الله ص هجرت يوه داسې پېښه وګڼل شوه چې مسلمانان خپل تاريخ له هغې څخه را پيل کړي او همداسې يې وکړل.(1)

يعنې رسول الله ص په خپل ژوند کې د اسلامي يا غير اسلامي سنې بنسټ نه دی ايښی. نه په اسلام کې د اسلامي يا نااسلامي سنې موضوع په نصوصو کې مطرح شوې ده. قران کريم د مياشتو ټاکنې ته په دې ټکو اشاره کړې ده:

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ .(2)

ژباړه: بېشکه د الله په نزد الهي کتاب کې د مياشتو شمېر دوولس وو هغه مهال چې اسمانونه او ځمکې پيدا کړې چې څلور يې حرامي دي.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ .(3)

ژباړه: دی هغه دی چې لمر يې روښانه او سپوږمۍ يې رڼا کړې ده او دې ته يې منزلونه ټاکلي چې تاسې پرې کلونه او حساب معلوم کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ .(4)

ژباړه: له تا د سپوږمۍ په اړه پوښتي، ووايه، دا د خلکو لپاره د وختونو او حج نښه ده.

له دې ټولو اياتونو په ډاګه شوه چې له لمر او سپوږمۍ څخه هدف حساب او کلونه دي. قمري مياشتې د عبادت ټاکنه کوي. له دې امله د مسلمانانو لپاره د هغې سنې ساتنه اړينه ده چې د خپلو عباداتو حساب په وکړي. اما په دولتي کچه خدای څوک نه دي امر کړي چې هغه سنه کار کړئ او دا بله بيا مه کاروئ. يوه الهي سنه ده او بله غير الهي. نه رسول الله ص په خپل ژوند کې داسې کړي دي.

دلته هر شی د يوه هدف لپاره پيدا شوي دي. که هدف تر لاسه شي، نو هم به انساني ټولنه خپلې موخې ته رسېدلې او هم د الهي تخليق په مقصد پوهېدلي يو. خدای د دې هدف د ترلاسه کولو تګلاره نه ده ټاکلې چې له دې طريقې يې تر لاسه کړئ او هغه طريقه بيا مه کاروئ.

له دې معلومه شوه چې د يوې خاصې سنې امر دين يا شريعت نه دی کړی. نه خدای ته يوه ځانګړې سنه خوښه ده او بله يې ناخوښه. هدف يوازې انساني ټولنې ته حساب او اساني په لاس ور کول دي چې دا هدف نن موږ په هر ډول لاس ته راوړو خدای پرې خوښېږي.

که په ټوله نړۍ کې په دولتي کچه يوه سنه د استعمال لپاره غوره شي، نو په هر لحاظ به د ټولو ټولنو لپاره ښې پايلې ولري. موږ بايد په دې پوه شو چې سنې زموږ د حساب او اساني په پار رامنځته شوې دي نو نن چې موږ ته په هره سنه کې اساني وي، له هغې څخه ګټه پورته کول هم د انساني اړتياو غوښتنه ده او هم د هغه هدف لاسته راوړل دي چې خدای د همدې موخې لپاره دهغه شي تخليق کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۱۸/ ۲/ ۲۵

سرچينې:

(1) (تاريخ الطبري سنة ثلاث و عشرين، وضعه التاريخ:۴/ ۲۰۹)

(2)(التوبه: ۳۶)

(3)(يونس: ۵)

(4)(البقره: ۱۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د ټولنې نامنظم خیراتونه

د تېر کال راپوروونو کې ښوول شوي وو چې د افغـان ولـس تـر (۵۴) سلنه وګړي د فقر تر کرښې لاندې ژوند کوي. که زموږ په بازارونو کـې څوك وګرزي نو په سلهاوو فقرکوونکي به ووېني. د دوی په منځ کې د بوډاګانو او مېرمنو ترڅنګ واړه ماشـومان هـم شـته چې اصـلن یـې دا وخت د زدکړو و؛ ځکه د هغه لا هم اوږد سفر پـه مخکـې دی چې د راتلونکي ژوند لپاره یې همدا وخت د بنیاد ښودلو دی نه د فقر.

زموږ په ټولنه کې که یو لور ته دومره لویه فیصدي خلك فقیر دي، نو بل لور ته بیا ځینې شمتن کسان هم شته چې پـه دې فقیـر هېـواد کـې میلیونران دي. زموږ د هېواد میلیـونران د بـې وزلانـو لپـاره د ډېـرو بـدو رواجونو بنسټونه هم رغوي چې هغوی غریبان یې تر بوج لاندې پورتـه کېدای نه شي.

د واده او کوزدې د ډېرو مصارفو رواجونه همدې شتمنو ترویج کـړي دي، د مړي پر سر لوی-لوی خیراتونه پاخه یا اومه د همدې شتمنو کار وو، له حج و عمرې څخه تر راتلو وروسته پـه شـپو او ورځـو لـه حـده زیات مصارف کول د همدې شتمنو اعمال وو او داسې نور.

زما په یاد دې چې د کندهار د والي په دفتر کې تر چاودنې وروسته د کندهار شتمن تاجرحاجي صدیق د لسګونو غوایـانو پـه ذبـح کولـو یـو ستر خیرات وکـړ چـې د هغـه ځـای خبریـالانو یـې پـر ټـولنیزو رسـنیو عکسونه کښته پورته کول او د حاجي صاحب د ژوند دعاوې یې کولې.

هغه ته دې خدای خیر ور کړي، خو کاش چا مشوره ور کړې وای چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دي غوايانو دې د ټولنې لپاره دا بل کار ډېر په گټه دی اود شلو غوايانو د مصارفو پر ځای دې يوازې د لسو غوايانو مصارف وکړي خو گټه به يې تر شلو غوايانو جامعې ته زياته وي.

زموږ په ټولنه کې يوځه شتمن د نوم وړي دي له دې امله هغه کار کوي چې ژر د هغه نوم پکې واخيستل شي او يوځه د مشاورينو کمی ور سره دی البته هغه مشاورين چې د ټولنې په گټه مشوره ورکړي.

زموږ په ټولنه کې د علماؤ قِشر خورا زيات نفوذ لري، مگر هغوی تل وايي خيرات کوئ خدای صدقه خوښوي، اما هيڅکله مې دا نه دې ترې اورېدلي چې صدقه په څه ډول؟ پر چا؟ د کوم ميکانيزم له مخې؟

يو شي ته بلنه کول او خپله يې په ميکانيزم، د مصرف په ځای او له ټولنې و حالاتو سره پر مناسبه تگلاره فکر نه کول د ستونزو سبب کېږي. نن زموږ په ټولنه کې خورا زيات خلك فقر کوي، اما بل لور ته هره ورځ شتمن په يو نه يو ډول خيراتونه هم کوي، يا خيرات ته ورته د نوم لپاره مصارف دي، دا د ټولنې لپاره سرخوږی دی چې مصرف دې کېږه خو د مړه اروا دې مه په مړېږه، متل هم دلته صدق کوي.

زموږ ملت همدا اوس له سختو ستونزو سره لاس و گرېوان دی، ځوانان د واده پيسې نه لري، دا رواج هم د شتمنو دی او تاوان يې غريب ته رسي، د دې لپاره د حللارې اړتيا ده.

ماشومانو ته مو د زدکړو اړتيا ده چې نه کتاب لري، نه قلم، نه کتابچه، نه ځای لري او نه معلم ته دومره معاش ور کول کېږي چې هغه ماشومانو ته د درس ور کولو لپاره زړه ښه کړي.

له پوهنتونه فارغ ځوانان مو مخ پر اروپا و امريکا تښتي او هره ورځ په لسگونه کسان همسايه هېوادونو ته اوړي او بيا نه راگرزي، چې دا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل وار دلته د فقر، بې ځایه مصارفو، غلطو رواجونو او نـورو ټـولنیزو بدیو نتیجه ده.

داسې که دا بدۍ شمار کړم نو لیست یې اوږد شي، اوس پوښتنه داده چې څه باید وکړو؟

زما په اند د خیراتونو په برخه کې څو کاره باید وشي:

لومړی: دولت دې د بې سرپرسته مېرمنو او ماشومانو، همداراز د نورو خیریه کارونو لپاره یوه مستقله اداره خلاصه کړي چې پـر شـفافیت یـې ملـت بـاوري وي او لـه ولـس څخـه دې غوښـتنه وکـړي چـې خپـل خیراتونه، زکاتونه، سرسایې او عشرونه دې همدې ادارې ته جمعه کړي چې دولت یې د یوه منظم پلان له مخې پر هغـو کسـانو مصرف کـړي چې واقعن یې مستحق دي او هغه کارونه ورته پـه وکـړي چـې د ملت اساسي اړتیا ده، لکه د مکتبونه جوړول، د کتـابونو چـاپ، د لویـو لارو رغول، پلان جوړول، شفاخانې، بې وزلو کسانو ته کارونه پیدا کول او د هغوی په هر حال کې لاسنیوی کول او د ملت هغه اړتیاوې په نظر کـې ساتل چې زموږ اساسي ضرورت دی او لازمه پاملرنه ورته نه ده شوې.

دویم: مدني ټولنې، علماء، قومي مشران او پر ټولنه نور بانفوذه کسان دې خلك پوه کړي چې دلته هلته نامنظم خیراتونه نه د ټـولنې پـه ګټـه دي او نه د هغوی، له دې امله باید هغه کـار وشي چـې هـم خـدای پـه خوشاله شي او هم انسانانو ته ګټـه ورسـوي. د یـوې منظمـې ادارې لـه لارې دا نامنظم خیراتونه په منظم ډول سمبالول هم زموږ اړتیا رفع کوي او هم د خدای په دربار کې منل کېږي، ځکه له خیرات او زکاته هدف لـه خلکـو سره کومـك او هغـوی تـه لاس ور کـول دي چـې تـر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامنظمو خيراتونو د يوې ادارې منظم کاري ټيم يې په ښه ډول کولای شي.

دریيم :رسنی دې هم په دې اړه پروګرامونه جوړ کړي چې عامه پوهاوی خلکو ته ور کړل شي او د دې کار ګټې دې په سم ډول بيان کړي، د نامنظمو خيراتونو زيانونه دې هم راوسپړي، د ټولنې له افرادو دې پوښتنه وکړي چې هغوی هم په دې اړه خپلونه نظرونه شريک کړي، دا برنامې به په لنډ وخت کې خلکو ته هم پيغام ورسوي او هم به يې سرخلاص شي.

څلورم: دولت هم بايد په دې اړه جدي ګامونه واخلي، د عامه پوهاوي لپاره تر ټولو لومړی سترګې دولت ته ور اوړي، دولت دې ورکشاپونه جوړ کړي، د ټولنې ټولو افراد دې د ګډون لپاره ور وغواړي او په دې اړه دې ورځې-ورځې پرزنټيشنونه ورته وړاندې کړي چې د خلکو سرخلاص شي او هغه څه ته مخه کړي چې د هغوی ګټه پکې وي.

د هر پاشلي کار په نسبت منظم کار هم ګټور وي او هم يې په ټولنه کې اغيز ژر محسوسيږي، که په بازار کې يوه فقير ته زه لس روپۍ ور کړم، نو دا به د هغه لپاره صرف يوه ډوډۍ وي، خو که په ټول هېواد کې سلګونه کسان يوه اونۍ کې ادارې ته لس-لس روپۍ ور کړي نو دا زرګونه کيږي چې د يوه فقير درسته کورنۍ ته کار پيدا کوي، همدا شان موږ غواړو په خپله مور يا پلار پسې خيرات وکړو. زه يو غويی اخلم او ذبح کوم يې، د غرمې لپاره خلک راغواړم او ډوډۍ ور کړم. تر دې کار دا ښه ده چې زه د غوايي فرضا ۵۰۰۰۰ زره افغانۍ يوه فقيرې کورنۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ور کړم چې هغوی له فقره خلاص شي او تـر خپلـه وسـه پـه دې پیسـو ځان ته یو کار پیدا کړي.

دا کار څو گټې لري: ۱/ هر انسان له ریا ساتل کیږي، ریا اصغر شرك بلل کیږي او هر ریاکار انسان ته اخـروي عـذاب دی، نـو کـه څـوك د سلگونو کسانو په مخ کې له ښکاره کېدا پرته اداري ته خیرات ور کړي، له ریا به خوندي وي او دین و دنیا به یې خوندي شي.

۲/ ټولنې ته زیات مثبت تماميږي ځکـه پـه دې توگـه هـر کـال خـورا زیات کسان له فقره خلاصيږي او په ټولنه کې ځان ته یو کار پیدا کـوي چې څو کاله وروسته به زموږ وطن کې هیڅ سوالگر نه وي.

۳/که د یوې اداري له لـوري پـه مـنظم او شـفاف ډول دا کـار مختـه یووړل شي نو خلك به هم همکاری ته زړه ښه کړي او زموږ د خیرات لگیدونکې پیسې به داسې نه ضایع کیږي چې پـه ټولنـه کـې یـې هـیڅ مثبت رول نه ښکاري.

هیله ده په دې اړه دولت او د ملت ویښ کسان خپلې هڅې وکـړي او زموږ خیراتونه، زکاتونه، اسقاطونه، عشرونه او... په ټولنـه کـې د مثبـت بدلون لپاره وکاریږي.

۲۸/۱/۲۰۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسجدونو ډېروالی؛ ګټې او زيانونه يې

مسجد د سجدې ځای ته وايي او دا ځای په ټوله معنا يوه ديني جنبه لري. سجده عبادت ده او ټول عبادات بندګان د خدايي رضا لپاره کوي. هر ځای چې مسلمانان وي، نو د مسجد وجود ور سره حتمي دی. زموږ په هېواد کې د مساجدو ډېروالی يو لور ته د خوښي سبب کېږي او بل لورته داسې څه هم تر سترګو کېږي چې زموږ د اذيت او خپګان لامل دي.

زياتوب يې دا ګټه لري چې د عبادت لپاره اساني وي. کله چې بازار ته ځو، سفر ته روانېږو او يوه کلي ته مسافر ورځي نو د جومات شتون هغه ته د عبادت په اړه ذهني ډاډ ور کوي. مسجد په کليوالو سيمو کې د مسافرو پناځای هم دی. له بارانه، يخه، ږلۍ او واوري هم خلک پنا پکې اخلي. په جومات کې د يوه ديني عالم شتون هم اړين وي. له دې امله خلک د شرعي پوښتنو او زدکړو لپاره هم جومات ته راځي. که د خلکو ترمنځ شخړه پېښه شي نو هم د جومات ملا يې د حل وروستۍ مرجع وي. که د نکاح او د ماشوم په غوږ کې د اذان مسله وي، خلک بيا هم د جومات ملا ته رجوع کوي. کله ناکله خو ملايان دمونه او تاويزونه هم کوي، له دې امله خلک د تاويز او دم لپاره هم ورته راځي. جومات کې فاتحه يا تعزيت هم اخيستل کېږي. د قران کريم د ختم لپاره تر ټولو ښه ځای هم جومات دی. اعتکاف په مسجد پورې ځانکړی عبادت دی. د امن، مينې، مساوات، سولې او ورورولۍ ځايونه همدا مسجدونه دي. دلته خلک په اول او دويم صف کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقام او مرتبې له مخې نه دربېږي، بلکې هر څوک چې لومړی راغی د لومړي صف مستحق دی او څوک چې وروسته راغی شاته به دربېږي. کشران او مشران هم دلته مطرح نه دي. تور او سپين ته هم څوک نه ګوري. دولتي مامور او ملکي کس توپير نه وي. بې وزلی او شتمن هم په يوه کتار کې دربېږي. دلته د تبعيض او تعصب د ختمولو درس ور کول کېږي. دلته خلک يو له بل سره په يوه روحاني تار تړل کېږي. خلک په يوه ورځ کې د څو پلا راغونډېدو له امله يو د بل له حالته خبربېږي. جوړ و ناجوړ معلوم شي، مسافر او حاضر باندې خلک خبر شي. د مسافرو د خوراک او نورو اړتياو په اړه خلک خبربېږي. دا ټولې د مسجد ګټې دي. ممکن نورې هم ډېرې فايدې ولري خو دلته د ټولو يادول نه ممکن دي او نه اړين. نو ډېروالی يې هم ښه دی او هم زياتو خلکو ته فايدې رسوي.

اما له دې ټولو فايدو سره بيا زموږ په ټولنه کې د مساجدو زياتوب ستونزې او سرخوږي هم ايجاد کړي دي. ريا ته د خلکو هڅولو او بې اخلاصه کولو کې د زياتو مساجدو رول دی. زموږ ټولنه تر اوسه لا د قانون تر چتر لاندې نه ده راغلې. له دې امله خلک پر خپل سر هر ځای چې غواړي مسجدونه جوړوي. د چا اجازې ته اړتيا نه شته، بلکې مازې د يو چا اراده د يوه مسجد د جوړېدو لپاره بس ده.

يو کس د خپل شهرت، نوم او د خپل واک چلولو لپاره مسجد جوړوي. زه د داسې پيښو شاهد يم. زموږ په کلي کې د يوې قبيلې دوې پښې تر اوسه هم د مسجد پر سر لانجه کې دي. خلک پر مسجد خپل نوم ږدي او بيا هر وخت د هغه په نوم يادېږي. دې مسجد کې ملا راوله او ملا پسې واخله هم د بنسټګر واک دی. ملا ته تنخا ور کړئ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جومات داشی خراب دی، هغه شی مصارف غواړي او داسې نورو چارو کې هم د مسجد مشر پر نورو برغ کوي. دلته هغه وړه پاچاهي جوړه کړې وي. له دې امله نو شتمن، د کلي ملك، حکومتي چارواکي، زورواکي او ان څو ځان غوښتونکي کسان چې بیخي چندې ورته کوي، د مسجد جوړول یې زړه غواړي او جوړ کړي یې هم دي.

د مسجدونو ډېروالي کرکې او بدبینۍ ته لار پرانیستې. یو کس چې پر مسجد باندې خپل نوم بردي د بل یې دا کار نه خوښېږي، له دې امله له هغه سره ضد کوي او دا یوازې تر ذهنه محدود نه پاتېږي، ضرور یې تر یو حده د پلي کولو هڅه هم کوي. ما داسې مسجدونه لیدلي چې په دوو نومونو به یادېدل. داسې کسان مې لیدلي چې د یو چا د مشرتوب له امله به یې جومات ایله کړ. که هر چا ته هر ځای د مسجد جوړولو اجازه نه وای، نو د مسجد د نوم او نورو اړوندو چارو پر سره به خلك یو له بل سره نه خپه کېدل.

په کلیو او ښارونو کې زیاتې ځمکې د مساجدو لپاره وقف کېږي. نن چې ښارونه ډېر په چټکې پراخېږي، یوې لویشتي ځمکې ته هم باید حساب وشي. د مساجدو بې پرسانه زیاتوب زموږ د ښارونو او سترو کلیو په وړاندې نن یا هم سبا په ستونزه بدلېږي. ځکه د جومات بیا نړول او هغه وقف ځمکه د سړك، پل، کلینك یا هم بل شي لپاره خلك یا نه ور کوي یا که یې ور هم کړي د خلکو په منځ کې هغه څوك زیات بدنامېږي چې جومات ونړوي.

مالي زیان یې هم جوت دی. یو کس مې ولېد چې له کور سره نژدې یې درې ستر مسجدونه وو. مگر د خپل نوم لپاره یې بیا ځان ته جومات جوړ کړ. کابو میلیون کالدارې یې ورته مصرف کړې او ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې يې له نورو کسانو د جومات په نوم واخيستې چې که دلته نـه وای مصرف شوې نو دا به د مسکين خـولې تـه تلـې خـو د هغـه يـوه کـور جومات د لسګونو کسانو له خولې د هغوی ګوله وکښه.

زيات مساجد د دې سبب شول چې نااهل ته امامت پيدا شي. ځکـه د يوه کور امامت ته هر عالم زړه نه ښه کوي. مجبورن يو داسې څـوک ورته راشي چې د لويو مساجدو امامت څوک نه ور کـوي. پـه دې سره يو لورته نااهل کسان منبر او محراب ته ورسېدل چې ټولنې ته پـه ډېـرو مواردو کې تاوان رسوي او بل يې خپله د دغو ملا امامانو ترمنځ د نفرت تخم وکاره. دلته نو هر ملک د خپل ملا صفت هـم کـوي او دا بيـا پـه خپل وار د خلکو ترمنځ د کرکې او خپګان سبب شوي دي او کېږي.

زيات جوماتونه د دې سبب هم دي چې زمـوږ حکومتونـه يـې سـمه څارنه ونه شي کړای او افراطيان يې د خپلو ګټو لپاره وکاروي. زموږ پـه مساجدو کې ډېرې افراطي ملايانو محراب او منبر اشغال کړي دي او له دې لارې په ولس کې د افراطيت بځرکي تازه کوي او د خشونت پر اور د تيلو اچولو کار تر سره کوي.

مسجدونو کې له دينه ناسم تعبير کېږي. زموږ خلکو ته فکـر ور کـول کېږي چې پر دنيا يوازې تاسې مسلمانان د ژوند حق لـرئ او نـور ټـول بايد له منځه ولاړ شي. دا که په زور نه کېږي نو ښراوې خو مو زده دي. د کلي او ښارونو ملايان مې ليدلي چې هر وخت په خطبو او دعاو کـې نورو ملتونو ته ښراوې کوي. دې کار څو تاوانـه پـېښ کـړي. يـو مـو د سولې دين خلکو ته د خشين دين په نوم ور معرفي کېږي چې په اوږده مهال کې موږ او نووري نړۍ ته خطر پېښوي. بل په خلکو کې کرکـه او نفرت ځای نيسي. دلته يوازې د نامسلمان خبره هم مطرح نه وي. بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې مساجد مې په پاکستان کې لیدلي چې یوازې بریلوي مسلکه کسانو لمونځ پکې کولای شوای او نور مسلمانان هم نه شوای ورتلای. د مسجد پر دروازه یې لیکلي وو چې یوازې اهل سنت بریلي دلته لمونځ کولای شي. داسې جوماتونه مې هم لیدلي چې په لمانځه کې یې یو سلفي وهلی دی. داسې یوه امام په خپله خوله کیسه راته وکړه چې لمونځ مې کاوه تر شا مې یو چا په زوره امین ووایه. تر سلام وروسته مې سپک سپاند کړ او له جوماته مې پسې واخیست. دلته د عبادت ځایونه نااهلو ته په لاس ورغلي او د خپل شخصي ـ ملکیت غوندې کار ځنې اخلي. که مساجد دومره زیات نه شي، نو هم وړ کسان ورته موندل کیږي او هم یې دولت او څارګرې ادارې څار کولای شي.

په ښارونو کې دې د مسجد جوړولو اجازه شخصي خلکو ته نه ور کول کیږي؛ ځکه زیاتره یې د شخصي ـ کوټې په توګه کاریږي. زموږ په ښارونو کې چې زه کوم مساجد وینم، ډېری یې د مذهبي ډلو په ولکه کې دي چې د تفرقې او اختلافاتو لپاره مقدسې کوټې دي. د کوټې نوم ځکه ور کوم چې که مسجد د الله تعالی لپاره وقف وي، بیا یوه ډله ولې د خپل فکر ترویج پکې کوي او بلې ته اجازه نه شته؟ حتا یوه ډله بله ډله لمانځه ته پکې هم نه ایله کوي. په یوه کوڅه کې مې درې څلور مساجد لیدلي دي؛ که د الهي عبادت لپاره وي، نو په یوه کوڅه کې د یوه مسجد شتون کافي دی او که خبره زما د مسجد وي، بیا نو مسجد نه شو، کوټه شوه. زما په مسجد کې به نو زما خبره چلیږي، امام به یې زما په خوښه وي، لمونځ به زما په خوښه وي، خطبه به زما په خوښه وي، د لمانځه وخت به یې زما په خوښه وي او نور ډېر څه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ښارونو کې باید حکومت مسجدونه جوړ کړي، یا د مسجد ځای مشخص کړي چې دلته به جومات جوړېږي؛ ځکه حکومت د ښار لپاره خپل ماسټر پلان لري، د هغه موافق به مسجد ته خپل ځای مشخص وي، همالته دې مسجد جوړ شي چې واک به یې ټول له حکومت سره وي. امام به حکومت ور کوي، تنخا به یې د حکومت پر غاړه وي، د مسجد چارې او مصارف به د حکومت په واک کې وي، ټول مسلمانان به اجازه لري چې خپل لمونځ پکې وکړي، هیڅ ډله به نه شي کولای چې د تفرقې او نفرت لپاره یې وکاروي. په دې سره به هغه مشکل چې پر مسجد کله ناکله د لویې لارې په راتلو هغه نړول کېدی یا د لارې د پراخولو مهال د جومات یوه برخه باید نړول شوې وای، اما خلکو به اجازه نه ور کوله، که حکومت له زوره کار اخیستی وای، خلک خپه کېدل او د لاریون او تاوتریخوالي وېره وه، که زور ونه کړي، خلک په وعظ او خبرو نه راضي کېږي، کله چې حکومت د خپلې نقشې موافق د مسجد جوړونې چارې مخته یوسي، دغه ستونزه به یې د تل لپاره حل کړې وي.

که یو چا د ثواب لپاره مسجد کې حصه غوښته اجازه لري چې د نغدو پیسو پر ځای یو شی ورته واخلي، لکه ګاډر، سیمټ، باجرې، رېګ، اوبه، د برېښنا او او اوبو سامانونه او داسې نور. په دې ډول به خلک له ثوابه هم نه بې برخې کېږي او مسجد به د خدای لپاره وي، هیڅوک حق نه لري چې قبضه پر وکړي، د خپلې ډلې او همفکره کسانو په ګټه یې وکاروي، د مینې او مساوات دغه مرکز دې په نفرت او بې عدالتي بدل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام ټاکلو لپاره دې حکومت د امتحان ور کولو تګلاره جوړه کړي؛ په دغه ډول دې هر امام ښه پلټر کوي بیا دې د امامت او خطابت دنده ور کوي، نه دا چې که د ملك صاحب خوښ وي هغه به خطیب او امام کوي، که د هغه نه وي خوښ، نو اورژبی خطیب به هم ایستل کیږي.

خطیب او امام چې د خلکو له خولو او چوپړه خلاص شي، خپله حقایق بیانوي، البته چې ښه لایق وي، په خطابت کې تجربه ولري، له عصري علومو سره اشنا وي، د ټولنې، وخت او زمان غوښتنې درك کولای شي، رسمي اسناد ولري او د زدکړو ټوله سلسله یې معلومه وي. که ممکنه وي، د جمعې او اختر خطبې دې د حکومت له لوري لیکلې ور کولې کیږي چې د ناسمو خبرو، نفرت خپرولو، کمزورو احادیثو او د ټولنې د ضرورت برخلاف ویناوو او فتواوو مخه ونیسي.

۲۰۱۷/۱۲/۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم اړتیا او ارزښت

که څوك په ټولنه کې اوسي، له خلکو سره اړیکې ولري، په خوښي و ناخوښي کې هم له خلکو سره او هم خلك له ده سره شریک شي، نو اړینه ده چې زغم به کوي. ځکه د ټولنې ټول خلك د ده له طبیعت سره برابر نه وي. ټول شناخته کسان یو ډول فکر نه لري. ټولنیز احساس توپیرونه لري. په خوښي و ناخوښي کې د خلکو احساس یو له بل سره جوت فرقونه لري.

له دې امله نو اړینه ده چې باید زغم ولرو. که زغم نه وي نو گوښی ژوند به تېروو. که زغم نه وي، نو ټولنه کې ژوند راته سختېږي. حتا کور کې ژوند سختېږي. له خپلې ښځې او اولادنو سره ژوند بیا نه کېږي. ځکه نو زغم اړین دی، په ژوند کې د یو داسې شی په سترگه باید ورته وگورو چې زموږ ژوند ور سره تړلی وي.

د کار ښه والی او کمزوري هم له زغم سره تړلی دی. که څوك د گیراکانو تکلیفونه وزغمي او شور، بیر و بار او هله هولې ته یې حوصله وکړي، نو هغه کاروباري، دوکاندار، موټروان او... به بریالی وي.

د هغه ملا د اختر په مبارکي کې مې کتار او لین خلك لیدلي دي چې تر نورو یې زغم او حوصله زیاته وه.

هغه خطیب ته مې ډېر خلك په ناسته، راتگ او غوږ نیولو لیدلي چې د خپلې خطبې، وینا او بیان مهال یې د نورو په شان زغم له لاسه نه ور کاوه او له پوره حوصلې یې کار اخیستی او د هر ډول حساسې موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوند يې د ښه زغم ښکارندويي کوله او سپک لفظ يې له خولې نه وتی.

که د زغم اړتيا حس کړو، نو بيا به په هر شي کې د بل په عمل کار نه لرو. زموږ خلك چې د زغم اړتيا يې تر اوسه پوره نه ده احساس کړې، له دې امله په بازار، د سفر مهال، په وټل، مجلس، غونډه، دفتر او ... کې ستا په شخصي کړنه کار لري. ستا په افکارو کار لري، ستا په کاليو، تګ، عمل، خبرو او نورو کار لري.

په نوره دنيا کې يو انسان د بل په خپل شخصي کړنه کار نه لري. هغه کار د يو چا شخصي بلل کېږي چې ټولنې ته يې زيان نه رسېږي. د يو چا کالي، د هغه خبرې، تګ، فکر، ليکنې او هغه اعمال چې بل ته يې زيان نه رسېږي، شخصي دی او بل حق نه لري چې مداخله کې وکړي.

د بخاري په يوه حديث کې دي چې رسول الله ص وايي، هغه څوك پياوړی دی چې پر خپله غوسه قابو ومومي. له دې جوتېږي چې زغم لرونکی انسان اصلن غښتلی دی، ځکه ده پر ځان کنټرول پيدا کړی دی او خپل ځان کله هم نه ترې بې واکه کېږي.

زغم يوه ښه صفت دی. له دې امله نو زغم د خدای په صفاتو کې هم راځي. د خدای رسول د زغم يو مجسم سمبول و. زغم د انسان قدر په ټولنه کې زياتوي. زغم دې درنوي. زغم دې اجتماعي کوي. زغم دې خوښ ساتي. زغم غمونه کموي. زغم يو ښه ملګری دی او تل يې له ځان سره ساتئ. بې زغمه مه شئ چې خوښ او خوشاله ژوند هم تاسې وکړئ او هم نور خوشاله ژوند ته ايله کړئ.

۷/۳/۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنګ نظري

آدمي فربه شود از راه ګوش
جانور فربه شود از حلق و نوش

زموږ د سيمې مسلمانان له ډېره وخته په دې خوی اخته دي او حتا اوس ښه پوره ورته تدريسېږي چې له خپل فکر هاخوا د بل فکر مه منئ. دا ډېر لوی مشکل دی. د انسانانو تر منځ د جنګ، د نفرت، بېلوالي، نه همکارۍ، پر ډلو وېشل کېدل او خپله انرژي پر بې ګټو لارو لګول د همدې تنګ نظرۍ پايلې دي.

زموږ يو شمېر علمي مرکزونه په دې وبا اخته دي. په دې تېره بيا مذهب ته په منسوبو کسانو کې دا تنګ نظري او نرګسيت(ځان خوښونه) تر حد زيات ده. د دوئ په فکر تر ټولو ښه مسلمانان دوی دي. الله او رسول ته نژدې کسان له دوی پرته بل څوک نه شي کېدای. له ځان او خپلو همفکرو پرته د بل هر فکري مکتب په وړاندي حساسيت در لودل، ګمراه او بې لارې بلل، په اړه يې د خلکو ترمنځ منفي تبليغات کول، زموږ د مذهبي کسانو يوه دنده ده. ان د دوی له خولې همدا خبرې اورو چې دا منفي تګلاره د ځان لپاره مسووليت بولي او که دا کار ونه کړي، د خدای په وړاندي ځان پړ ور ته معلومېږي. د همدې منفي دريځ له امله دوی هم غندل شوي. د پير محمد کاروان دا بيت يې يو مثال دی:

وخت به راځي، چې غاړ د زهرو به ښامار نه لري
منصور به ګرځي مستانه ملا به دار نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ زياتره مذهبيان ځانونه پر حق ګڼي. خو که له دې سره دا فکر د هر چا له لورې تدريس شي چې له تا پرته نور بد دي، د کرکې وړ دي، باطل دي، ګمراهان دي او داسې نورې ټاپې نو په نړۍ کې به د انسانانو خپل منځي ژوند ډېر تريخ شي.

که د مسلمانانو اولني پير ته پام وکړو، نو رسول الله ص او اصحابو خپل هغه دښمنان په څنګ کې وزغمل چې له دوی سره يې جنګونه کړي وو. په مدينه او خيبر کې يهود، په مکه، طايف او نورو شيمو کې عرب، په نجران او ډېری نورو علاقو کې عيسويان. دا ټول هغه فکري مکتبونه او په اصطلاح مذهبپاله ډلې وې، چې رسول الله ص په خپل څنګ کې ځای ور کړ. رسول الله ص پوهېده چې له زغم پرته بله چاره نه‌شته. له هر ډول اختلاف سره پيغمبر عليه السلام له يهودو سره کارو بار کړی. د نجران له نصاراوو سره يې بحثونه کړي او مدينې ته د هغوی تګ راتګ پوره ثابت دی. د مکې له خلکو سره د رسول الله ص احسانونه، ورتګ، تړونونه، بخښنې او نور په حديثو ثابت دي.

رسول الله ص له مسلمانانو پرته د نورو شريعتونو له پيروانو سره حوصله او تعامل کاوه، نو موږ به له خپلو مسلمانانو سره تعامل نه کوو؟ د هر دښمن په وړاندې موږ ته د قران کريم د حوصلې او ښه رويې امر (فصلت: ۳۴)، دا سبق را کوي چې مسلمان بايد څومره زغم ولري؟ د رسول الله ص په ملګرو کې د ابن ابی ابن سلول په شان خلک وو؛ مګر رسول الله ص د هغه د ژوند تر پايه هغه له مدينې ونه شاړه. هغه يې له خپله مجلسه ونه ايستی. کار يې ور سره بند نه کړ. حتا د مرګ په ورځ يې جنازې ته هم ورغی. له دې موږ ته جوتېږي چې د خپل فکري مخالف په وړاندې به حوصله کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بخاري کې حديث دی چې رسول الله ص وايي، که مجتهد اجتهاد وکړي او حق ومومي نو دوه اجره لري او که خطا شو، نو يو اجر يې دی. يو بل حديث کې وايي، د هرو سلو کلونو پر سر يو مجدد پيدا کيږي. دا دواړه حديثونه موږ دا پيغام لري چې اختلاف حتمي دی پيدا کيږي به او دا يوه طبيعي خبره ده.

د هر قانون له متن څخه د خلکو براشتونه او تعبيرونه سره بېل وي. له قران او حديث څخه هم مخالف تعبيرونه او تفسيرونه شوي دي. دا يو طبيعي بهير دی چې د نړی له هر قانون او د هر مذهب له متونو سره همدا معامله شوېده. زموږ مذهبي متون هم له دې بهير څخه مستثنا نه دي. څومره چې وخت تېرېږي، همدومره به نوي فکرونه رامنځته کيږي. د هر فکر په وړاندي تنګ نظري خپلول نه اسلامي تګلاره ده او نه دا حللار ده.

تر ټولو ښه لار د هر فکر زغمول دي. موږ بايد دا ثابته کړو چې نه يوازې د هر فکر مسلمان په خپل څنګ کې منلای شو، بلکې له مسلمان پرته هر انسان هم منلای شو.

د تنګ نظري انسان ژوند له کړاونو ډک وي. د هر چا په بريا خپه وي. له خپل ځان پرته يې بل نه وي خوښ. کارو بار يې له تکليفونو سره مخ وي. له چا سره دوستي ته زړه نه ښه کوي. د عباداتو په برخه کې ستونزې لري. لنډه دا چې تر خوشالي غمونه ډېر لري. د دې پر ځای چې ځان ته په لوی لاس غمونه وکړو، ولې خوشالي جوړه نه کړو؟

رسول الله ص يوه حديث کې وايي چې څوک زموږ په شان لمونځ کوي، زموږ قبلې ته يې مخ وي او زموږ ذبيحه وخوري هغه مسلمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او د الله او رسول ذمه له ځان سره لري نو د الله پر ځان منلې وعده تاسو مه ماتوئ. «مَنْ صَلَّى صَلاتَنَا وَاسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا، وَأَكَلَ ذَبِيحَتَنَا فَذَلِكَ الْمُسْلِمُ الَّذِي لَهُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ، فَلاَ تُخْفِرُوا اللَّهَ فِي ذِمَّتِهِ».(۱)

له دې حدیث څخه ښکاري چې د همدې ټکو لرونکی کس مسلمان دی. دا خو د شریعت متون دي، مګر بل لور ته بیا تنګ نظري مسلمانان خلک د نوروز پر میله هم کافر کوي. له یوه فکري مکتب سره پر اختلاف یې ګمراه بولي. حنفي مسلمان په سفلي مسلمان پسې لمونځ نه کوي، سلفي همداسې. حنفي مسلمان شافعي ته خپله لور نه ور کوي. شافعي به نو همداسې کوي. شیعه له سني سره دا معامله کوي او سني له شیعه سره. خوارج د شیعه او سني دواړو له لورې مردود دي او ناصبیان بیا د درې واړه ډلو له طرفه رټل شوي. انسان باید دې نړۍ ته په کتو حقایق درک کړي. هر چا چې هر څه راته سم او بد وبریښول هغسې یې باید ور سره ونه منو. ولې شعوري انسان ځان داسې کړي چې د دې بیت مصداق شي؟

په تندي مو هر څوک خپله ناره لیکي
مورږ د دې ښار دېوالونه بې‌شعور

قران کریم خپلو پیروانو ته د زغم لار ښوونه کوي. الله وایي صبر کوئ او الله د زغم لرونکو ملګری دی. زغم په هر حال ګټور او نه زغم په هر وخت کې تاواني دی. انساني نړۍ کې چې څنګه رنګونه بېلا بېل دي همداسې فکرونه او علقونه سره مختلف دي. له دې امله نو زموږ له نظر څخه د نورو جلا نظر یوه طبیعي او حتمي خبره ده. نه باید په غوسه شو او نه یې باید پر ځان درنه تمامه کړو چې ولې زما ورور، پلار، اکا، ملګری، همسایه، کاریګر، د دفتر انډیوال، ټولګۍ وال او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ما سره په فکر او نظر کې اختلاف لري. اختلاف د پرمختګ پول دی. که اختلاف نه وي، تنوع به نه وي، نوي شیان به نه وي، د ستونزو حل به نه وي، ابتکارات به نه وي او لنډه دا چې ژوند به مو له سختو شیبو سره مخ شي.

ځکه نو باید د هر فکر په وړاندې زغم ولرو. قران کریم وایي، که په الهي ایاتونو یو څوک پسخند په واهه، نو تاسې مجلس ور ایله کړئ. یا په ښه ډول الهي لارې ته بلنه ور کړئ. دواړه اپشنه د زغم دي او له دې پرته د بې حوصلګۍ او خشونت هیڅ مجال یې نه دی پرېښی. د دین او انسانیت دواړو له لورې مونږ مکلف یو چې ټول افکار او انسانان په خپله خوا کې ومنو، تنګ نظري ایله کړو، ښه رویه د هر انسان خپل حق وګڼو، انسانیت ته احترام زدکړو، انساني کرامت ته درناوی کله هم له پامه ونه باسو او د قراني وینا له مخې ټولو انسانانو ته د ښې وینا تګلاره خپله او تاپې لګول ایله کړو.

کندهار- عینو مېنه

۲۰۱۷/ ۳/۲۷

سرچینه:

(۱)بخاري کتاب الصلاة باب فضل استقبال القبلة ح: ۳۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام او سیاست اړیکه

په اسلام کې د سیاسي نظام بنسټ د رسول الله ص له زماني ښودل شوی دی چې د هغه د مرګ مهال په عربو کې د مسلمانانو یو پیاوړی نظام موجود و، نو د هغه تر مرګ وروسته د اصحابو په توسط همدې نظام دوام وموند چې په مسلمانانو کې د یوه سیاسي نظام وجود مختلف فکرونه را پیدا کړل.

دا یوه طبیعي خبره ده چې د مسلمانانو د نظام وجود به پر خلکو یو ډول تاثیر لري او کله چې دا نظام وجود ونه لري نو فکرونه هم ورسره تغییر کوي. د اصحابو له زمانې بیا تر ننه په مسلمانانو کې دا فکر شته او ښه وده یې هم کړې ده چې اسلام له سیاست سره ژورې اړیکې لري او د اسلام وجود و ژوند له سیاسي نظام و سیاست سره تړلی دی. د دوی په اند که له اسلامه سیاست ایسته کړل شي نو د اسلام نیمه برخه له عمله لوېږي او د نیمې برخې نه تعمیل د هغه د مرګ او د ژوند له ډګره د ایستلو په معنا دی.

زه د همدې موضوع په اړه یو څو مهم ټکي یادوم چې د همدې معما په اړه خپل دریځ روښانه کړم او تر وسه له خپلې پوهې سره سم خلکو ته د اسلام اساسي پیغام ورسوم.

د ادیانو (شریعتونو) تاریخ او لارښونو ته په کتو دا معلومېږي چې د لارښونو لویه برخه یې له فردي عملي ژوند سره تړلې ده، یوه برخه یې د ټولنیزو مسلو په اړه ده، اقتصاد چې د ټولنې د ملاتیر دی طبیعي خبره ده چې شریعت یې په اړه کمې لارښونې لري، خو سیاسي ایډیالوژي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې اديان بيخي نه لري، هغو يوازې پر باور، عبادت، ښو خبرو او خير و خيرات خلاصه کړې ده؛ په اسلامي شرايعو کې هم ډېر کم يې له سياست سره اړيکه لري، د پيغمبرانو لويه برخه له هر ډول سياسي نظام درلودلو پرته له دې نړۍ تللي دي، ځينې رأسن يې يوې وړې برخې او انساني کتلې ته لېږل شوي دي چې هغوی د يوه سياسي نظام جوړولو جوګه هم نه وو.

د اسلام له اساسي متن قران کريم سره سم بيخي کم رسولان و نبيان دي چې له نبوت سره يوځای يې د نظام مشري هم کړې ده، خو ترڅنګ يې دا هم ويلي چې نبيانو د نورو سياسي مشرانو تر څنګ هم ژوند کړی دی او سياسي، نظامي، اقتصادي چارې يې د نظام د مشرانو له لورې رهبري کيدلې يوازې ديني و مذهبي برخه يې د نبي پر غاړه وې چې د طالوت په کيسه کې د دې خبرې ښه کره ثبوت موږ ته قران کريم بيان کړی دی.

د هغو نبيانو له ډلې چې له مذهبي مشرۍ سره يې نظامي و سياسي چارې هم رهبري کړې دي يو هم د اسلام ستر پيغمبر محمد رسول الله ص دی چې په مدينه کې يې لس کاله سياسي، نظامي، مذهي، اقتصادي او ټولنيزې چارې په يوه وخت کې مديريت کړې دي. د رسول الله ص له همدې عملي سنتو څخه په اسلام کې د سياسي اسلامي نظام/اسلامي خلافت نومونه راپيدا شول چې د اسلام د ډېرو احکامو تړاو هم د دوی په اند له دې نظامي سره ور کول شوی دی.

د اسلامي نظام مدعيان نن هم د دې لپاره مبارزه کوي چې د رسول الله ص په شان اسلامي نظام جوړ کړي، که خبره د اسلام د لومړني نظام په شان د نظام جوړول وي نو بيا څو اساسي پوښتنې شته چې بايد

(c) ketabton.com: The Digital Library

په واضحو او ځرګندو شرعي نصوصو ځواب ورته وموندل شي څو د اسلامي خلافت مسله يوې خوا ته شي:

يوه: که اسلامي نظام د خدای امر او خپل رسول يې د همدې نظام په اقامه کولو مامور کړی وي، نو بيا ولې د اسلامي نظام په چارو کې له خلکو سره مشوره کوي؟ ايا رسول الله ص د لمانځه لپاره مشوره وکړه؟ د روژې مشوره يې له خلکو سره وکړه؟ د حج په اړه ورته وايې: ښايي زه بل کال له تاسو سره حج ته رانه شم، نو له ما د حج مناسک زدکړئ، که په شرعي او ديني چارو کې مشورې ځای درلودای، نو ولې يې د حج مناسک د اصحابو يا مسلمانانو مشورې ته نه ايله کول چې په خپله يې ټول مناسک وز زده کول؟ خو بل لور ته د نظام په چارو کې له اصحابو سره مشوره کوي، مثلا: د بدر جنګ کې اصحاب پوښتنه ځنې کوي چې دلته پړاو او مرکز نيول الهي امر دی که ستا خپل نظر دی؟ رسول الله ص ورته وايي: زما خپله رايه ده. يو صحابي تر دې ځای بل ځای مناسب ورته ښيي او دليل يې هم ورته وايي، عيني دا چاره په خيبر غزا کې هم وشوه، د خندق په غزا کې د سلمان فارسي رض په مشوره عمل وشو، له غطفان قبيلې سره د مدينې د خورما پر ميوه ور کولو سوله د سعد بن معاذ و سعد بن عباده رض په مشوره رد شوه که نه رسول الله ص پرېکړه کړې وه چې له هغوی سره د خندق د غزا مهال سوله وکړي؛ مګر دوی ونه منله. د بني قينقاع يهود يې د عبد الله بن ابی په خبره وبخښل او له مدينې يې بهر تللو ته ايله کړل، دا ټولې چارې موږ ته په ګوته کوي چې رسول الله ص نه يوازې د اصحابو خبره منلې ده؛ بلکې د منافقانو مشوره يې هم منلې ده، نو که د دين او شريعت جز يې وګڼو، بيا څنګه الله ورته اجازه ور کوي او رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملن څنګه داسې يو کار کوي چې د شريعت په چارو کې د اصحابو پر مشوره عمل کوي؟

دا پوښتنه بايد له شرعي نصوصو څخه حل کړل شي چې شريعت پر وحې ولاړ دی که پر مشوره؟ که وحې وي نو رسول الله ص ولې د نظام په چارو کې د اصحابو پر مشوره عمل کړی دی او که مشوره وي، نو د هغو نصوصو لارښونې به څه کوو چې د وحې د پيروي امر ورته کوي؟

دوه: د نظام لپاره ولې شريعت يو چوکاټ نه دی بيان کړی؟ حتا رسول الله ص د مرګ مهال د غلامانو په اړه د نرمښت خبره کوله، د لمانځه خبره يې وکړه خو د نظام د مشرۍ، جوړښت او نورو چارو په اړه يې هيڅ هم نه دي ويلي. له دې امله د هغه تر مرګ وروسته اصحابو د مشر په انتخاب کې اختلاف وکړ، علي رض له لومړي خليفه څخه د خپلې ميرمنې تر مرګه خپه و، سعد بن عباده رض هم بيعت ورسره ونه کړ او ځينو نور اصحابو هم په لومړي وخت کې بيعت نه دی کړی، نو که هر څه د اسلام په متن او سنتو کې وای، اصحابو ولې هر يوه خپله رايه اخيسته او ولې يې مخالفت کاوه؟

درې: د اصحابو په زمانه کې د راشده خلفاؤ په ټاکنه کې ولې اختلاف تر سترګو کېږي؟ که مسله شريعت حل کړې وي، نو د هر راشد خليفه تګلاره له يوه بل سره توپير لري، مثلن: د ابوبکر و عمر رض په خلافت کې مروان بن حکم له مديني شړل شوی و، خو د عثمان رض په خلافت کې دا تګلاره بدله شوه او په مدينه کې نه يوازې د اوسيدنې اجازه ور کړل شوه بلکې د عثمان بن عفان رض سکرتر وټاکل شو، نو که د رسول الله ص سياسي شرعي تګلاره د هغه شړل وه، عثمان رض ولې اجازه ور کړه؟ د ارتدداد پر خلاف د اصحابو له جنګي تګلارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره لومړی اصحابو مخالفت کاوه او يوازې لومړي خليفه حضرت ابوبکر رض پر خپل دريځ ټينګ ولاړ و، که خبره شريعت حل کړې وي، نو بيا مخالفت د څه لپاره و؟

څلور: سياسي نظامونه د وخت او ځای له تغيير سره تغيير کوي، که اسلامي شريعت د خلافت يا اسلامي نظام لپاره يوه تګلاره ولري او يو چوکاټ يې ورته تعين کړی وي، نو يو لور ته خو دا د وخت و مکان له غوښتنو سره سر نه خوري، بلکې تصادم کوي او بل خوا کوم جوړښت له اسلام سره برابر دی؟ مثلن: د راشده خلافت زمانه کې يو خليفه و، له اصحابو سره به يې مشوره کوله اخير پريکړه به ده کوله، خو نن د طالبانو نظام کاملن له هغه نظام سره د جوړښت و ترکيب له مخې مخالف دی، که د اسلامي نظام احياء د شريعت هدف وي، نو جوړښت، د واک تعين، تګلاره، د مشرانو او نورو چارواکو د واک موده او د ټاکنې ډول يې هم بايد شريعت بيان کړی وي، که دا يو هم په شريعت کې نه وي، نو بيا څنګه د اسلامي نظام احياء د دين و شريعت له اساساتو څخه بلل کيږي؟

پنځه: د رسول الله ص نظام يا د بل هر نبي نظام چې په خپل وخت کې يې مشر پاته شوی يا يې هم د مشورتي مجلس يو غړی، په کوم نوم ياد شوی دی؟ ما ته دې يوڅوک د قران او سنت په رڼا کې يو نوم د رسول الله ص يا بل هر نبي د نظام په اړه راوښيي چې له دې مروجو نومونو يو هم هغو نظامونو ته کار شوی وي؟ که داسې نه وي، نو څنګه د اسلام هدف د اسلامي نظام احياء ده؛ خو د هغه شي لپاره يې حتا نوم هم نه دی انتخاب کړی چې دين اساسن د هغه شي د اقامې او جوړښت لپاره راليږل شوی دی؟ دا به عقل ومني؟ قران ډېر واړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادتونه په خپلو نومونو یاد کړي، اما هغه شي ته يې نوم نه دی ټاکلی چې پر ټوله اسلامي ټولنه به حاکم وي؟ د هر سړي بـه ورسره سروکـار وي؟

شپږ: دا به کوم عقل ومني چې د اسلام په متن کې دې د يو چا د کور د دروازې ټکولو په اړه لارښونې شوې وي، خو د يوه دَرَسْـت نظـام پـه اړه دې متن او شرحه همداسې گونگ پاتـه وي؟ رسـول اللـه ص دې د دې نظام د مشر په صفت د مرگ مهال د لمانځه يادونه وکړي، د مزدور او تـر لاس لانـدې کسـانو يادونـه دې وکـړي خـو د نظـام پـه اړه دې همداسې خاموش پاته شي؟

زه د دې ټولو پوښتنو تر وړاندې کولو وروسته په خپلـه دې پـايلې تـه رسيږم چې که په بشري ټولنه کې هيڅ نظام وجود ونه لري، نو گـډوډي جوړيږي، عربي ټولنه چې پر قبيلو او ډلوټپلو ويشلې وه نـو هـيڅ ځـای يې په امن نه و، رسول الله ص چې د بشريت د لارښـونې او نيکمرغـۍ لپاره رالېږل شـوی و، نـو حتمـي و طبيعـي خـبره ده چـې د بشرـيت د نجات لپاره لازمه وه چې يونظام جوړ کړي، څو خلك د نظام تـر چـتر لاندې له خپل پخواني حالت څخه وژغورل شي او بيا د ډلو ټپلو وخت ته ونه گـرزي چـې يـو بـل سره ووژني، نظـام مختـل شي او بشرـيت د وېرې، ترهې او ډار په سيوري کې ژوند وکـړي. لـه دې املـه چـې کلـه حالات مساعد شوي، شرايطو د يوه نظام جـوړول مناسـب بلـلي، نـو د خدای پيغمبرانو همدا اقدام کړی دی که څه هم د دې نبيـانو شـمېر تـر ځلورو کسانو نه زياتيږي خو دوی هر يوه د حالاتو د غوښتنې په اساس دا کار کړی، نه دا چې دا يوه الهي غوښتنه وه. له دې املـه پـه شريعـت کې تر سياسي نظام د باور، عبادت او ټولنيز ژوند په اړه ډېرې لارښـونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته خو د نظام په اړه د ګوتو په شمار خبرې راغلې او هغه هم د اړتیا و ضرورت له مخې نه د الهي دین د روح او تقاضا له امله. نو اسلامي نظام یا اسلامي خلافت یوه اجتهادي پدیده ده چې د خپل وخت د جبري شرایطو زیږنده ده، نه یوه منصوصي موضوع ده چې په انکار یې یو څوک کافر او په نه راوستلو یې امت ګنهګاریږي.

د همدې فکر لپاره یو ښه دلیل د حبشې د مسلمان پاچا دی چې پر رسول الله ص له ایمان سره یې نه مدینې ته هجرت وکړ، نه یې په خپل هیواد کې د اسلامي نظام په نوم نظام جوړ کړ او نه یې نور هغه کارونه وکړل چې اوسني د اسلامي نظام مدعیان یې د اسلام په نوم باندې کوي.

تر ډېره حده مذهبي ادعاوې د اقتصاد د پیاوړي کولو او واک ته د ځان رسولو لپاره کاریږي او کار به شي، د عثمان بن عفان رض خلاف باغي ډلې همدا د عدالت شعار پورته کړی و، د علي رض خلاف امیر معاویه رض د قدرت ساتنې لپاره همدا د قصاص شعار ټینګ کړی و، د امویانو خلاف عباسیانو ځانونو ته تور بیرغونه جوړ کړل او د مهدي د لښکر په نوم یې ځانونه واک ته ورسول او تر اوسه همدا لوبه په مختلفو نومونو روانه ده، که له اسلامي شریعت سره د سیاست اړیکې پیدا کولو ته همداسې بانې لټول کیږي او هڅه کیږي چې تر دې نوم لاندې یوه ډله ځانونه واک ته ورسوي نو دا په ضمانت ورته وایم چې دین و شریعت تر خدمت به یې د دین اصلي روح ته زیان ډېر اړولی وي. موږ باید ځمکني حقایق ومنو، خپلو شرایطو ته په کتو تعبیر وکړو او د هغه څه په اړه ځانونه ستړي نه کړو چې تحقق یې له ناممکناتو ګڼل کیږي. شریعت او دین نن په ډېری هیوادونو کې یوه فردي چاره ده، که

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت د اسلامي نظام په نه شتون کې له منځه تلای، نو اوس به په هند کې زموږ د ملت څو برابره مسلمانان موجود نه وای؟ د دین د بدنامۍ لپاره دا بس ده چې سیاست د اسلامي دین برخه وبلل شي او په سایست کې چې هر څومره چمونه، دوکې، دورغ، بدنامي، کرغېړن اعمال، نادودې او هره بلا و بدتر کېږي، هغه به د اسلام د بدنامۍ لپاره بس وي او دا کار به خپله مسلمانانو کړی وي.

۲۰۲۰/مې/۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي تعبیر کې د حقانیت معیار

د شریعت له متونو د ګڼو تعبیرونو احتمال که یوه خوا انسانانو ته اساني جوړه کړې ده بل لور ته یې ستونزې هم ورته را پیدا کړې دي. انساني ټولنه تل د بدلون په حال کې وي، نو که د ژوندیو انسانانو لپاره یو داسې متن چې پر یوه حال ولاړ یا په اصطلاح جامد وي، د شریعت متن وټاکل شي دا به د انسانانو ژوند له کړاو سره مخ کړي او چارې به یې په ټپه ودروي، په دې برخه کې زموږ د شریعت لار خلاصه ده او پیروان یې له مشکلاتو سره نه مخیږي.

اما له دې اسانۍ سره هممهاله ستونزې هم را ټوکېدلې دي، ګڼ تعبیرونه د انسانانو ترمنځ اختلاف ته زمینه برابروي او اختلاف د انسانانو پر ژوند منفي اغیز کوي. که موږ له دې تعبیره د راپیښ شوي اختلاف مخینه وګورو نو د اصحابو له زمانې بیا تر اوسه په دې اړه اختلافات پیدا شوي او دومره تشدید شوي چې د جنګونو او یو بل وژلو سبب شوي دي.

زما په اند د مذهبپالو خلکو له ګڼو مشکلاتو څخه یو مشکل دادی چې هره ډله یې ځان پر حق بولي او مخالف پر باطل. که پوښتنه وکړو چې د دې لپاره معیار څه شی دی چې د یو چا حقانیت او د بل بطلان په ثابت کړو نو هیڅ معین او ټاکلی معیار د دې ډلو او تعبیرونو ترمنځ وجود نه لري. کله چې معیار وجود ونه لري او بیا هم خلک په ټول باور ځان ته د حق پیروان او له خپلې تګلارې هاخوا نورو کسان بیا سل سلنه پر باطل بلل نه معقول کار دی او نه شرعي صبغه ورته موندلای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو؛ ځکه اسلامي شريعت کې مور ته واضحه شوې ده چې انبيا د شريعت بيانولو په چارو کې معصوم دي خو له دوی پرته بل هيڅوک هم دا مرتبه نه لري حتا که د نبيانو ملګري هم وي. په يوه حديث کې دا موضوع داسې ياده شوې ده:

«إِذَا حَكَمَ الحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ».(۱)

ژباړه: تر اجتهاد وروسته که حاکم سمه پرېکړه وکړه نو دوه اجره لري او که يې تر اجتهاد وروسته ناسمه پرېکړه وکړه يو اجر لري.

له دې حديث څخه معلومېږي چې تر نبي هاخوا د نورو کسانو پرېکړې پر همدې معيار بايد وتلل شي، دې حديث مور ته روښانه کړه چې هيڅوک هم سل سلنه د خپل حقانيت او د بل د بطلان دعوه نه شي کولای؛ که څوک مجتهد وي تر اجتهاد وروسته خطا يې هم اجر لري، ځکه خپل وس يې کړی دی او که څوک مجتهد نه وي، هغه تر خپله وسه حق ته په رسيدو مکلف دی که په ځينو مسايلو کې د هغه علم د يوه لورې په اړه پرېکړه نه شي کولای او يا يې وکړي خو له دليل پرته دا کار وکړي، نو هغه په دې چارو کې معذور بلل کېږي ځکه نه پوهېږي.

خپل ځان حق بلل او د بل پر تګلاره د بطلان چليپا کشولو يوه بله ستونزه په دې کې ده چې دغه کسان ځانونو ته په شعوري يا لا شعوري توګه د الهي پيغمبرانو واک ور کوي، دوی له همدې دريځ څخه په استفادې له حلالو تر حرامو او ان د انسانانو تر قتله داسې پرېکړې کوي چې پر حقانيت يې دوی پوره باوري وي او په دې کارونو که ټولنې ته هر څومره زيان هم رسيږي دوی يې پروا نه کوي ځکه فکر کوي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ که هر څه کوو حق یو او مقابل یې باطل دی، نو د حق په لار کې باید د چا د ملامتیا پروا ونه شي. که د همدغه فکر خلک واک واخلي نو دا ستونزه په یوه بحران بدلیږي چې مخنیوی یوه بل بحران ته لار پرانیزي.

تر دې وړاندې چې موږ دې بحران ته رسیدلای وای باید په دې اړه علماؤ خپل مسوولیت ادا کړی وای، یعنې دا د اوس وخت علماؤ ته راجع نه ده، بلکې له لومړیو پیړیو را په دې خوا باید دې ته توجو شوې وای، ان د اصحابو په اړه تاریخي روایاتو کې یادونه شوې ده چې د خوارجو په اړه یې هم د حق و باطل دریځ نه در لودی، یو مثال:

قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِخْوَانُنَا بَغَوْا عَلَيْنَا.(۲)

ژباړه: علي رض ویل: زموږ ورونه دي خو له موږ یې بغاوت کړی.

د دغه دریځ یو بل زیان دادی چې خلک به د خپلو سیاسي او په ژوند کې د نورو مخالفانو په اړه له همدغه دریځه کار اخلي او له شریعته به خلك شخصي استفاده شروع کړي، په دې ډول به نه یوازې د انسانانو ترمنځ شخړې زیاتې او خونړۍ شي، بلکې شرعي ارزښتونه به ورسره د یوې روپۍ شي، موږ ته که د شریعت احترام او درناوي یوه خاشه ارزښت هم ولري، نو باید نه خپله دغه دریځ ونیسو او هم نور د دې په خطرونو او زیانونو خبرو کړو.

په شریعت کې اصل دادی چې هر څوک باید د پوهاوي له مخې یو دریځ غوره کړي، نو که موږ یو څوک د ټاپو، تمسخر او جبر له لارې مجبور کړ دا خو د هغه انسان خپل فکر نه شو او دا په شرعي لحاظ هیڅ اعتبار نه لري. یو بل مهم ټکی دادی چې قران کریم موږ د سمې خبرو اوریدلو او منلو ته هڅولي یو، قران کریم وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{فَبَشِّرْ عِبَادِ () الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ} [الزمر: 17، 18]

ژباړه: زما هغو بندګانو ته زيرى ورکړه چې خبره اوري، نو ښه يې مني، دوى هغه کسان دي چې الله هدايت کړي او همدوى د عقل خاوندان دي.

دلته موږ وينو چې الله هغه بندګان ستايلي چې خبره اوري او که د هر چا له لورې وي هغه ښه يې مني، نو دا هم يو اصل دى چې ښه خبره بايد ومنل شي او هم دا ترې ثابتېږي چې يو دريځ خپلول له شرعي اړخه چنداني اعتبار نه لري، ځکه دريځ انسان له بلې خبرې راګرزوي او قران وايي چې سمه خبر بايد ومنل شي، نو د يوه ځانګړي دريځ خپلول په شرعي لحاظ د سمې خبرې په مقابل کې اعتبار نه لري. دلته مې له دريځه هغه جهتونه هدف دي چې که هر څونه يوه سمه خبره د خپل مخالف په خوله ورته واضحه هم شي دوى خپله لار نيولې وي او داسې پر درېږي لکه د هغه شخصي ملکيت چې وي خو عام کسان تر ډېره حده په دې برخه کې معذور دي ځکه هغوى يې د بېلولو پوهه نه لري.

له موږ که څه هم اوبه تر ورخ تېرې شوې دي، خو بيا هم سمه خبره که هر وخت وشي خپل تاثير حتمن لري، نو د مسلمانانو ترمنځ د حق دريځې او باطل موقف ټاپې معنا نه لري، ځکه د دين په برخه کې ټول مسلمانان سره يوه خوله دي اختلاف تل پر شرعي مسلو راځي او په هغو مسلو کې اختلاف د کفر (باطل) سر حد ته څوك نه رسوي. همدغه ټکى بايد د مسلمانانو ترمنځ له وخته واضح واى چې اختلافي مسايل کوم دي او د مقدس په متن په کومه برخه کې يې امکان شته؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ له وخته دین او شریعت سره بېل کړي وای او د هر یوه لپاره مو خپل چوکاټ تعین کړی وای، ممکن نن د اختلاف او وژنو پر دې سخت پېچومي نه وای ولاړ.

قران کریم حق و باطل یوازې د اسلام او کفر ترمنځ کارولي دي، په یوه قران ایت کې دي:

{وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا} [الإسراء: 81].

ژباړه: او ووایه: حق راغی باطل ولاړ، بېشکه باطل له منځه تلونکی دی.

دلته وینو چې حق اسلام دی او باطل یې مقابل کفر و شرک دی، رسول الله ص د مکې ته فتحې په ورځ د بتانو ماتولو مهال دغه ایت تلاوت کاوه، نو د مسلمانانو ترمنځ دغه کار باید ونه شي.

الله دې انسانانو ته د حق لار روښانه کړي او پر همدې لار د تلو توفیق دې ور په برخه کړي. امین!

۲۰۲۰/جون/۲۴

سرچینې:

(۱) صحیح البخاري کتاب الاعتصام بالکتاب والسنه، باب اجر الحاکم اذا اجتهد فاصاب او اخطأ ح: ۷۳۵۲.

(۲)بحر الفوائد المسمى بمعاني الأخبار للكلاباذي: 311.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي تعبیرونو کې د شریعت عمومي روح ته د نه پام تشه

په یوه نظریه کې ډېر افراط او تفریط په فاشیزم بدلېږي، متدین کسان د انسانانو په نسبت له شرایعو سره د همدې حالت ښکار شوي دي. شریعت انسان مهم بللی دی او د شریعت ټول راغلي متون دا په ګوته کوي چې هر رسول و نبي انساني ټولنې ته د هغوی د بریا لپاره الهي پیغام راوړی دی. دا هغه خبره ده چې ټول متدین کسان پر متفق دي، نو که د هر نبي راتګ د انسانانو لپاره وي، نه یوازې د خپل ځان لپاره، نو له دې عمومي الهي تګلارې دا ثابتېږي شریعت انسان ته د ګټې لپاره راغلی، د انسانانو ګټې خدای ته مهمې وې له دې وجې یې رسول ورته لېږلی او انسان د خپل ذات له مخې خدای ته مهم دی، ځکه یې هغه ته ارزښتونه ور کړي چې انسان په خوندي شي او ژوند یې له کړاو او ستونزو خلاص شي.

قران کریم په ګڼو ځایونو کې دا وضاحت کړی هم دی:

{مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ}.
[النحل: 106]

ژباړه: څوک چې تر ایمان وروسته انکار وکړي، مګر هغه څوک چې مجبور شي او زړه یې په ایمان ډاډه وي.

په دې ایت کریمه کې الله تعالی هغه چا ته د کفر او له الهي دین و خدایه د انکار اجازه ور کړې ده چې اړ وي، مرګ یې په مخکې وي، مال یې له منځه وړل کېږي او د بدن غړي یې پرېکېږي، نو په دې مجبوریتونو کې هغه ته اجازه ور کړل شوې ده. یو بل ځای هم وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 173]

ژباړه: بېشکه پر تاسو مړزکه، وینې، د خنزیر غوښه او هغه چې له الله پرته د بل چا په نوم ذبح شوي وي حرام دي، نو که څوك تېریګر او باغي نه وي خو مجبور شي پر هغه هیڅ ګنا نه شته، بېشکه الله ډېر بخښونکی مهربان دی.

په دې ایت کې موږ ته بیان شوې ده چې که اړتیا شوه له حرامو هم ګټه اخیستل کیدای شي، قران کریم اړتیا نه ده تعریف کړې چې تر کومه ځایه شرعي اړتیا ده او تر کومه نه ده؟ دا یې انساني عقل ته خوشي کړې ده چې هغه له خپل توان سره سمه اړتیا تعریف کړي، ځکه انسانان د بدني ځواك او زغم په لحاظ حتمن توپیر سره لري، نو که یو حد وټاکل شي ممکن ځینې کسان تر هغه حده د رسېدو او صبر توان ونه لري چې پر خلکو به بوج رامنځته شي، له دې امله الله تعالی د اسانۍ لپاره حد نه دی ور ته ټاکلی.

په دغه یوه ایت کې موږ پوهېږو چې د انسان د ژوند او راحت څومره خیال ساتل شوی دی، که انسان د خپل ذات له مخې مهم نه وای، نو ارزښتونو به د هغه د حالاتو په تغییر دومره تغییرېدای. له مقدسو ارزښتونو راواخله بیا تر انساني هغو هر څه یې د انسان د خدمت لپاره دي، که انساني ټولنې ته له ارزښتونو مشکلات پېښېدل نو هغه ارزښت پر خپل هغه شکل نه دی پاته چې انساني ټولنه خیر ترې ووینې، باید هغه اړخ ته واړول شي چې د بدۍ پر ځای د نیکي تمه ترې وشي. دا تعریف عام دی، که عامې انساني ګټې په خطر کې وي، نو شرعي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناشرعي ټول ارزښتونه باید هغه ډول تعبیر شي چې انساني عمومي ګټې خوندي کړي نه زیانمنې.

په یوه ایت کریمه کې الله تعالی وایي:

{الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ} [إبراهيم: 1]

ژباړه: الف لام را، دا ستر کتاب موږ تاته د دې لپاره نازل کړی چې انسانان له تاریکیو د هغوی د رب په امر رڼا او د غالب ستایل شوي ذات لارې ته بوزې.

په دې ایت کې موږ ته روښانه شوه چې د خدای لار هغه ده چې انسان به پکې سوکاله وي او سخت ژوند د خدای له لارې په مخالفت کې دی، نو که له شریعته هر څوک په هره زمانه کې د هر چا لپاره داسې تعبیر وړاندې کوي چې د انساني ټولنې د پر مختګ پر ځای یې شاتګ په برخه شي، د سوکالۍ پر ځای یې مشکلات په نصیب شي او بالاخره انسان د بالذات مهم مخلوق و موجود پر ځای د ارزښتونو لپاره وسیله شي، نو د کعبې پر ځای ترکستان ته تللی او دا تعبیر یې له دې امله ستره نیمګړتیا لري چې د شریعت عمومي روح ته پکې پام نه دی شوی.

که انسان خدای ته دومره مهم وي چې د هغه د ژغورنې لپاره زرګونه یا لکونه نبیان و رسولان رالیږي نو بیا ولې دومره مهم مخلوق د هغه ارزښت قرباني شي چې د انسان د حفاظت لپاره رالیږلی شوی دی؟

زموږ د شرعي تعبیرونو یوه لویه نیمګړتیا همدغه ده چې د شریعت د عمومي روح پر ځای پکې هغه ضمني یا هغه جزي مسایلو ته ډیر پام کیږي چې د شریعت په عمومي روح کې د تغییر سبب نه شي کیدای او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يې عموميت ور کړی وي. زموږ په تعبير کې دا مهمه ده چې د مذهب امام څه ويلي، خو دا نه ده مهمه چې د هغه خبره د شريعت له روح سره څومره سرخوري؟ کله چې د شريعت تعبير د هغه چا لاس ته ولوئد چې له پخوا يې يو فکر خپل کړی او د هغه پر هر تعبير و تفسير د هغه پخوانی دريځ په شعوري يا لا شعوري توګه اغېز کوي، نو دا تعبير به څنګه د شريعت عموميات په نظر کې ونيسي-؟ که يوه دريځ انسان د هغه دفاع ته اړ کړ، يا يې له عمومياتو جزياتو و ضمني مسايلو ته توجو جلب کړه، نو دا دريځ حتمن د سمې خبرې په مقابل کې خپل پيرو پر خپل دريځ پاته کيدلو ته هڅوي چې د شريعت عمومي موخه تر پښو لاندې کوي او هغه ارمان چې شريعت يې انسان ته د ورکولو لپاره راليږل شوی انسان يې په لوی لاس له منځه وړي او په دې سره نه يوازې ځان او ټولنې ته زيان رسوي؛ بلکې شرعي ارزښتونه هم ورسره سپکيږي، قدر او احترام يې د خلکو په نظرونو کې راکميږي چې پړه يې لومړی د متدينو کسانو پر غاړو ده.

۲۰۲۰/جون/۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدرسو نصاب؛ نیمګړتیاوې او اړتیاوې

د مدرسې، مکتب او پوهنتون نصاب د هر وخت اړتیاو ته په کتو جوړېږي او تدرسېږي. زموږ په یادو علمي و تحصیلي مرکزونو کې اوس هم د خورا تېر وخت نصاب د تدریس لپاره چمتو شوی دی.

دین د ټولنې یوه اړتیا ده، همداشان یې ټول هنرونه او دنیوي کمالات د ژوند اړتیاوې دي چې باید د وخت له غوښتنو سره سم چمتو کړل شي. که دین په هغه ډول تفسیر نه شي چې وخت یې غوښتنه کوي، نو خلک یا مخ ترې اړوي یا له دین سره لاوباله کېږي، که دنیوي هر کمال، هنر او ظرفیت ته په کمه سترګه وکتل شي، هغه ډول چې لازمه وي، هغسې مواد یې په اړه چمتو نه شي، تر فراغت وروسته به خلک د خپلو اړتیاو لپاره هغه ډول کار نه شي ترې اخیستلای چې ځنې تمه یې وي، له دې امله به د خلکو لېوالتیا ورته کمه شي او ورو-ورو به همدا فیصدي د خلکو زیاته شي چې تعلیم یې کړی وي؛ خو د کار پر ځای د یوه بې تعلیمه غونډې شي.

که په مدرسه کې نصاب نیمګړی وي، له هغه ځایه وتونکي کسان به هم زیاتې نیمګړتیاوې ولري، علم به یې د وخت غوښتنو ته ځواب نه شي ور کولای، په خپل ژوند کې به له مختلفو ستونزو ځخه کړېږي. تعلیم به یې د اقتصاد په ښه کولو کې نقش نه شي ادا کولای، له ټولنې سره په تعامل کې به مشکلات ولري، د خپلو اړتیاو په رفعه کولو کې به له سختۍ سره مخ وي، د حال پر ځای به ماضي کې اوسي، د ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

عيني شرايطو ته به له خيالي عينكو ور گوري، په ټوله كې به واقعيت او عينيت د يوه واقعي وجود په ډول نه شي درك كولاى.

زموږ د سيمې د مدرسو نصاب بيخي د سونو كلونو پخوانى نصاب دى چې د اوس وخت هيڅ غوښتنې او اړتياوې نه شي پوره كولاى، له لويه سره د نصاب پيل هم دومره پېچلى، گران، مغلق او زوړ دى چې د نورې نړۍ اوسني پوهان ممكن دا خبرې بيخي تاييد نه كړي چې په نړۍ كې اوس هم داسې نصاب وجود لري.

زموږ د نصاب په اړه څو مشخص موارد د پام وړ خراب دي چې زيات رغښت ته اړتيا لري او زه يې دلته معرفي كوم:

۱/ د مبتدئينو ستونزې

ابتدايي طالبان دلته د بغدادي قاعدې په نوم د عربي الفباء له يوې رساله وزمه ښوونيز كتاب څخه پيل كوي، چې يوازې د عربي حروف، كلمې، جملې او لوست ور ښودل كېږي. هغه قاعده گرانه ده، د ابتدايي طالب لپاره ځينې ستونزې لري، د يوه ملا ټوكه ده، چې د بغدادي قاعدې مشكل اول له نومه را پيل دى چې موږ په سونو كلونو هغه افغاني قاعده نه كړه، بلكې لا هم د بغدادي په نوم تدريسېږي.

پاكستان كې د اوسېدا مهال مې د اتبدايي طالبانو لپاره بېلابېلو سيمو كې گنې قاعدې وليدې چې د ماشومانو د انسانتيا په خاطر ليكل شوې وې. هغوى په اردو د استاد او طالب دواړو لپاره لارښود هم در لود چې د دې قاعدې د ويلو مهال بايد پام ورته شوى واى. د اسانتيا لپاره يې گڼ توري په مختلفو رنگونو هم وهلي وو چې طالبانو ته يې تفكيك اسانه شي، كله چې يې وپېژني لوست يې ورته اسانېږي او په اساني كولاى شي چې پر خوله يې واوړي خو موږ په خپله ژبه داسې هيڅ نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ورته ليکلي او هماغه د سل دوه سوه کاله پخوانۍ بغدادي قاعده ده او موږ يې د تدريس طريقه هم زده نه کړه، بلکې تر اوس هم په کليو کې ناسمه ويله کيږي.

ستونزه نه يوازې له پيله شته، بلکې وروسته نورې هم زياتې شي. د ليک لوست د زدکړې لپاره په طالب د فارسي ژبې يو ګران شعري کتاب لوستل کيږي، چې بيخي ګران او د زدکونکي ژوند له کړاوه ور ډک کړي. د فقهې په برخه کې شروط الصلاة، قدوري، منية المصلي او... يو په بل پسې ورته لوستل کيږي. دا کتاب که په خپل ذات کې سم دقيق وکتل شي او بيا د هغو طالبانو علمي کچه وارزول شي، نو ترمنځ به يې خورا زيات توپير ومونډل شي. دا کتابونه د لويانو لپاره دي، ماشوم په دې کتاب کې د زدکړې پر ځای متحير کيږي او لالهانده پاته شي دلته څه حال دی؟ ماشوم ته ځينې شيان لومړيتوبونه دي چې ژر يې بايد زدکړي، د لمانځه، اودس، غسل او دې ته ورته موضوعاتو مسايل بايد په ساده ژبه ورته بيان شي چې هغه يې زده او عملي کړي. نه دا چې په سخته ژبه د مذاهبو له اختلاف سره ورته بيان شي چې هغه د زدکړې پر ځای نور هم ګنګس شي.

لومړی که دا ابتدايي کتابونه د بلې ژبې پر ځای په خپله ژبه ورته وليکل شي، لا به ښه شي، ځکه ماشومان به ژر خپل ديني مسايل زدکړي، اما که په بله ژبه ورته ويل کيږي، نو بايد دومره ساده وي چې دوی ته په زدکړه کې ستونزې جوړې نه کړي، دويم شی بايد هغه څه په پام کې ونيول شي چې ټولنه کې موجود دي او د اوس وخت له اړتيا سره يو عام رواج هم دی. لکه: د خولې د پاکولو لپاره د برش او کريم مثال، د استنجاء لپاره اوبه او ترې وروسته د لاس مينځلو لپاره صابون يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شامپو راوړل، پخواني مثالونه له کتابونو باید وایستل شي، لکه د خاورو استنجاء، په خاورو لاس پاکولو، د لرګي مسواکونه او داسې نور شیان چې نن نه کارېږي او ځای یې نورو شیانو نیولی دی.

که د مدرسې پر ځای ماشوم لومړی زدکړې له ښوونځي پیل کړي، نو لا به ښه شي، د مدرسې او مکتب فاصله به هم ختمه شي او لومړی عمومي زدکړې به ټولو ماشومانو کړې وي چې په اینده تعلیمي ژوند کې دا بیناد ورته ډېر ګټور ثابتېدلای شي. که څه هم د مکتب په اوسني نصاب کې هم ستونزې شته اما د مدرسې په نسبت بیا هم ښه دی، ماشوم د مکتب په نصاب کې د مدرسې تر هغه ډېر څه زدکولای شي، که د ماشومانو په اړه دا تګلاره ومنل شي خورا ډېرې ګټې به ولري.

۲/ د ګرامر ستونزه

زموږ اوسني نصاب کې تر ژبې مخکې د ګرامر قواعد په زده کېږي، د صرف او نحوې کتابونه له پیله په قواعدو پیل کوي، استادان هڅه کوي چې په طالبانو د صرف او نحوې قواعد حفظ کړي. د دې نتیجه دا شي طالبان یوازې پر ژبه قواعد یاد کړي نور یې د اجراء لپاره عربي جملې، کلمې او له ځانه په هغه ژبه کې مثالونه نه شي جوړولای. اصلن قواعد تر هغو معنا نه لري چې یو څوک په ژبه خبرې ونه شي کړای، کله چې د یوې ژبې د لغاتو ذخیره له یو چا سره نه وي، خبرې نه شي په کولای، مفردات او جملې یې حفظ نه وي، نو یوازې د ګرامر اصول یادول یې هیڅ نه شي دوا کولای. د ژبې په زدکړه کې تر ګرامري قواعدو د کلیمو، جملو، ترکیبونو، مفرداتو او اصطلاحاتو یادول ډېر اړین دی، ګرامر باید تر دې وروسته ولوستل شي او ګرامر دومره ډېر مهم نه دی چې په اړه یې ګڼ کتابونه ولوستل شي، یو کتاب د ګرامر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره بیخي کافي دی چې د عربي ژبې د صرف او نحوې ټول مهم اصول پکې بیانېدلای شي، که په یوه کال کې نه ویل کېږي نو کولای شي چې په دوه کاله یې ولولي او تر څنګ یې د ژبې پر ویلو، لیکلو، اورېدلو او دې ټولو قواعدو ته له ځانه د تمریناتو جوړول به د طالبانو دنده وي چې په زدکړه کې به یې مهم نقش ولري.

زموږ د مدرسو په نصاب کې دلته ستونزه داده چې یوازې د ګرامر پر موضوع یې ټول فوکس دی، دا لار یې ترکستان ته تللې ده. له دې امله د مدرسي څخه فارغ کسان نه په عربي خبرې کولای شي، نه لیکل کولای شي، نه د عربو په خبرو پوهېږي او نه هم د اوس عصر-نوې عربي کتابونو باندې پوهېږي، ځکه دوی ژبه نه زده کوي، بلکې ګرامر وایي او خپل ځو کلونه یوازې د ګرامر یادولو تېر کړي چې د ژبې زکړې ته یوازې لس فیصده اړین بلل کېدای شي.

د ضعف یوه بله نکته داده چې کتابونه په دې برخه کې زیات لوستل کېږي، دا کتابونه هم زیات دي، حجم یې غټ دی، له دې ټولو سره پېچلي او د پخوانۍ زمانې پر میتود لیکل شوي دي چې تر وضاحت یې اغلاقیت ته زیاته توجو کړې ده. د اوس وخت تقاضا داده چې کتابونه یې راکم کړل شي، په روانه عربي ژبه ساده ولیکل شي او تر اغلاق پکې وضوح زیات وي. دا کتابونه دې یوازې یو یا دوه وي چې اوس وخت په عربي کې دا کتابونه پر نوي میتود لیکل شوي دي او د صرف و نحوې دواړو لپاره پوره بسنه کوي، زموږ د مدرسو استادان باید نور د زمانې غوښتنې ومنې او د عربي ژبې په اړه تر پخوانیو کتابونو نوي هغه کتابونه ګټور و ګڼي چې عربو د اوس وخت لپاره د زمانې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنو په رڼا کې ليکلي دي او زه په دې باور يم چې دا کتابونه به زموږ د مدرسو طالبانو ته هم ډېر ګټور وي.

د اهميت وړ يو ټکی دا هم دی چې د ګرامري کتابونو تر څنګ دې د محاورې او د لغاتو د ذخيرې زياتولو کتابونه هم په نصاب کې شامل شي، چې طالبان نه يوازې له ګرامر سره بلد کړي، بلکې په دوه درې کاله کې عربي ژبه داسې زدکړي چې هم ليکل په وکړي، هم يې مطالعه کړای شي، هم په عربي خبرو وپوهېږي او هم ايينده د دې ژبې زدکړه، طالب ته د يوه هنر کار ور کړي.

۳/ په خپله ژبه د ځينو اړينو کتابونو نه شتون

له پښتو ژبې سره د مدرسې ملايانو تر يوه حده سمه دښمني پيل کړې وه. حتا ځينو به يې ويل چې پښتو د دوزخ ژبه ده. دا مشکل له دې امله را پيښ دی چې زموږ د نصاب په برخه کې موږ په خپله ژبه هيڅ کتابونه نه در لودل، دا تشه د دې سبب شوه چې د مدرسې طالبان له خپلې ژبې څخه لرې شي، د خپلې ژبه زدکړه خوند ور نه کړي، د خپلې ژبې مطالعه ونه کړي کتابونه کې ونه لولي او ليکل خو بيخي لرې خبره ده. ان تر دې حده چې اخير يې دښمني ور سره واخيسته، ما د خپلې طالبي دورې مهال د پښتو کتابونه په مدرسه کې راسره در لودل، ما ته څو پلا نه يوازې استادانو له هغو کتابونو د ځان ساتنې وويل؛ بلکې طالبانو به هم هره ورځ راته ويل. دا يو مشهوره خبره او عمومي ذهنيت وو چې د پښتو کتابونه لوستل د عربي کتابونو مطالعې ته زيان رسوي، اما دا خبره ما کله هم له استادانو سره ونه منله، نه طالب دا خبره راسره پېچلای شوای، ځکه ما په عربي تر دوی ښه مطالعه کولای شوای، کتاب به مې هم زده کاوه، د استادانو سترګې هم زما لور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرېدلې، له دې امله يې په ټينګار کله هم نه راته ويل چې پښتو کتابونه به نه ګورې.

زما په اند د ځينو فنونو پيلني کتابونه که پـه عـربي او پښـتو دواړو ژبـو وي، ګټه به يې زياته وي، د فقهې لومړي کتابونه بايد په خپلـه ژبـه وي چې طالب سمه زدکړه ترې وکړي. همدا شان به خپله ژبه هـم زدکـړي، ما ته اوس دا معلومېږي چې څوک په خپله ژبه نه پوهېږي نو هغه د بـل په ژبه هم ځان نه شي پوه کولای يا به هم ډېره ورته سخته وي. لـه دې امله د ځينو پيلنيو کتابونو ژبه که پښتو شي ځو ګټـې بـه وکـړو: اول، لـه خپلې ژبې سره به طالبان شناخته شي، دوه، مفاهيم بـه عـام فهمـه وي، درې، نسبت د بلې ژبې زدکړې ته په خپلـه ژبـه شـيان ژر زدکېـږي، نـو طالبان به پيلني کتابونه ښه زده هم کړي.

۴/ له وخت سره سم د ځينو اړينو کتابونو نه وجود

اوس د علومـو خـانګې پراخـې شـوې دي، لـه دې املـه د علومـو د زدکړې لپاره وخت کم دی، همدې نکتې ته په کتـو بايـد د مدرسـو پـه نصاب کې ځينې اړين شيان زيات او ځينې بې اړتيـا کتابونـه څنـې کـم شي. د ګرامر په برخه کې مې هم وويل چې نصـاب کـې ټـول کتابونـه يوازې د ګرامر په اړه دي، د ژبې د زکړې کتاب نـه شـته، دا اړتيـا پخـوا هم وه او اوس نوره هم زياته شوې ده. د عـربي ژبـې د زکـړې کتابونـه بايد زيات شي او د ګرامر کتابونه دې راکم کړل شي، د نحو مير، هداية النحوې، کافې، شرح ملا جامي او عبد الغفور پر ځای دې نن د ګرامـر يو ښه کتـاب لـه هغـو معـاصرو کتـابونو غـوره شي چـې عربـو د خپلـو مدارسـو لپـاره لـيکلي دي، خـو د دې نـورو بـديل دې د ژبـې کتابونـه وړاندې کړي. همدا شان په فقه کې خورا نوې زاويې پيدا شوې دي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصاد له ميدانه واخله بيا تر کورني ژونده په ټولو برخو کې نوي مسايل را پيدا شوي دي چې د مدرسو په نصاب کې بايد دې ټولو برخو ته پام وشي. د مدرسې طالب العلمان چې د اوس وخت د ديني قشر ـ مسايل به ورته حل و فصل کوي نو ورته په کار ده چې مسايلو کې نوي بعدونه وپېژني او هغه زاويې په پام کې ولري چې نننـي پرمختگونـو ورتـه لار جوړه کړې ده. يوه نوې اړتيا د د انگريزي ژبې د زدکړې په اړه هـم ده، دا يوه له مهمو اړتياو څخه شوه، ځکه نه يوازې د ټيکنـالوجي ژبـه ده، بلکې د نړۍ د معرفت او علومـو ژبـه هـم ده. د نـړۍ د هـر شي پـه اړه تحقيقات په همدې ژبه کېږي، له نـړۍ سره د وصـال ژبـه ده، مـوږ پـه خپل جيب کې ټيليفون حتمن لرو، که دا ژبه مو زده نه وي، نو د هغه په سسټم پوهېدل به هم راته مشکل وي، ان زموږ په لاسي ساعت کې هم دا ژبه شته، که تاسو يې شاته وگورئ يا يې مخته دقيق متوجې شئ نو د انگريزي لارښونې به حتمن ورباندې ووينئ. بله مهمه اړتيا د کمپيوټر د زدکړې ده، نه يوازې دا چې په دنيوي کـارونو کـې مهـم دی، بلکـې د ديني طالبانو لپاره هم اوس مهم دی. انټرنيټ پکې کـارول کيـږي چـې زموږ د ژوند يوه ډېره لازمي اړتيا ده، ليکل پکې کوو چې هيڅ چاره نـه ترې لرو، همداشان د کتابونو لپاره اوس مهم ساپټويرونه جوړ شوي دي چې کمپيوټر کولای شي هغه خـلاص کـړي او مـوږ ور څخـه اسـتفاده وکړو؛ لکه: مکتبه شامله، موسوعه شـامله، الباحـث الحـديثي او داسـې نور. له دې امله نو کمپيوټر زدکول د اوس وخت يوه سخته اړتيا ده چې بايد مدرسو په نصاب کې ځای ور کول شي.

د منطق او فلسفې په اړه زياته اړتيا نـه شـته، کـه وي نـو دومـره زيـاتو کتابونو ته نه شته. هسې هم د ديني مدرسو طالبـان لـه منطـق او فلسـفې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره زيات جوړ نه دي، له دې املـه بايـد لـه دې فنونـو سره د شـناخت لپاره دې ځو بنيادي کتابونه په نصاب کې داخل شي او لوستل بـه يـې ورته بې گټې نه وي، نور دا يوه پيږه منطقـي کتابونـه دې لـه يـوه مخـه وايستل شي. جالبه داده چې د منطقو تر لس زيـات کتابونـه پـه داسـې ډول تدريسېږي چې ټول يې تقريبا څو خاص موضـوعات تـر تحيقيـق لاندې نيسي، نو دومره پېچلي دي چې د ويلو مهال به په سل کـې شـل فيصده طالبان وي چې په دې کتابونو دې د استاد تر تشريح وروسته په متې پوه شي. ما په کراچي کې د درس ويلو مهـال ځينـې نـوي کتابونـه ليدلي وو چې پاکستانيو مدرسو کې ويل کېـدل، کـه مـوږ هـم دا لويـه برخه يې ايسته کړو او يوازې له دې فنونو سره د شناخت لپاره پـر ځينـو بنيادي کتابونو تمرکز وکړو نو زما په اند هم به وخت را بچت شي او هم به له دې فنونو سره شناخته شو.

د بلاغي علومو په اړه زموږ پوهـه ډېـره پـر کمـزوري بنسـټ ولاړه ده. لومړی موږ له دې علومو سره په خپله ژبه کې هيڅ ډول شناخت نه لرو. له بده مرغه چې زموږ د مدرسو طالبان فکر کوي بلاغي علوم يـوازې د عربي ژبې لپاره دي او نورې ژبې له دې څخه بې برخـې دي. دلتـه بيـا يادونه کوم چې که موږ په نصاب کې له پيله په خپله ژبه ځينـې کتابونـه لرلای نو داسې خلا به نه رامنځته کېده. د بلاغت په اړه موږ بيخي تـش لاسي يو، کتابونه يې د بلې ژبې په گرانه عربي ليکل شوي دي، ما چـې خپله دا کتابونه ويل نو هيڅ نه پرې پوهېدم، ما چې کله بيـا د تعلـيمات اسلامي لپاره تياري کوله او د بلاغت په نوم مـې يـو عـربي کتـاب چـې نوی د يوه عرب له لوري ليکل شوی دی وکتی پـوه شـوم چـې مـوږ د مدرسې کتابونه څومره پيچلي وو او موږ څومره بې ځايه وخت پر هغـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونو تېر کړی دی. د بلاغت په اړه کتابونه هم له سره لیکل غواړي، دا شته کتابونه له یوې خوا ډېر پخواني دي او بل ډېر مغلق دي، دا کتابونه د طالبانو تر سویه لوړ دي، اصلن د زدکړې مهال باید تمرکز یوازې د طالب پر زدکړه او اخذ وي، نه دا چې څومره پېچلي کتابونه لوستل کېدای شي، دلته هم د کتاب لیکوال ظلم کوي چې مغلق کتاب لیکي او هم استاد ظلم کوي چې یوازې د خپلې تبارې د تیزولو لپاره تدریس کوي د نورو غم ورسره نه وي. په عربي کې پر دې موضوعاتو مهم کتابونه اوس لیکل شوي دي چې هم اسانه دي، هم لنډ دي او هم د وخت غوښتنې په نظر کې نیول شوې دي، که د مختصر، مطول او د دې دوو کتابونو د متن پر ځای اوس نویو کتابونو ته ځای خالي شي د طالبانو لپاره به ډېر ګټور وي.

زموږ د نصاب یوه بله خلا د تاریخ په برخه کې ده، تاریخ بیخي په مدرسو کې بې اهمیته شوی دی. ځکه د تاریخ په اړه هیڅ کتاب نه شته، د تاریخ ځینې مهم کتابونه باید په خپله ژبه او عربي دواړو وخت ناوخته تدریس شي چې طالبان د تاریخ له اهمیت سره بلد شي او هم له تاریخ څخه عبرتونه واخلي. د تاریخ په برخه کې په ځانګړي ډول د خپل وطن او سیمې په اړه هیڅ نه پوهېږي چې د دې سیمې تاریخ څه دی؟ دا یوه لویه خلا ده چې باید حتمن ورته جدي پاملرنه وشي.

د سیرت په اړه هم کتابونه د نصاب په کتابونو کې ځای نه لري، د پاکستان په مدرسو کې سیرت ته په څو درجو کې ځای ور کول شوی دی، د رسول الله ص سیرت باید پر څو برخو وویشل شي او بیا له ابتدایي مرحلې واخله تر اخیره په بېلابېلو درجو کې په اسانه او متوسطه او لوړه سویه ځای پر ځای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعوت برخه بیخي د ارزښت وړ نه بلل کېږي، نه اصول ورته ټاکل شوي دي او د نصاب په برخه کې حتا یو مضمون لا نه لري، دا برخه خورا خواره ده او ډېر زیات کار ورته په کار دی. له پیله دې په خپله ژبه کتابونه ورته ولیکل شي او په اخیر کې دې په عربي ژبه هم ځینې کتابونه د نصاب برخه شي چې د دعوت په اړه یې مفصل او مجمل بحثونه کړي وي.

د فقهې کتابونه دې له یوې مخې نوي کړل شي، لومړی دې ساده کتابونه ولیکل شي چې که بیخي په خپله ژبه وي لا به ښه وي، تر دې وروسته دې په عربي شي او بیا چې د طالب سویه لوړېږي نو د کتاب علمي کچه دې هم وسره پورته کېږي چې اخیرو درجو کې دې د مذاهبو پرتلې ته ورسوي او د څلورو یا پنځو مذاهبو ترمنځ دې د پرتلې کتابونه هم ولیکل شي چې طالبان د نورو مذاهبو په اړه معلومات تر لاسه کړي او هم د مذاهبو ترمنځ د تعصب کچه ورسره را کمه کړل شي.

د اصولو فقهې په اړه هم شته کتابونه کافي نه دي، ما په دې اوس وخت کې ځینې مهم کتابونه ولیدل چې د اصولو په اړه لیکل شوي دي که دا کتابونه په نصاب کې ځای شي، ښه به وي، یو لور ته نوي دي او بل لور ته ساده او اسانه دي. د اصول الفقهې د قواعدو او فقهي اصولو په اړه هم باید داسې کتاب نصاب کې وي چې د دې دوو فنونو د تفریق پر مسایلو یې رڼا اچولې وي، طالب ته باید دا روښانه وي چې اصول الفقه او فقه تر خپل منځ څه ارتباط سره لري او کوم توپیرونه شته چې نه څنې ګډ شي او نه هم بیخي دومره سره بیل شي چې د ګډوالي هیڅ مشترک ټکی ورته پیدا نه شي کړای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تفسیر په اړه خورا لویه خلا موجوده ده، همدا شان د حدیثو په اړه موږ له وخته ډېر لوی ظلم کړی دی. د نصاب په مختلفو مرحلو کې دې د قران کریم ترجمې ته ځای ورکړل شي او هم دې د حدیثو ځینې کتابونه ولوستل شي چې د حدیثو دورې ته تر رسېدو مخکې باید د حدیثو او تفسیر له روح سره طالب اشنا وي، هسې خو دوره یوازې په یوه کاله ویله کېږي او هغه هم نیم کال استاد او طالب دواړه په تاخته وي، تفسیر او حدیث د تاختې کار نه دی، د نصاب له پیله بیا تر پایه باید په ټولو برخو کې قران او حدیث ځای ولري چې طالب یې هیڅ وخت هم له اهمیت څخه غافل پاتې نه شي. اصولو ته یې هم توجو په کار ده، موږ د حدیثو اصولو ته بیخي شا ور ګرزولې ده او د تفسیر په اړه هم یوازې یو کتاب لوستل کېږي چې کفایت نه کوي. د نصاب په جلا جلا مرحلو کې دې د تفسیر او حدیثو اصول ور شامل کړل شي چې هم یې زدکړې ته پام وشي او هم طالبان ترې غافل نه شي.

له دې یادو نکتو سره دې د ځینو هنرونو لور ته هم پام وشي لکه، خوش خطي، لیکوالي، د ترجمې فن، د خطابت یا بیان فن، د حساب یا ریاضي فن، اوس خو خلاصة الحساب لوستل کېږي چې هیڅ نه ترې زدکېږي، د هندسې په برخه کې پخوانی یو کتاب دی چې اوس باید وایستل شي او نویو کتابونو ته ځای ور کول شي، د شعر او ادب په برخه کې هم د عربي له پخوانیو معیارونو سره سم یو کتاب دی چې باید نویو کتابونو ته ځای ور کول شي ځکه هم نوي دي، هم ساده دي او هم یې نوې بعدونه پکې څېړلي دي. د هنر په برخه کې دې پر نورو هنرونو هم فکر وشي که ګټور وګڼل شي نو باید نصاب ته په داخلولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې هيڅ تذبذب ونه شي. د ژبو په زدکړه دې هم فکر وشي، که په نصاب کې د عربي تر څنګ د ځينو سيمه ييزو ژبو کتابونو ته ځای ور کړل شي ګټه به يې حتمن زياته وي. د ژبې زدکړه کمال دی او دا کمال د ژوند په ټولو برخو کې انسان ته په کار ور ځي. هغه بې ګټې کتابونه چې اوس وخت يې فايده نه شته بايد وايستل شي او ځای دې همدې د ژبو کتابونو ته خالي شي چې له طالبانو سره په ډېرو برخو کې مرسته کولای شي، په ګڼو ژبو به مطالعه کوي، له هر ډول استادانو به درس ويلای شي، ممکن د ترجمې په برخه کې کار ترې واخلي او داسې نور کاري مجالونه هم ورته برابرېږي.

۵/ د ځينو فنونو کم لوست او د نورو بيا زيات

زموږ نصاب يو معتدل نصاب نه دی، دې لور ته يې اصلن هيڅ پام نه دی شوی. اوس چې وخت کم دی او د علومو څانګې پراخې شوې، نو نوره نړۍ کوښښ کوي چې اړين کتابونه په زدکونکو ووايي او مختنوي رادبره کېدونکې علمي څانګې په زدکړي. خو زموږ په نصاب کې ځينې کتابونه له هر ډول ګټې پرته يو درجن ويل کېږي او نور بيا له هر څومره اړتيا سره هيڅ نه ويل کېږي. مثالونه يې د منطقو او حديثو ور کولای شو. حديث يوازې د اخيرني کال په دوره کې ويل کېږي چې طالب هم پايڅې پورته کړې وي او استاد هم، منطق بيا له ايساغوجي واخله تر سلم و حمد الله پورې ويل کېږي چې تر يوه درجن هم زيات کتابونه دي او ګټه يې لکه دوی چې په ژوند کې نه ده ليدلې موږ هم نه ده ليدلې.

د ګرامر، فقهي، منطق، صرف، فارسي ادب، بلاغت، اصول الفقهي کتابونه دې يوه برخه ايسته کړل شي، يوه برخه دې په نورو بتديل کړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او که ووایم یوازې یو فیصد کتابونه یې داسې دي چې پر ځای دې پاته شي دا نور ټول یا د ایسته کولو وړ دي یا یې د بدیل اړتیا ده. په مقابل کې دې د سیرت، دعوت، کمپیوټر، انګریزي ژبې، عربي ژبې، پښتو ژبې که اړتیا وه د فارسي او اردو ژبې د زکړې کتابونه، اصول الحدیث، اصول التفسیر، تاریخ، نوې فلسفې، نوي بلاغي علوم د پښتو او عربي دواړو، د حدیثو بېلابېل کتابونه د تعلیمي دورې په جلا جلا مرحلو کې باید ولوستل شي چې دا برخه زموږ په نصاب کې خواره ده، غني کېدا ته اړتیا لري او هغه اوله برخه یې تر اړتیا زیاده ده چې کافي کمېدا او بدلېدا ته ضرورت لري.

/٦ د ځینو نویو فنونو او وسایلو د معرفي کتابونه

په مدرسه کې نوی فکر او نوي وسایل لکه په دین کې بدعت داسې بد ګڼل شوي دي. هیڅ نوی فکر ورته لار نه کوي او هیڅ نوی کتاب ورته د پخواني غونډې ښه مقام نه لري. له دې امله نو له جدیدو وسایلو سره دومره نابلده دي لکه هغه چې له بلې نړۍ راغلي وي او دوی یې هیڅ اړیکه ورسره نه لري. که په نن پېر کې ژوند کوو، له دې خلکو سره مو سر و کار وي، همدې خلکو ته د دین تعبیر او تفسیر زموږ دنده وي، نو دا وسایل نه یوازې زموږ لپاره اړین دي، بلکې فرض کفایي دي. د ژوند په هره برخه کې ستا مخالف ځای نیسي، که ته هلته ور نه شې؛ نو نه یوازې هغه مقام درڅخه نیسي. بلکې نورو ځایونو ته هم سرایت کوي او بیا یې مخه نیول مشکلېږي. د جدیدو وسایلو په اړه همدا تګلاره اوس نورې نړۍ را خیستې ده، که مسلمانان په رښتیا د نورو له فکري یرغل څخه ځانونه ساتي؛ نو په جدیدو وسایلو او افکارو کولای شي چې د دې یرغل مخه بنده کړي، که نه د بل تر فکري او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتوري يرغل لاندې به دل کېږي. له نيت سره دښمني حللار نه ده؛ بلکې سالمه کارونه يې حل دی، کمپيوټر د دښمنۍ شی نه دی، بلکې زدکړه او د خپلو موخو لپاره استعمال يې مناسب حل دی، هر نوی فکر د رد وړ نه دی، بلکې هغه فکر بايد رد شي چې معنوي او مادي ارزښتونو ته لغته ور کوي، دا نو گرانه ده چې په ژوند کې دې مادې وسايل ټول نوي شي؛ خو افکار دې همداسې زاړه پاته وي، د ژوند يوه برخه پر بله اغېز کوي، له دې امله نو که وسايل نوي کېږي، افکار ورسره اتومات بدلېږي؛ نو که موږ ورته له وخته تياري ونه لرو بيا يو دم له جديدو افکاروسره مخ شو، حتمن به يې د ځواب پر ځای په خاموشي د ځواب هڅه کوو چې ماته به زموږ حتمي تقدير وي. له دې امله نو د نصاب په برخه کې نوي وسايل معرفي کول، زدکړه، پالل يې، افکار نوي کول، هنرونو ته ځای ور کول او طالبان ورته تشويقول د دې وخت تقاضا ده او که څوک يې درک نه کړي، حتمن به د ژوند له کاروانه شاته پاتېږي او يوه ورځ به د حسرت لاسونه بيا سره مښي.

۷/ د هنرونو کموالی

د مکتب او مدرسې په نوم د ماشومانو د تعليم بېلولو دا زيان ورساوه چې د مدرسو طالبان له خورا ډېرو هنرونو بې برخې شول. هغه څه چې په مکتب کې ور زده کېږي، هغه په مدرسه کې نه شته، د مدرسې نصاب له لومړي سره تخصصي- دی او طالب العلم له پيله تر يوې کټگورۍ را محصور کړي. د دې تاوان دا شي چې هغه عمومي کمالات نه شي زدکولای، د مکتب يو اهميت په دې کې دی چې مضامين يې عمومي وي او د زياتو شيانو په اړه زدکونکي ابتدايي معلومات کولای شي يا هم له گڼو فنونو سره يې اشنا کوي. ژبې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي وسایل دي، د ليکنې فن دی، د خط ښکلا ده، رسامي ده، له حساب و کتاب سره شناخت دی، سائنس سره بلدتيا نن اړينه ده او هغه د مکاتبو په نصاب ممکنه ده خو مدرسه کې له دې يادو شيان هيڅ هم نه شته. د مدرسې نصاب د جغرافيې په اړه هيڅ نه لري، ټولنيز نزاکتونه پکې نه زده کيږي، له خلکو سره د تعامل په اړه هيڅ نه شته، که د مکتب او مدرسې په نوم دوه بېل نصابونه ماشومانو ته بايد تعين نه شي، په ابتدا کې به ټولو ماشومانو هغه څه ويلي واي چې د يوه ماشوم لپاره يې ويل اړين وي او هغه ته به په خپل ايينده ژوند کې گټه رسوي. له مدارسو زياتره اوسني فارغين نه په عصري علومو پوهيږي او نه په ديني. زموږ ټولنه شاهده ده، لس يا شل سلنه يې داسې دي چې ويل شوي علوم بيرته تدريس کولای شي که نه اتيا سلنه يې د هغه وړتيا هم نه لري. نو هغه نصاب چې نه د عصري علومو سره شناخت په جوړيدای شي او نه د دين معرفت لپاره بسنه کوي، څنگه يې يو تعليمي نصاب وبولو؟ زموږ نصاب د ډيرو نور تشو ترڅنگ دا تشه هم لري چې طالبانو ته د دنيوي هنرونو او کمالاتو په اړه هيڅ هم په نظر کې نه دي نيول شوي. فارغ ملا وي په خپله ژبه ليکل نه شي کولای، په يوه شرکت کې د منشي يا ميرزا دنده نه شي مختته وړلای، په يوه مکتب کې د ساده رياضي، ساينس، تاريخ، حغرافيې او... استادي نه شي کولای حتمن به هغه ته ديني مضمون ور کول کيږي، په رسنيو کې يوازې د ديني بخش خپرونه مختته وړلای شي نور پروگرامونه ورته سخت وي، د کتاب ترجمه نه شي کولای، خپله ليکل نه شي کولای، د عربي ژبې د استاد دنده نه شي سرته رسولای، ښه ښکلی خط نه لري، رسام نه وي، له دې پرته هغه هنرونه چې يوازې په تمرين او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي کار زده کیږي لکه نجاري او داسې نور خو بیخي پر خوله هم نه راوړي. د نصاب په اصلاح کې همدې لوري ته ډېره توجو باید وشي.

۸/ لومړیتوبونه په نښه کول

په ژوند کې چارې ډېرې دي، که ټولو ته په یوه پلا لاس ور واچول شي نو اخیر به د ټولو پای ته رسول مشکل شي، له دې امله انسان تل هڅه کوي چې ځینې تر نورو مخکې کړي. دا ولې؟ ځکه هغه تر نورو اولویت لري، دا چارې له دینه بیا تر دنیا په ټولو برخو کې شته. د مدارسو په نصاب کې دې برخې ته توجو نه ده شوې، نه د هنرونو د زدکړې په برخه کې نه د فقهي مسایلو په میدان کې.

د قران له متن څخه هم د اولویت په اړه مثالونه موندلای شو او له حدیثو څخه هم. فقهاؤ هم په دې اړه بحثونه کړي دي، د اوس له وخت له غوښتنو سره سم باید ځینې کتابونه په دې برخه کې ولیکل شي او د مدرسو په نصاب کې ځای ور کړل شي.

هر انسان په ژوند کې لومړیتوبونه لري، د فرد او ټولنې لومړیتوب بیا توپیر سره لري، د وخت او مکان لومړیتوبونه هم فرق لري، د یوې ټولنې د کلتور لومړیتوب هم له بلې سره ښایي فرق وکړي. د مدرسو طالبان په دې برخه کې خورا کم پوهېږي، په دې مسایلو که د لومړیو درجو طالبان پوه نه شي، پروا نه لري، اما لوړو درجو ته بیا دا مهمه ده ځکه له دې هر څه سره مسایل تعلق لري چې د یوه دیني عالم لپاره ورباندې پوهېدل اړین دي.

۹/ اخلاقیاتو ته نه پام

د اخلاقیاتو په برخه کې زموږ نصاب هیڅ کتاب نه لري. حتا طالبان په دې اړه دومره خالي ذهنه وي که د اخلاقیاتو په اړه له یوه لوی طالب

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه پوښتنه وشي، ممکن د اخلاقو په اړه ابتدايي معلومات هم ور نه کړي.

دا چې د اخلاقیاتو بحث دلته هيڅ نه کېږي، نو ځکه يې په اړه دا بحثونه هم نه دي شوي چې د ټولنې اخلاقي نظام د شريعت پر نصوصو څومره اغېز لري؟ دا او دې ته ورته مهمې پوښتنې د مدرسې نصاب نه شي ځوابولای او همداسې ګونګه روژه يې په دې اړه نيولې ده. نن دا ډول کمزوری نصاب په هيڅ صورت د منلو وړ نه دی، له دې امله بايد ژر تر ژر د نصاب پر سمونه کار وشي او دې اړخونو ته جدي پاملرنه وشي.

۱۰/ تفسير، حديث او فقهې ته لازمه پاملرنه

له ديني علومو څخه وروستی هدف په تفسير، حديث او فقه کې تخصص وي، د همدې هدف لپاره له پيله په نصاب کې همدې درو فنونو ته اهميت بايد ور کول شي. نوي ابتدايي کتابونه دې ورته وليکل شي، لومړی بايد ساده او اسانه وي، د درجو له لوړېدا سره دې د کتابونو علمي کچه هم ور لوړه کړي او همداسې تر پايه.

زموږ په اوسني نصاب کې تر ټولو لويه تشه د حديث او تفسير په برخه کې ده. دې دوو فنونو ته بيخي کمه توجو کېږي او د فقهې په برخه کې که څه هم لازمه پاملرنه شوې ده خو هغه کتابونه يې زاړه دي، د نوي ميتود هيڅ کتاب نه شته، خصوصن د مقارنې په برخه کې بيخي يو کتاب هم نه شته.

د فقهې په برخه کې دې ځينې کتابونه نوي وليکل شي چې زموږ نصاب يې هيڅ نه لري، لکه جديد مسايل، نوي فقهي قواعد او د مقارنې برخه، ځينې دې په نورو تبديل شي، ځکه په هغو کتابونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاړه تر وخت تېر بحثونه دي چې اوس ورته اړتیا نه شته او د هغو مسایلو ځای دې نویو مسایلو ته ور کړل شي چې په ټولنه کې اوس بیخي مروج دي لکه نوي کاروبارونه، بانکي مسایل او د معاملاتو د برخې نور نوي موضوعات.

۱۱/ د هیوادنۍ مینې تشه

له هیواد سره د مینې په اړه نو د مدرسو نصاب نه یوازې دا چې تشه یې ډکه شوې نه ده بلکې پر ضد یې مواد موجود دي. د شرط لپاره له شلو ملایانو پوښتنه وکړئ چې د زیاترو ځوابونه له هیواد سره د مینې پر ضد وي.

نشنلیزم د مدرسې طالبانو د کفر معادل ورته معرفي شوی دی، دوی ته نه دي ویل شوي چې ټول نبیانو خپلو قومونو ته مبعوث شوي وو، دوی ته نه دې ویل شوي چې پیغمبر د هجرت مهال مکې ته ویل چې د ځمکې تر مخ راته ګرانه یې. دوی ته فکر ور کول کېږي چې د هیواد او قوم لمانځنه حرامه ده. دا خبره پر خپل ځای سمه ده، لمانځنه که د قوم وي یا هم وطن، حرامه ده، مګر لمانځنه او مینه توپیر سره لري. موږ که خپل وطن ونه لرو نو بل هیواد د سجدې ځای هم نه راکوي، خدای کور ته چې د حج لپاره ځې هم به د خپل هیواد په پاسپورټ ځې او د هغه هیواد ویزه به لګوې، مشخصې ورځې در کول کېږي او تر هغو ورځو وروسته که د خدای په کور کې هم ولیدل شې نو د قانون له مخې به هغه هیواد حتمن سخته سزا ور کوي، هغه هیواد ته په وړیا توګه تلای هم نه شې، بلکې ویزه به یې هم په پیسو اخلې، لنډه او مشخص وخت به هلته تېروې او بیا به د وخت تر پوره کېدا وروسته یو لمونځ هم هلته نه کوې سمدستي به ځان وباسې. له دې څخه موږ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید د خپل هیواد اهمیت معلوم شي، له خپل هیواد او ملت سره مینه که فطري نه ده نو داسې گرزي لکه فطري. د دې لپاره اړینه ده چې په نصاب کې دې فطري مینې ته ځای ورکول شي او طالب له نعمت څخه بې برخې نه شي چې له خپل وطن او ملت سره بې کچې مینه ولري او دا هر څه د مدرسې د کتاب له مخې په شرعي دلایلو باندې زدکړي.

۱۲/ انتقادي فکر

د مدرسې د نصاب یوه بله نیمگړتیا د تدریس په برخه کې ده. دلته استاد هر څه وایي او شاگرد یې اوري، نور نه پر استاد نیوکه شته او نه استاد خلکو ته دا فکر ورکوي چې تاسو د تدریس او کتاب په اړه خپل فکر راسره شریکولای شئ. وچ کلک جمود حاکم دی، استاد د یوه مستبد حاکم په شان تعامل له شاگردانو سره کوي چې د هغوی پر ایینده ژوند حتمن دا منفي اغېزې لري.

په نصاب کې داسې هیڅ کتاب نه شته چې د تدریس او درس په اړه دې لارښوونې کړې وي، د همدې خلا نتیجه ده چې استادان یې د تدریس په طریقو نه دي خبر او یوازې له وچ زور او استبداد څخه کار اخلي او یوازې استاد محوره تدریس کېږي چې د شاگرد فکر، ذهن، وړتیا و اهلیت ته پکې هیڅ ځای نه شته.

استاد کتاب مخته بږدي او درس وایي، تخته نه شته چې لیکل پر وکړي، د تېرو درسونو په اړه بحث نه شته چې هر طالب له خپل فکر او معلوماتو سره سم برخه پکې واخلي، د ایینده درس پوښتنه نه کېږي چې د شاگرد ذهنیت یې په اړه څنگه دی؟ استاد راځي کېني او درس وایي، کتاب ته گوري مثال او ممثل یې ټول له کتابه وي، که یو دم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاده کتاب یوې خواته شي نو استاد ښایي خاموش ودرېږي او هیڅ هم ونه وايي. دا نصاب دومره کمزوری دی چې د کلونو استاد هم په دې کې دومره پر مختګ نه شي کولای چې د تدریس مهال که کتاب نه وي نو ښایي هیڅ یې تر خوله ونه وزي.

ازادې مطالعې ته هیڅ وخت پکې نه شته، استاد طالب ته نه وايي چې کولای شي ازاده مطالعه وکړي او دا یې په فکري غوړېدا کې مهم نقش لري. د استاد د ادب په نوم د شاګرد خوله بندېږي چې سوال ونه کړي، نیوکه ونه کړي او که په یوه مسله کې له استاد سره موافق نه وي، نو د بې ادبه په نوم رټل کېږي.

د استاد احترام جلا شی دی او له استاد سره په یوه موضوع کې خپل نظر شریکول بېل شی دی. دلته باید احترام او مناقشې پولې سره جوتې شي او طالب دې د بې احترامۍ په نوم له دې نه محرومېږي چې پوښتنه ونه کړي، له استاد سره خپل نظر شریک نه کړي، نیوکه او انتقاد ونه کړي. له همدې دورې باید طالب داسې تربیه شي چې تحمل ولري، د بل مخالف نظر ته احترام زدکړي، دا ور وښودل شي چې ته له مخالف کس سره یو ځای اوسه، حتمي نه ده چې په ژوند کې دې هیڅ مشترک نکات نه وي او ټول دې پر مخالفت راچورلي، نو په وژند کې مخالف او موافقت دواړه حتمي دي او هیڅ وخت په خپل مجلس کې ناست مخالف کس مه تخریبوئ او مه یې شړلو ته مجبوروئ.

نوټ:

زما له نظره زموږ پر نصاب باید له ابتدا تر انتها بیا کتنه وشي. اما زه داسې نه کوم چې یادو مواردو کې مشخص کتابونه یاد کړم چې دغه باید د هغه ځای ونیسي؛ ځکه دا کار باید یوه داسې کمیټه وکړي چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې کار لپاره ټاکل شوې وي، هغوی نه یوازې د دې چارې پوهان او نظروال وي؛ بلکې تر ښې مطالعې او پرتلې وروسته باید همدا کار د هغوی د ټولو په توافق وشي. زما هدف له نیوکې یوازې د خلکو دې لوري ته ور پام کول دي چې ایینده کې ممکن پر دې موضوع نور کسان زیات کار هم وکړي.

۱۹/۱/۲۰۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسيقي په روایاتو کې

نوټ: موسيقي که څه هم اصلن د یوه فن نوم دی چې یوازې سروز او سندرې نه پکې راځي، اما زموږ په وخت کې یې عام استعمال د یوه فن په بڼه نه دی، له دې امله مې په سرلیک کې موسيقي یاده کړې ده.

د موسيقي په اړه د مسلمانو پوهانو ترمنځ دوه انده موجود دي. ډېری پوهان په دې نظر دي چې موسيقي د روایاتو له مخې حرامه ده. د پوهانو یوه بله وړه ډله په دې فکر دي چې د موسيقي حرمت ته په قران کې اشاره هم نه ده شوې او بل خوا د حرمت په اړه زیاتره روایات یې موضوعي او یا سخت ضعیف دي. د حرمت ملاتړي پوهان په دې اړه یوازې اته روایات داسې بولي چې استدلال ترې وشي او تر ټولو باوري روایت دوی هغه بولي چې بخاري په خپل کتاب کې معلق راوړی او نورو محدثینو بیا متصل کړی دی. د دې روایت په اړه محدثین پر دوو ډلو وېشلي دي. ځینې یې د صحت لور ته ترجیح ور کوي او یو شمېر نور یې بیا ضعیف ګڼي. دا مقاله مې د همدې روایاتو د څېړنې لپاره ځانګړې کړېده چې په راتلونکو کرښو کې به یې په اړه تفصیلي بحث وکړو.

په دې مقاله کې د هغو ایاتونو په اړه بحث نه کوم چې یو شمېر کسان یې د موسيقي له حرمت سره تړي. ځکه نه د ایاتونو الفاظ دا توجیه کوي، نه یې سیاق او سباق مني او نه د اصحابو هغه اقوال د سند له مخې کره او ثابت دي چې دا ایاتونه د موسيقي په اړه بولي. دې ټکو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتو نو بحث د هغو روایاتو په اړه کوم چې له دې موضوع سره تړلي دي، خو لومړی د قران د یوې اصطلاح (فحشا) په اړه وضاحت کوم.

په قران کې د فحشا الفاظ د حقیقت له مخې زنا(الاسراء: ۳۲) ته کار شوي، خو دا چې عربو د فحش توری یوازې زنا ته هم نه کاروه، بلکې زنا، له زنا سره اړوند فعلونه او اقوال، همجنس بازي، بخل، بې انصافي او ځینې نورې بدې کړنې، له دې امله نو قران هم له زنا سره یوځای همجنس بازي (العنکبوت:۲۸)، له میرې سره نکاح (النساء: ۲۲) او بدو کړنو (ال عمران: ۱۳۵) ته هم د فحشا اصطلاح کارولې. د (الکلیات) لیکوال وایي:

[الْفَحْشَاء] : كل فحشاء ذكر فِي الْقُرْآن فَالْمُرَاد الزِّنَا إِلَّا فِي قَوْله تَعَالَى: {الشَّيْطَان يَعدكُم الْفقر ويأمركم بالفحشاء} : فَإِن المُرَاد الْبُخْل فِي أَدَاء الزَّكَاة.(۱)

ژباړه: په قران کې هر ځای د فحشا توری زنا ته کار شوی مګر یوازې په ذکر شوي ایت کې فحشا د بخل لپاره استعمال شوې.

له دې وضاحت څخه مې هدف دا وو چې یو شمېر کسان د فحشا ایت پر موسیقي ور ترپي، په داسې حال کې چې موسیقي د فحشا تر ایت لاندې په هیڅ صورت نه شي راتلای. موسیقي د زنا ذریعه نه ده او نه هم وه. بلکې څېړنو ښودلې د موسیقي اوریدل د انسان پر روان مثبته اغېزه کوي. یو شمېر مریضانو ته ډاکټران د درملنې لپاره دا توصیه کوي چې موسیقي دې اوري څو له ناروغي ښه شي.

اوس د هغو روایاتو په اړه بحث ته را ګرځم چې د موسیقي د حرمت په اړه د روایاتو په کتابونو کې راغلي.

لومړی روایت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ، يَسْتَحِلُّونَ الحِرَ وَالحَرِيرَ، وَالخَمْرَ وَالمعَازِفَ.(۲)

ژباړه: ارو مرو به زما په امت کې داسې ډلې پیدا شي چې زنا، وربښم، شراب او د سروز وسائل به حلال گڼي.

په دې روایت کې د معازف الفاظ شاذ دي، ځکه عطیه بن قیس نومي راوي یوازې دا الفاظ راوړي په داسې حال کې چې د روایت په نورو طریقو کې دا الفاظ نه شته او روایت د معازف له توري پرته راغلی او عطیه هغه راوي نه دی چې تفرد یې حجت وګڼل شي. ځکه د ده په اړه محدثین ښه نظر نه لري. امام بزار په کشف الاستار (۱/ ۱۰۶) کې وایي: لا باس به. امام ابو حاتم په جرح و تعدیل کې وایي: صالح الحدیث. امام ابن سعد په الطبقات کې وایي: وکان معروفا و له احادیث. شیخ الباني په الضعیفة (۳/ ۱۱۲) کې د ابو حاتم د الفاظو په اړه تر یوې تشریح وروسته کاږي:فهذا نص منه علی ان کلمة صالح الحدیث مثل قولهم لین الحدیث یکتب حدیثه للاعتبار والشواهد، لا التعدیل عند ابي حاتم خلافا لما یدل علیه کلام السیوطي في التدریب.

ژباړه: نو ده دا څرګنده کړه چې د صالح الحدیث کلیمه د محدثینو د لین الحدیث له کلیمې سره برابره ده چې حدیث یې د شاهد او تابع په ډول لیکل کېدای شي، نو د ابوحاتم کلام تعدیل نه شو لکه چې سیوطي په تدریب کې همدا فهمولې.

د هیثم بن عمران په نوم یو کس له عبد الواحد بن قیس څخه روایت کړی چې د ده حافظه ښه وه ځکه نورو خلکو خپل قرأتونه د ده په قرأت سمول. خو دا روایت ځکه د اعتبار وړ نه دی چې راوي یې خپله تر شک لاندې دی. عبد الواحد محدثینو سخت غندلی او ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوري يې ګڼلې دی، له دې امله نو د ده روايت د بل په اړه نه شو منلای.

د محدثینو دوو سرلارو امام بخاري او امام مسلم په خپلو کتابونو کې د عطیه په روایت هیڅکله یوازې استدلال نه دی کړی بلکې صرف د شاهد او تابع په توګه یې راوړی. څکه بخاري دا حدیث د شرابو په بحث کې راوړی او داسې باب یې ایښی دی: باب ما جاء فیمن یستحل الخمر و یسمیه بغیر اسمه. خو همدا روایت یې بیا د معازف په باب کې نه دی روړی څکه د راویانو ترمنځ اتفاقي شی د خمر توری دی چې ټولو راویانو یاد کړی او د معازف یادونه یوازي عطیه کړې چې دا الفاظ شاذ دي او راوي یې د استدلال وړ نه دی.یو مهم ټکی دا هم دی چې د روایت الفاظ خوندي شوي نه دي کله یو ډول او کله بل ډول راغلي. د بخاري روایت مو لوړ ذکر کړ چې څلور شیان یې یاد کړي، د ابوداؤد په روایت کې د (الحر، زنا) پر ځای (الخز/ پرېړ وربښم) توری راغلی، د بیقهي په السنن الصغیر کې بیا وربښم، شراب او معازف یاد شوي. له دې اختلافه ښکاري چې روایت خوندي نه دی او معامله له عطیه خرابه شوېده. د ده له روایت سره راغلي شواهد هم ټول ضعیف دي چې یو ضعیف د بل ضعیف لپاره تکیه نه شي جوړېدای. امام الباني د خپل کتاب (صلاة التراویح) په هغه بحث کې چې پر شل رکعته تراویح یې اجماع رد کړېده، یو ځای داسي اصل بیانوي:

لأنه بني على ضعيف وما بني على ضعيف فهو ضعيف.

ژباړه: څکه د دې بنیاد پر ضعیف ښودل شوی دی او کوم شی چې پر ضعیف بنا وي هغه خپله هم ضعیف وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام بخاري په خپل تاريخ كې د مالك بن ابي مريم په نوم له يو بل كس د معازفو د حرمت په اړه روايت نقل كړی چې يو شمېر كسان دا روايت د عطيه متابع بولي. په داسي حال كې چې د مالك بن ابي مريم روايت خپله د مالك له وجي نه دی صحيح، ځكه مالك مجهول كس دی او هيچا يې تعديل نه دی كړی، نو څنگه د يو داسي كس روايت د تابع په توگه ومنو چې د هغه هيڅ نه وي معلوم. د ده په اړه محدثين وايي:

و قال ابن حزم : لا يدری من هو .

و قال الذهبی : لا يعرف . اهـ .(٣)

ژباړه: ابن حجر ويلي: ابن حزم ويل، دی نه پوهېږي چې دا كس څوك دی او ذهبي ويل، مجهول كس دی.

د ميزان الاعتدال ليكـوال تـر (٧٠٢٩) شـمېره لانـدي مالـك راوړی او زياتوي: (عن ابن غنم لا يعرف.) ابن غنم ويل: مجهول دی. د مالـك او عطيه يو بل متابع بخاري په تاريخ كبير كې پـه (٩٦٧) شـمېره راوړی لكن سند يې شكمن دی، د يوه راوي لپاره د (عمن اخبره) الفـاظ كـار شوي چې په سم ډول نه معلومېږي دا خبر څـوك ور كـوي، نـو د دې شك له وجې هغه روايت بې اعتباره دی او د متابعت وړ نه دی. ځينـې كسان پر دې ټينگار كوي چې په دې يادو الفاظو عبد الرحمن بن غـنم راوي ته اشاره شوې، لكن دا خبره يې له څه دليل پرته كړې. بلكـي ده هم شك كړی لومړی يې ويلي كه په دې الفاظو ابن غنم ته اشـاره وي نو هغه ثقه دی او كه بل څوك هدف وي نو بيا تـابعي مسـتور دی. لـه دې الفاظو خپله د شك بوی راځي، له دې امله نو په پوره ډاډ سره وايم چې د دې روايت تابعي راوي معلوم نه دی او د شك له امله موږ د يـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي پـر حرمـت هيڅکلـه فيصـله نـه کـوو، بلکـې د دې حـديث (دع مايريبک الی ما لا يريبک) د اصل له مخې دا ضعيف او واهي روايات د دې وړ نه بولو چې د شيانو حرمت په ثابت کړو، ځکـه حرمـت يـوه باوري پرېکړه ده چې باوري دلايل ورته لازمي دي نه د دې رواياتو پـه شان کمزوري او ضعيف روايات.

دويم روايت:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَوْتَانِ مَلْعُونَانِ صَوْتُ مِزْمَارٍ عِنْدَ نِعْمَةٍ وَصَوْتُ رَنَّةٍ عِنْدَ مُصِيبَةٍ.(۴)

ژباړه: انس رض ويل چې رسول الله ص وويل: پر دوو اوازو لعنت شوی، يو د نعمت پر وخت د نل(شپېلۍ) ږغ او بل د مصيبت پر وخت د غم اواز.

دا روايت د سند له مخې کره نه دی، د شبيب بن بشر په نوم راوي يې ضعيف دی. مزي په خپل کتاب(تهذيب الکمال) کې ليکلي:

قال أبو حاتم : لين الحديث.

و ذکره ابن حبان فى کتاب " الثقات " ، و قال : يخطىء کثيرا.

ژباړه: ابو حاتم ويل، لين الحديث دی، ابن حبان په ثقاتو کې راوړی او ويل يې: ډېر خطا کېده.

د ميزان الاعتدال ليکوال وايي: قال أبو حاتم وغيره: لين الحديث.

ابو حاتم او نورو ويلي چې د لين الحديث مرتبه يې ده.

د ده په اړه يوازې امام ابن معين ويل چې ثقه دی، لکن د ابن معين وينا ځکه د اعتبار وړ نه ده چې هغه ډېر متساهل دی او تر تعديل دلته جرحه له دې امله مخته ده چې مفسره ده يعنې دليل ور سره راوړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی چې زیات خطا کېده. په داسې حال کې چې ابن معین یې د باوریتوب کومه بېلګه نه ده وړاندې کړې.

امام الباني په خپل کتاب(تحریم الات الطرب) کې لیکلي چې د شبیب بن بشر متابعت عیسی بن طهمان هم کړی دی چې همدا روایت یې له انسه نقل کړی. ما چې څومره تحقیق وکړ د عیسی روایت مې ونه موند، البته د ده په اړه محدثینو بېلا بېل نظریات ور کړي چې تر ټولو منځلاری یې د ابن حبان رایه ده. ابن حجر په تهذیب التهذیب (۸/ ۲۱۶)کې څو نظرونه نقل کړي:

قال ابن حبان : یتفرد بالمناکیر عن أنس.

و یزید الرقاشی عنه ; لا یجوز الاحتجاج بخبره .

و قال العقیلی : لا یتابع علی حدیثه.

ابن حبان ویل:له انسه په خاص ډول مناکیر روایات نقلوي. یزید الرقاشي ویل: په روایت یې دلیل نه شي نیول کېدای، عقیلي ویل: د حدیثو متابعت یې نه کېږي.

که د ده په اړه د هغو محدثینو نظریات هم ولولو چې ثقه یې ګڼلی، نو دې پایلې ته رسېږو چې باوري به وي البته د انس روایات یې د منلو نه دي. ځکه ابن حبان یې په اړه مفسره جرحه کړې چې د انس روایات یې منکر دی. نو دلته یې متابعت ځکه نه منل کېږي چې ده هم روایت له انسه کړی او د انس روایات یې تر شک لاندې دي، له دې امله یې متابعت مردود دی.

امام حاکم په مستدرک او بیهقي په شعب الایمان کې د انس رض د روایت یو شاهد له جابر رض یا عبد الرحمن بن عوف رض څخه نقل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی چې په سند کې یې ابن ابي لیلی کمزوری راوي شته. امام مزي په تهذیب الکمال کې وایي:

قال عبد الله بن أحمد بن حنبل ، عن أبيه : كان سيء الحفظ ، مضطرب الحديث ، كان فقه ابن أبى ليلى أحب إلينا من حديثه ، فى حديثه اضطراب.

عبد الله د خپل پلار په حواله ویل: دی سیء الحفظ او مضطرب الحدیث و، تر حدیثو یې ماته فقه ښه وه ځکه په حدیثو کې یې اضطراب لیدل کیږي.

مزي دا هم ویلي چې امام احمد السعدي ویل: له عطاء څخه د ده زیاتره روایات ناسم دي.

تر دې وضاحت وروسته ویلای شو چې د عبد الرحمن یا د جابر او عبد الرحمن دواړو دا روایت ځکه د انس د روایت شاهد نه شي کیدای چې د دې روایت سند کمزوری دی، ټول مدار یې پر ابن ابي لیلی دی او هغه خپله کمزوری دی او له عطاء څخه روایات یې په خاص ډول کمزوري دي چې دا روایت یې هم له عطاء څخه کړی او د هیڅ اعتبار وړ نه دی.

دریم روایت:

"إِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَيَّ، أَوْ حَرَّمَ الْخَمْرَ وَالْمَيْسِرَ وَالْكُوبَةَ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

ژباړه: بېشکه الله پر ما او یا الله شراب، قمار، کوبه او هر نشه کوونکی شی حرام کړی دی.

پاسنی روایت امام احمد په خپل مسند کې په (۲۴۷۶) شمېره راوړی. امام الباني هم د دې روایت پر سند ږغېدلی او د مسند احمد محقق هم سند سم بللی، ما یې هم په اړه داسې څه نه دي موندلي چې دلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ذکر کړم. خو دلته خبره په سند کې نه، بلکې په متن کې ده. د الکوبة توری معلوم نه دی چې اصلي معنا يې څه ده؟ چا د «الطبل» (ډول/طبله)معنا ترې اخيستې، چا «نرد» بللی او نرد د چکې په شان د لوبې او ساتيري يوه اله ده چې اتلس گيټې غواړي يا خپله چگه ده. بل چا بيا بل تعريف ورته غوره کړی، لنډه دا چې د الکوبة سمه معنا نه ده فهمول شوې چې کوبه يعنې څه؟ نو په داسې يوه روايت د حراموالي فيصله نه شو کولای چې د متن سم لېدلوری يې نه معلومېږي.

د لسان العرب ليکوال کاږي:

والكُوبة: الشِّطْرَنْجَةُ. والكُوبَةُ: الطَّبْل والنَرَّدْ. قَالَ أَبو عُبَيْدٍ: أَما الكُوبة، فإِن مُحَمَّدَ بْنَ كَثِيرٍ أَخبرني أَن الكُوبةَ النَرَّدْ فِي كَلَامِ أَهل الْيَمَنِ؛ وَقَالَ غَيرُهُ، الكُوبَةُ: الطَّبْلُ.(٥)

ژباړه: کوبه يعنې شطرنج، کوبه ډول/طبله او نرد ته هم وايي. ابو عبيد ويل، محمد بن کثير خبر را کړ چې کوبه د يمنيانو په ژبه نرد ته وايي او بل چا ويلي چې کوبه ډول/طبلې ته وايي.

بلکې د ډول/طبلې ترجمه د لغتو کتابونو په (قيل) لفظ راوړې چې يو ډول کمزوري او غير حقيقيوالي ته يې اشاره کوي. د الفائق في لغت الحديث مصنف وايي: الکوبة: النَّرد وَقيل الطبل.

کوبه نرد ته وايي، چا ويلي چې ډول/طبله ترې هدف ده.

د تاج العروس ليکوال وايي چې دا يو ډول کوپونه وو چې هغه مهال د شرابو او څښاک لپاره کارېدل چې سر يې گول او چوښکی يې نه و او چا ويلي چې لاستی يې نه در لود. ده ويلي چې امام فرّا همدا نظر لري. قران هم څو ځايه د کوبه جمعه اکواب ياده کړې(الزخرف: ٧١، الغاشية: ١۴) خو هيڅ ځای هم د موسيقي الې نه دي هدف، بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوپ او د ځښاک سامان یې هدف دی. له دې معلومېږي چې الکوبه څخه د الطبل ترجمه ډېره کمزورې او له خپلې اصلي معنا څخه د لفظ له څه دلیل پرته اړول دي. په کوم حدیث کې چې د الکوبه یادونه شوې هلته د شرابو د ځښلو لپاره د نورو سامانونو نومونه هم یاد شوي چې د یو څه وخت لپاره یې له هغو لوښو د دې لپاره منعه کړې وه چې د خلکو پخوانی عادت بیا را ژوندی نه شي، له هغو لوښو څخه یو همدا کوبه هم ده چې کوپ ته وایي او په خاص ډول د شرابو لپاره کارېده. دا معنا ور سره لګېږي او د الطبل ترجمه یې په دې ځای کې نه خپله حقیقي معنا ده او نه له مخکې متن سره خوند کوي.(٦)

څلورم روایت:

امام الباني په خپل کتاب (تحریم الات الطرب) کې څلورم حدیث د ابوداؤد(٣٦٨٥) او نورو په حواله له عبد الله بن عمرو رض څخه نقل کړی دی چې نه یې سند سم دی او نه یې له متنه داسې څه ښکاري چې د موسیقي حرمت ترې ثابت شي. ځکه یوه روایت کې د (الغبیراء) توری دی چې د شرابو نوم دی او ښکاره یې حدیث کې یادونه شوې، بل ځای د (القنین) لفظ دی چې دا د موسیقي یوې الې(رباب) ته وایي؛ مګر سند یې دومره ضعیف دی چې ګواکې بیخي نه شته او دا یادونه د مسند احمد محقق هم کړېده او په بل متن کې د الکوبه یادونه ده چې ما یې په اړه مخکې تشریح کړېده. د روایت په متن کې رسول الله ص ته داسې څه منسوب شوي چې د هغه له شان سره نه لګېږي. حدیث کې پوښتنه ترې شوې چې د (الغبیراء) په نوم موږ شرابو جوړ وو، رسول الله ص ورته ویلي چې مه یې خورئ، درې ځله یې ورته ویلي او بیا وایي، که چا ایله نه کړل سر یې قلم کړئ. دا ځکه د رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ص له شان سره نه لګېږي چې د شرابو خوړل ګنا ده، مګر قتل يې په هيڅ صورت نه دی روا، نو رسول الله ص څنګه دا امر کاوه؟ نو له دې روايت څخه د موسيقي حرمت څنګه ثابتوي؟ زه دې ته ډېر حيران يم چې د الباني غوندې يوه عالم او متقي انسان هم خپل پخواني او په نورو کتابونو کې ذکر کړي اصول ټول دلته د موسيقي د حرمت ثابتولو لپاره له پامه اچولي دي.

پنځم روايت:

الباني په خپل کتاب(تحريم الات الطرب)کې له مصنف ابن ابي شيبه څخه په (۴۱۳۲) شمېره روايت نقل کړی دی چې الله پر ما شراب، کوبه، قنين او غبيراء حرام کړي دي.

"إن ربي تبارك وتعالى حرم علي الخمر والكوبة والقنين وإياكم والغبيراء فإنها ثلث خمر العالم"

ژباړه: زما رب پر ما شراب، کوبه او قنين حرام کړي او تاسو له غبيراء څان ساتئ، هغه د نړۍ د شرابو يو ثلث دی. يعنې ډېر دي.

الباني د دې روايت په تحقيق کې خپله دې نتيجې ته رسيږي چې سندونه يې ټول ضعيف دي، البته دا يو سند يې نسبتن نورو ته لږ د پام وړ دی؛ نو ده هم نقل کړی، لکن په هغه روايت کې د نورو کمزوريو تر څنګ د ابن لهيعه په نوم راوي شته چې هم يې حافظه خرابه وه او هم مدلس دی چې معنعن(هغه روايت چې په «عن» لفظ نقل شوی وي) روايت يې د منلو نه دی او دلته يې عنعنه کړې.

شپږم روايت:

ترمذي په خپل کتاب کې په دغه شمېره(۲۲۱۳) روايت نقلوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «فِي هَذِهِ الأُمَّةِ خَسْفٌ وَمَسْخٌ وَقَذْفٌ»، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ المُسْلِمِينَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَتَى ذَاكَ؟ قَالَ: «إِذَا ظَهَرَتِ القَيْنَاتُ وَالمَعَازِفُ وَشُرِبَتِ الخُمُورُ»: وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الحَدِيثُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَابِطٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلٌ وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ژباړه: عمران بن حصين روايت کړی چې رسول الله ص وويل: په دې امت کې به خسف(په ځمکه ننوتل)، مسخه(د څېرې بدلون) او قذف(له اسمانه د تيږو باران) وي. د مسلمانانو يوه کس ورته وويل: د الله رسوله! دا څه وخت؟ ده وويل: کله چې سندرغاړې، سروزونه او شراب څښل عام شي. دا حديث له اعمش، هغه له عبد الرحمن بن سابط هغه له رسول الله ص مرسل نقل کړی او دا حديث غريب دی.

د دې روايت په سند کې عبد الله بن عبد القدوس نومی راوي دی چې محدثينو سخت غندلی، يوه نمونه يې د مزي له تهذيب الکمال څخه دا ده:

قال عبد الله بن أحمد بن حنبل : سألت يحيى بن معين عنه ، فقال : ليس بشىء ، رافضى خبيث .

و قال أحمد بن على الأبار : سألت زنيجا عنه ، فقال : تركته ، لم أكتب عنه شيئا ، و لم يرضه.

ژباړه: عبد الله وايي د ده په اړه مې له ابن معينه پوښتنه وکړه، ده وويل: هيڅ شی نه دی، خبيث رافضي دی. احمد بن علي الابار وايي: له زنجي مې د ده په اړه پوښتنه وکړه، هغه ويل: ما ايله کړی دی، هيڅ نه ځني ليکم او نه ترې خوښ يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ښکاري چې دا راوي د باور وړ نه دی او روایت یې مردود دی. الباني يې د یو شمېر توابعو او شواهدو یادونه کړې، خو هر ځای دی هم وایي چې دا د سند له مخې سم دی البته مرسل دی چې تابعي یې له رسول الله ص نقلوي او سند یې موصول نه دی او دا بیا متصل دی خو ضعیف السنده دی. نو د دې اړتیا نه شته چې د هغو په اړه خبره اوږده کړم.

اووم روایت:

ترمذي په جامع الترمذي(۲۲۱۱) کې له علي رض څخه روایت کړی چې که په دې امت کې لس خویونه پیدا شي نو تکالیف پر نازلېږي. له هغو خویونو یې سندرغاړې ته غوږ ښودل او سرزونه ږغول هم یاد کړي.

دا روایت هم صحیح نه دی، امام ترمذي تر روایت وروسته کښلي چې دا روایت یوازې په همدې طریقه نقل شوی چې فرج بن فضاله نومی راوي یې محدثینو سئ الحفظ بللی، له دې امله د اعتبار وړ نه دی.

اتم روایت:

امام ترمذي په جامع الترمذي(۱۲۸۲) کې له ابو امامه رض څخه روایت کړی چې رسول الله ص د سندر غاړو له رانیولو، پرې پیسې اخیستلو، تجارت کولو او نورو څخه منعه کړې او له دې لارې راغلې پیسې یې ټولې حرامې بللې.(۷)

تر دې روایت وروسته ترمذي لیکي:

حَدِيثُ أَبِي أُمَامَةَ غَرِيبٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِثْلَ هَذَا مِنْ هَذَا الوَجْهِ، وَقَدْ تَكَلَّمَ بَعْضُ أَهْلِ العِلْمِ فِي عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ وَضَعَّفَهُ وَهُوَ شَامِيٌّ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د ابو امامه حديث غريب دی، دا روايت موږ ته يوازې په دې طريقه راغلی، ځينو علماؤ په علي بن يزيد کې خبرې کړې او ضعيف يې بللی دی، دا راوي شامي دی.

له دې څخه معلومېږي چې روايت د سندله مخې سم نه دی او د حرمت په اړه هيڅ هم ترې نه ثابېږي.

د موسيقي د حرمت په اړه د حديثو په کتابونو کې دا هغه روايات دي چې د موسيقي حرام منونکي يې د استدلال وړ بولي او له دې پرته نور روايات دوی هم د دې وړ نه ګڼي چې د موسيقي پر حرمت ترې استدلال وکړي. هغه روايات چې يو شمېر اوسنيو او پخوانيو علماؤ د موسيقي د حرمت په اړه کره بللي، په کتابونو کې يې ځای ور کړی او د موسيقي حرمت يې په ثابت کړی دی، د هغو ټولو حقيقت هغه وو چې ما لوړ بيان کړ. د دې رواياتو په اړه که تفصيلي بحث وکړم او ټول هغه موارد تر څېړنې لاندې ونيسم چې تېرو پوهانو د پاس رواياتو په اړه را برسېره کړي، نو زه په بارو وايم چې بيا يوه کتاب ګوتې ته اړتيا ده په يوه مقاله کې دا بحث را غونډول د چا د وسه خبره نه ده، لکن ما د لوستونکو د اسانی لپاره هڅه وکړه چې دا اوږد بحث په لنډ ډول را خلاصه کړم او په اصلي حقيقت خلك خبر کړم. د موسيقي، سندرغاړو، دريوو او... په اړه د نفي او منعې د دلايلو تر څنګ د اثبات دلايل هم شته چې د حديثو په معتبرو کتابونو کې نقل شوي دي. راځئ يو څو يې تر نظر تېر کړو.

امام بخاري او امام مسلم له علي رض څخه روايت نقلوي چې يوه ورځ حمزه رض د علي د دوو اوښو بوك پرې کړ، دی وايي: ما پوښتنه وکړه، دا چا وکړل؟ دوی ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَعَلَهُ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَهُوَ فِي هَذَا الْبَيْتِ فِي شَرْبٍ مِنَ الأَنْصَارِ غَنَّتْهُ قَيْنَةٌ وَأَصْحَابَهُ.(۸)

ژباړه: حمزه دا کار وکړ، هغه د انصارو له یوې ډلې سره په دې کور کې دی، ده او ملګرو ته یې یوه سندر غاړې سندرې وایي.

په دې روایت کې د هغې یوه مصرعه هم نقل شوې چې حمزه یې د اوښ د بوک پرېکولو ته هڅولی دی. روایت په اخیر کې دي چې دا مهال شراب حرام نه و او د حرمت په اړه ایت وروسته نازل شو. د شرابو په اړه وضاحت شوی دی، لکن د سندر غاړې سندرې اورېدل خو همداسې پر خپل حال پاته شو. نه کوم ایت کې د حرمت حکم نازل شوی او نه هم هیڅ کره او صحیح روایت کې دا خبره شوې چې له سندر غاړې سندري اورېدل حرام کار دی.

په بخاري کې له عائشې رض څخه روایت دی:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ، دَخَلَ عَلَيْهَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ أَضْحًى، وَعِنْدَهَا قَيْنَتَانِ تُغَنِّيَانِ بِمَا تَقَاذَفَتْ الأَنْصَارُ يَوْمَ بُعَاثٍ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: مِزْمَارُ الشَّيْطَانِ؟ مَرَّتَيْنِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعْهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ، إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ عِيداً، وَإِنَّ عِيدَنَا هَذَا الْيَوْمُ».(۹)

ژباړه: عائشې رض ویل چې ابو بکر رض د کوچنی یا لوی اختر په ورځ داسې مهال دې ته ورغی چې رسول الله ص له دې سره و، هلته دوې سندر غاړې هم وې چې د بعاث(جنګ) په اړه یې هغه سندرې ویلې چې انصارو یو بل ته د پیغور په ډول تبادله کړې وې. ابو بکر رض وویل: شیطاني الې؟ دوه واره یې وویل. رسول الله ص ویل: ابو بکره! ایله یې کړه، هر قوم یوه د خوښۍ ورځ لري، همدا زموږ د خوښۍ ورځ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عائشه رض دې دوو نجونو ته د قینتان الفاظ کاروي چې زموږ په ژبه کې د دې متبادل لفظ سندرغاړې دی. په یوه بل روایت کې که څه هم د جاریتان لفظ راغلی، خو توافق یې داسې دی چې هم ځوانې نجونې وې او هم یې سندرې ویلې.

عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، قَالَ: مَا مِنْ شَيْءٍ كَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلاَّ وَقَدْ رَأَيْتُهُ، إِلاَّ شَيْئًا وَاحِدًا " أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُقَلَّسُ لَهُ يَوْمَ الْفِطْرِ ".(۱۱)

ژباړه: قیس ویل: د رسول الله ص په وخت کې چې هر څه وو ما خپله لیدلي؛ مګر یو شی مي نه دی لیدلی چې د واړه اختر په ورځ به رسو الله ص ته په سندرو او دریو هر کلی ویل کېده.

د دې روایت په اړه مو دوو خبرو ته پام غواړم:

یوه دا چې روایت د سند له مخې ستونزې لرې، لکن د توابعو او شواهدو په مټ هغې درجې ته رسېږي چې د موسیقي حرمت منونکي د موسیقي د حرمت په اړه د همدې مرتبې دلایل وړاندې کوي. د جابر په نوم یو راوي کمزوری دی، خو یو شمېر کسانو یې متابعت کړی چې ابو اسحاق، شریک او نور دي. نو که د موسیقي حرمت په داسې کمزورو روایاتو ثابتوي، بیا به د همدې درجې هغه روایات څه په کوي چې د موسیقي او الو حلت یې ترې ثابتېږي؟

دویمه دا چې تقلیس څه ته وایي؟ د مسند احمد څېړونکي په دې اړه د سیوطي قول یې په تفسیر کې رانقل کړی:

قال السيوطي: فَسَّره بعض الرواة بأن تقعد الجواري والصبيان على أفواه الطرق يلعبون بالطبل، وغير ذلك، وقيل: هو الضرب بالدف. انتهى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: سیوطي ویل: ځینو راویانو د تقلیس تفسیر داسې کړی چې نجونې او هلکان د لارې پر طرفونو کېني په ډول لوبې کوي او داسې نور. چا ویلي: تقلیس دریې وهل دي.

قال السندي: كان يُقَلَّس: على بناء المفعول، من التقليس، وهو الضرب بالدف والغناء.

سندي ویلي: په مجهوله صیغه دی چې د ده به تقلیس کېده. یعنې په دریو او سندرو یې هر کلی کېده.

عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَاةَ بُنِيَ عَلَيَّ، فَجَلَسَ عَلَى فِرَاشِي كَمَجْلِسِكَ مِنِّي، وَجُوَيْرِيَاتٌ يَضْرِبْنَ بِالدُّفِّ، يَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِهِنَّ يَوْمَ بَدْرٍ، حَتَّى قَالَتْ جَارِيَةٌ: وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ تَقُولِي هَكَذَا وَقُولِي مَا كُنْتِ تَقُولِينَ».(۱۲)

ژباړه: ربیع بنت معوذ رض ویل چې زما د واده په سهار ما ته رسول الله ص راغی او همدا ستا پر ځای راته کېناست او څو نجونو دریه وهله او په بدر کې د خپلو وژل شویو پلرونو په اړه یې سندرې ویلې، ان چې یوې نجلۍ وویل: زموږ نبي د سبا په شیانو پوهېږي. رسول الله ص ورته وویل: داسې مه وایه، خپلې پخوانۍ سندرې وایه.

د ښځو سندرې، دریې او ډلونه په کره روایاتو ثابت دي په داسې حال کې چې دا هر څه د نارینه وو په وړاندې کوي، مګر بل لور ته د موسیقي د حرمت دلایل دومره ضعیف دي چې د دې روایاتو په وړاندې هیڅ هم نه دي، خپله د دې روایاتو منونکي هم دا خبره مني، ځکه یې نو هر ځای د حرمت ثابتونکي روایات په ټوټو سره تړلي او هر ځای یې په یوه او بل نورو ته پینې ور کړې. له دې ښکاري چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره صحت په اړه يې هغوئ هم شکمن دي، نو په شکمن شي څنگه روا او داسې شيان حرام کړو چې جواز يې خپله په کره رواياتو ثابت دی؟.

ډول، دريه او د ښځو سندرې د موسيقي مهم اجزا دي. نو کله چې د دې درو واړو جواز له رواياتو ثابت شو، گواکې ټول جزونه يې ثابت او روا شول. ځکه موسيقي يو شی نه ده، بلکې همدا ډول، دريه، باجه، نل او داسې نور الات، که ډول روا وي، دريه روا وي، د ښځو سندرې روا وي، نو دا نورو الاتو څه کړي دي چې د حرامو په کتار کې يې دروليي؟

د ميرمنو د اواز په اړه هم اختلاف شته، که زموږ په شان يوه ټولنه د ميرمنو اواز د هغوی له امله منعه کړي او د سد ذرايع له بابه يې وگڼي؛ يوه خبره ده، که نه د سروز د الو په اړه هيڅ کره ثبوت نه لرو چې د حرمت ټاپې پر ولگوو.

يو مهم اصل دا هم دی چې د ټولو شيانو اصل اباحت دی(البقرة: ۲۹) او کله چې د دې خلاف فيصله کيږي، نو پوره باروي دلايل غواړي چې يو شی له خپل اصل(اباحت) څخه واړوي. د موسيقي اصل هم جواز دی، که څوک غواړي چې د موسيقي حراموالی ثابت کړي، نو ارو مرو بايد د داسي مرتبې دلايل راوړي چې باوري او د شک هيڅ مجال پکې نه وي. خو د دې مرتبې روايات او دلايل يو هم نه شته، بلکې هر روايت چې راغلی يا په سند يا هم متن کې داسې خبرې شوې چې د هغه روايت اعتبار او صحت ته يې زيان اړولی.

پر همدې بنسټ ويلای شم چې موسيقي د خپل اصل له مخې روا ده، د حرمت په اړه راغلي دلايل يې ټول ضعيف دي او يو شمير کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلایل یې لا د حلالوالي په اړه هم راغلي دي چې دا ټول د موسیقي پر جواز او رواوالي دلالت کوي.

بده یې نه ګڼم چې د دې بحث په اخر کې د حرمت تعریف هم راوړم څو خلکو ته روښانه شي چې هر ډول دلایل د حرمت ثبوت نه شي کېدای:

طَلَبُ الْكَفِّ عَنِ الْفِعْل بِدَلِيلٍ قَطْعِيٍّ.

ژباړه: په باوري دلیل له کاره د بندیدلو غوښتنه ده.(۱۳)

حرام هغه څه دي چې په قطعي دلیل ثابت شي او په ځینو کتابونو کې د قطعي الدلالة ټکی هم شته چې مفهوم یې هم باید واضح وي، نو که د موسیقي په اړه راغلي دلایل په دې میزان کې وتلو نو ډېره بې وزنه وخېژي. خبره باید په تول پوره او پر اصولو برابره وي چې د منلو معیار ته ورسېږي او که د هر څونه لوی انسان خبره وي خو چې پر معیاره برابره نه وي، د منلو وړ نه ده.

یوه خبره باید شعر په اړه وکړم، چې ښه خبرې یې د نثر په شان ښې دي او بدې یې بدې دي، لکه نثر کې چې کنځل بد دي، غیبت ناروا دی، د شعر په ژبه هم کنځل، غیبت، بهتان او... ناسم کارونه حرام دي چې هغه د موسیقي له حرمت سره کار نه لري، بلکې د خپل ذات له مخې حکم پر کېږي.

سرچینې:

(۱)الکلیات، فصل الفاء.

(۲)بخاري، کتاب الاشربه، باب ماجاء فیمن یستحل الخمر و یسمیه بغیر اسمه: ۵۵۹۰.

(۳)تهذیب التهذیب: 10 / 21.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)مسند البزار: ۷۵۱۳.

(۵) لسان العرب، د ب بحث، فصل اللام: ۷۲۹/۱.

(٦).تاج العروس، الحزء ۴ فصل الكاف، كوبه: ۱۸۱/۴.

(۷)سنن الترمذي، ابواب البيوع، باب ماجاء في كراهية بيع المغنيات، ح: ۱۲۸۲.

(۸).بخاري: ۴۰۰۳، مسلم، كتاب المغازي: ۱۹۷۹.

(۱۰).بخاري، كتاب مناقب الانصار، باب مقدم النبي ص المدينه و اصحابه، ح: ۳۹۳۱.

(۱۱).مسند احمد: ۱۵۴۷۹.

(۱۲) .بخاري، كتاب المغازي، باب، ح: ۴۰۰۱.

(۱۳).الموسوعه الفقهيه الكويتيه، حرف التاء، تحريم: ۲۰٦/۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوروز په اړه یو وضاحت

په راتلو در سره ډېرې خوښۍ راوړه
په خوشحال باندې دې قدر دی نوروزه

زما د مشاهدې له مخې د نوروز په اړه زموږ خلك پر درو ډلو وېشلي دي. یوه ډله د نوروز لمانځل مطلق حرام گڼي او ځینې یې یو گام وړاندې بړدي او په دې ورځ ډالۍ ور کول، منل او تشویق یې کفر بولي. بله ډله یې لمانځل روا بولي او په دې ورځ کېدونکي ناسم اعمال بد گڼي، مگر د نوروز حرمت ته دا بېل اعمال نه بانه کوي. د عوامو یوه لویه ډله بیا د دواړو ډلو ترمنځ د شك پر میدان هکه پکه ولاړه ده. که د هري ډلې له ژبورو سره مخ شي نو د هغې ډلې/کس دریځ د نیمې ورځې لپاره ور سره مني او د ورځې په اخیر کې بیا پر نوي دریځ لیدله کېږي.

په دې لیکنه کې به د لومړۍ ډلې هغه دلایل راوړم چې له هغو په استناد دوی هڅه کوي د نوروز لمانځل خلکو ته د شریعت له مخې حرام ثابت کړي. په دې میدان کې یو روایت چې ډېر لاس پر لاس کېږي او د نورو موضوعاتو په اړه هم له هغه څخه استناد کېږي؛ دا دی.

من تشبه بقوم فهو منهم.(۱)

که څوك یو قوم سره تشبیه غوره کړي، نو دی هم د هغه قوم حکم لري.

دا حدیث په اصحابو کې یوازې عبد الله بن عمر رض روایت کړی، نو پوښتنه کېږي چې د داسي عمومي قانون په اړه یوازې ابن عمر رض

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې دا روایت اورېدلی او په اصحابو کې بل چا دا قانون نه دی نقل کړی؟ که څه هم حذیفه رض ته هم یو روایت منسوب دی، مګر د هغه سند دومره ضعیف دی چې ګواکي روایت بیخي نه شته.

دویم دا چې د دې روایت سند تر ابن عمره هم کره نه دی. محدث صنعاني په سبل السلام (۴/ ۲۶۷) کې وایي: د دې روایت په سند کې ضعف دی او شواهد یې هم ټول ضعیف دي. دارنګه امام عجلوني په کشف الخفاء (۲/ ۳۱۴) کې وایي: په سند کې یې کمزوري ده. امام زرقاني پسي وایي: د شاهد په مټ د حسن درجه لري. یعنې حسن لغیره دی. (مختصر المقاصد: ۱۰۱۲) د همدې درجې په روایاتو هیڅ ځای دلیل نه نیول کېږي البته د بل صحیح روایت په څنګ کې راوړل کېدای شي. مګر دلته د حرمت په اړه ترې استدلال کېږي چې په هیڅ توګه د منلو نه دی. امام هیثمي وایي چې په یوه بله کمزورې طریقه دا روایت له حذیفه بن یمان رض څخه هم شوی مګر د علي بن غراب په نوم راوي کمزوری دی.(مجمع الزوائد: ۱۰/ ۲۷۴) زرکشي یې په اړه وایي: سند یې کمزوری دی. (اللآلي المنثورة: ۱۰۱) وتلی مشهور حنفي مذهبه محدث امام زیلعي وایي: فیه ابن ثوبان ضعیف. ابن ثوبان راوي کمزوری دی. (نصب الرایه: ۴/ ۳۴۷) همدا شان دوو وروستیو پوهانو حسان عبد المنان او شعیب الارنووط هم د دې روایت سندونه کمزوري ګڼلي.

دریيم دا چې که دا یو عام قانون وبولو نو بیا زموږ په هر شي کې له نورو سره مشابهت راځي. په تګ، جامو، خوراک، څښاک، پر کټ ناسته او داسې بیخي ډېر شیان. همدې ته په کتو ځینو کسانو هڅه کړې چې مشابهت دوه ډوله کړي. یو یې حرام او بل یې مباح بللی. مباح یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه بللي چې له ورځني ژوند سره تړلي وي. لکه همدا یاد شیان او حرام یې هغه ګڼلي چې په دین او شریعت کې مشابهت وي. د دې روایت په اړه که تر دوو اولو ټکو را تېر شو، بیا هم د نوروز په اړه د حرمت استناد نه شي ځني کېدای. ځکه نوروز له فرهنګ سره اړه لري چې شریعت یې په اړه د حرمت فیصله نه کوي. یعنې نوروز دین نه دی، بلکې له پخوا څخه را پاته کلتوري خوشالي ده چې شریعت یې په اړه ساکت دی او د هر ساکت شي په اړه د مباح پرېکړه د ټولو اصولینو متفقه فیصله ده.

په دویم قدم کې د مسند احمد او ابوداؤد هغه روایت وړاندې کېږي چې انس رض وایي، رسول الله ص د مدینې له خلکو د هغو دوو ورځو په اړه پوښتنه وکړه چې دوی پکې خوشالی کولې. (ما هذان الیومان؟) دوی ورته وویل چې زموږ د جاهلیت د وخت هغه ورځې دي چې موږ په کې خوشالي کوله. رسول الله ص ورته وویل: ان الله قد ابدلکم بهما خیرا منهما: یوم الاضحی ویوم الفطر. یعنې الله هغه دوې ورځې په غوره دوو در بدلې کړې چې لوی او کوچنی اخترونه دي.(۲)

که د روایت دې متن ته ځېر شو نو د نورزو یا بلې خوشالۍ حرمت په کوم ځای کې دی؟ دلته ویل شوي چې هغه د خوشالۍ ورځې تر دې ځکه ښې دي چې یو خو خوشالي پکې شته او بل د الله له لورې ټاکل شوې دي چې عبادت هم پکې کېږي. له دې متن څخه دا ثابتول چې د نورو لمانځل نور حرام دي، بیخي بې انصافي ده. یو به عبادت او رواج نه سره ګډوو او بل به د غوره او ناغوره له تورو د حرمت او ناروااوالي مفهوم نه اخلو. که دې ټکو ته متوجې شو نو بیا په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدیث کې هیڅ د حرمت مفهوم نه شته او د نوروز په اړه یې راوړل لویه بې انصافي ده.

یو مهم ټکی دا هم دی چې که له اخترونو پرته د خوشالۍ نورې ورځې د شرعي حکم پر اساس ونه لمانځلې شي، نو د ټولي اسلامي نړۍ په کچه چې د خپلواکۍ کومې ورځې لمانځل کېږي، ایا هغه هم له نامسلمانو سره د تشابه له کبله ناروا دي؟ په داسې حال کې چې دا دود هم موږ له نورو اخیستی او د اسلام په پیل کې یې هیڅ راز شواهد نه شته؟ ان دغه ډول ورځ د ملایانو او طالبانو په واکمنۍ کې هم لمانځل کېده، خو د هغه ګڼه علت پر بنا یې هیڅا مخالفت ونه کړ چې د ازادۍ د ورځې او نوروز تر منځ موجود دی او په مصر کې اوس هم د (شم النسیم) په نوم د خوشالۍ یوه ورځ شته چې د الازهر د مفتیانو په شمول ډېری نورو علماؤ هم اجازه ور کړېده. که د ازادۍ د ورځې جشن روا وي، نو نوروز څه ګنا کړېده؟ که هدف دلته د عربي او ایراني کلتورنو ټکر وي، نو چې عربي کلتور ته د پاتېدا او لمانځنې اجازه شته(لکه: لنګوټه، اوږده کالي، پر سرونو یو ډول دسملونه اچول او)، ایراني یا زموږ خپل رواج ته د بقا اجازه ولې نه ور کوو؟

استاد محمد محق په سترګې به پرانیزو کتاب کې وایي چې د ملګرو ملتونو په یو را پور کې د هغو کسانو شمېر درې سوه میلونه ښودل شوی چې نوروز لمانځي.. دا په داسې حال کې چې دا ټول کسان له یوه دین یا مفکورې سره تړاو نه لري. له دې ښه ثابتېږي چې نوروز له دین یا شریعتونو سره تړلی عمل نه دی او دا د ډېری خلکو لپاره نن هم او په تېر کې هم د کال لومړۍ ورځ وه او په دې سره د کال یو نوی فصل پیلېږي. نو انسانانو دا دخپلي خوښۍ ورځ نوملې. دا یو ګډه فرهنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چې له ادیانو سره یې هیڅ سر و کار نه شته او نـه هـم ادیـان د دې ډول مېلو د حرمت ټاپې له ځان سره لري. له دې امله نو عـلي کـرم اللـه وجهه ته د نوروز په ورځ راغلې تحفې هغه منلې دي. ابن تیمیـه وایـي: واما قبول الهدیة منهم یوم عیدهم فقد قـدمنا عـن عـلي بـن ابي طالـب رضی الله عنه أتي بهدیة النیروز فقبلها. یعنې د دوی د اختر په ورځ یې ډالۍ منل کېدای شي، ځکه علي رض ته یې ډالۍ راوړې او هغـه تـرې منلې. له عائشې رض څخه هم په مصنف ابن ابي شیبه کې روایـت دی چې د ډالۍ منلو توصیه یې کړې. ابو برزة رض هم روایت شـته چـې د مجوسیانو د اختر په ورځ یې ډالۍ ترې منلې.

د حراموالي لپاره یو بل مهم ټکی هغه ناسم اعـمال دي چـې پـه دې ورځ تر سره کېږي. خو د دې ناسمو کړنو له امله یو بېل شی له څه دلیل پرته نه شو حراملولای. دا منو چې پر زیارتونو شرکـي اعـمال د منلـو نـه دي، مگر دا هم باید ومنو چې د دې اعمالو یـوازینی سـبب نـوروز نـه دی، ځکه اخترونو کې هم خلك قبرونو ته ځـي، هلتـه زاری کـوي او میخونه لرگیو کې ټکوهي او غوښتنې ترې کوي. نو ایا له دې وجـې بـه سبا د اختر د نه لمانځلو فتوا ور کوو؟ په اختر کې هم خلـك مصـارف کوي، مېلو ته ځي، کارونه ټول رخصـت وي او پـه دې خوښـي کـې د افراط تر حده خوښیاني کېږي چې له دې امله تـر ننـه هـم چـا د اخـتر لمانځل ناروا نه دي بللي.

د قران کریم او نبوي احادیثو لارښوونه دا ده چې که پـه کـوم څـه نـه پوهیږئ او یا پکې شکمن یاست، هغه مه کـوئ. لـه دې را تـه ثـابتیږي چې په ډېرو ضعیفو، واهي، کمزورو او هغو روایاتو چـې مفهـوم یـې د خپل چوکاټ لپاره بدل کړل شي، باوري شیان نه شي حرامیدای. قـران

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم امر کوي چې له علم پرته په څه مه پسې کېږئ او حدیث هم وایـي چې باوري ومنه او شکمن ایله کړه. نو دې اصولو ته په کتو ویلای شـم چې د نوروز حرمت د شرعي نصوصو غوښتنه نـه ده. زمـا پـه ګومـان دا یوه کلتوري مسله ده چې ځیني ملتونه د نورو ملتونو کلتور د پراخېدا په حال کې نه شي لیدلای. له دې امله نو د هغه د ورکولو لپاره له ټولو ور سره وسیلو په ګټې اخیستنې هڅه کوي چې دا رواج ورک کړي. د ډېـر افسوس ځای دا دی چې ګـڼ شـمېر حکومتونـه او ملتونـه دینـي متـون خپلو اهدافو ته د رسېدو لپاره کاروي. له نوروز سره هـم دا ډېـر وخـت همدا معامله روانه ده چې کله یې د هغه عالم په خوله ناروا کوي او کلـه د دغه. د نوروز په شمول موږ نورې خوښۍ هم لرو چې دیني یا شرعي جنبه نه لري، البته لمانځل یې له شریعت سره ټکـر هـم نـه دی. بلکـې خوښي په اسلامي شریعت کې ډېره مطلوبه ده. په یوه نبوي حدیث کې دي: ما رأيت احدا اکثر تبسما من رسول الله. (الترمذي) تر رسـول اللـه ډېر حندېونکی کس مي بل هیڅ نه دی لیدلی. جریر بن عبـد اللـه رض هم وایـي: مـا حجبنـي رسـول اللـه منـذ اسـلمتُ ولا رأني الا تبسـم في وجهي. (مسلم) کله چې زه مسلمان شوی یم نو رسول الله له ما ځان نـه دی ګوښه کړی او هر وخت یې زما تر مخ تبسم کاوه. بل حـدیث دی: تبسمک في وجه اخیک لک صدقة. (ترمذي) رسول الله وایي: د خپل ورور په مخکي خندا دې هم صدقه ده.

له دې ټولو روایاتو ښکاري چې خندا، خوشالي او خوښۍ په اسلامي شریعت کې مطلوب دي. انسانانو ته خوشالي ورکول ډېره اساسي مسله ده چې شریعتونو هیڅکله هم د خدای او رسول پـه نـوم لـه انسـانانو د خوښۍ وړلو هڅه نه ده کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۱۷/ ۳/ ۱۲

سرچينې:

(1) ابوداؤد، کتاب اللباس، باب لبس الشهره، ح: ۴۰۳۱.

(۲)مسند احمد، مسند انس بن مالك رض، ح: ۱۳۶۲۲، ابوداؤد: ۱۱۳۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي مقدساتو ته د سپکاوي کوونکي سزا

په مسلمانانو کې د هغه کس په اړه اختلافات او بېل نظرونه له ډېره وخته شتون لري چې په ارادي توگه يې اسلامي مقدساتو ته سپکاوی کړی وي. يو شمېر عالمانو په دې اړه خاصې ليکنې کړې. لکه ابن تيميه چې د الصارم المسلول على شاتم الرسول په نوم يې يو کتاب ليکلی او دا دريځ يې غوره کړی، چې رسول ته ښکنځل کوونکی مسلمان وي که کافر؛ وژل کيږي.

دا يوازې ابن تيميه نه دی چې د استهزا کوونکي سزا يې مرگ ټاکلې؛ بلکې تر ده مخکې او وروسته نور کسان هم شته چې د مقدساتو سپکاوی يې د کفر او قتل موجب گڼلی.

له اسلام څخه د همدې علماؤ دې تعبير پر اسلام باندې منتقدينو ته د نيوکو يو بل اپشن هم په لاس ور کړ. له همدې امله به چا اسلام د بې انصافۍ دين باله، چا د قراني اياتونو او هغو احاديثو ترمنځ ټکر ته اشاره کوله چې د استهزا کوونکي د قتل خبر کې شوې او ځينو له بلې زاويې ورته کتل.

البته له دې هر څه سره د تاريخ په هر دور کې داسې پوهان هم وو چې دا کار يې نه يوازې د اسلام برخه نه دی بللی. بلکې د اسلامي متونو په استناد يې سخت انتقادونه هم پر کړي.

که د دې مسلې د وضاحت لپاره موږ قران کريم ته پام وکړو او د انبياؤ سنت تر نظر تېر کړو نو راته ثابتيږي چې په اسلامي مقدساتو د استهزا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکي نه یوازې مرګ نه دی روا، بلکې تر دې هم کمه سزا یې اسلام نه ده ټاکلې.

په قران کریم کې یو ځای لولو:

{وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ () لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ} [التوبة: 65، 66]

که له دوي وپوښتې نو ارو مرو به درته ووايي چې موږ ګپې او ساتېرى کاوه. ووایه چې په الله، ایاتونو او رسولانو یې پسخند وهئ؟ عذرونه مه بیانوئ تر ایمان وروسته مو کفر کړی که موږ ستاسو یوه ډله وبخښو نو بلې ته به مو عذاب ځکه ور کړو چې جرمونه یې کړي.

دا د توبې سورې ایاتونه دي چې تر ټولو وروستی نازل شوی سورت دی. دلته وینو چې یو شمېر کسانو په دیني مقدساتو پسخند وهلی او بیا یې عذر دا بیان کړی چې ګپه وه. قران کریم یې ځواب ویلی چې په دیني مقدساتو د استهزا لامل مو هغه پټ کفر دی چې تر ایمان وورسته مو غوره کړی او له دې سره یې د اخروي عذاب ګوتڅنډنه ورته کړې او پیغمبر علیه السلام ته یې امر نه دی کړی چې عذاب ور کړي.

له دې ایته په ډاګه شوه چې په اسلامي ټولنه کې دین ته سپکاوی یو جرم دی البته د سزا په اړه یې څه نه دي ویلي او یوازې اخروي عذاب یې یاد کړی دی.

په یوه بل ایت کې هم دي:

{وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ}.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[النساء: 140]

ژباړه: یقینن تاسو ته په کتاب کې نازل شوي چې که مو د الله له اياتونو انکار او پسخند واورېد نو تاسو له هغوئ سره مه کېنئ څو دوی په نورو خبرو بوخت شي که نه تاسو به هم دغه وخت د دوی په شان ياست.

يو مهم ټکی دا هم دی چې دا سورتونه په مدينه کې نازل شوي او دا مهال رسول الله ص د مسلمانانو مشري کوله او د ده په مشري له نامسلمانو سره يو شمېر جنگونه هم شوي دي. لنډه دا چې دا د وروستي وخت اياتونه او حکم دی نه دا چې دا په صدر اسلام کې و او بيا منسوخ شو.

له دې اياتونو ثابته شوه چې که څوك له اياتونو انکار کوي او په خنگ کې گپې هم ور باندي کوي، نو الهي امر دا دی چې دا مجلس همدې کسانو ته ور پرېښودل شي. کله چې دوی د اياتونو موضوع بدله کړه او بل بحث يې شروع کړ نو مسلمان ته اجازه شته چې له نامسلمانو کسانو سره د هغوی په مجالسو کې گډون وکړي. قران کريم نه دلته امر کړی چې پسخنديان ووژنئ نه يې د بند امر کړی او نه هم بله دنياوي سزا. د دوی د همدې عمل حساب پر خدای دی او هغه پوه شو خپله يې بنده. په دې موضوع کې بنده ته اختيار نه دی ور کول شوی چې کومه سزا ورته څانگړې کړي.

په يوه حديث کې راځي چې نبي عليه السلام ته يو ځارايي کس د اسلام منلو لپاره راغی. دې کس له رسول الله ص سره پر اسلام بيعت وکړ او ولاړ. خو بله ورځ راغی او له تبې يې شکايت وکړ او د بيعت ماتولو خبره يې هم ذکر کړه. رسول الله ص انکار وکړ او هغه کس

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام پرېښود او له مدينې ووتی. رسول الله ص وويل چې مدينه د بنۍ په شان ده چې خيره وړي او اوسپينه پرېږدي.(۱)

د بخاري له دې حديث څخه هم ثابته شوه چې که څوك لـه اسـلام څخه وگرزي نو دا گرزېدا يا انکار يې د دې سبب نه شي کېدای چې په دنيا کې سزا ور کـړل شي، بلکـې رسـول اللـه ص يـوازې همـدا لـوړې جملې ويلې او هغه کس چې خپله تبه يې د اسلام په بيعت پورې تړلـې وه او بيرته يې بيعت هم مات کړ، هيڅ ونه ويـل يـوازې د بيعـت لـه ور کولو يې انکار وکړ.

په سورت المنافقون کې هم د رسول اللـه ص او اصـحابو پـه اړه ويـل شـوي چـې دوی ذليـل خلـك دي او وايـي: لـئن رجعنـا الـی المدينـة ليخرجن الاعز منها الاذل. که مدينې ته ولاړو نو عزتمن به يې بې عزته پسې اخلي.

قران کريم دا وينا را اخيستې چې د رسول په شان کې ويل شوې، خو نه يې دنياوي سزا ورته ټاکلې او نه هم پيغمبر عليه السلام هغه کـس تـه چې دا وينا يې کړې او اصحابو شاهدي هم پر ادا کـړه، کومـه دنيـاوي سزا ور کړه.

د قران کريم په وينا چې هر نبي ته د خپلو امتيانو له لورې ويل شـوي چې ليونی يې، د بل په اشاره کار کوې، شاعر يې، درواغ وايې، گوډگر يې، سحر په در شوی او داسې نور سخت الفاظ، خو هيڅ نبي ته الله د همدې سپکاوي په خاطر امر نه دی کړی چې دا کسان يا ووژني يا هم بله دنياوي سزا ور کړي.

له دې ټولو دلايلو څخه ثابته شوه چې مقدساتو ته سپکاوی يو دينـي جرم دی چې سزا يې خدای خپله ور کوي. بنده حق نـه لـري چـې پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مسله کې له ځانه حدود وټاکي او د خدای بندګانو ته په خپله خوښه تعزیرات ور کړي. د دیني مسلو په تشریح او وضاحت کې قران کریم لومړی مقام لري او تر یوه داسې حدیث چې خبر واحد وي د انبیاؤ سنت په دین کې ډېر معتبر دي چې عمل په وشي. بیا په یوه داسې موضوع کې خو خبر واحد مطلق د عمل وړ نه دی چې هم د قران کریم خلاف وي، هم د ټولو پیغمبرانو د سنت خلاف وي او هم یې عقل ردوي. هغه روایات چې په اسلامي مقدساتو د پسخندیانو قتل یې روا کړی، پر خدای، ایاتونو، نبوي سنتو او هغو احادیثو زیاتوب دی چې دلته مې وړاندې له لاسوندونو سره ذکر کړل. خدای چې دا دین د انسانیت د سوکالۍ لپاره رالیږلی هیڅکله داسې امر نه ور کوي چې د بنده قتل یوازې د هغه په یو داسې عمل روا کړي چې سزا یې یوازې خدای ور کوي، خو له دې سره یې یوځل د بنده په لاس هم وکړوي. قران کریم وایي: وانزلناه الیک الکتاب لتخرج الناس من الظلمات الی النور. کتاب د همدې لپاره راغلی چې انسانانو له کړاونو رښا ته راولي. نه دا چې پر خلکو بوج او پیټی شي. قران کې اساني ده سختي نه کوي، بل ځای وایي: یرید الله بکم الیسر. و لا یرید بکم العسر. الله د اساني اراده لري نه د سختي.

د اسلام همدې اساسي روح ته په کتو ویلای شو چې اسلامي مقدساتو ته سپکاوی یو دیني جرم دی چې سزا یې خدای پر خپله ذمه اخیستې مګر په دنیا کې یې خپل رسول ته هم د دې اختیار نه دی ور کړی، نو له رسول پرته نور عام انسانان به د دې څه اختیار ولري؟

۲۰۱۷/ اپریل/ ۲۰

سرچینه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱)(بخاري باب المدينة تنفي الخبث حديث نمبر: ۱۸۸۳)

بیعت که انتخابات؟

په دې مقاله کې غواړم د بیعت، انتخاباتو او حل و عقد په اړه ځینې ناروښانه ګوښې راوسپړم. تر اسلام مخکې عربو د سودا مهال رواج درلود چې د فاینل سودا لپاره یې یوبل ته لاسونه سره ورکول چې بیعت صفقه ورته ویل کیدل. همدارنګه یې له خپلو مشرانو سره د وفادارۍ په پار هغه ته لاس ورکاوه، د اسلام تر راتلو وروسته همدا طریقه په مسلمانانو کې هم رواج شوه او له خپلو مشرانو سره به عوامو بیعت کاوه چې هغه ته د وفاداري ژمنه ورکړي او هم له هغه څخه وعده واخلي څو زموږ له حقونو به دفاع کوي او هر مسوول کس د خپل ولس په وړاندې مسوول دی چې دا لاس ورکول یې د دواړو خبرو ثبوت و.(۱)

د حل و عقد په اړه لغتپوهان وایي چې حل خلاصولو او د یوه جامد شي ویلېدو ته هم ویل کیږي، عقد بیا غوټې ته وایي، نو خلاصول او غوټه کول یې لنډه معنا ده چې دلته د مسلمانانو د عامه چارو د سمبالښت په خاطر د نظام ایجادول هدف دي، اصلن باید عقد و حل لیکل شوی وای، ځکه تر عقد وروسته حل موجودیږي خو ممکن ځینو د سهولت په خاطر همداسې لیکلی وي. پر دې موضوع ځینو څېړونکو نوشته کړي چې د حل و عقد اصطلاح لومړی ابو بکر باقلاني په خپل کتاب کې کارولې ده چې وروسته بیا پسې عامه شوه. نوموړی عالم په ۴۰۳ کې مړ دی نو معلومه شوه چې په څلورمه هجري پیړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هغه دا اصطلاح رامنځته کړې ده او لـه دې هـر څـه سره دوی ادعـا کړې ده چې دا يوه اسلامي او شرعي صبغه لري!(۲)

انتخاب هم د دې دوو الفاظو په شان عـربي لفـظ دی چـې معنـا يـې ټاکنه ده، د انتخاباتو اصطلاح بيا نوې ده چې پخوا نه وه کار شوې او د ټاکنې په معنـا ده. لـه دې اصـطلاح هـدف دادی چـې ولـس د خپلـې مشرۍ او شورا لپاره ځينې کسان په خپلو رايو ټاکي(انتخابوي).

ځينې کسان فکر کوي چې بيعت په اسلام کې ريښه لري، همدا شـان د حل و عقد له لارې رامنځته شوی حکومت اسـلامي صـبغه لـري امـا انتخابات بيا په اسلام کې ناروا دي. زما په انـد دوی پـه دينـي مفـاهيمو کې تر ماهيت شکل ته ډېره توجو کـوي، کـه پـه دې پـوه شي چـې لـه هرې زمانې سره د شرعي احکامو د تطبيق اړتيا ده، نو بيا اړينـه ده چـې تر شکل ماهيت ته ډېره پاملرنه وشي او انتخابات د بيعت يو نـوی ورژن وبلل شي همدا شان د حل و عقد ځای بايد لويې جرګـې تـه پرېښـودل شي او د شورا د پخواني نوم پر ځای نوی نـوم پارلمـان غـوره شي او د غوراوي طريقې به يې هم حتمن فرق سره کوي که څـه هـم پخـواني د شورا او حل و عقد د انتخاب پر يوه طريقه جوړ نـه دي سره راغـلي او ګڼې طريقې يې بيان شوې دي، نو نن هم شونې ده چې يوه بله طريقـه د اوس وخت غوښتنو او حالاتو ته په کتو پر اضافه کړو. ځکه د وخـت له تېرېدو سره نوي مفاهيم رامنځته کېـږي، غوښـتنې نـوې او زيـاتېږي، کلتور او فرهنګ ته نوي شيان لار پيدا کوي، له يوه ځايه بل ځـای، لـه يوه وخته بل وخت، له يوه قومه بل قـوم او لـه يـوه ملتـه بـل ولـس تـه غوښتنې او تقاضاوې بدلېږي، د دې لپاره اړينه ده چې تر شکل ماهيت مهم وګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې مقدماتي خبرو وروسته زه اصلي خبرې ته راځم. زما په اند بیعت د انتخاباتو یو پخوانی شکل دی، اصلن مهمه دلته داده چې د ټولنې لپاره یو مسوول وټاکل شي چې د هغه په مشرۍ کې د خلکو چارې مخته یوووړل شي، په دې ځای کې هدف بیعت نه دی، نه انتخابات دي، بلکې دلته هدف د یوه زعیم انتخاب دی، چې د هغه تر مشرۍ لاندې چارې سمې پر مخ ولاړې شي، که د انتخاباتو پر حراموالی او د بیعت پر شرعي والي خبرې ګرمي کړو نو له موږ به اصل مقصد ورک وي او په وسیله غوندې شیانو کې به مو بحث پیل کړی وي. زه د ځینو کسانو په شان اصلن له لویه سره دا نه منم چې نظام هم اسلامي و نااسلامي کېدای شي، اسلام او کفر د انسان کړنې دي، که اطاعت وکړي او پر خپل رب و رسول یې ایمان راوړي نو مسلمان دی او کنه منکر (کافر) دی. نظام د عامه چارو د سمې سمبالونې یو چوکاټ دی او چوکاټ ته د کفر یا اسلام نسبت کول زما په اند سهي نه دي. په اسلامي نصوصو کې هم د نظام په اړه د اسلامي یا شرعي نظام یا هم د کفر نظام هیڅ هم نه شته نه دا راغلي چې دغه شرعي امیر دی او هغه بیا کفري امیر دی. همدا شان شریعت کوم چوکاټ هم نه دی مقرر کړی چې په دې چوکاټ کې دننه دې نظام جوړ شي ځو اسلام یا شریعت ته منسوب شي او که دا نه وي بیا کفر یا نااسلامي ته منسوبیږي.

د شرعي لومړیتوبونو په پېژندلو موږ کولای شو چې د داسې بې فایدې کشالو او شخړو مخه ونیسو. لومړی باید هغه اولویتونه په ګوته شي چې د شریعت هدف دي او د هغو لپاره جدي مبارزه وشي نه دا چې له شریعته سیاسي قدرت ته د رسیدو وسیله جوړه شي او د انسانیت لپاره راغلی رحمت دین د ځینو خاصو کړیو د انحصاري قدرت په وجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاست غوندي بدنام شي، هغه دین چې هدف یې انساني و بشري اصلاح وه ولې باید په لوی لاس د انساني خرابونې او وژنې کار ترې واخیستل شي؟!

مهمه دا ده چې پر بشر- د ظلم مخه ونیول شي، انسان د انسان له مریيتوبه ازاد شي، خلك د باورونو په انتخاب کې ازاد پرېښودل شي، کوم څه چې په دین و شریعت کې راغلي هغو باندې باور وساتل شي او د څه په اړه چې یې سکوت کړی، هغه دنیوي چارې وګڼل شي او په هغه ډول مخته یووړل شي چې د بشر په ګټه وي، زمان او مکان یې تقاضا کوي. له وخت سره ټکر یوازې د بشر په تاوان تمامېږي او که د ټکر لامل هر ډول عقیده یا باور وي، نو هغه باور و عقیده به هم ډېره بدنامه شي.

پاته شوه د حل وعقد موضوع؛ دا اصطلاح لومړی د یوه عالم له لورې په څلورمه هجري پېړۍ کې استعمال شوه چې وروسته د نورو عالمانو له لوري تر کاروني وروسته پسې عامه شوه. یعنې د خیر القرون د زمانې اصطلاح هم نه ده چې ځینې خلك یې د حکومت لپاره د یوه اسلامي موډل په توګه وړاندې کوي، ممکن د هغه وخت غوښتنه به وه چې هغوی ایجاد کړې ده اما نن اړینه نه ده چې موږ دې دا موډل نظام جوړ کړو او د خپل وخت عیني شرایط له پامه وغورځوو. د عبد الله بن ابراهیم په پاس یاد شوي کتاب کې یادونه شوې ده چې اهل حل و عقد او اهل شورا هم تر خپل منځ توپیر سره لري، ده ویلي چې اهل حل و العقد دوامداره دنده نه لري، بلکې موقته چاره ده، له دوی مشوره نه غوښته کېږي بلکې د یوې ستونزې د حل په موخه راغونډېږي او حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندي کوي، مګر اهل شورا بیا دوامداره خپل کارونه مخته وړي، د مشورې تر طلب وروسته هغوی مشوره ور کوي او داسې نور ټکي.

ما چې په هغو توپیري ټکو کې فکر وکړ نو عینن زموږ د زمانې لویه جرګه او ملي شورا غوندې یو شی ترې راوتی. اهل حل و العقد لویه جرګه ده او ملي شورا بیا د هغې زمانې اهل الشورا دي. انتخابات عینن د بیعت نوی شکل دی چې له نن زمانې سره سمون هم خوري او د حالاتو غوښتنه هم ده.

زما په اند پر دې موضوعاتو شخړه یوازې لفظي ده، حقیقت کې دا یو شان دي، دوی هغه زمانه کې یو نوم ور کاوه او نن خلك بل، هغه زمانه کې به یې ممکن شکل یو ډول و او نن به یې لږ تغییر کړی وي، دا تغییر یوازې په دې چارو کې نه راځي، بلکې په نورو شیانو کې هم راغلی دی، مثلن: حج ته تلل، اذان کول، د شاهدۍ په اړه له نویو وسایلو کار اخیستل، د جنس یا سره و سپینو پر ځای د کرنسۍ کارول او داسې نور، لکه دا یاد شیان چې د وخت غوښتنه وه او ده، همدارنګه انتخابات، لویه جرګه او ملي شورا هم د وخت غوښتنې دي چې د شکل په لږ تغییر د هماغه اهدافو لپاره کارېږي لکه دوی چې بیعت، اهل حل و العقد او اهل شورا په خپله زمانه کې کارول.

د یو شي هدف مهم وي، هغه ته وسیلې که هره یوه وي توپیر نه لري چې اصل هدف ته لاس رسی په پیدا کېږي نور وسایل ممکن مختلف وي، د زمانې په تېرېدا سره توپیر هم وکړي او د کلتورونو ادلون بدلون هم تغییر ور کړي، خو هدف به له لاسه نه وزي، کله چې هدف په هره جایزه وسیله تر لاسه کېږي هماغه وسیله سمه ده او د الفاظو پر سر یې شخړه د هوښیارانو کار نه دی؛ خو د وسیلې بدلون هم په هره موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې او هر ځای کې شونی نـه وي، د دې لپـاره هـم خپـل مـوارد شـته، ځینې وختونه ممکن یوه نیک کار ته خلك له بدو وسیلو ځـان رسـول غواړي، خو دا کار یې شرعي مجوز نه لري.

۲۰۱۸/ ۱۰/ ۳۱

سرچینې:

(۱).د ابن منظور لسان العرب، د سید محمد حسین طباطبایي المیزان: ۴۷۲/۱۸، ، د ابن اثیر نهایه: ۴۷۱/۱.

(۲).القاموس المحیط باب اللام فصل الحاء ماده حل مخ: ۱۲۷۵، اهل الحل والعقد، صفاتهم و وظائفهم، مخ: ۱۸، او ۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شرعي نصوصو د زمان، مکان او کلتور اغېز

د اسماني شرایعو متون انسان ته د انسان په ژبه راغلي دي. هغه ژبه چې انسان رامنځته کړې، د خپل پنځونکي په شان ده، بدلېږي، تغییر کوي، نوي الفاظ ورته رادننه کېږي، د څو تعبیرونو احتمال لري، یو لفظ یې ګڼې معناوې ور کوي، له یوې جملې یې د انسانانو برداشتونه مختلف وي، لهجوي توپیرونه پکې ځای مومي، د یوې سیمې کلتور یو ډول اغېز پر کوي او د بلې سیمې فرهنګ نور څه پکې ننباسي، یوه زمانه کې یو ډول اصطلاح عامه وي او بیا بل وخت راشي چې هغه زړه اصطلاح په کلیشه بدله شي، نوې یې ځای ونیسي- او نور ټول هغه عوارض چې انساني ژبو ته ور پېښېږي.

دا هر څه له دې امله ژبې ته ور پېښ دي چې خپله انسان هم پر یوه حال نه دی، د انساني تغییر او تبدیل له امله ژبه هم د بدلېدا په حال کې وي او دا لړۍ له لومړۍ ورځې پیل او تر ننه یې دوام کړی. دا خبره ډېرې تشریح ته اړتیا نه لري چې د زمان و مکان په لحاظ د انسانانو غوښتنې مختلفې وي. یوه زمانه کې انسان یو ډول غوښتنې کوي او بله زمانه کې تر پخوا ډېر څه غواړي. ځکه څومره چې انساني پوهه ډېرېږي همدومره ور سره د انسان ذهن پراخېږي او د غوښتنو نوملړ یې هم ډېرېږي.

انسان د خپل کمزوري علم له امله له نن څخه پخوا د نیټ غوښتنه او د همدې لارې د کاروبارو غوښتنه نه د رلوده، ځکه په خبر نه و. اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا شی موجود دی نو هر انسان يې د استعمال غوښتنه کوي او په انساني ټولنه کې چې هر شی د انسان تر استعمال لاندې راځي ښه او بد عواقب دواړه لري چې نوې پديده ورته ويلای شو او نوی فکر غواړي.

د انسانانو مختلف فرهنگونه د دې ثبوت دی چې غوښتنې او خواهشات بېل دي. هم د مکان له مخې او هم د زمان. دا دوه داسې قيدونه دي چې همنوعه انسانان پر مختلفو کلتورونو او ټبرونو وېشي. په انساني نړۍ کې تقريبا هره اختراع د اړتيا له امله شوې ده. هر اختلاف د بشري اړتيا له مخې رامنځته شوی او د هرې پديدې تر شا د همدې بشري غوښتنې ريښه ليدله کېږي.

کله چې د انساني ټولنې هيڅ شی هم د ثبات په حال کې نه دی او د يوه فيلسوف په خبره چې دلته يوازې تغيير د ثبات په حال کې دی، نو بيا هر هغه قانون چې تغيير ممنوعه کوي انساني ټولنه له بدمرغيو سره مخوي. انسان بايد د تغيير په حال کې واوسي او په همدې انسان خوشاله وي. کله چې جمود رامنځته شي ژوند ور سره ودرېږي، ښکلا له لاسه ور کړي، رنگيني ختمه شي، د ځلا پر ځای تيارې د ژوند هره برخه تر سيوري لاندې راولي، د خوښي پر ځای غمونه وي او د مستي پر ځای مړتتوالی وي، د حرکت پر ځای سکون وي. له دې امله بايد ټول اسماني شرايع د تغيير دروازه خلاصه پرېږدي او د انساني فطرت خيال وساتي.

زما د معلوماتو سره سم په شرايعو کې همدې اصل ته پام شوی دی. شريعت خپله د هغو احکامو نوم دی چې تل د تغيير په حال کې وي. قران کريم همدې ټکي ته په دې الفاظو (لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا) اشاره کړې.(۱) دلته راغلي چې شريعت د هر امت له بل څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېل وي. ولې؟ ځکه ځای او وخت يې مختلف وي، کله چې يوه قوم ته رسول راځي نو په هغه قوم کې عيني همدا مهال د بل اړتيا نه شته، له دې امله بايد بل رسول نورو قومونوته ولاړ شي چې ځای يې تغيير وکړي او همدا شی د شريعت تغيير ته لار جوړوي.

له انبياؤ سره په خپل وخت کې کتابونه نازلول هم د دې تغيير او تبديلۍ شاهدي ور کوي. که داسې نه وای، نو يو کتاب به يې نازل کړی وای او نبيانو به هر مهال له هغه کتاب څخه خلکو ته احکام بيانولای، مگر داسې نه دي شوي. لامل يې دا دی چې که له يوه کتاب څخه احکام اخيست کېدای، نو هغه د ژوند ټولو رنگينيو ته يې ځواب نه شوای ور کولای. هر قانون چې د انسان لپاره وي، نو بايد هغه خصوصيت قبول کړي چې خپله انسان يې په خپل ذات او فطرت کې لري. انسان په هر حال کې متغير دی او قانون يې بايد تغيير حتمن ومني. د شريعت په نصوصو کې دا شی ډېر واضح دی چې لاندي يې څو مثالونه ذکر کوم:

١ـــ د مکې مکرمې بنسټ ابراهيم او اسماعيل عليمها السلام ايښی دی. مگر مکيانو د خپل مالي کمزورۍ له امله د مکې له خونې يوه برخه بيله کړه. کله چې رسول الله ص مکه فتحه کړه، هيله يې در لوده چې مکه د خپل جد ابراهيم پر بنسټونو ودانه کړي او همدا يې خپل بنياد هم و، خو له دې ډاره يې دا کار ونه کړ چې خلك نوي مسلمانان شوي، ممکنه ده د مکې وراني او نوې جوړېدا بد اثر پر وکړي، په انسانانو کې د فتنې له امله يې مکه د مکيانو پر نيمگړي جوړښت ايله کړه .(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ــــ رسول الله ص چې کله مدینې ته هجرت وکړ، مسلمانان مسکینان وو. له دې امله رسول الله ص خلکو ته امر وکړ چې د قربانۍ غوښه به تر درې ورځو وروسته په کور کې نه ساتئ. له دې څخه یې هدف دا وو چې خلک غوښه وویشي او مسکینانو ته په ټولنه کې خپله برخه ورسیږي. اما کله چې بې وزلي کمه شوه، رسول الله ص خلکو ته اجازه ورکړه چې د غوښې ساتل نور ستاسو کار دی زما له لورې پابندي نه شته. (۳)

۳ــــ په مدینه کې رسول الله ص لومړی خلکو ته اجازه نه ورکوله چې هدیرې ته ولاړ شي او زیارت وکړي. په روایاتو کې د دې هدف دا بیان شوی چې لومړي سر کې مسلمانان د زیارت په اسلامي ادابو نه پوهېدل، رسول الله ص پرې ډارېده چې بیرته د جاهلیت د وخت باورونه پکې ځای ونه نیسي، له دې امله یې منعه کړې وو، کله چې دا ډار ختم شو نو اجازه یې ورکړه چې د اخرت او مرګ د یاد لپاره هدیرو ته ولاړ شي.(۴)

۴ــــ رسول الله ص مکیانو ته تر ۱۳ کاله دعوت وروسته مدینې ته هجرت وکړ. دا کار یې د ځان ساتنې په موخه و، له همدې امله هغه مهال یوازې د مکې له ښارګوټې هجرت فرض و او هر مسلمان باید له مکې هجرت کړی وای. مګر کله چې مسلمانان مکه ونیوله، رسول الله ص اعلان وکړ چې د مکې تر فتحې وروسته هجرت ختم شو.(۵) دا یوه اړتیا وه، مکیانو ته د شریعت د سزا یوه برخه وه. کله چې هغوی خپل حالت بدل کړ، د اختلاف زمانه یې متغیره شوه، نو حکم هم تغییر وکړ. هجرت هم یوازې له مکې لازمي و، ځکه نو بحرین، یمن، د بنو حنیفه سیمه او شاوخوا بدویې عربو کې مسلمانان اوسېدل او رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ص د هجرت امر هم نه دی ور ته کړی. ان د هغوی د تعلیم لپاره رسول الله ص د خلکو په غوښتنه یوځل د شپږو یا لسو او بل ځل د اویا اصحالو ډله ولیږله چې مسلمانو قبیلو ته اسلام وښیي یا یې په خپله سیمه کې اسلام ته دعوت کړي؛ خو له بده مرغه له دواړو ګروپونو سره چل وشو.(٦)

له دې پاس مثالونو ښکاره شوه چې مکان، زمان او کلتور پر شرعي متن ځومره اغېز لري. مګر پوښتنه دا ده چې ایا له همدې اصل څخه تر رسول الله ص وروسته امت هم ګټه پورته کولای شي او که دا واک یوازې د رسول تر ذات او وخته محدود دی؟ اصلن په دې بحث کې دا ټکی مهم دی، که نه پاس ذکر سوي مثالونه ټول مني.

زه دې بحث ته له دې زاویې ورځم چې د شریعت زیاتره احکام موقتي وي او دین د ابدي مقدسو احکامو نوم دی. مخکې مې د شریعت په اړه د قران کریم ایت ذکر کړی او د دین په اړه الله تعالی وایي: وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ (٧)

ژباړه: او بېشکه دغه ستاسو یو امت دی او زه مو رب یم، له ما وډار شئ.

په دې ایت کې د ګڼو انبیاو دین ته په مفرد اسم اشاره(هذه) ګوته نیول دا ښيي چې دین د ټولو نبیانو ترمنځ مشترک دی او شریعتونه یې توپیر لري. له همدې امله وایي چې ستاسو هرې ډلې ته ځانګړی شریعت دی خو دین ته په مفرد اشاره کوي چې د ادیانو اتحاد ښیي.

که بحث ته تر ننوتو مخکې یو حدیث هم ذکر کړم نو له موږ سره به ان شاء الله د موضوع په روښانولو کې مرسته وکړي. حدیث دادی:

«إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا» (٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: بېشکه الله دې امت ته د هرو سلو کلونو په پیل کې یوڅوک راپاڅوي چې دین(شریعت) یې ورته نوی کړي.

عربي ژبه کې د الفاظو یو د بل پر ځای استعمال خورا زیات دی، دلته هم د (دین) لفظ د شریعت لپاره کارول شوی، دلیل یې دادی چې تجدید یوازې په شرعي احکامو کې راځي او دیني احکامو لکه قران کریم چې صراحت په کړی، د ټولو نبیانو ترمنځ مشترك وي، نو بناءٔن دلته له راغلي لفظه شریعت هدف دی. ځکه قران کریم کې د دین لپاره د ملت توری هم کارېږي، قران کریم کې د شریعت پر ځای د دین یادونه نور ځایونه هم راغلې ده او حدیثو کې یې هم مثالونه شته.

اوس د موضوع سپړل هم اسانه کېږي او هم د لوستونکو فهم ژر ورته رسېږي. موږ پوهېږو چې په حدیث کې رغلی د (یجدد) لفظ د تجدید(تفعیل) د باب مضارع ده چې د نوي کولو معنا ور کوي. یعنې په شرعي تعبیر کې د هر زمان، مکان او کلتور غوښتنو ته که پام وشي او له خپل وخت سره داسې تعبیر شي چې د حساسیتونو پارولو پر ځای د بشري جامعې گټو ته پکې نظر وشي، نو دا شرعي تجدد دی او موږ ته یې د قران و حدیثو له مخې اجازه راکړل شوې.

هغه څوك چې تجدد د نبي علیه السلام زمانې ته د شریعت کشول بولي او دې ته د تجدد نوم ور کوي، زما په اند ناسم فکر یې اخیستی. ځکه یو خو له عملي ژوند سره شرعي مسلو ته ربط نه شي ور کولای چې دا له ځمکنیو حقایقو سره ټکر کوي او بل د تجدد له توري یې هم سم برداشت نه دی کړی ځکه تجدید، نوي کېدل دي نه شاته وړل. که دلته د تجدید پر ځای د ارتجاع د باب لفظ راغلی وای، نو بیا ددوی فهم سم و، مگر د لته خبره برعکس ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت ته که کلتوري بڼه ور نه کړل شي د انسانانو تر فهم او وس لوړېږي. مثلن: عربي کې هغه ذات چې خلك يې عبادت کوي، د الله په نوم يادېږي، که د معبود همدا اسم ذات يوه پښتون ته په داسې حال کې ذکر کړې چې هغه له دې ناخبره وي، نو څه پرې پوهېږي چې زما متکلم ماته څه وايي؟ کله چې موږ هغه ته د ده د خپل کلتور، ژبې او عرف سره سم دخدای نوم یاد کړو او دا لفظ په هغه ورته ترجمه کړو، نو هغه پوهېږي چې له الله څخه زما د متکلم مراد څه شی دی.

يو بل مهم ټکی په شرعي مسلو کې زياتره وخت ماهيت وي، نه شکل. له دې امله نو چې کله هدف په يوه بڼه تر لاسه کېږي شارع يې پر خاص شکل ټينگار نه کوي. مثلن: د بني قريظه په غزا کې رسول الله ص خلکو ته امر وکړ چې ولاړ شئ لمونځ مو د بني قريظه سيمې ته ورسوئ. خلکو فکر وکړ چې د رسول الله ص هدف هلته تلل دي، نه ارو مرو لمونځ په هغه ځمکه کې ادا کول، له دې امله يې لمونځ پر لار وکړ، اما ځينو کسانو په ظاهري الفاظو تمسک وکړ او لمونځ يې هلته ورساوه. رسول الله ص ته قيضه وړاندي شوه نو هغه د يوې ډلې فهم هم ناسم ونه بالی.(۹)

له دې ښکاري چې مهم په شريعت کې اهداف وي، کله چې هدف تر لاسه کېږي، نو پر يوه خاص شکل يې ټينگار کول د شريعت له مقاصدو څخه نه وي؛ البته ځينو استثنائاتو ته په پام! بيا زموږ په زمانه کې چې رسول الله ص نه شته او شرعي متون زموږ تعبير ته اړتيا لري، نو بايد پر يوه خاص شکل تر ټينگار بايد پر ماهيت تاکيد وشي چې هم اختلاف ختم شي او هم هدف تر لاسه کړو.دا کار نه يوازې زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وخت کې مهم دی، بلکې د هرې زمانې لویو علماؤ همدا کار کړی دی. څو مثالونه:

۱ــ د حدیثو په معتبرو کتابونو کې روایت دی چې د رسول الله ص او ابو بکر رض په زمانه کې د یوه مجلس درې طلاقه یو طلاق بلل کېدو، خو عمر فاروق رض په خپله زمانه کې د خلکو د ناسم عمل او ځینو زورونو له امله اعلان وکړ چې د یوه مجلس درې طلاقه به تر دې وروسته درې شمارل کیږي.(۱۰)

۲ــ د رسول الله ص په زمانه کې زاني ته د سلو درو تر سزا وروسته دا هم د سزا برخه ګڼل کېده چې زاني یې له سیمې د یوه کال لپاره شړی، مګر عمر فاروق رض د یوې بدې پېښې تر واقع کېدا وروسته دا سزا لغوه کړه.(۱۱)

۳ــ د رسول الله ص په زمانه کې د واړه اختر سرسایه خلکو په اجناسو ور کوله چې مشهور یې کورت، اوربشې او خورما وه(۱۲) دا ځکه هغه مهال کرنسی نه کارېده، خلکو به جنس په جنس سودا کوله، اما د امام ابوحنیفه رحمه الله په مذهب کې وروسته د دې اجناسو پر ځای کرنسی ته جواز ور کړل شو.(۱۳)

دا هغه مثالونه دي چې د اړتیا له مخې د شرعي مسلو په شکل کې بدلون راغلی؛ بلکې که ووایو چې دلته یې تعبیر له زمان و مکان سره برابر کړی دی، نو ښه نظر به وي. شریعت کې یو اصل دا هم دی چې نه ځان ته ضرر رسول جواز لري او نه بل ته، له دې امله چې کله د یوې زمانې تعبیر د بلې زمانې یا د یو ځای تعبیر د بل ځای د خلکو له ګټو سره ټکر وکړي، نو کولای شي چې شرعي تعبیر ته تغییر ور کړي ځکه اسلام کې همدا اصل دی چې (لاضرر و لاضرار في الاسلام)(۱۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا چې بشري جامعې ته تکليف پېښوي لازمي خبره ده چې انساني تعبيرونه دي، له دې امله نوى تعبير اړين دى او زوړ ته شاکول مجبوري ده.

لنډه دا چې په بشري نړۍ کې د زمان، مکان او کلتور له قيد څخه هيڅ شى وتلاى نه شي. شرعي نصوص چې د انسان لپاره راغلي، نو حتمي خبره ده چې ټول هغه عوارض به ورته پېښېږي لکه انسان او د هغه ژبې ته چې ور پېښ دي. انسان په يوه حالت کې ثبات نه لري، کله يې يو حکم په ګټه وي او کله بل، کله يو ډول حالات وي او کله بل ډول. له متن څخه اخيست شوي تعبيرونه هر وخت د انساني جامعې په ګټه نه وي، له دې امله اړتيا ده چې هر وخت نوي کړل شي او د بشري ټولنې ټولې اړتياوې په نظر کې ونيول شي. شريعت د انساني سهولت لپاره راغلى نه د سختۍ لپاره(۱۵) له دې امله هر هغه سخت تعبير د دين له اساس سره متصادم دى چې پر بشري جامعه سختي ته پکې تمايل شوى وي.

د پخواني تعبير يو لوى مشکل دا هم و چې د اوس په نسبت انساني ليد ډېر کم و، معلوماتو ته لاس رسى د اوس په شان پراخ نه و، تر ډېره حده د يوه فرد لخوا شوي تعبيرونه دي چې د خپل کوچني چاپېريال اغېز ور باندې پروت و او د اوس وخت نوې غوښتنو ته پکې هيڅ پام نه دى شوى. بل پلو هغه مهال مسلمانان د يوه بريالي قوم په توګه مطرح وو، هلته يوه لويه پاچاهي يا خلافت د مسلمانانو موجود و، پر شرعي تعبير دې هم لوى اغېز کړى او داسې تعبير ورته لار پيدا کړې چې اوس زموږ له زمان و مکان سره اړخ نه لګوي. که د فقهې کتابونو ته سر ور ښکاره شي، نو داسې ډېر مسايل به ووينې چې نن ورته اړتيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شته. مګر په خپل وخت کې به همدې مسلو ته ضرورت و او د همدې اړتیا له مخې لیکل شوي دي. له دې ښکاري چې پر شرعي نصوصو او تعبیر یې زماني، مکاني او فرهنګي قیدونه ژور اثر لري او د هر وخت په تعبیر و تفسیر کې د دې ټولو اثار بیخي جوت دي.

۲۰۱۸/ سپتمبر / ۱۷

سرچینې:

۱)المائده: ۴۸، یعنې ستاسو د هر امت لپاره موږ شریعت و تګلاره ټاکلې.

۲)صحیح مسلم کتاب الحج باب نقض الکعبه و بنائها ح: ۱۳۳۳.

۳)مسلم کتاب الاضاحی باب بیان ماکان من النهی اکل لحوم الاضاحي بعد ثلاث...ح: ۱۹۷۱.

۴)سنن ابي داؤد کتاب الجنائز باب زیارة القبور ح: ۳۲۳۵.

۵)صحیح البخاري کتاب الجهاد والسیر باب لاهجرة بعد الفتح ح: ۳۰۷۷.

۶)الرحیق المختوم السرایا والبعوث بین احد والاحزاب، بعث الرجیع و مأساة بئرمعونه: ۲۶۷.

۷)المومنون: ۵۲.

۸)سنن ابي داؤد کتاب الملاحم باب مایذکر في قرن المائه ح: ۴۲۹۱.

۹)صحصح البخاري کتاب المغازي باب مرجع النبي ص من الاحزاب...ح: ۴۱۱۹.

۱۰)صحیح مسلم کتاب الطلاق باب طلاق الثلاث ح: ۱۴۷۲.

۱۱)بدائع الصنائع کتاب الحدود فصل في شرائط وجوب حد الشرب: ۷/ ۳۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲)مسلم كتاب الزكاة باب زكاة الفطر على المسلمين من التمر والشعير ح: ۹۸۵.

۱۳)بدائع الصنائع كتاب الزكاة باب الزكاة الواجبه فصل بيان جنس الواجب وقدره وصفة في صدقة الفطر: ۲/ ۶۹.

۱۴)شرح التلويح على التوضيح فصل في كيفية السماع والضبط والتبليغ: ۲/ ۲۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د مرتد سزا

عمومي فکر او مشهوره فقهي تګلاره دا ده چې که څوک له مسلمانۍ وګرزي، نو شرعي حکم يې لومړی ترې توبه غوښتنه او د انکار په صورت کې د هغه وژنه ده. که څه هم فقهاؤ دا کار د برحاله حکومتي محکمې چاره بللې، خو اوس له دې اصل څخه ياغي باغي ډلو هم د ځان او شريعت په ساتنه کې ګټه اخيستې او حتا افرادو هم دې ته لاس ور اچولی دی. مشال خان او فرخنده يې غوره مثالونه دي.

دا ادعا په داسې دلايلو ثابته شوې چې يو لورته د قران کريم له اياتونو سره اړخ نه لګوي او بل لورته د داسې درجې دي چې دومره ستره پرېکړه په هغو دلايلو نه شي ثابتېدای؛ دارنګه د دين له اساساتو او د رسول الله ص له عملي سنتو سره هيڅ سمون نه لري. قران کريم په ښکاره الفاظو انسانانو ته د دين د منلو او نه منلو واک ور کوي، لکه چې وايي:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ .(۱)

ژباړه: په دين کې هيڅ زياتی نه شته يقينن هدايت له بې لارۍ بېل شوی دی.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ.(۲)

ژباړه: او ووايه حق ستاسو د رب له خوا دی، نو که د چا خوښه وي ايمان دې راوړي او که يې خوښه وي، کافر دې شي.

له دې دوو اياتونو جوتېږي چې د ايمان اوکفر په اړه الله انسان ته پوره اختيار ور کړی دی، له همدې امله بيا د ثواب يا عذاب وړ دی، ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل اختیار یې ښه یا بد عمل کړی دی. د لومړي ایت په اړه د ځینو علماؤ د نسخې رایه ځکه د اعتبار وړ نه ده چې نسخه په امر او نهې کې راځي، اخباریه جملې نسخه نه لري، نو دلته د هغوی نظر د اصول الفقهې پر معیار برابر نه دی له دې امله د التفات وړ نه دی. نورو بیا ویلي چې اسلام ته په دخول کې اکراه نه ده په کار، اما د وتلو مهال بیا په حدیث باندې عمل کېږي. دا هم سم دریځ نه دی، ځکه د عربي ګرامر له مخې کله چې نکره لفظ د نفي په څنګ کې واقع سي، نو عمومیت فایده کوي چې دلته تر (لا) وروسته د (اکراه) نکره لفظ راغلی او خپل عمومیت یې پر ځای ساتلی. له دې معلومېږي چې نه په لومړي سر کې شریعت اجازه ور کوي چې څوک په جبر مسلمان کړل شي او نه وروسته اجازه شته چې له وتلو یې په جبر را وګرزوي. ځکه دین منل د یوه انسان اختیاري چاره ده، انسان ته پکې د مداخلې چانس نه دی ور کول شوی. د خدای دین دی او د خدای مخلوق که یې مني د خدای اجر به تر لاسه کړي او که یې نه مني، د خدای له لوري به سزا ویني؛ مخلوق پکې ځای نه لري.

مګر که څوک له اسلامه وګرزي او بیا په زور ورته را وګرزول شي؛ نو دا دین، الله ترې نه مني؛ ځکه قران وایي:

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا .(۳)

ژباړه: که چا دا کار (ایمان راوړل) د الهي رضا لپاره وکړ، نو ژر به یې موږ ستر اجر ورکړو.

همدې اصل ته قران په ګڼ شمېر ایاتونو کې اشاره کړې ده، رسول الله ص هم یو حدیث کې وایي:

إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى.(۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: یقینن د اعمالو دار و مدار پر نیتو دی او هر شخص ته هغه دي چې نیت یې کړی وي.

ښه! که څوک په زور دین ته راوستل شي نو ایا دا به دالله لپاره وي او که صرف له ډاره؟ نیت به یې د الله رضا وي او که هر څه له نیت پرته؟

بله پوښتنه، که څوک په زور کافر شي نو کفر یې منل کېږي؟ قران وایي نه منل کېږي: إلا من أكره و قلبه مطمئنٌ بالإيمان .

ایمان د انساني خوښې کار دی، لکه چې رسول الله ص به ویل: رضيتُ بالله ربا وبالإسلام دينا، وبمحمد نبيا ورسولا .

ان د اسلامي قانون له مخې د زور بیه نه ده روا، د زور نکاح ناروا ده، د زور طلاق نه سهي کېږي او داسې نور، نو د اسلام په منلو کې به څنگه ومنل شي؟

تر انسانانو الله ښه قدرت پر لري، خو الله داسې نه کوي، وایي:

{ وَلَوْ شَاء رَبُّكَ لآمَنَ مَن فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُواْ مُؤْمِنِينَ }(٥)

که ستا د رب خوښه وای، نو په ځمکه کې به ټولو خلکو ایمان راوړی وای، ایا ته خلك اړ کوې چې دوی مومنان شي؟

{ قُلْ فَلِلّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاء لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ }(٦)

ووایه! له الله سره پوره حجت دی، که یې خوښه وای تاسو ټول به یې هدایت کړي وای.

{ وَلَوْ شَاء اللّهُ مَا أَشْرَكُواْ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ } .(٧)

که د الله خوښه وای نو دوی به شرك نه وای کړی او موږ ته پر دوی محافظ نه یې ټاکلی او نه پرې نگران یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاسني ایاتونه په وضاحت وایي که د الله خوښه وای نو په زور یې په ټولو انسانانو دین منلای شوای، خو الله داسې نه کوي، دین منل اونه منل یې د انسانانو خوښې ته ایله کړی دی کفر کوي که اسلام، د انسان خپله خوښه ده، د دې خوښې له امله یې الله دوزخ یا جنت ور کوي.

البته په دې موضوع کې ټولې ستونزې له هغه روایته را پیښې دي چې بخاري او نورو کتابونو راوړی دی:

«مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ».(۸)

ژباړه: که چا خپل دین بدل کړ نو وې وژنئ!

خو که دې کسانو د دې موضوع اړوند ټول ایاتونه او حدیثونه تر نظر تېر کړي وای، نو داسې سرسري حکم به یې نه ترې اخیست.

الهي وینا ده:

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ .(۹)

ژباړه: که له تاسو څوك له خپله دینه وګرزېد، بیا د کفر په حال کې ومړ؛ نو اعمال یې په دنیا او اخرت کې ختم شول، همدوی د اور خاوندان دي، دوی به پکې همېشه وي.

ایت کې الله د مرتد حکم یاد کړی دی خو یوازي د اخرت ګوتڅنډنه یې ور ته کړې ده، په دنیا کې یې د هیڅ عذاب یادونه نه ده کړې، ځکه بیا د دین په اړه هغه عمومي اصل ختمېدی چې په دین کې زور زیاتی نه شته.

که د وژنې روایت عام اصل وګڼو؛ نو هم له ایت او هم له دې نورو حدیثونو سره ټکر کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ، فَوُعِكَ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَقِلْنِي، فَأَبَى، ثُمَّ أَتَاهُ، فَقَالَ: أَقِلْنِي، فَأَبَى، فَسَأَلَ عَنْهُ، فَقَالُوا: خَرَجَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْمَدِينَةَ كَالْكِيرِ، تَنْفِي خَبَثَهَا، وَتَنْصَعُ طَيِّبَهَا"

ژباړه: يو ځاراييي رسول الله ص ته راغی پر اسلام يې بيعت ور سره وکړ، نو تبه يې شوه، بيا رسول الله ص ته راغی، وې ويل: زما بيعت بېرته راکړه، ده انکار وکړ، بيا راغی، وې ويل: بيعت مي راکړه، ده انکار وکړ، د ده په اړه يې پوښتنه وکړه، دوی وويل: ولاړ، نو رسول الله ص وويل: مدينه د بټۍ په شان ده، کمزوری يې ختموي او ښه يې ايله کوي.(۱۰)

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي سَرْحٍ يَكْتُبُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَزَلَّهُ الشَّيْطَانُ، فَلَحِقَ بِالْكُفَّارِ، فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُقْتَلَ يَوْمَ الْفَتْحِ، فَاسْتَجَارَ لَهُ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ، فَأَجَارَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "(۱۱)

ژباړه: ابن عباس ويل: عبد الله بن سعد بن ابی سرح د رسول الله ص کاتب و، بيا شيطان وښوياوی له کفارو سره ملگری شو، د فتحې په ورځ يې رسول الله ص د وژلو امر وکړ، نو عثمان پنا ورته وغوښته رسول الله ص ورته پنا ور کړه.

البته د وژلو امر يې لومړی ځکه ور کړ چې له محاربو (جگړه مارو) کافرانو سره يو ځای و، له ده سره يو ځای يې د صفوان، عکرمه او نورو کافرانو د وژلو امر هم کړی چې عکرمه او صفوان يې هم بيا په شفاعت وبخښل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه مشهوره پېښه د رسول الله ص د حدیبیې سوله هم ده چې له کافرانو سره یې پر دې شرط سوله وکړه که له موږ څوک مرتد شو تاسو ته درغی موږ یې نه غواړو اوکه ستاسو څوک موږ ته راغی، موږ به یې در کوو.

له دې معلومېږي چې که د مرتد وژل دیني حکم وای، رسول الله ص به یې نه په اړه د چا شفاعت منلی وای اونه به یې له کافرانو سره په دې شرط سوله کړې وای، ځکه عائشه رض وایي چې کله به د الهي حدودو خبره راغله؛ نو رسول الله یې په عملي کولو کې تر ټولو جدي و. (۱۲)

بله خبره دا هم ده چې رسول الله ص په خپل ژوند کې یوځل هم دا حکم نه دی عملي کړی، په داسې حال کې چې زرگونه منافقین له دینه مرتد شول او پر کفر یې د قران سوره منافقون، سوره توبه اونور شاهدان هم دي، رسول الله ص ونه وژل، بلکې د ابن ابی منافق د جنازې لمانځه ته هم ورغی او اصحاب یې هم د دوی هر یوه له وژلومنعه کړل؛ځکه چې وایي بیا به کافران ووایي: محمد اوس خپل ملگري وژني. (۱۳)

له دې څېړنې جوته شوه چې د مرتد وژل یو سیاسي حکم دی، د یو مصلحت پر بنسټ رسول الله ص د خاصو خلکو په اړه همدا حکم کړی دی، لکه د ابن ابی سرح چې له محاربو کافرانو سره ملگری و، یا هغه کس چې له جماعته بېل شي او د مسلمانانو ترمنځ تفرقه راولي، دا کس له دې امله وژل کېږي چې اختلاف ته لمن وهي نه له دې وجې چې مرتد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه خبره د دې روایت په اړه دا هم ده چې متن یې ښې ډېرې ستونزې لري.

په یوه روایت کې راغلي چې علي رض هغه کسان ووژل چې مرتد شوي وو، په بل کې دي چې د بت عبادت یې کاوه او په بل کې دي چې زنادقه(دهریان/مجوسیان) وو، ان په یوه روایت کې لا دا هم دي چې د مرتد توبه نه منل کېږي، دا په ښکاره د قران مخالف دی، قران وایي چې که توبه وکړي، عمل اصلاح کړي؛ نو مومن دی او روایت وایي چې توبه یې هم نه منله کېږي.

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ، لاَ يَقْبَلُ اللهُ تَوْبَةَ عَبْدِ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلاَمِهِ» .(۱۴)

د عکرمه په نوم یو کس د دې روایت په سند کې راغلی، د هغه په اړه به لاندې د ځینو محدثینو رایه راواخلو.

د عکرمه په اړه د پوهانو نظرونه:

وقالوا: كان عكرمة كثير الحديث والعلم بحراً من البحور؟ وليس يُحتج بحديثه؟ ويتكلم الناس فيه (الطبقات الكبرى، ابن سعد 5:293، 2:386) . وكان من المعارضين لعلي وكان يميل لرأي الخوارج (ميزان الاعتدال، الذهبي / تذكرة الحفاظ، الذهبي، ترجمة عكرمة). ويقول عنه الذهبي كان خارجياً، وروايته مريبة لايعتد بها وكان مالك ابن أنس يصنف الأحاديث المروية عنه في بند الضعيفة الواهية.(۱۵)

حدیث پوهانو ویل: عکرمه زیات روایات نقلول د علم سمندر و، خو حدیث یې دلیل نه دي او خلکو پکې خبرې کړې دي.

ده له علي سره تضاد در لود او د خوارجو نظریات یې خوښ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهبي د ده په اړه ویلي: خارجي و، روایات یې شکمن دي باور پرې نه شي کېدای. مالك بن انس له ده روایت شوي احادیث د ضعیفو واهي روایاتو په کتار کې راوستل.

د مرتد په اړه دا مطلق روایت دی، باید په هغه الفاظو مقید کړل شي چې بل روایت کې راغلي او هغه د (مفارق لجماعته) دي. د مطلق الفاظ پر مقید حمل کول په قران کریم کې هم شاهد لري چې د (الدم) مطلق لفظ یې په (دم مسفوح) مقید کړی دی. یو مهم ټکی دا هم دی چې روایت په تابعینو کې عکرمه نقل کړی دی. د یو داسې چا روایت په څنګه د قران په مقابل کې ومنل شي چې خپله یې محدثین د نورو عامو روایاتو په اړه سره مختلف دي، یو شمېر یې مني او نور یې بیا روایاتو ته د شك په نظر ګوري؟!

په دې اړه د پوهانو نظرونه:

د احنافو علماء په دې اند دي چې ښځه له دې امره بېله ده، او د نورو مذهبونو پوهان په دې کې هم ور سره اختلاف لري. احناف د خپلې مدعی لپاره یو کمزوری حدیث وړاندې کوي او په مقابل کې یې نور پوهان بل کمزوری حدیث را مخ ته کوي.

مسألة قتل المرتدة: اختلف الفقهاء في حكم قتل الْمُرْتَدَّةُ على قولين:

القـول الأول: أنهـا كَالْمُرْتَـدِّ تقتـل، وهـو قـول جُمْهُـورِ الْفُقَهَـاءِ مـن المالكية،والشافعية، والحنابلة، لِعُمُوم قَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ بَدَّل دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ، ولِمَا رَوَى جَابِرٌ أَنَّ امْرَأَةً يُقَال لَهَا أُمُّ رُومَانَ ارْتَـدَّتْ فَـأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُعْرَضَ عَلَيْهَا الإِْسْلاَمُ فَإِنْ تَابَتْ وَإِلاَّ قُتِلَتْ.

القول الثاني: أَنَّ الْمُرْتَدَّةَ لاَ تُقْتَل بَـل تُحْبَسُ حَتَّـى تَتُوبَ أَوْ تَمُـوتَ، وَهو قول الْحَنَفِيَّةُ، وذلك لِنَهْـيِ النَّبِـيِّ صَـلَّى اللَّـهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ عَـنْ قَتْـل

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْكَافِرَةِ الَّتِي لاَ تُقَاتِل أَوْ تُحَرِّضُ عَلَى الْقِتَال، فَتُقَاسُ الْمُرْتَـدَّةُ عَلَيْهَا .قـال الزيلعي: (وَلاَ تُقْتَلُ الْمُرْتَدَّةُ بَلْ تُحْبَسُ حَتَّى تُسْلِمَ).(١٦)

د مرتدې ښځې په وژلو کې د فقهاؤ دوه قوله دي:

لومړی: دا، لکه مرتد وژله کېږي، د مالکیانو، شوافعو، حنابله وو زیاتره فقها همدا وايي. رسول الله ص عام ویلي چې څوك دین بدل کړي قتل یې کړئ او جابر روایت نقل کړی ام رومان نومې ښځه مرتده شوه رسول الله ص امر وکړ چې اسلام ورته وړاندې کړي که یې ومني(خوښه) که نه قتل دې شي.

دویم: مرتده نه وژله کېږي، بندي به وي چې توبه وکاږي یا مړه شي؛ همدا د احنافو مذهب دی؛ ځکه رسول الله ص د هغې کافرې له وژلو منعه کړې ده چې جنګ نه کوي، نو مرتده پر همدې قیاس ده. امام زیلعي ویلي: مرتده به نه وژله کیږي، بندي به وي چې مسلمانه شي.

ابن تیمیه په الصارم المسلول کې وايي: ومع أن السنة في المرتد أنه لا يقتل حتى يستتاب إما وجوبا أو استحبابا.

وسنذكر إن شاء الله أن جماعة ارتدوا على عهد النبي صلى الله عليه وسلم ثم دعوا إلى التوبة وعرضت عليهم حتى تابوا وقبلت توبتهم.(١٧)

د مرتد په اړه اصل دا دی چې وژل کېږي به نه، بلکې توبه ترې غوښته کیږي، یا خو لازمي ده او یا ښه کار دی. دا به هم بیان کړم چې د رسول الله ص په زمانه کې زیات خلك مرتد شول بیا توبه ترې وغوښتل شوه، دین ورته وړاندې شو، ان چې توبه یې وکړه او توبه یې ترې ومنله شوه.

د ازهر پوهنتون استاد علامه شلتوت وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقد يتغير وجه النظر فى المساله. اذ لوحظ ان كثير من العلماء يرى ان الحدود لا يثبت بحديث الآحاد، وان الكفـر بنفسـه لـيس مبيحـا للـدم، وانما المبيح هو محاربه المسلمين والعدوان عليهم ومحاوله فتنـتهم عـن دينهم وان ظواهر القران الكريم فى كثير من الايـات تـابى الاكـراه فـى الدين.(١٨)

او رښتيا له دې امله هم په دې مسله کې رايه تغييـر کـوي چـې زيـاتره پوهان وايي په احاد حديثو حدود نه ثابتيږي او خپله کفر د دې سبب نه دی چې وينه يې روا کړي، له مسلمانانو سره د جگړې، پر دوی د تېري او له دينه د را ايسارولو (پر مهال وينه تويـول) روا دي. ډېـر ځايونـه د قران ښکاره اياتونه په دين کې له زور زياتي منعه کوي.

د احمديه ډلې مشر په القتل باسم الدين نومي کتاب کې کاږي:

إن حرية التحول من دين وإليه هي المحك الحقيقي لمبدأ لا إكراه في الدين، إذ لايمكن أن تكون الحرية في اتجاه واحـد، هـو اتجـاه دخـول الإسلام، ثم لا مخرج منه.(١٩)

دين ته د تگ او ترې د تلو ازادي(بېشکه په دين کې زور زيـاتی نـه شته) د پيل يو غوره معيار دئ، ځکه دا هيڅ امکان نه لـري چـې ازادي دې يوازې له يوه لوري وي، هغه اسلام ته د تلو لوری او بيا ترې وتل نه شته.

د هغه روايت په اړه دا وضاحت هم نه شته چې هغـه د يـوه بـل اوږده حديث ټوټه ده چې هغه د يوه خاص کس په اړه ور کول شـوی دی او که عام دی؟ عام يې ځکه نـه شـو بلـلای چـې د قـران کـريم لـه مهمـو اصولو سره نه لگيږي او نه د رسول الله ص له عمـلي سـنتو سره سـمون لري، نو لازمي خبره ده چې هغه د يوه خاصې پيښـې يـا د يـوه خـاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس په اړه د رسول الله ص تر وینا یا حکم وروسته د یوه راوي بالمعنا روایت دی چې الفاظ یې د هغه خپل دي او د رسول الله ص له خاص حکم څخه یې استنباط کړی دی. بالمعنا روایات په حدیثي کتابونو کې بیخي زیات دي، چې ځینې همدغسې خطاوې لري، لکه پر مړي د ژړا له امله مړي ته سزا ورکولو حدیث چې عمر رض مطلق بیانـاوه او عائشې رض تر یوه خاص کس پورې تعلق ورکاوه؛ دا ځکه چې عائشه رض د حدیث په شان ورود خبره وه، خو عمر رض یې علم نه درلود، یوازې نبوي وینا ورته رسېدلې وه او هغه هم عمومي بلله.

سرچینې:

(۱)(بقره: 256)

(۲)(کهف:29)

(۳)(نساء: ۱۱۴)

(۴)(بخاري،کتاب الایمان، باب کیف کان بدء الوحي الی رسول الله، شمېره:۱)

(۵)[یونس:۹۹]

(٦)[الأنعام۱۴۹]

(۷)[الأنعام)

(۸)(بخاری : ۳۰۱۷)

(۹)(بقره: ۲۱۷)

(۱۰)بخاري)

(۱۱)ابوداؤد)

(۱۲)بخاري)

(۱۳)مسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴)مجعم کبیر : ۱۰۱۳)

(۱۵)(میزان الإعتدال)

(۱۶)تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق وحاشية الشبلي (3 / 285).

(۱۷)(الصارم: 117/1، المسئلة الاولی)

(۱۸)الاسلام عقیده و شریعه : ۱۰۳)

(۱۹)(القتل باسم الدين ،مرزا طاهر أحمد ،لندن ،ص ۶۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي نصوصو کې د جبر او اختیار مسله

د جبر او اختیار په اړه یوازې شرعي نصوص بحث نه کوي، بلکې د مذهب له دایرې دباندې فلاسفه وو هم بحث پر کړی دی. مسله لـه پخوا څخه ډېره جنجالي ده، خو کله چې د مذهب په نصوصو کې په دې اړه ظاهرن متفاوت نصوص راغلي او له دې څخه بیا ځینې داسې کسان د خپل لید له مخې تعبیر وکړي، چې یوازې او یوازې پـه الفـاظو پسې مښلي نور نه معقولیت ته ګوري او نه منطقیت ته، نو خبره نوره هم جنجالي او ډېره پسې ورانه شي.

دا مسله باید په پوره دقت روښانه شي او ټول هغه شرعي نصوص یـې په اړه وپلټل شي چې له دې موضوع سره اړه لري او داسې یو تعبیر یې وړاندې شي چې خلك پکې ورك نه شي، دنیوي ژوند کې د ستونزو سبب نه شي، نصوص تر خپل منځ سره ټکر نه شي او د خلکو د لا بې لارۍ سبب ونه ګرزي.

دې مسلې له ډېری کسانو سخت لټان جوړ کړي دي، دوی تـه چـې کله د انساني هڅو خبره ور یاده کړې، نو وایي؛ خدای چې څه لیکلي وي هغه کېږي! په داسې حال کې چې نـه یـې د خـدای مطلـب درک کړی دی او نه د دنیاوي ژوند په اصولو پوه شوي دي. څوك چې نـه دین فهمولای شي او نه د ژوند اصول، نو پـه دې خـدای ملامـت دی؟ زموږ مشکل دا دی چې د خدای مسوولیتونه خلکو پـه خپـل لاس کـې اخیستي دي او خپله وظیفه یې خدای ته ایله کړې ده. موږ ته باید زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنياوي کارونه خدای را جوړ کړي او موږ به د خدای دين ورته ساتو! دلته مو ټول کارونه د خدای د ارادې برخلاف کړي دي.

انسان ته په ژوند کې دا مهمه ده چې خپل مسوولیتونه معلوم کړي، هغه څه چې د بشر په وس کې وي د هغو په اړه خپلې هڅې دوامداره کړي، په دې هم بايد پوه شي چې دلته هيڅ شی هم په معجزانه توګه نه بدلیږي، بلکې د هر بدلون او تغيير تر شا ځينې لاملونه دي چې له انساني اعمالو سره رابطه لري. موږ بايد په هيڅ صورت له خپله مسووليته تېښته ونه کړو، دا بې همتي ده چې انسان تر وس لاندې کار د خدای پر تقدير ور اړوي او بس ټوله مسله په دې خلاصه کړي چې همدا مو نصيب و. دلته نصيب څه معنا لري؟ همدا مو د خپلو کمزورو او نه هڅو نتيجه وه. ولې د خپلو کړنو په اړه خدای تر سوال لاندې راولو او ولې د خپل عمل ملامتيا پر بل مخلوق ور اړوو؟ دلته موږ نه يوازې دا چې له خدای سره ظلم کوو، بلکې له خپل ځان سره هم ظلم کوو او تر دې بله بدتره يې دا هم ده چې ټول ځمکني واقعيتونه پټوو او هر وخت هم خپل ځان او هم مو ايينده نسلونه په خيالي دنيا کې پرېږدو چې دا موږ ته د بدې ايينده او تر دې لا هم د خراب اخرت زيری را کوي، ځکه څوک چې په خپل لاس د دنيا په شته امکاناتو دنيا نه شي رغولای، نو هغه به د اخرت د سترو نعمتونو تمه څنګه وکړي او هغه شرايط به يې څنګه پوره کړي؟

زه دلته د قران او حديثو له ذخيرې په دې پوري مربوط ټول اياتونه او احاديث نه را اخلم؛ ځکه دا ټول مقاله نه شي ځايولای؛ يوازې به څو ظاهرن متعارض نصوص را نقل کړم او تر هغه وروسته به د هغو د تطبيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دې مسله پورې اړوند هغه دریغ روښانه کړم چې په دې اړه د نصوصو، مطالعې او مشاهدې له مخې ما خپل کړی دی.

د اختیار په اړه قراني ایاتونه:

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ (الكهف: ۲۹)

ژباړه: او ووایه چې حق ستا د رب له خوا دی، نو که د چا خوښه وي ایمان دې راوړي او که یې خوښه وي، انکار دې وکړي.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (الانفال: ۵۳)

ژباړه: دا له دې امله چې الله پر یوه قوم خپله کړې، پیرزوینه نه تړې اخلي ان چې هغوی په خپل لاس تغییر ور نه کړي؛ او بېشکه الله اورېدونکی پوه دی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ (الرعد: ۱۱)

ژباړه: بېشکه الله د یوه قوم حالت نه تغییروي، ان چې هغوی یې په خپله تغییر نه کړي.

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى () وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى () ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى () وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى (النجم: ۳۹- ۴۲)

ژباړه: او انسان ته یوازې هغه څه دي چې ده یې کوښښ کړی وي او د خپلې هڅې پایله به ژر وګوري، بیا به ده ته پوره جزا ور کړل شي او د هر څه په اړه وروستی پرېکړه ستا د رب له لورې کیږي.

دا او دې ته ورته ایاتونه په قران کریم کې نور هم شته. اما د نجم سورت کې دا تګلاره روښانه شوې ده چې انسان ته د هغه د هڅو پایله ور کول کیږي او د خپلو کړو اعمالو بدله به یې تل په برخه وي. تر انساني هڅو او پلانو وروسته فیصله د هغو اصولو ده چې د خدای له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوري ټاکل شوي دي او هغوی د انساني هڅو پر بنسټ منصفانه پرېکړې کوي. موږ ګورو چې وینښ او خواریکښ ملتونه نه یوازې دا چې خپل ژوند جوړ کړي، بلکې له نورو ملتونو سره هم د ژوند په سمون کې کومک کوي، اما لټ او بیده ملتونه نه ځان ته ښه سوکاله ژوند برابرولای شي او نه یې نورو ته خیر رسېږي. یو لور ته انسان هڅې وکړې او د ټاکلو اصولو له مخې یې پایله بریالۍ وه او بل طرف ته انسان لټي وکړه او نتیجه یې هم د هغه په زیان وه. ځکه دا نړۍ د داسبابو کور دی، کله چې څوک له اسبابو پورته کارونه غواړي، نو لکه څوک چې د ابو پر ځای سراب پسې روان وي او هیڅکله هدفته نه رسېږي، دوی به هم سرګردانه خو تر اخیره به موخه ترلاسه نه کړي؛ څوک چې دلته هر څه په خپل لاس او امکاناتو غواړي وکړي او د دې لپاره تل هڅاند هم وي، نو موږ او دوی په ګډه و هغه نړۍ وینو چې زموږ لپاره یې تصور هم ګران و.

یو بل لنډ او ساده مثال به یې بیان کړم: یو څوک که له غره ځان ایله کړي، نو پایله یې حتمي مرګ دی، ځکه دلته الهي اصول همداسې تعین شوي دي او که څوک له غره پر یوه لار کښته شي؛ نو سالم او روغ به ځمکې ته ولاړ شي. یو کس د ښیښې کوپ یا ګیلاس را اخلي له ډېرې یې وهي، نتیجه ښکاره ده چې ماتېږي او که یې په کراره را واخلي په پتنوس کې یې کښېږدي، جوړ روغ ګیلاس یا کوپ به وي چې د چای یا اوبو لپاره به کار ځنې اخلي.

یعنې زموږ پر بشري اراده پورته بله هیڅ اراده داسې حاکمه نه ده چې موږ یې وچ یو کار ته مجبور کړي یو. که داسې وي نو بیا د جزا او سزا پرېکړې بې عدالتي ده. که یو انسان په ماشوم یو ناسم کار په زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي او بیا ماشوم ته سزا ور کوي نو ایا دا عدالت او انصاف دی؟ که انسان د الهي مقرراتو له مخې پر هر ښه او بد عمل مجبور وي، نو بیا د جزا او سزا ور کول څکه بې ګټې دي چې په دې یوه کار کې هم د انسان لاس په خپله اراده نه و، بلکې ورته اړ ایستل شوی، نو سزا یا جزا ولې باید ور کول شي؟

دلته خدای ځینې اصول ټاکلي دي، د انسان د اعمالو نتیجه د هغو اصولو په رڼا کې ټاکله کېږي. مثلن: دوه کسه پر بام ولاړ دي، یو کس د ځینې (زینې) په وسیله ځمکې ته کښته کېږي او بل بیا ټوپ اخلي. ماشوم هم په دې پوهېږي چې لومړی به روغ کښته شي او دویم که مړ نه شي نو د بدن کوم غړی خو به یې حتمي ماتېږي. دا د هغو مقرراتو پرېکړه ده چې په دې نړۍ کې خدای تعین کړي دي. له دې امله خدای ویلي دي چې هیڅ پاڼه د هغه له ارادې پرته نه رژېږي، یعنې د رژېدا لپاره لاملونه شته، کله چې هغه عامل رامنځته شي، نو پاڼه په خپله لوېږي، دلته خدای پر هره پاڼه د لوېدو امر نه کوي، بلکې اصول دي چې خدای ټاکلي دي، نو ځکه یې خدای ځان ته نسبت هم کوي.

د جبر په اړه ځینې ایاتونه:

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ.

(التوبه: ۵۱)

ژباړه: ووایه موږ ته یوازې هغه څه رسېږي چې الله راته لیکلي وي، هغه زموږ مرسته کوونکی د ی او مومنان دې یوازې پر الله توکل وکړي.

{وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ} [التکویر: 29]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: تاسو یوازې د هغه څه اراده کولای شئ چې د عالمیانو رب يې وغواړي.

په دې ایت کې له لیکلي څخه هماغه مقرارت هدف دي چې الله په دې دنیا کې وضع کړي دي او دا نظام د هغو اصولو له مخې روان دی. انسان ته په کار دي چې له دې اصولو سره ځان برابر کړي، هغه څه وکړي چې په گټه يې وي نه داسې کړنې چې زیان ورته لري، او نه دي هم د تقدیر و قضا له امله لاس تر زنې کینې.

د قضا او قدر په اړه له ایمان سره پر دې حقیقت هم سترگې نه شو پټولای چې شریعت انساني واک یا اختیار محدود کړی نه دی او نه يې انسان مجبور کړی دی. قران کې د قدر په اړه راغلي:

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ.

(الحجرات: ۲۱)

ژباړه: او له موږ سره د هر شي پریمانه خزانې دي او موږ هر شی په معلومه اندازه نازلوو.

پر هر شي تر پیدایښت یا وجود مخکې الهي علم له اختیار سره ټکر نه دی، قران وایي:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لاَ يَعْلَمُهَا إِلاَّ هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلاَّ يَعْلَمُهَا وَلاَ حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الأَرْضِ وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ (الانعام: ۵۹)

ژباړه: او له ده سره د پټو کیلۍ دي چې یوازې دی علم پر لري، دی د وچې او سمندر په شیانو هم علم لري او هیڅ پاڼه نه لوېږي، مگر دی پرې علم لري، نه د ځمکې په تاریکیو کې یوه دانه شته او نه لوند یا وچ مگر په مبین کتاب کې (لیکلي) دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د یوه شي تر وجود مخکې پر هغه علم لري، د هر کار لپاره یې اندازه کړې ده او د دې اندازې لپاره یې خپل مقرارت ټاکلي دي، الله یو چا ته هر څه د هغه د هڅو او بریالیو پلانونو په مټ ور کوي چې همدا یې تقدیر دی. د تاریخ په کتابونو کې راغلي چې عمر فاروق رض شام ته روان و چې د وبا خبر ورته راغی. هغه تر مشورې وروسته پرېکړه وکړه چې شام ته به نه ځي او بېرته به ګرزي. یو چا پوښتنه ترې وکړه چې ته د الله له قضا تښتې؟ ده ورته وویل: موږ د الله له تقدیره د الله تقدیر ته تښتو. هدف یې دا و چې د الهي مقراراتو له مخې که هر څوک د مرض په ځای کې پاته شي، نو هغوی ته میکروب سرایت کوي او ناروغ به شي او که څوک له دې ځایه ځان وساتي، نو خوندي به شي، دواړه د الله اصول دي، نو موږ یې له یوه اصله بل ته پنا وړو.(۱)

د قدر، تقدیر او قضا په اړه هم ځینې بحثونه شوي دي چې ایا دا درې الفاظ توپیر سره لري که نه؟ څوک منفي نظر لري او څوک مثبت، اما زه دلته دې لفظي شخړو ته نه ځم. په دې مسله کې هدف باید روښانه شي چې خلک یې له ستونزو سره مخ کړي او ډېر لوی ابهام پکې پروت دی.

زما په اند قدر و قضا له انساني اختیار سره تضاد نه لري. انسان په خپلو هڅو کې تل ازاد دی، مګر د هغه پر کړنو باندي راتلونکې نتیجې قدر او قضا ده چې انسان یې مخه نه شي ډب کولای. لکه چې وړاندي یې ما مثالونه بیان کړل. یو څوک د خپل تجارت لپاره ښه محاسبه کوي، هر څه په یوه نرخ اخلي او په لوړ یې پلوري، د هرې ورځې تغییر ته یې متوجې وي او پر خپل مال پام کوي، نو حتمي خبره ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ګټه به يې تر لاسه کړي، بل هم عيني تجارت کوي مګر د لـومړي په شان يې چارو ته لازمه پاملرنه نه کوي، پايله بـه يـې يـوازې خسـاره وي. دا د هغه پر عمل مرتبه نتيجه ده چې په کتاب الله کې ورته تقـدير ويل شوي دي. دا نتيجې دلته د شته اصولو پـه مـټ رامنځتـه کيـږي او هيڅ چاره ترې نه شته. دلته يوه پوښتنه بله هم پيدا کيږي چې ايـا اللـه د خپلو ټاکلو اصولو پابند دی او که يې مخالفت کوي؟

زه چې څومره په شرعي نصوصو کې معلومات لرم نو پـه دې انـد يـم چې الله د خپلو اصـولو پابنـد دی. اللـه تعـالی لـه خپلـو ټـاکلو اصـولو مخالفت نه کوي اما د دې دا مطلب نه دی چې الله يـې وس نـه لـري، بلکې وس يې لري اما هغه هم الهي اصول دي، اصل د وعدې يا ژمنـې په شان دی چې هغه له خپلو وعدو نه پر شا کيږي.(فاطر: ۴۳)

الله تعالی څو واره يادونه کړې چې پخوانو قومونو ته د بد اعمالو سـزا ور کول د هغه سنت دي او دا سنت هغه هيڅکله نه بدلوي، لـه دې پـه ډاګه معلوميږي چې د قران په اصطلاح کې تقدير همدغه شی دی چې الله بل ځای په سنت ترې يادونه کړې ده. سنت پر ټاکلو اصولو بانـدې ولاړې تګلارې ته ويل کيږي چې الله تعالی يـې د دې نظـام د برحالـه ساتلو لپاره کار ترې اخلي.

زما په انـد خـو د تقـدير او قضـا او د اختيـار و ازادي تـرمنځ منافـات وجود نه لري او د جبر و اختيار په اړه ټول هغه معلومات چې ما تر لاسه کړي وو همدغه دي. يعنې انسان په خپلو ټولو کړنو کې واک لـري او د هغه پر عمل مرتبه نتيجه د هغه د عمل پايله ده چې د الهي مقراراتـو لـه مخې حتمن راتلونکې ده.

۲۰۱۸/ ۱۰/ ۳۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچینه:

۱)تاریخ طبری، 57/4).

د انبیاؤ د معصومیت مسله

نبیان او رسولان هم د عامو انسانانو غوندې ټولې هغه ځانګړنې لري چې عام انسان ترې برخمن دی او له دې امله قران د انبیاؤ د ځینو خطاو یادونه هم کړې ده. ځکه دوی هم انسانان دي او له انسان هر وخت خطا شونې ده. له دې امله رسول الله ص ویلي دي چې هر انسان خطا کوي خو غوره یې هغه دي چې بیرته رجوع وکړي.(کل بني ادم خطأ و خیر الخطائین التوابون).(۱)

نبیان او رسولان له عامو انسانانو دا ځانګړی امتیازي صفت لري چې هغوی ته د خدای له لورې وحې راځي او عام انسانان دا امتیاز نه لري. نور د عام بشر غوندې نبي او رسول هم خوراك، څښاك، جامې، میرمنې، دنیا، مال، کور، خپلوانو او د ژوند مختو وړلو لپاره ټولو اړینو وسایل ته اړتیا لري، خپه کیږي، مریضیږي، خوشالیږي، له دې ټولو سره اخیر مړ کیږي هم.

د نبیانو او رسولانو د معصومیت مسله هم د نظروالو ترمنځ خورا اختلافي شوې ده، په دې اړه ګڼ نظرونه شته، چا پکې افراط کړی او ځوك تفریط ته کاږه دي. ځینو د یوه ایت مقابله په بل ایت کړې ده او په دې ډول یې ګواکې یو ایت له بل سره ټکر کړی دی، نورو بیا د ایت مقابل ته حدیث راوړی چا بیا حدیث په حدیث رد کړی یا یې هم ایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث له امله تاویل کړی او کله یې بیا حدیث د حدیث له وجې تاویل کړی وي.

زما په ګومان نه باید ایت په ایت رد کړل شي او نه حدیث په حدیث، نه حدیث د ایت مقابلې ته ودرول شي او نه قران د حدیث. څومره چې ممکنه وي هر یو پر خپل ځای داسې تفسیر و تعبیر شي چې نه یې خپل مفهوم له لاسه ور کړی وي او نه هم له بل سره تصادم وکړي او نه د دین عمومي پیغام ته صدمه ورسوي.

په قران یا حدیث کې چې د نبیانو و رسولانو د خطا یادونه شوې ده، نو دا به پر خپل اصلي مفهوم حمل کړو؛ ځکه د نبیانو او رسولانو غوراوی، درناوی او پرې ایمان خو د الله د قول له وجې وي، نو کله چې بېرته د الله د خپل نبي یا رسول په اړه د خطا یادونه کوي، موږ باید د رسول په درناوي کې دومره ډوب نه شو چې د الله د قول احترام مو ورته هېر شي، د الله قول هم د احترام وړ دی او پر خپله اصلي معنا یې حملول اړین دي تر هغو چې مانع یې وجود ونه لري، د نبي او رسول احترام و درناوی تر موږ الله ته زیات ارزښت لري؛ مګر له دې هر څه سره الله تعالی د هغوی په اړه د خطا یادونه کړې ده، له دې امله موږ باید موږ د الهي قول د احترام له امله د هغوی خطا هم ومنو. دا د هغوی له فضیلت او رسالت سره ټکر نه دي، که وای نو خدای یې په خپل کتاب کې یادونه ولې کوله؟

نبي او رسول هم زموږ په شان انسان دی او دا خطا یې د دې هر څه ثبوت دی، له دې امله باید انسان د خدای مرتبې ته لوړ نه کړل شي، ښه داده چې موږ د هغوی نبوت و رسالت هم ومنو او د الله پر قول باندې هم پوره باور وکړو. موږ که پر رسول او نبي له دې امله ایمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړو چې خدای امر کړي یو، نو دا هم لازمه ده چې د الهي قول له امله یې ومنو چې رسول او نبي خطا هم کولای شي.

قران کریم کې د رسول الله ص د خطا یادونه شوې ده، لکه سوره تحریم او سوره فتح کې، همداشان قران د ادم علیه السلام د خطا یادونه کړې ده، بل لور ته د نوح خطا ته هم اشاره سوې ده، د یونس علیه السلام خطا هم نه ده له پامه نه ده اچول شوې، همدا شان په حدیثو کې هم د ابراهیم د خطا یادونه شوې ده او داسې نور مثالونه یې هم نصوصو کې شته.

البته خلک په دې وارخطا کیږي چې که نبي یا رسول گنا کوي، نو بیا خو لکه د نورو انسانانو سزا به هم په اخرت کې ور کول کیږي، مگر دا خبره ناسمه ده. نبي یا رسول خطا کړې ده، خو سزا یا هم له سزا پرته یې معافي په دنیا کې ورته کړې ده، نو اخرت کې یې بیا سزا یا حساب ور کول نه شته.

قران کریم یادونه کړې ده چې ټول شوي گناهونو رسول الله ص ته معاف دي، همداشان یې د یونس، ابراهیم، ادم او بل هر رسول یا نبي یادونه کړې ده چې تر خطا وروسته یې معافي ورته کړې ده. هغوی په دنیا کې د خپلې گنا سزا لیدلې ده لکه یونس، یا ادم یا هم له سزا پرته معافي ورته شوې ده لکه رسول الله ص ته چې د فتحې په سورت کې یادونه شوې ده چې مخکني او وروستني گناهونو مي درته معاف کړي دي.

نو زما په اند چې له رسول او نبي لوی گناهونه کیږي او شوي دي، یعنې د گنا د صدور په اعتبار هغوی معصوم نه دي، قران کریم چې د هغوی د ذنب یا گنا یادونه کړې ده همدا خپله اصلي معناوې یې سهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي؛ ځکه د الله الفاظ دي او د خدای چې څومره درناوی پر موږ لازم دی همدومره يې د الفاظو احترام هم لازم دی، له دې امله زه همدا ذکر شوي الفاظ پر خپله اصلي معنا اخلم او هيڅ ډول تاويل ته پکې ځای نه ور کوم. خو بل لور ته بيا زه د نصوصو په استناد دا خبره هم کوم چې تر شوې گنا وروسته هغوی ته يا سزا ور کول شوې يا هم معاف شوي دي له دې امله يې اخرت کې نه سزا شته نه بيا حساب و کتاب ور سره کيږي.

لنډه دا چې رسول او نبي په دې لحاظ معصوم نه دي چې گنا نه کوي، مگر په دې اعتبار معصوم دي چې اخرت کې يې سزا نه ور کول کيږي. زه په دې باور نه يم چې د نبي او رسول معصوميت د گنا د نه صدور په اعتبار وبولم مگر اخرت کې يې سزا نه شته نو به دې لحاظ بيا معصوم دي.

زما په اند په دې تعبير او تفسير موږ کولای شو چې د اياتونو و حديثونو ترمنځ توافق هم رامنځته کړو او هم يې له اصلي معنا څخه منحرف نه کړو. له دې سره جوخت موږ د الهي الفاظو احترام هم ساتلی دی او هم د نبيانو و رسولانو پر فضيلت و نبوت يا رسالت باور هم لرو. هغوی د دنيوي صفاتو په اعتبار انسانان دي او هر څه چې له نورو انسانانو پېښېدای شي له دوی هم تر سره کيږي خو توپير يې دادی چې الله يې په اخرت کې نه سزا ور کوي او نه يې هم حساب و کتاب ور سره کوي.

د معصوميت يو بل اړخ يې دادی چې رسول او نبي او د دين په چارو کې معصوم دي، دوی چې د الهي دين په نوم کوم کارونه کوي په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې له ځانه هیڅ هم نه ورګډوي، بلکې د خدای له لورې وحې ورته کېږي، قران کریم وایي:

{وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ () لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ () ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ} [الحاقة: 44 - 46]

ژباړه: او که ده پر موږ ځینې ویناوې له ځانه وتړلې، موږ به یې جدي ترې ونیسو، بیا به یې ښارګ ور غوڅ کړو.

له دې ایته ښکاري چې د دین او شریعت د بیان په اړه هم دوی معصوم دي، ځکه که یوه خبره هم وکړي، نو الله به یې د نړۍ په وړاندې سزا ور کړي.

۲۰۱۸/ ۱۱/ ۱۸

سرچینه:

(۱)(ابن ماجه کتاب الزهد، باب ذکر التوبه ح: ۴۲۵۱)

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱ـ قران کريم

۲)بخاري، محمد بن اسماعيل، صحيح البخاري، دار طوق النجاة، کال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشيري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحيح مسلم، دار احياء التراث العربي، بيروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سليمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المکتبة العصرية، صيدا-بيروت.

۵) ابو عيسى، محمد بن عيس بن سورة، الجامع الکبير سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بيروت.

۶) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، موسسة الرسالة، ۱۴۲۱- ۲۰۰۱.

۷) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن يزيد القزويني، سنن ابن ماجه، دار احياء الکتب العربية.

۱۰) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحيح البخاري، دار المعرفة- بيروت، ۱۳۷۹هـ.

۱۱) معجم اللغة العربية المعاصره، د احمد مختار عبد الحميد عمر او يوې ډلې تاليف، د عالم الکتب چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۲۹هـ ۲۰۰۸م، څلور ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲) مبارکپوري، الرحيق المختوم، د صفي الـرحمن، د دار الهـلال بيروت چاپ، له تاريخ پرته.
۱۳)طبري، تاريخ الطبري= تـاريخ الرسـل والملـوك، وصـلة تـاريخ الطبري، د ابو جعفر محمد بن جرير بن يزيـد، صـلة تـاريخ الطـبري د عريب بن سعد الطبري تاليف، د دار التراث بيروت چاپ، دوم چاپ: ۱۳۸۷هـ، يولس ټوکه.
۱۴) عتکي، مسند البزار، د ابو بکر احمـد بـن عمـرو البـزار، د مکتبـة العلوم والحکم مديني چاپ، د چاپ چارې يې له ۱۹۸۸م څخه پيل تر ۲۰۰۹م پای ته رسېدلې چې ټول ۱۸ ټوکه دی)
۱۵) ابن قيم، اعـلام المـوقعين، د محمـد بـن ابي بکـر الجوزيـه، د دار الکتب العلميه بيروت چاپ، د محمد عبد السلام ابراهيم تحقيق، ۱۹۹۱ کال، څلور ټوکه)
۱۶)(زرکشي،البرهان في علوم القران، د أبو عبد الله بدر الـدين محمـد بن عبد الله بن بهادر، دار احياء الکتب العربية، کال: ۱۹۵۷)
۱۷) ابن کثير، الفصول في السيرة، د ابو الفداء اسماعيل بـن عمـر بـن کثير ليکنه، د محمد العيد الخطراوي تحقيق او تعليق او د علـوم القـران اداري چاپ)
۱۸) شنقيطي، مذکرة في اصول الفقـه، د شـيخ محمـد امـين شـنقيطي، مکتبة العلوم والحکم، مدينه منوره، پنځم چاپ، ۲۰۰۱م)
۱۹) دمشقي، التحبير شرح التحرير، د علاء الدين ابو الحسـن علـي بـن سليمان الدمشقي، مکتبة الرشد رياض، لومړی چاپ ۲۰۰۰م)
۲۰) واقدي، فتـوح الشـام، د محمـد بـن عمـر الواقـدي ليکنـه او د دار الکتب العليمة لومړی چاپ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱) شیخي زاده،مجمع الانهر في شرح ملتقي الابحر، د عبد الرحمن بن محمد لیکنه د دار احیاء التراث العربي اداري چاپ، دوه ټوکه)
۲۲) بلاذري، فتوح البلدان، د احمد بن یحیی البلاذري لیکنه، دار و مکتبة الهلاب بیروت چاپ)
۲۳) طبري، تفسیر الطبري، د محمد بن جریر لیکنه، د احمد شاکر په تحقیق او د الرساله موسسې چاپ)
۲۴) زحیلي،القواعد الفقهیه وتطبیقاتها فی المذاهب الاربعه، د محمد مصطفی، دار الفکر دمشق،لومړی چاپ ۲۰۰۶م، دوه ټوکه)
۲۵) حنفي، الکلیات معجم في المصطلحات والفروق اللغویة، ابو البقاء ایوب بن موسی الحسیني، د عدنان درویش او محمد مصري په تحقیق، د الرساله موسسې چاپ، له تاریخ پرته، یو ټوک)
۲۶) عسقلاني، تهذیب التهذیب، ابو الفضل احمد بن علي بن حجر، د دائرة المعارف النظامیه هند چاپ، لومړی چاپ کال ۱۳۲۶، ۱۲ ټوکه)
۲۷) الباني، تحریم الات الطرب، د ابو عبد الرحمن محمد ناصر الدین، د الریان موسسې بیروت او دار الصدیق الجبیل سعودي چاپ، درېیم چاپ: ۲۰۰۵م، یو ټوک)
۲۸) مزي، تهذیب الکمال في اسماء الرجال، د ابو الحجاج یوسف بن عبد الرحمن بن یوسف الزکي، د دوکتور بشار عواد معروف په تحقیق، د الرساله موسسې بیروت چاپ، اول چاپ: ۱۹۸۰، ۳۵ ټوکه)
۲۹) ذهبي، میزان الاعتدال في نقد الرجال، شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان بن قایماز، د علي محمد البجاوي په تحقیق، د دار المعرفه للطباعة والنشر بیروت چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۶۳، خلور ټوکه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰) نیشاپوري، المستدرک علی الصحیحین، د ابو عبد الله الحاکم محمد بن عبد الله بن محمد په ابن الربیع مشهور، د مصطفی عبد القادر عطا په تحقیق، د دار الکتب العلمیه بیروت چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۰، څلور ټوکه)

۳۱) بیهقي، شعب الایمان، د ابو بکر احمد بن حسین بن علي الخراساني، د دوکتور عبد العلي عبد الحمید حامد او مختار احمد ندوي په تحقیق او تخریج، د مکتة الرشد للنشر والتوزیع چاپ، اول چاپ: ۲۰۰۳، ۱۴ ټوکه)

۳۲) زبیدي، تاج العروس، د ابو الفیض محمد بن محمد بن عبد الرزاق الحسیني، د دار الهدایه چاپ، له تاریخ پرته)

۳۳) عبسي، المصنف في الاحدیث و الاثار، د ابو بکر بن ابي شیبه، عبد الله بن محمد بن ابراهیم بن عثمان بن خواستي، د کمال یوسف الحوت په تحقیق، د مکتبة الرشد ریاض چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۰۹، ۷ ټوکه)

۳۴) الموسوعه الفقهیه الکویتیه، د کویټ د وزارة الاوقاف والشئون الاسلامیه، له ۱۴۰۴ تر ۱۴۲۷ پورې چاپ شوې ده، له ۱تر ۲۳ ټوکه يې دویم چاپ د کویټ دار السلاسل اداري کړی، له ۲۴ تر ۳۸ د مصر- مطابع دار الصفوة اداري کړی، له ۳۹ تر ۴۵ د وزارت له خوا چاپ شوی)

۳۵) صنعاني، سبل السلام، ابو ابراهیم، عزالدین، محمد بن اسماعیل بن صلاح، د دار الحدیث چاپ، له تاریخ پرته، دوه ټوکه)

۳۶) جراحي، کشف الخفاء، د اسماعیل محمد العجلوني، د مکتبه القدسي چاپ، د چاپ کال: ۱۳۵۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۷) مغربي، مجمع الزوائد، د محمد بن محمد بـن سـليمان الفـاسي، د ابو علي سليمان بن دريع په تحقيق او تخريج، د ابن كثير كويټ او دار ابن حزم بيروت چاپ، لومړى چاپ: ۱۹۹۸، ۴ ټوكه)

۳۸) زركشيـ، الـلآلي المنثوره في الاحاديـث المشـهور المعـروف پـه التذكرة في الاحاديث المشتهرة، د ابو عبد الله، بدر الـدين، محمـد بـن عبد الله بن بهادر، د مصطفى عبد القادر عطا په تحقيـق، د دار الكتـب العليمه چاپ، لومړى چاپ: ۱۹۸۶، يو ټوك)

۳۹) زيلعي، نصب الرايه لاحاديث الهدايه، د جمالد الدين، ابو محمد، عبد الله بن يوسف بن محمـد، د محمـد عوامـه پـه تحقيـق، د موسسـه الريان للطباعة والنشر لبنان- بيروت او دار القبلة الثقافة الاسلاميه سعودي -جده چاپ، لومړى چاپ: ۱۹۹۷، څلور ټوكه)

۴۰) محق، سترګې به پرانيزو، د دوكتور محمد محق ليكنـه، دولي اللـه ازاد پښتو ژباړه، د چاپ كال: ۲۰۱۳.

۴۱) حراني، الصارم السلول على شـاتم الرسـول، د ابـو العبـاس، تقـي الدين احمد بن عبد الحليم بن تيميه، د محمد محي الدين عبد الحميد په تحقيق، د الحرس الوطني السعودي چاپ، له تاريخ پرته، يو ټوك)

۴۲) افريقي، لسان العرب، د محمد بن مكرم بن علي ابو الفضل جـمال الدين بن منظور، د دار الصادر بيروت چاپ، ۱۴۱۴ كال، ۱۵ ټوكه)

۴۳) شيباني، النهايه في غريب الحديث والاثر، د ابو السـعادات، مجـد الدين، مبارك بن محمد بن اثير، د طاهر احمد زاوي او محمود محمـد طناحي په تحقيـق، د المكتبـة العلميـة چـاپ، د چـاپ كـال: ۱۹۷۹، ۵ ټوكه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۴) فیروزابادي، القاموس المحیط، د ابو طاهر محمد بن یعقوب، د محمد نعیم العرقسوسي تر مشري لاندي د الرساله موسسې د تحقیق څانګې په تحقیق، د الرساله اداري چاپ بیروت، اتم چاپ: ۲۰۰۵، ۱ ټوک)

۴۵) کاساني، بدائع الصنائع في ترتیب الشرائع، د علاء الدین، ابو بکر بن مسعود بن احمد الحنفي، د دار الکتب العلمیه چاپ، دوم چاپ: ۱۹۸۶، ۷ ټوکه)

۴۶) تفتازاني، شرح التلویح علی التوضیح، د سعد الدین مسعود بن عمر، د صبیح اداري چاپ، مصر، له تاریخ پرته، دوه ټوکه)

۴۷) طبراني، معجم الکبیر، د ابو القاسم، سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمي الشامي، د حمدي بن عبد المجید السلفي په تحقیق، د قاهرې د ابن تیمیه مکتبې چاپ، دویم چاپ له تاریخ پرته، ۲۵ ټوکه)

۴۸) زیلعي، تبیین الحقائق شرح کنز الدقائق وحاشیة الشبلي، د فخر الدین، عثمان بن علي بن محجن البارعي، حاشیه د شهاب الدین احمد بن محمد ده، د مطبعة الکبری الامیریة قاهرې چاپ، لومړی چاپ: ۱۳۱۳)

۴۹) شلتوت، السلام عقیدة و شریعة، محمود، په عربي ژبه دغه لیکل شوی کتاب، ما انلاین موندلی، نور جزئیات یې نه شته، په همدې نوم پر نیټ پیي دې ایف موندل کیږي.

۵۰)القتل باسم الدین، دا کتاب هم په دې نوم پر نیټ انلاین شته.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library